1.

V.

(Deuteronomion).

1.

V.

Deuteronomium

Klasa .... Rok szk. ....

Oddział .... Półrocze ....

Kaligrafia polska

Wyrób polski

Marka ochronna

3 Arkusze.

Klasa I i II.

Nr. 2.
Lin. A.

Pierwsza polska fabryka wyrobów papierowych „Zorza“ w Krakowie.

משנה תורה — Księga V. XLIV. דברים — Powtórzenie prawa

Deuteronomium — Rozdział I.

Rozdz. 1. Przypomnienie dobrodziejstw Boga i długiego pobytu Izraelitów na pustyni z własnej winy, o ustanowieniu sędziów i o zwiadowcach, Rozdz. 2. o zachowaniu się Edomitów, Amonitów i Moabitów [tam

1. Te są słowa, które wypowiedział Mojżesz do całego Izraela z tej strony Jardenu
na pustyni, na stepie naprzeciw Suf, między Paran a między Tofel i Laban
i Chacerot i Di-zahab;
2. Jedenaście dni drogi od Chorebu do góry Seir ku Kadesz-Barnea.
3. I stało się w czterdziestym roku, w jedenastym miesiącu, w pierwszym
(dniu) miesiąca, przemówił Mojżesz do synów Izraela o wszystkiem,
co przykazał Wiekuisty jemu dla nich.
4. Po pogromie Sychona, króla Emorejczyków, który mieszkał w Cheszbonie,
i Oga, króla Baszanu, który mieszkał w Asztarot, w Edrei;
5. Z tamtej strony Jardenu w kraju Moab, zaczął Mojżesz objaśniać Zakon
ten, mówiąc:
6. Wiekuisty, Bóg nasz, powiedział nam na Chorebie, mówiąc: — Dość wam
przebywać u góry tej;
7. Zwróćcie się i wyruszcie sobie a przyjdźcie do góry Emorei i do
wszystkich sąsiadów jego na stepie ku górze i ku nizinie i ku południu
i na brzeg morza, do kraju Kanaan i Libanu, do rzeki wielkiej,
(do) rzeki Eufrat.
8. Patrz, oddałem wam tę ziemię, wejdźcie i obejmijcie (w posiadanie) tę ziemię,
którą zapewnił Wiekuisty ojcom waszym Abrahamowi, Izakowi i Jakóbowi,
by oddać im i potomkom ich po nich.
9. I rzekłem wam w czasie owym, rzekąc: nie zdołam sam dźwigać was;

O zdobyciu krajów: Sychona, Rozdz. 3 i Oga i podział tych krajów między 2½ pokoleń.

10. Wiekuisty, Bóg wasz, rozmnożył was, że oto jesteście dziś, jako gwiazdy nieba co do mnogości.

11. Wiekuisty, Bóg ojców waszych, niech rozmnoży was, jako jesteście, tysiąc kroć, i niech pobłogosławi was, jak zapowiedział wam.

w cap. 12. Jakże uniosę sam trud wasz i brzemię wasze i swary wasze?

13. Ustanówcie sobie mężów mądrych i rozumnych i doświadczonych w pokoleniach waszych, a postanowię ich naczelnikami waszymi.

14. I odpowiedzieliście mi i rzekliście: - Dobra to sprawa, którą polecisz spełnić.

15. I wziąłem naczelników z pokoleń waszych, mężów mądrych i świadomych i ustanowiłem ich naczelnikami nad wami, naczelników nad tysiącami i naczelników nad setkami i naczelników nad pięćdziesięcioma i książąt nad dziesięcioma i urzędów dla pokoleń waszych.

16. I nakazałem sędziom waszym w czasie onym, rzekąc: - Wysłuchajcie między braćmi waszymi i sądźcie sprawiedliwie między człowiekiem a bratem jego i cudzoziemcem u niego.

17. Nie uwzględniajcie osób przy sądzeniu, tak słabego, jak znakomitego. Wysłuchajcie, nie trwóżcie się przed człowiekiem, gdyż sądzenie do Boga należy; zaś sprawę, która trudna byłaby dla was, przedłożcie mnie, a rozpoznam ją.

18. I nakazałem wam w czasie onym wszystko, co czynić macie.

19. I wyruszyliśmy od Chorebu i przeszliśmy całą pustynię wielką i straszną tę, którą widzieliście, drogą ku górze Emorei, jak przykazał Wiekuisty, Bóg nasz, nam, i przybyliśmy do Kadesz-Barnea.

20. I rzekłem wam: – Przybyliście do góry Emorei, którą Wiekuisty, Bóg nasz, daje nam. 3.

21. Patrz, oddał Wiekuisty, Bóg twój, wobec twoje ziemię, wnijdźże i zdobądź, jak zapowiedział Wiekuisty, Bóg ojców twoich tobie, nie trwoż się i nie zwątpij.

w cap. 22. Więc stąpiliście do mnie wszyscy i rzekliście: – Wyślijmy ludzi przed sobą, aby wybadali nam kraj i zdali nam sprawę o drodze, którą wnijść mamy, i o miastach, do których przybyć mamy.

23. I spodobało się oczom moim, i wziąłem z was dwunastu mężów, jednego z pokolenia (każdego);

24. A zwrócili się i wstąpili na górę i przybyli do doliny Eszkol i wybadali ją.

25. I zabrali w ręce swoje z owoców tej ziemi i znieśli do nas i zdali nam sprawę i rzekli: – Dobra jest ta ziemia, którą Wiekuisty, Bóg nasz, daje nam.

w cap. 26. Ale nie zgodziliście się wstąpić i naprzeciwiliście się rozkazowi Wiekuistego, Boga waszego,

27. i jątrzyliście w namiotach waszych i rzekliście: – W nienawiści, ku nam Wiekuisty wyprowadził nas z kraju Micraim, aby oddać nas w rękę Emorejczyka, aby wytępić nas.

28. Dokądże my mamy pójść? Bracia nasi zatarli serca nasze, mówiąc: Lud to większy i rośłejszy od nas, miasta wielkie i umacowane (aż) do nieba, a także synów Enaka widzieliśmy tam.

29. Rzekłem wam: – Nie ~~trwóżcie się~~ ulęknijcie i nie bójcie się ich!

30. Wiekuisty, Bóg Wasz, (który postępuje) ~~kroczący~~ przed wami, on walczyć będzie za

was, jako we wszystkiem, co czynił wam w Micraim przed ~~w~~ oczyma waszemi;

31. I jak na pustyni, gdzie ~~kto~~ widziałeś, jak nosił cię Wiekuisty, Bóg twój, jak nosi

człowiek syna swego, na całej drodze, którą przeszliście, aż przybyliście

do miejsca tego.

32. Lecz ~~A~~ mimo sprawy tej, oczy wasze nie wierzą ~~ufają~~ w Wiekuistego, Boga waszego,

33. który ~~Postępującego~~ przed wami w drodze, aby wybadać dla was miejsce,

byście ~~dla~~ obozowali ~~waszego~~, w ogniu – nocą, aby uwidocznić ~~widocznie wskazać~~ wam

~~po~~ drogę, którą idziecie, a w obłoku – dniem.

34. I usłyszał Wiekuisty głos mów ~~słów~~ waszych i rozgniewał się i przysiągł, rzekłszy: –

35. Nie ujrzy człowiek z ludzi tych, z pokolenia złego ~~tego~~, tej ziemi dostkona-

łej, którą ~~za~~ przysiągłem dać ojcom waszym;

36. okrom ~~Oprócz~~ Kaleba, syna Jefunny; on zobaczy ją, i jemu oddam kraj,

który przeszedł, i synom jego, gdyż ~~ponieważ~~ zupełnie (postępował) za Wiekuistym.

37. Także na mnie rozgniewał się Wiekuisty z powodu ~~przez~~ was, rzekłszy: –

Także ty nie przybędziesz tam.

38. Jehoszua, syn Nuna, stojący przed tobą, on przybędzie tam,

jego utwierdź ~~wzmocnij~~, gdyż on (w) dziedzictwo ~~posiadłość~~ ~~wprowadzi~~ odda ją Izraelowi. ~~nadaszy~~

39. A dzieci wasze, o których mówiliście: „łupem staną się”, i synowie wasi,

którzy nie rozeznają (jeszcze) dziś (zło) dobrego ani złego, oni przybędą tam i im

oddam ją (ziemię) i oni posiędą ~~odziedziczą~~ ją.

40. Ale wy zwróćcie się i wyruszajcie do pustyni drogą ku morzu Sitowiemu.

F Nazwa „Powtórzenie Nauk" odnosi się nietylko do ponownego przytoczenia przepisów, przykazań i nauk, zawartych już w Księgach poprzednich, ale także do nowo wpisanych, które przedtem były może ustnie podane, albo które wynikły ze zmiany stosunków z chwilą objęcia Kraju, rozmieszczenia pokoleń i stałych, unormowanych zajęć i obowiązków.

41. I odpowiedzieliście i rzekliście do mnie: — Zgrzeszyliśmy wobec Wiekuistego! My wyjdziemy i walczyć będziemy we wszystkiem, jak to przykazał nam Wieku-istny, Bóg nasz. I przypasaliście każdy narzędzia wojenne swe i usiłowaliście wstąpić na górę.

42. Ale rzekł Wiekuisty do mnie: — Powiedz im: Nie wstępcie i nie walczcie, gdyż niema Mnie wśród was, iżbyście nie zostali porażeni przez wrogów waszych.

43. I powiedziałem wam, ale nie usłuchaliście i sprzeciwiliście się nakazowi Wiekuistego i wzuchwaliliście się i wstąpiliście na górę.

44. Więc wyszedł Emorejczyk, mieszkający na górze tej, naprzeciw wam, i ścigali was, jak czynią pszczoły, i razili was w Seir do zagłady.

45. Tedy wróciliście i płakaliście przed Wiekuistym, ale nie wysłuchał Wieku-isty głosu waszego i nie dał posłuchu wam.

46. I zamieszkaliście w Kadesz czasy długie, podług dni, które przemieszkać mieliście.

F

Rozdz. 1. Ranke stwierdza pokrótce: „Widzimy, jak w ostatnim rozdziale księgi IV. wszystko jest przysposobione do wnijścia do kraju obiecanego. Pochód Izraela jest ukończony. Wrogowie, zastępujący wejście do Kanaan, są pokonani. Część ludu już znalazła swoją siedzibę. Jozue powołany został na wodza w miejsce Mojżesza. Mianowani są mężowie, którzy mają uskutecznić podział kraju. Jasnem jest, że to okres nadzwyczajnego znaczenia, kiedy lud Boży, po długotrwałem doświadczeniu po raz drugi stoi u granic kraju swego, gdy przez Boga wybrany prawodawca i władca sposobi się do pożegnania, bliskiego i nie możemy dziwić się, że ten rozstrzygający okres czasu zaznacza poważne przemówienie Mojżesza i wznowienie przymierza ze Synaju."

Rozdz. 1—4 obejmuje historyczne wypadki, jak lud z powodu strasznej kary Bożej, po 40 latach wędrówki przybył do granic kraju obiecanego do którego wejść ma przy pomocy Boga, co stwierdziło pokonanie 2 królów emorejskich, pod wodzą Jozuego, gdyż Mojżeszowi nie było użyczone przejść przez Jordan.

F Wyraz דברים = słowa, mowy, opowiadania, sprawy, przykazy, dzieje, (zdarzenia, (rzeczy)) odnoszące się do wszystkich przedmiotów treści V. Księgi. „Suf" nazwa miejscowości.

P możliwa do przebycia w kilkunastu dniach (11–12).

x באר = co i jak A. g. objaśnił treść i znaczenie, sposób i cel wykonania przepisów ksiąg poprzednich i (w V. zawartych nowych.)
Nowe przepisy odnoszą się do stosunków, związanych ze stałem zamieszkaniem w kraju. Powtórzenie poprzednich i podanie nowych przepisów przed zajęciem ~~kraju~~ miało utrwalić zasady, jakich przestrzegać ma starsza generacja i ~~które~~ [jakie] wpoić ~~mają~~ [należy] młodszej generacji, która jeszcze nie znała poprzednio ogłoszonych i obowiązujących przepisów.
Rozdz. 1 – 11. zawierają wstępne przemówienia, które na podstawie przypomnienia faktów i doświadczeń miały usposobić lud do posłuszeństwa i wiernego spełnienia obowiązków i przykazań.
V5. Do walki z pogańskimi ludami przystąpić ma naród izr. nie jako potęga wojenna, ale jako narzędzie w ręku B.
F „U góry tej" t. zn. w okolicy góry Horeb. II. M. 3; 1. ~~[illegible]~~ i 4; 27.

≠ „W czasie onym", gdy mieliście objąć kraje potężnych mocarzy, nie ćwiczyłem was w rzemiośle wojennem, gdyż B. miał walczyć za was. II. M. 23; 27 i nast.
xx Widok gwiazd na niebie wywołuje wrażenie bezmiernej ilości, której w poszczególnych jednostkach nie da się policzyć, mimo to każda z nich stanowi dla siebie odrębny świat. I. M. 15; 5.

<< „Każdy sędzia, który wyrokiem ujawnia szczerą prawdę, uważany jest, jakoby miał udział w stworzeniu ~~Bożego~~ świata". Sabb. 10 a. „Przesłucham ją" t. zn. zbadam, zastanowię się, rozstrzygnę według prawa B. II. M. 18; 22.

W mowach Mojżesza przebija się rozum, umiarkowanie i ojcowska ~~opieka~~ troska w ujmujących i wymownych słowach.

1. Raszi stwierdza, że słowa דברי albo דברים w Piśmie Św. wskazują (przeważnie) na następujące (wskazują) mowy karcące lub zdarzenia nieszczęśliwe.[F] Wyliczone są miejscowości, gdzie lud gniewał Boga swojem niedowiarstwem lub swymi przekorami.
III M. 8;3. (II M. 15;3. IV. 21;14. ~~X~~ ~~X~~ I. Król. 11;18 (IV M. 11;35.) Ps. 106;7. IV M. 21;5. ~~Ozea 2;~~ X)
II M. 14;11. Do całego Izraela, aby który z nieobecnych nie mógł potem czynić nikomu wyrzutu, że gdyby on tam był, toby na niejedno odpowiedział Mojżeszowi. Raszi.
2. ~~Raszi~~ (IV M. 10;11.) Chociaż droga była krótka, to, z powodu przekorności swej musieli przez 40 lat obchodzić góry Seir. (V. 21;4. II M. 3; 1; 2;1.)
3. Mojżesz wypowiada słowa upomnienia przed samą śmiercią, jak to uczynił Jakób I M. rozdz. 49. Tak też postąpił Jozue rozdz. 24. Samuel I. 12;3 i Dawid I. Kron. 28;9. W ten sposób unika się częstego powtarzania słów, nie naraża się słuchających na wstyd wobec otoczenia i tem silniej utrwala się w pamięci.[x]
4. Po pokonaniu (Oga Sychona i) mógł już Mojżesz powołać się na zwycięstwa, które pokonano tak silnych i bohaterskich królów w tak utwierdzonych miastach, zatem mógł natchnąć ich ufnością i otuchą w dalszą pomoc Boga. I. 14;5.
V5. 6. V Przypomnienie zbudowania namiotu zgromadz., świecznika i sprzętów do służby kapłańskiej, objaśnienia dalszych przykazań. IV M. 10;11 i 33;1.
7. Granice te osiągnęło państwo za Dawida i Salomona I. Król. 5;4 według przepowiedni danej Abrahamowi I M. 15;18. Nazwy poszczególnych królestw rozciągają się na całą krainę.
8. „Patrz", każdy własnemi oczyma widzi a nie opowiadam tego, jako zdarzenie, które nie miałoby świadków z obecnych.
9. ~~Patrz~~ ~~II M. 18; 11.~~
10. Co do mnogości" nie liczebnej, ale trwałości (co do ilości lat i), t. zn. jak długo słońce, księżyc i gwiazdy istnieć będą, tak długo wytrwacie. Raszi.[xx]
11. Jak: I M. 13;16.
12. „Trud" prowadniczenia i pouczania, „brzemię" t. j. uciążliwość wyżywienia was IV M. 11;14. „swary" rozsądzać ustawicznie (wasze spory). Ibn Ezra.
13. Mężów, powszechnie znanych jako zacnych, skromnych mimo swej mądrości, rozumnych z powodu swej uczoności i świadomych odpowiedzialności swego obowiązku wobec powagi swego stanowiska, ludzi nieuprzedzonych, bezstronnych, nieustraszonych i bezwzględnych w wypowiadaniu prawdy.
14. Sami dobrowolnie uznaliście słuszność i godziwość tej sprawy. II M. 18;21.
15. Przełożeni jako naczelnicy i sędziowie powinni posiadać następujące 7 właściwości: odwagę, bogobojność, prawdomówność, wstręt do przekupstwa, mądrość, rozum i światłość ducha. Mizrachi. ~~II M. 18~~ | 16. Wobec przełożonych i sędziów należy okazać szacunek, poważanie i posłuszeństwo. „Wysłuchajcie" dokładnie każdej sprawy. Mandelk.
17. Sędzia ma być bezstronny, rozważny, świadomy ustaw, cierpliwy i sprawiedliwy wobec każdego, czy to Izraelita, czy innowierca. II. 12;49. III M. 24;22. IV M. 15;15. V M. 24;17 i 27;19.[F] Wyrok wydaje się w imieniu Boga. II. Kron. 19;6. dlatego powinien być bezwzględnie sprawiedliwy, jak Bóg jest najsprawiedliwszy.

[F] Mały t. j. biedny, skromny, pokorny; wielki t. j. bogaty, możny, dostojnik, znakomity stanowiskiem.

‡ „Rozeznający co dobre a co złe" t.zn. umiejący rozsądzić i być świadomy odpowiedzialności za swoje czyny, co następuje w wieku dojrzałości między 16 a 24 rokiem życia zależnie od rozwoju umysłowego [i zasobu wiedzy] danej jednostki. IV M. 14;29.

√ Sądziliście, że zbroją waszą dokonacie zwycięstwa. Zwątpiliście w pomocy B. a ufaliście własnym siłom.

P Joz. 10;14.
L 41. Była to najcięższa pokuta za przewiny u granic kraju obiecanego

7.

18. Jak tych mężów co do ustawodawstwa, tak ja pouczyłem was o prawach ogólnych. II. M. 18; 20.

19. Na pustyni były niektóre drogi uciążliwe, ale pełne jadowitych węży, jaszczurek i gadów rozmaitych stworów. Każdy z obecnych był świadkiem tych grożących niebezpieczeństw.

22. Wszyscy zgodnie żądali wysłania zwiadowców. IV M. 13; 3. V M. 5; 20.

25. „I zmieśli" stwierdza, że Palestyna leży wyżej, niż kraje sąsiednie. Początkowo chwalili kraj. IV M. 13; 27. Opowiadanie to uzupełnia się z IV M. roz. 13 i 14.

27. Jak gdyby jeden drugiego ... , że Bóg was nienawidzi, ale okazało się, że wy wrogo wystąpiliście przeciw przykazaniom Boga. Każdy sądzi drugiego według własnego uczucia i przekonania. IV. M. 14; 1. I. M. 2; 4.

28. „Aż do nieba" przesadne określenie wysokich a przeto niezdobytych murów.

29. Nie bądźcie lękliwi i małodusznymi.

30. „Postępuje przed wami", więc usunie wszelkie przeszkody i zapory i walczyć będzie za was.

31. Wszystkich tych nadzwyczajnych zdarzeń byliście naocznymi świadkami. IV M. 14, 17.

32. Brak wiary i ufności w Boga były ciężkim i największym przewinieniem, za które srogo pokutować musieli na pustyni.

36. Jak IV M. 14; 24 i 30. Joz. 14; 9.

37. Jak IV M. 27; 14. Przekorność ludu była bezpośrednim powodem, że Bóg rozgniewał się też na M.

39. Jak. IV M. 14; 31. F Zd. 37. i 38. są nawiasowe a 39. jest c. d. zd 36. P

40. Będąc u celu pochodu, z powodu przekory musieli odwrócić się i błąkać się po pustyni w przeciwieństwie do zd. 7.

41. IV M. 14; 40 i 44.

42. Nie pójdziecie w górę, ale będziecie poniżeni. Raszi.

43. Nieposłuszeństwo i przekora doprowadziły do zuchwalstwa, następstwem czego była sromotna klęska.

44. Jak podrażnione pszczoły rzucają się zawzięcie i natarczywie rojami, ale też jak pszczoły po ukąszeniu giną, tak Emoryci dotrzymali ... Niektórzy ... „do ..." wytępieni zostali. IV M. 14, 45

45. I. Sam. 23; 13 i II. Sam. 15; 20. 46. Przez 19 lat przebywali w Kadesz a przez 19 lat błąkali ×× się po pustyni, aż znowu wrócili do Kadesz. Raszi według Seder Olam.

F Skoro sami nie mogli dostąpić dobrodziejstwa objęcia w posiadanie kraju obiecanego, to jednak mieli tę pociechę, że dzieci ich osiągną cel upragniony. Tak i nasze trudy i troski, które znosimy i zwalczamy cierpliwie i wytrwale, dają nam to błogie uczucie, że dzieci nasze korzystać będą z owoców naszych starań i zabiegów. Jest to owe czyste uczucie szczęścia, gdy dążymy do uszczęśliwienia drugich. Herz. IV M. 21, 4. III. M. 32; 33.

P Obaj stwierdzili niewzruszoną wiarę i zdali sprawę rzetelnie, dlatego z żalem przyjęli narzekania ludu. IV. M. 14; 6. „Stojący przed tobą" t. zn. gotowy do spełniania przykazów, rozkazów, czynności służbowych. IV. M. 16; 9. I. Król. 17; 1. i II. 5; 16.

Rozdział 2.

1. Potem zwróciliśmy się i wyruszyliśmy do pustyni drogą ku morzu Sitowemu, jak powiedział Wiekuisty do mnie i okrążaliśmy górę Seir przez dni wiele.

2. Tedy rzekł Wiekuisty do mnie, rzekąc:

3. Dość wam okrążania góry tej! Zwróćcie się ku północy!

4. A ludowi przykaż, mówiąc: – Wy przejdziecie przez granicę braci waszych, synów Ezawa, mieszkających w Seir, a oni będą się bali was, ale strzeżcie się bardzo!

5. Nie drażnijcie ich (do walki), gdyż nie oddam wam z ziemi ich ani kroku stopy nóg, w dziedzictwo Ezawowi oddałem górę Seir.

6. Żywność kupcie od nich za srebrniki, abyście jedli, a także wodę od nich za pieniądze, abyście pili.

7. Wszak Wiekuisty, Bóg twój, błogosławił ciebie w każdem dziele ręki twojej, opiekował się pochodem twym przez pustynię wielką tę; tych czterdzieści lat Wiekuisty, Bóg twój, był z tobą, nie brakło ci rzeczy (żadnej).

8. Więc odeszliśmy od braci naszych, synów Ezawa, mieszkających w Seirze, od drogi stepu od Elat i Ecjon-Geber, i zwróciliśmy się i udaliśmy się drogą ku pustyni Moab.

9. Tedy rzekł Wiekuisty do mnie: – Nie napieraj na Moab i nie zaczepiaj ich do wojny, gdyż nie dam tobie z ziemi jego w dziedzictwo, dla synów Lota oddałem Ar w dziedzictwo.

(10. Emici przedtem mieszkali na niej, lud wielki i mnogi i rosły, jak Enakim.

11. Jako olbrzymi cenieni, także są oni jak Enakim, a Moabici nazywają ich Emim (przerażający).

12. A w Seir mieszkali Chorejczycy przed nimi, a synowie Ezawa wygnali

ich z posiadłości i wytępili ich przed obliczem swego i zamieszkali zamiast nich; jak uczynił Izrael z ziemią dziedzictwa swego, którą oddał im Wiekuisty.)

13. Teraz wstańcie i przeprawcie się przez strumyk Zared. I przeprawiliśmy się przez strumyk Zared.

14. Zaś czasach, w których szliśmy od Kadesz-Barnea, aż gdy przeprawiliśmy się przez strumyk Zared, było trzydzieści i osiem lat, aż wyginęło całe pokolenie mężów boju z pośród obozu, jako przysiągł był Wiekuisty im.

15. A także ręka Wiekuistego ciążyła na nich, aby ich wytępić z pośród obozu, aż wyginą.

16. Więc stało się, że wyginęli wszyscy mężowie boju, wymarłszy z pośród ludu;

17. Wtedy przemówił Wiekuisty do mnie, mówiąc:

18. Przekraczasz dziś granicę Moabu, koło Ar,

19. i zbliżasz się ku synom Ammona; nie napieraj i nie zaczepiaj ich, gdyż nie dam z ziemi synów Ammona tobie dziedzictwa, bowiem synom Lota oddałem ją w dziedzictwo.

20. Jako ziemię olbrzymów uznają także ją, olbrzymi zamieszkiwali na niej przedtem, a Ammonici nazywali ich Zamzumim (złośliwcy).

21. Lud wielki i mnogi i rosły, jak Enakim, a wytępił ich Wiekuisty przed nimi i wygnali ich i zamieszkali zamiast nich.

22. Jak uczynił ze synami Ezawa, mieszkającymi w Seir, gdy wytępił Chorejczyków przed nimi i wygnali ich i zamieszkali zamiast nich po dzień dzisiejszy.

23. I Awitów, zamieszkałych w osadach do Azzy, Kaftorim, wyszli z Kaftoru, wytępili ich i zamieszkali na miejscu ich.

24. Wstańcie, wyruszcie i przeprawcie się przez strumyk Arnon. Patrz, oddaję tem w rękę twą, Sychona, króla Cheszbonu, Emorytę, i ziemię jego; zacznij, zdobywaj i pobudź go do walki!

25. Dnia dzisiejszego zacznę szerzyć trwogę i bojaźń przed tobą na ludy pod całem niebem, które usłyszą wieść o tobie, i drżą i zatrwożą się przed tobą.

a cap. 26. Więc wyprawiłem posłańców z pustyni Kedemot do Sychona, króla Cheszbonu wraz ze słowami zgodnemi, mówiąc:

27. Przejdę przez kraj twój, po drodze, tylko po drodze pójdę; nie zboczę w prawo, ni w lewo.

28. Żywność za pieniądze sprzedasz mi, abym spożywał, i wodę za pieniądze od dasz mi, abym pił, tylko przejdę pieszo.

29. Jako uczynili mi synowie Ezawa, mieszkający w Seir, i Moabici, mieszkający w Ar, aż gdy przeprawię się przez Jarden do kraju, który Wiekuisty, Bóg nasz, daje nam.

30. Ale nie chciał Sychon, król Cheszbonu, zezwolić przejścia przez swoje, gdyż utwardził Wiekuisty, Bóg twój, ducha jego, i zatwardził serce jego, aby oddać go w rękę twoją, jak w dniu dzisiejszym.

a cap. 31. I rzekł Wiekuisty do mnie: – Patrz, zacząłem oddawać tobie Sychona i kraj jego, pocznij że zdobywać w posiadanie kraj jego.

a cap. 32. I wystąpił Sychon naprzeciw nam, on i cały lud jego do walki pod Jahac.

√ Izr. mają objąć kraj nie jako zdobywcy siłą oręża, aby potem walczyć także o zagarnięcia innych posiadłości, ale mają się ograniczyć do wydzielonych im granic. Hirsch.

Ł. Nawet wodę, która uchodzi za wolny dar przyrody dla ludzi.

33. Lecz oddał go Wiekuisty, Bóg nasz, w moc naszą i pobiliśmy i synów jego i wszystek lud jego.

34. Więc zdobyliśmy miasta jego w czasie onym i zniszczyliśmy wszystko, w mieście mężczyzn i kobiety i dzieci; nie zostawiliśmy szczątka.

35. Tylko bydło zdobyliśmy sobie i łupy miast, które zdobyliśmy.

36. Od Aroer, które nad brzegiem strumyka Arnon, i miasta, które wśród strumyka, i do Gilead, nie było grodu, który byłby za wysoki dla nas; wszystko oddał nam Wiekuisty, Bóg nasz.

37. Tylko do kraju synów Ammona nie zbliżyłeś się; do całego wybrzeża strumyka Jabbok, ani do miast na górach, ani do wszystkiego, co zakazał Wiekuisty, Bóg nasz.

Rozdz. 2. 1. Od płd. strony góry Seir mieli przejść tylko na półn. stronę, aby wejść do Palestyny, ale z powodu zgrzeszenia musieli cofnąć się i nadal przebywać na pustyni. IV. M. 21; 4 i 10. „Człowiek sądzi, a Bóg rządzi." Dni wiele t. j. 19 lat.
2. W ostatnim roku wędrówki.
3. (Sędz. 11; 18) „Ku północy" t. j. w kierunku kraju Kanaan.
4. „Strzeżcie się bardzo", aby nie dać powodu do walki. Sędz. 11; 14.
5. Nienaruszalność dziedzictwa Ezawa powinna być dla Izraelitów dowodem, że obiecana ziemia dostanie im się w udziale bez uszczuplenia. Potomkowie Lota otrzymali swój dział, ponieważ Lot okazał Abrahamowi swą wierność w czasie wędrówki do Egiptu. Raszi.
6. תשברו = nabędziecie, kupicie. I. M. 41; 56. IV. M. 20; 19. Hoz. 3; 2.
7. Mieli dość bydła i przedmiotów, wyrobionych przez rękodzielników swoich podczas wędrówki po pustyni, więc mogli nabywać a nie przemocą zabierać. ידע = dbać, ochraniać, starać się. I. M. 18; 19. Ps. 1; 6. Prz. S. 27; 23.
8. Elat, grec. Elana, port nad zat. Arabską I. M. 14; 6. Ecjon-Geber ku półn. IV. M. 33; 35. 20; 21.
9. Moabici jako potomkowie Lota otrzymali krainę ze stolicą Ar, od której cały kraj otrzymał nazwę. IV. 21; 15. 22; 36.
Emakim F 10. „Straszliwi," jako silne olbrzymi byli postrachem sąsiadów. I. M. 14; 5. IV. M. 13; 22.
12. Jak I. M. 14; 6 i 36; 20. ; 20.
= duchy podziemne 23. 11. t. j. resztki pierwotnych olbrzymów, których pozostały
F 11. Refaim zwani, gdyż kto ich zobaczył, cofnął się z przerażenia. Raszi. Jez. 26; 14.
Emim t. j. przeraźliwi Ps 88; 11. Prz. S. 2; 18.

O.d. zd. 9. M.
13. Jak IV. 21; 12. 14. „Mężowie boju", którzy w czasie zwiadów mieli objąć kraj, ale z braku wiary w B. stracili odwagę. 12.

15. Nie tylko śmiercią naturalną ginęli, ale i z powodu zsyłanych klęsk niepospolitych, aby nie wstrzymali dalszego pochodu potomkom swoim. Raszi. IV. M. 9; 3.

16. Wyginęli ~~na pustyni~~ wszyscy wojownicy, którzy w czasie buntu Koracha t.j. w drugim roku pobytu na pustyni, mieli ponad lat 20. Raszb.

√17.
19. Jak IV. M. 21; 24.

20. „ I. M. 14; 5 Zamzumim = złośliwi, którzy knują i czynią tylko złe.

23. Awici nabieli do Pelezytów (Joz. 13; 7) ~~między~~ spod 5 innych księstw, których nie mogli zawrzeć, gdyż Abraham przysiągł Abimelechowi, że potomkom jego nie zabierze ich kraju. Raszi. Kaftorim I. M. 10; 14. usadowili się na miejscu pierwotnych mieszkańców, więc ich kraj mogli zająć.

24. Jak IV. M. 21; 21. Po nakazie oszczędzenia Edomitów, Moabitów i Ammonitów następuje nakaz zwalczania Emorytów. Sędz. 21; 22.

25. „Pod całym niebem" t.zn. sława twego zwycięstwa rozejdzie się po całym świecie; wtedy struchleją przed tobą. 22.

26. Joz. 13; 18. Kedemot niedaleko Arnonu.

27. „Po drodze, tylko po drodze" t. zn. nie zatrzymam się w kraju, nie wejdę w zboża, nie naruszę żadnej miejscowości, tylko prosto naprzód pójdę ~~wytyczoną~~ utartą drogą. IV. M. 21, 22, 14; 3-4.
(IV. M. 20, 18-21.

29. Którzy pozwolili nam przejść przez swych posiadłości. Ibn Ezra.

√31. 30. Jak II. M. 4; 21. 31. Gdy nie przyjął ~~godziwych~~ przyjaznych warunków.

33. Nie sobie przypisuje zwycięstwo, lecz B. IV. M. 21; 23. Sędz 11; 21.

34. Wyraz מתם w fenickiem מת = mąż, w Talm. masc. Urzędnicy niżej 20; 16-19. Ludność była emorejska, dlatego była skazana na zagładę. Mają(?) zabrali i sprzęty.

35. Długoletnią wędrówką po pustyni zaopatrzyli się w odzież. Bydło przeważnie na ofiary a [illegible]

36. „Wody strumyka", gdyż strumyk, rozdzielony na 2 ramiona, obejmował miasto. IV. M. 32; 34. V. M. 3; 16. ~~Joz. 13, 25.~~ Joz. 12; 2 i 13; 9.

37. IV. M. 21; 24 i 32. Joz. 13; 25. Co należało do Ammonitów, pozostawiono.

√17. Niektórzy uczeni zwracają uwagę na różnicę formy "ויאמר" i „rzekł", niejako objektywnie, urzędowo, podanie treści i myśli, a "וידבר" i „przemówił" zaś wskazuje na bezpośrednie komunikowanie się z wysłannikiem B. IV. M. 12; 6-8.
Nastąpiła ta zmiana po śmierci mężów boju.

√31. Zajęcie kraju Sychona będzie początkiem zajęcia posiadłości.

Więc

Rozdział 3.

1. Zwróciliśmy się i wstąpiliśmy drogą do Baszanu, a wyszedł Og, król Baszanu, naprzeciw nam, on i cały lud jego do walki pod Edreą.

2. I rzekł Wiekuisty do mnie: - Nie obawiaj się go, gdyż w rękę twoją oddaję jego i cały lud jego i kraj jego, uczynisz mu, jak uczyniłeś Sychonowi, królowi Emorytów, który mieszkał w Cheszbonie.

3. Zatem oddał Wiekuisty, Bóg nasz, w ręce nasze także Oga, króla Baszanu, i cały lud jego i pobiliśmy go, że nie pozostał (nikt) ocalały.

4. I zdobyliśmy wszystkie miasta jego w czasie owym, nie było miasta, którego nie zajęlibyśmy im, sześćdziesiąt miast, całe pasmo Argob, królestwo Oga w Baszanie (stanowiące).

5. Wszystkie te miasta obwarowane murami wysokiemi, bramami i zaworami, oprócz miasteczek nieotoczonych (mnóstwa) mnogich bardzo.

6. I zaklęliśmy je, jak uczyniliśmy Sychonowi, królowi Cheszbonu, zaklinając wszystkie miasta mężczyzn, kobiety i dzieci,

7. a wszelkie bydło i zdobycz miast złupiliśmy dla siebie.

8. Tak zajęliśmy w czasie owym ziemię z ręki dwóch królów Emorei, która z tej strony Jardenu od strumyka Arnon do góry Chermon.

9. (Cydonici zowią Chermon Syrjonem a Emoryci zwą go Szenir).

10. Wszystkie miasta równiny i cały Gilead i cały Baszan do Salki i Edrei, miast królestwa Oga w Baszanie,

11. Gdyż tylko Og, król Baszanu, pozostał z reszty Refaimów. Patrz, łoże jego, łoże z żelaza, azaż nie jest ono w Rabbat synów Ammona? Dziewięć łokci długość jego a cztery łokcie szerokość jego, (według) łokcia męskich.

12. A kraj ten posiedliśmy w czasie onym od Aroer, który nad stru-
mykiem Arnon, i połowę wzgórz Gilead i miasta jego oddałem Rubenidom i Gadydom;
13. Zaś resztę Gileadu i cały Baszan, królestwo Oga, oddałem połowie pokolenia
Menassze, całą krainę Argob, z wszystkiem do Baszanu należącem, zwanem krajem Refaimów;
14. Jair, syn Menasszego, zajął całe pasmo Argob do obwodu Geszuri i Ma-
achat i nazwał je podług imienia swego: Baszan, osady Jaira, po dzień dzisiejszy.
a cap. 15. A Machirowi oddałem Gilead;
16. A Rubenidom i Gadydom oddałem z Gileadu (część) i do strumienia
Arnon; środek strumyka i okręg i do Jabbok, strumyka, okręgu synów
Ammona (granica tegoż);
17. Także równinę i Jarden i okręg od Kinneret (Genezaret) do morza na
równinie, morza Słonego, u stoku płaskowyżu, od wschodu.
18. I rozkazałem wam w czasie onym, mówiąc: — Wiekuisty, Bóg wasz, oddał
wam kraj ten w posiadanie; jako przodownicy przejdziecie przed braćmi waszymi,
synami Izraela, wszyscy synowie wojskowi.
19. Tylko żony wasze i dzieci wasze i bydło wasze, — wiem, że bydła macie
dużo, — zostaną w miastach waszych, które oddałem wam.
x cap. 20. Aż kiedy spocząć da Wiekuisty braciom waszym, jak wam, i posiędą
także oni ziemię, którą Wiekuisty, Bóg wasz, da im, z tamtej
strony Jardenu, i wrócicie każdy do dziedzictwa swego, które oddałem wam.
21. A Jehoszuaowi przykazałem w czasie onym, mówiąc: — Oczy twoje (są te,
które) widziały wszystko, co uczynił Wiekuisty, Bóg wasz, dwom królom tym;
tak uczyni Wiekuisty wszystkim królestwom, do których ty zdążasz.

F

22. Nie bójcie się ich, gdyż Wiekuisty, Bóg wasz, to On jest, który walczy za was!

cap. 23. I błagałem Wiekuistego w czasie owym, mówiąc:

24. Panie, Wiekuisty! Ty począłeś okazywać sługe Twemu wielkość Twoją i rękę Twoją przemożną; azali jest gdzież jaka moc w niebie lub na ziemi, któraby uczyniła jak dzieła twórcze Twoje i jak potęgi Twoje?

25. Niechże przejdę, proszę, i oglądam kraj doskonały, który z tamtej strony Jardenu, górę wspaniałą i Libanon.

26. Lecz zagniewał się Wiekuisty na mnie z powodu was i nie wysłuchał mnie i rzekł Wiekuisty do mnie: — Dość tobie, nie mów więcej do Mnie jeszcze w sprawie tej.

27. Wstąp na szczyt płaskowzgórza i wznieś oczy twoje ku zachodowi i ku północy i ku południowi i ku wschodowi i rozejrzyj się oczami swemi, gdyż nie przejdziesz przez Jarden ten.

28. I przykaż Jehoszuemu i pokrzep i utwierdź go, gdyż on kroczyć będzie przed ludem tym i on w posiadanie ich odda im ziemię, którą zobaczysz.

29. I wtedy przebywaliśmy w dolinie naprzeciw Bet-Peor.

F XLV. — ואתחנן — מה

Błaganie Mojż. o przejście przez Jarden. Rozdz. 4. Napomnienia o wierność Bogu i przykazaniom jego. Wydzielenie 3 miast schronu po wsch. stronie Jardenu. Rozdz. 5. Powtórzenie 10 przykazań. Rozdz. 6. Wpojenie zasady o jedyności Boga i bezwzględnej miłości do niego, przestroga przed zachwalstwem i wpajanie nauk dzieciom. Rozdz. 7. Kananici z ich bałwochwalstwem mają być wytępieni a Izraelici są ludem Boga wybranym.

F Ponieważ ruszył zbrojnie przeciw nam, więc nie wysłaliśmy do niego poselstwa z warunkami pokoju. Nachm.

F 7. Raszi wyjaśnia, że przy zdobyciu kraju Sychona zabierali, co najpotrzebniejsze, 2;35. a przy zajęciu kraju Oga, szukali tylko przedmiotów kosztowniejszych ze srebra i złota. V. 1;1. Chermon = pierwszy szczyt Antilibanu.

P Łoże to znajdowało się w jego dawnej ojczyźnie w stolicy Rabba. Nachm.

√12. Kraj ten zajęliśmy w zupełności i rozdzieliliśmy jako posiadłość.
‡ Nazwa Nobacha nie utrzymała się, ale nazwę Jaira uszanowali i zachowali współcześni.

F ~~[illegible]~~ „Panie", Który ~~[illegible]~~ w najwyższej łasce i miłości uczyniłeś mnie swym godnym sługą, w pokorze i wdzięczności spełniam twe rozkazy.

Jez. 2. 2 i 3.
<< Góra Liban, czyli jasna, biała, bierze nazwę od śniegu, który pokrywa jej szczyt, jest symbolem czystości i jasności sumienia. II M. 26; II Król. 19; 23. B. 48; 3. i 128; 3. Jer. 22; 6. (serca) Mojżesz pragnął też osobiście wprowadzić lud do ziemi obiecanej, aby mógł powstrzymać go od niejednego ewentualnego niewłaściwego czynu przy objęciu kraju w posiadanie. Hirsch.

xx IV. M. 27; 19.

Rozdz. 3. 1. Ku północy, zawsze „wstąpiliśmy" t.j. zwróciliśmy się w górę. IV. M. 21; 33–35.
2. Sychona nie obawiał się Mojżesz, ale Oga obawiał się, sądząc, że ze względu na jego usłużność wobec Abrahama I. M. 14; 13. będzie go Bóg bronił. Raszi.
4. Argob tłumaczy Onkelos jako pałac na skale, od czego wziął nazwę cały obwód, należący do tego króla. I. Król. 4; 13 i II. Król. 15; 25. Raszi.
5. ערי הפרזי = miasta nieobwarowane, otwarte, gdzie domy są rozproszone. Zech. 2; 8.
6. Zaklęcie polegało na zakazie opuszczania miasta.
8. „Z ręki" t.zn. z pod władzy.
F 9. „Chermon stanowił ostatni półn. kraniec zajordańskiej ziemi Izraelskiej w górach Antylibanu, nazywał się też שיאן Syon V. M. 4; 48. Sydończycy i Fenicjanie nazywali go „górą śnieżną" a obecnie nazywa się „Dżebel el Szeik".
10. Równina moabska IV. M. 21; 20. Joz. 12; 5 i 13; 9. I. Kron. 5; 11.
11. Og był ostatnim z olbrzymów, których pokonali, I. M. 14; 5. Raszi sądzi, że był on zbiegiem z walki, stoczonej I. M. 14; 13. R. Natan wyjaśnia, że miara łokcia stosowana była według ramienia Oga. II. M. 25; 10. Wymiar łoża, czyli sarkofagu świadczyć ma o niezwykłym wzroście Oga, Jego podwładnymi byli Emoryci. ?
V 12. 14. Tych państewek Izraelici nie zaczepili. IV. M. 32; 41 i 42. F Joz. 12; 5 i 13; 30. II. Sam. 10; 6.
15. Machir t.j. część pokolenia Menaszego.
16. Gilead stanowił granicę półn., zaś Arnon aż do ujścia do morza Martwego granicę południ.
17. Jezioro Genezaret na zachód od Jordanu IV. M. 34; 11. Joz. 13. 15–28. M 21; 15 i 20.
18. Mojż. przemawia do pokolenia Rubena, Gada i Menaszego, aby ich zachęcić i utwierdzić w postanowieniu ich. IV. M. 32; 16–41. V. M. 33; 20.
23. Wyraz ואתחנן znaczy zawsze błaganie o łaskę i odpowiada wyrazowi [illegible] w zd. II. M. 33; 9. Jest to jedna z dziesięciu form modlitwy. Raszi. „W czasie owym" t.j. po pokonaniu Sychona i Oga, gdy sposobił się do śmierci. IV. M. 27; 12.
24. Wyrażenie „zacząłeś" odnosi się do 2; 31. Raszi.
(Dwie osobliwe nazwy Boga mają wyrazić szczególną uwagę w najwyższą jego sprawiedliwość. F „Wielkość Twoja" przypomina IV. M. 14; 17. „Rękę Twoją przemożną", która wszystkim tworom świadczy miłosierdzie, więc błaga też Mojż. o miłosierdzie, aby mógł zobaczyć ukoronowanie dzieła zdobycia całego kraju. Wszechmoc twoja przewyższa wszystkie potęgi świata.
25. „Górę wspaniałą" odnosi się do Syjonu. Raszi.
26. „Z powodu was" t.zn. wy byliście powodem i przyczyną, że zniecierpliwiłem się i wyraziłem powątpiewanie. IV. M. 20; 12. Ps. 106; 32. „Dość tobie", że otrzymasz nagrodę w przyszłem życiu, co zdziałałeś na ziemi. Raszi.
27. Ty pragniesz widzieć, co najpodniejsze, a Ja ukażę ci kraj cały. V. M. 34; 1.
28. „Rozkaż" co do cierpliwego ponoszenia trudów, obowiązków i rozstrzygania sądów. Dodaj mu otuchy, aby wytrwał na stanowisku wodza a nie obawiał się losu, który ciebie spotkał, że nie wejdziesz do kraju. Skoro „on" t.j. Jozue ich poprowadzi, wtedy zajmą kraj, ale bez niego nie mogą tego dokonać. Gdy wysłał oddział pod miasto Aj a sam nie poszedł, to też ponieśli klęskę. Raszi. 29. Jak. IV. 23; 28.

Rozdział 4.

1. A teraz, Izraelu, słuchaj ustaw i praw, których ja nauczam was, abyście je wykonywali, abyście żyli i abyście przybyli i posiedli ziemię, którą Wiekuisty, Bóg praojców waszych, oddaje wam.

2. Nie dodawajcie do słów, które ja przykazuję wam, i nie ujmujcie z tego, aby strzec przykazań Wiekuistego, Boga waszego, które ja przykazuję wam.

3. Oczy wasze widziały to, co czynił Wiekuisty z powodu Baal-Peora, gdyż każdego człowieka, który postępował za Baal-Peorem, wytępił Wiekuisty, Bóg twój, z pośród ciebie.

4. A wy, którzy lgniecie do Wiekuistego, Boga waszego, żyjecie wszyscy dziś!

a zap. 5. Patrz, oto nauczałem was ustaw i praw, jak przykazał mi Wiekuisty, Bóg mój, abyście czynili tak w pośród kraju, do którego wy przybywacie, aby posiąść go.

6. Więc przestrzegajcie ich i spełniajcie je, gdyż to rozum wasz i rozsądek wasz w oczach ludów, które usłyszą wszystkie ustawy te i rzekną: (Zaiste, ludem rozumnym i rozsądnym jest naród wielki ten!

7. Bo który jest naród wielki, który ma Boga tak blisko, jak Wiekuisty, Bóg nasz, we wszystkiem, gdy (wzywamy) go?

8. I który jest naród wielki, który ma ustawy i prawa rzetelne, jak cały Zakon ten, który ja podaję wam dziś?

9. Tylko strzeż się i strzeż duszy twej bardzo, abyś nie zapomniał (słów) zdarzeń, które widziały oczy twoje i aby nie ustąpiły ze serca twego przez wszystkie dni życia twego i uświadamiaj je synom twoim i synom synów twoich:

10. O dniu, w którym stałeś przed Wiekuistym, Bogiem twoim, na Chorebie, gdy mówił (Wiekuisty) do mnie: — Zgromadź mi lud, abym im dał usłyszeć słowa moje, żeby nauczyli się czcić Mnie po wszystkie dni, które oni żyć będą na ziemi, i żeby synów swoich nauczali tego.

11. I zbliżyliście się i stanęliście u góry a góra pałała ogniem do serca nieba; (była) ciemność, chmura i obłok.

12. I przemawiał Wiekuisty do was z pośród ognia; głos słów wy słyszeliście, lecz postaci żadnej nie widzieliście, wyłącznie głos (słyszeliście).

13. I obwieścił wam przymierze Swoje, które przykazał wam spełniać, dziesięć wyrzeczeń, i napisał je na dwóch tablicach kamiennych.

14. A mnie przykazał Wiekuisty w czasie owym, abym nauczał was ustaw i praw, abyście wykonywali je w kraju, do którego przechodzicie, aby posiąść go.

15. Więc strzeżcie się bardzo dusz waszych, gdyż nie widzieliście żadnej postaci w dniu, gdy mówił Wiekuisty do was na Chorebie z pośród ognia;

16. abyście nie skazili się i nie zrobili sobie rzeźby, figury, jakiś symbol, podobizny, postaci mężczyzny lub kobiety;

17. postaci jakiego bydlęcia, które na ziemi, postaci jakiego ptaka skrzydlatego, który lata pod niebem;

18. postaci jakiego pełzacza na lądzie, postaci jakiej ryby, która we wodzie poniżej ziemi.

19. I abyś nie wzniósł oczu twych ku niebu i widział słońce i księżyc i gwiazdy, cały zastęp nieba i uwiedziony nie dał się (nie ukorzył się i służył im) i kłaniał się im, gdyż udzielił (ich) Wiekuisty, Bóg twój, dla wszystkich ludów pod całem niebem;

20. a was przyjął Wiekuisty i wyprowadził was z topielni żelaza, żelaznego z Micraim, abyście byli mu narodem dziedzictwa, jak dnia dzisiejszego.

21. a Jednak Wiekuisty rozgniewał się na mnie z powodu spraw waszych i przysiągł, że ja nie przebędę Jardenu i że nie przybędę do kraju pięknego, który Wiekuisty, Bóg twój, oddaje tobie w dziedzictwo.

22. Gdyż ja umrę na ziemi tej, nie przebędę Jardanu, ale wy przebędziecie i posiądziecie ~~odziedziczycie~~ kraj doskonały ten.

23. Strzeżcie się, abyście nie zapomnieli przymierza Wiekuistego, Boga waszego, które zawarł z wami i (abyście nie) ~~uczynili~~ zrobili sobie bożka ~~figury~~, podobizny z wszystkiego, co przykazał sobie Wiekuisty, Bóg twój.

24. Gdyż Wiekuisty, Bóg twój, to ogień ~~pochłaniający~~ pochłonący, Bóg ~~gniewny~~ wszechwładny.

cap. 25. Gdy ~~u~~zrodzisz synów i wnuków i postarzejecie się ~~zamieszkacie (długo)~~ w kraju i skazicie się i zrobicie ~~uczynicie~~ bożki ~~figury~~, podobizny czegobądź i popełnicie zło w oczach Wiekuistego, Boga twego, aby rozgniewać Go;

26. Świadczę przeciw ~~wobe~~ wam dziś niebem i ziemią, że zginąć zginiecie rychło z kraju ~~ziemi~~, do którego wy przejdziecie Jardan, aby posiąść go ~~odziedziczyć~~, nie przedłużycie dni na niej, ~~gdyż~~ wytępieni pewnie zostaniecie (~~doszczętnie~~).

27. I rozproszy Wiekuisty was między ludy i zostaniecie ~~będziecie~~ resztką nikłej ~~ludzi~~ liczby między narodami, do których uprowadzi ~~zapędzi~~ Wiekuisty was tamże,

28. I służyć będziecie tam bożkom, dziełu rąk ludzkich, drzewu i kamieniowi, które nie widzą i nie słyszą i nie jedzą i nie wąchają ~~wąchają~~.

29. I szukać będziecie stamtąd Wiekuistego, Boga twego, i znajdziecie, gdy śledzić go ~~badać~~ będziecie całem sercem twojem i całą duszą twoją.

30. W niedoli ~~ucisku~~ twej i gdy ~~przeznaczenia~~ ~~cię~~ wszystkich spraw ~~(dosięgną cię)~~ tych ~~ostatnich~~ w ~~następnych~~ dniach, wtedy powrócisz do Wiekuistego, Boga twego, i usłuchasz głosu Jego.

31. Gdyż Bogiem miłosiernym ~~jest~~ jest Wiekuisty, Bóg twój, nie opuści cię, ani zatraci cię, ani zapomni przymierza z ojców twoich, które zaprzysiągł im;

32. Albowiem zapytaj, proszę, o dni poprzednie ~~poprzednich~~, które były przed tobą, od dnia,

w którym stworzył Bóg człowieka na ziemi, i od krańca nieba do krańca nieba, czy zdarzyło się, jak rzecz wielka ta, lub czy słyszano coś podobnego?

33. Czy słyszał lud (jakiś) głos Boga, ~~przemawiającego~~ z pośród ognia, jak słyszałeś ty, a żył?

34. Albo ~~czy~~ pokusiłoż się bóstwo, przyjść, aby zabrać sobie naród z pośród narodów ~~doświadczeniami~~ pokusami, znakami i cudami i wojną i ręką potężną i wyciągniętem ramieniem i ~~strachami~~ okropnościami wielkiemi, jak wszystko, ~~które~~ co uczynił dla ~~was~~ Wiekuisty, Bóg wasz, w Micraim przed oczyma twemi?

35. Tobie ~~okazano~~ objawiono, abyś ~~uznał~~ wiedział, że Wiekuisty, On jest Bogiem, nikt więcej, ~~oprócz~~ niego.

36. Z nieba słyszeć dał ci głos Swój, aby upomnieć ciebie, a na ziemi ukazał tobie ogień Swój wielki, a słowa Jego słyszałeś z pośród ognia.

37. A za to, że miłował praojców twoich, więc wybrał (ciebie) z potomstwa ich po nich i wyprowadził cię ~~przed sobą~~ w obliczu swem w mocy swojej wielkiej z Micraim;

38. Aby wypędzić narody większe i potężniejsze od ciebie przed tobą ~~obliczem twojem~~, aby zaprowadzić ciebie, aby oddać tobie kraje ich ~~posiadłości~~ w dziedzictwo, jak w dniu dzisiejszym.

39. Więc uznaj dziś i ~~zwróć~~ przyjm (to) do serca swego, że Wiekuisty, On jest Bogiem na niebie na górze i na ziemi na dole, ~~żaden~~ nikt ~~jeszcze~~ więcej. ~~(prócz Niego)~~.

40. I ~~strzeż~~ Więc przestrzegaj praw Jego ~~ustaw~~ i przykazań Jego, które ja przykazuję tobie dziś, żeby ~~dobrze było~~ działo się tobie i dzieciom twoim po tobie i abyś przedłużył ~~czas~~ dni (życia) na ziemi, którą Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie po wszystkie dni (ustawicznie).

41. Wtedy ~~oddzielił~~ wyznaczył Mojżesz trzy miasta z ~~tej~~ tamtej strony Jardenu, od wschodu słońca,

42. Aby umknął tam zabójca, który zabił bliźniego ~~bezwiednie~~ nieświadomie, a on nie był wrogiem jego ~~przedtem~~ ni wczoraj ni przedwczoraj, i ucieknie do jednego z miast tych, ~~aby~~ żył.

21.

V.

wystrzegać pokalania się odosobnieniu, aby nie wchodzić z nimi w sto-
sunki osobiste, ~~małżeńskie~~ (różnego) towarzyskie, przyjacielskie.

= zaszczepiona (i dziwną) i utrwaloną u narodów po wszystkie czasy, o (nauki, obowiązku, prawa, przykazania) waszym zdrowym rozumie i w trzeźwym rozsądku.

F „Nauczać" t. zn. nietylko podać brzmienie i treść, ale także objaśnić i wytłumaczyć znaczenie i sens, tendencję i cel, sposób wykonania (wyw) i stosowania, wpojenie w umysł i w przekonanie.

B Gorszący przykład daje Saul, który wbrew nakazowi zostawił Agaga przy życiu, a więc uczynił mniej, i część łupów bydła prze-znaczył na ofiarę, ~~więc~~ zatem uczynił więcej, niż miał nakazane.
Samuel karci go, mówiąc: - Izali Pan lubuje się w (całopaleniach i) ofiarach wię-cej, niż gdy kto słucha głosu Pana? Oto posłuszeństwo lepsze, niż ofiarowanie tłustości baranów!
Jest to przestroga, aby w niczem (co więcej) nie uchylić przykazaniom.

∓ Inne narody tworzą sobie ustawy, przepisy i prawa na podstawie (warunków i) praktycznych potrzeb w kraju swoim, wy zaś otrzymujecie, zanim posią-dziecie kraj, te nauki, ~~zasady~~ i prawa, które ~~będą~~ wam potrzebne, aby szczęśliwie żyć w ~~kraju~~, do którego B. was prowadzi. ~~Hirsch~~.
Mojż. uważa siebie tylko za wykonawcę obowiązków, które B. na niego nałożył. ~~[illegible]~~ Każdy nauczający powinien swój zawód spełniać sumiennie jako pełny obowiązek moralny i religijny. Hirsch.
21a, xx. Nie sława wojenna, nie dzieła sztuki rąk ludzkich, nie twory fantazji twojej umy-słowości, tylko przestrzeganie i wykonywanie przykazań i praw B. zapewni wam =

43. Becer na pustyni, w kraju równiny Rubena, i Ramot w Gileadzie, od Gadydów, i Golan w Baszanie, od Menaszego.

44. Więc ta jest nauka (Tora), którą przedłożył Mojżesz przed synów Izraela.

45. Te są świadectwa i ustawy i prawa, które wypowiedział Mojżesz do synów Izraela gdy wyszli byli z Micraim,

46. z tamtej strony Jardenu w dolinie naprzeciw Bet-Peor, w kraju Sychona, króla Emorei, który mieszkał w Cheszbonie, którego pobił Mojżesz i synowie Izraela po wyjściu ich z Micraim,

47. I posiedli kraj jego i kraj Oga, króla Baszanu, obu królów Emorei, którzy z tamtej strony Jardenu od wschodu słońca,

48. Od Aroer, który na brzegu strumyka Arnon i do góry Syjon, to jest Chermon.

49. I cały step z tamtej strony Jardenu od wschodu i do morza stepu poniżej wyżyn Pisgi pławkowyżu.

Rozdz. 4. 1. A teraz" t.j. po chwili rozstania szczególny kładzie nacisk (na posłuszeństwo, na ścisłe spełnianie przykazań, co jest głównym i kardynalnym warunkiem długiego i szczęśliwego życia w kraju, do którego wchodzą. III. M. 18; 3–5. F
2. Nie dodawajcie" n. p. 5 ustępów zamiast 4 do תפילין, albo 5 zam. 4 gatunków roślin do לולב, albo 5 zam. 4 do ציצית, ani też nie ujmujcie. P Raszi. Nie należy według własnego zapatrywania, lub stosownie do osobistych potrzeb i poglądów dowolnie mnożyć lub skracać przepisy Zakonu. Całość ma być nietknięcie zachowana i stosowana. Późniejsze przepisy i ograniczenia mają być tylko ściślejszem określeniem przykazań Zakonu, aby ich nie przekroczyć, ani nie uszczuplić. III. M. 18; 30. Talm. [illegible]
3. Sami przekonaliście się, że ściśle spełnianie przykazań jest warunkiem długiego życia a dodawanie n. p. bałwochwalstwa Baal-Peoru spowodowało gwałtowną śmierć. IV. M. 25; 1–9. B
5. Mojż. zaznacza z naciskiem, że Zakon pochodzi od Boga. ‡
6. To" przestrzeganie i wykonywanie ustaw i przykazań zjedna wam sławę ludu rozumnego i mądrego w życiu moralnem i społecznem. Tylko" to wyróżni was i świadczyć będzie o waszej wyższości nad innymi ludami. III. M. 18; 4 i 5. Świadomość istoty B. i obowiązków ludzkich jest ową drogą, wiodącą do harmonijnej zgody życia moralnego. P n. p. z błogosławieństwa kapłańskiego, które składa się z 15 zdań. <<
<< Wasze życie religijne i etyczne według przykazań będzie przykładem dla narodów świata

†† Niektylko wierne zachowanie w pamięci, aby nie uronić żadnego szczegółu, niektylko ścisłe wykonywanie, ale sumienne przekazywanie potomkom jest pilnym i koniecznym obowiązkiem każdego, który własnym doświadczeniem nabył tych nauk Zakonu. W każdym czasie życia twego, w każdej doli, w każdem położeniu, przy każdej sposobności, nie odkładając na później, masz poznać i przestrzegać przepisów Zakonu, aby to ~~przeszło~~ wnikło niektylko w świadomość, ale i w przekonanie potomstwa. Hirsch.

F „Dzień" pamiętny, w którym słyszeliście głos B., ale nie widzieliście żadnej „postaci". II. M. 20; ~~18~~ 17. „Cześć" dla B. ma być wpojona przez nauczanie i przykładowe praktykowanie przepisów religijnych. V. M. 14; 23. 17; 19. 31; 13.

P „Obłok" t. j. gęsta mgła. „Chmura" t. j. skupienie mgły w kroplach deszczu. (pary wodnej)

√12. Zmysłem słuchu tylko pojęliście, ale nie zmysłem wzroku. II. M. 20; 4.

√13. Przykazania stanowią przymierze, które obowiązuje was do wykonywania; spisane na tablicach kamiennych stanowią świadectwo objawienia.

a ✓ ‡ Ważna rzecz, aby czystość pojęcia i pewność przekonania o duchowej istocie B. nie dały się zachwiać zmysłowemi wrażeniami bożyszczy pogańskich. Joz. 23; 11. Jez. 26; 9. Ps. 42; 3. 63; 9. 84; 3. 103; 1. 2 i 22. 104; 1 i 35. Berachot 10a wywodzi: Dawid wzywa duszę człowieka, aby wyraziła ~~cześć~~ uwielbienie B. z uwagi na podobieństwo duszy do B. Jak B. przenika i zapełnia wszechświat, tak dusza przenika i zapełnia ciało; jak B. widzi, nie będąc widzianym, tak dusza widzi a nie jest widziana; jak B. żywi wszechświat, tak dusza ożywia ~~ciało~~ organizm; jak B. jest przeczysty, tak dusza ~~jest~~ istnieje czysta; jak B. tronuje ~~w~~ niewidziany wśród wszechświata, tak dusza niewidziana w organizmie człowieka. Istota (ludzka), która 5-krotnie podobna do B., niechaj B. pięciokroć sławi.

Midrasz Thilim (Badanie treści Psalmów) Jalkut do Ps. 103. jeszcze dalej ~~prze~~prowadził porównanie: dusza dźwiga ciało, a B. dźwiga wszechświat; dusza przetrwa ciało, a B. przetrwa wszechświat; dusza jest jednością w organizmie a B. jest jedyny w wszechświecie; dusza nie spożywa pokarmu a B. także nie; dusza jest najdoskonalszą istotą w organizmie a B. najdoskonalszą we wszechświecie; ~~miejsce~~ miejsce pobytu duszy jest niezbadane a także miejsce obecności światłości B. jest niezbadane.

Dusza więc powinna doskonalić się w pojmowaniu pojęć umysłowych, aby mogła należycie zrozumieć sprawy duchowe, abstrakcyjne więc i B.

Zupełne uduchowienie się w sprawach religijnych prowadzi do prawdziwej szczęśliwości.

√16. Abyście nie skazili się duchowo, abyście nie poszli w zatracanie duszy przez zmysłowe, zgubne pojęcia, abyście nie popadli w odszczepieństwo przez bałwochwalstwo. B. przeczysty duchowy nie da się przedstawić pod żadną postacią, ani formą. Jez. 40; 18.

20 a Hi. 31; 2. Ps. 16; 5. 17; 14. 73; 25 i 26. Jer. 3; 22.

√23. „Strzeżcie się" l. mn. wszyscy; przykazał „tobie" l. p. (każdemu z osobna i) jako zbiorowa całość narodu.

24. ~~...~~ קנה שמים וארץ Władca ziemi i nieba, wszechwładny, wobec którego wszystko znikome.

a ✓ FF Stępienie umysłu do tego stopnia, że martwym przedmiotom przypisuje władzę rządzenia światem, jest upadkiem, prowadzącym do pogaństwa. Hirsch.

7. Czując tak blisko opiekę i (szczególne) wyróżnienie przepisami Zakonu, powinien lud okazać rozum także w prośbach i błaganiach, zwróconych do B[oga].
8. Uznają to ludy ze względu na widoczny ścisły stosunek między Izraelem a Bogiem i ze względu na bezstronne, sprawiedliwe i niezachwiane prawa i przepisy, zawarte w Zakonie. (przymierze u stóp Chorebu (Synaju))
9. „Tylko" ustawiczne i ściste pamiętanie i przestrzeganie obowiązku swego co do wykonywania przykazań zapewni szczęśliwy żywot tobie i potomstwu twemu.
XX ze str. 21a ++ 10. Choreb zam. Synaj w ks. V. prawdopodobnie dlatego, że lud stał przeważnie po tej stronie góry. Starsi obecnie z ludu też byli świadkami objawienia Boga na Synaju, gdyż wówczas jako dzieci znajdowali się obok rodziców. II M. 19; 17. F
11. Do serca t.j. do wnętrza nieba (czyli obłoków) II M. 19; 9 i 20; 18. (jesteście obowiązani ściśle wykonywać!)
√12. 13. 14. Nietylko owe 10 przykazań, ale wszystkie inne, które otrzymałem i powtórzyłem.
15. Widok jakiejkolwiek postaci zmysłowej mógłby spowodować bałwochwalstwo, które zd. 15–25 zostaje wykluczone. Wyliczone postacie wskazują na figury i obrazy bożków syryjskich (zd. 16), egipskich (17), filistyńskich (18) i chaldejskich (19). ‡
√16. 19. Ciała niebieskie, które zarówno przyświecają wszystkim ludom, stały się przedmiotem powszechnego ubóstwiania, ale dla Izraelitów nie mają być przedmiotem ani wróżb, ani gusł, ani jakichkolwiek wierzeń. Tylko do Boga duchowego, niewidzialnego, mają zwrócić swoje modły Jer. 10; 16. Ps. 16; 5.
20. Topielnia żelaza" jako symbol najsroższych ucisków. Jer. 48; 10. „Lud dziedzictwa". II M. 19; 5. (V. M. 32; 9) ‡ ponieważ przypisują im świadomą siłę działania w przyrodzie,
21. Ponieważ nie pójdzie z nimi do Kanaan, więc uważa za tem pilniejszy swój obowiązek, aby ich upominać i w ten sposób uchronić ich od kary, która jego spotkała (jako odpowiedzialnego za dotychczasowe sprawy). Abarb. 1; 37 i 3; 26.
√23. 24. Który bluźnierców zniszczy 9; 3. II M. 20; 5. ונושנתם
25. Zapowiedź skutków odstępstwa. Uczeni twierdzą, że ogół cyfr wyrazu wynosi 852, ale Bóg wygnał ich z kraju po 850 latach t.j. o 2 lata wcześniej, aby nie spełnić także zapowiedzi (26), że wytępieni będą doszczętnie.[xx] Do tego ma się odnosić także Dan. 9; 14. Mojż. przewiduje odstępstwo w dalszych generacjach. ‡‡
26. „Niebem i ziemią" (32; 1.) które będą wiecznie świadczyć, że was upominałem. ale nie zmienią mojej zarządzenia.
27. Zapowiedź z III M. 26; 33. << str. 22a Upomnienia i przestrogi przed czynem zbrodniczym uchronić od oskarżenia i kary po dokonaniu zbrodni III M. 26; 19.
28. Lud, sławiony niegdyś z rozumu i mądrości, upadnie moralnie tak nisko, że dla przypodobania się zwycięzcom, którym ulegnie, (odstępstwa od wiary w Boga) za karę w niewoli będzie musiał korzyć się przed bałwanami obłudnie. Ps. 115; 8. 135; 15–20. PP
√29. str. 22a 30. Po dokuczliwych doświadczeniach, które was nawiedzą z powodu bałwochwalstwa, z przekonania powrócicie do wiary w prawdziwego Boga.
31. Jego miłosierdzie i przymierze są rękojmią, że ludu nie opuści, nie porzuci.
32. Od stworzenia pierwszego człowieka do chwili obecnej nie było podobnego przykładu, jak wyprowadzenie z Egiptu, nadanie przykazań na Synaju, pokonanie najpotężniejszych 2 królów Emorei. Midrasz dodaje, że człowiek odszczególniony został duchem, którym wznieść się może do krain nieba i że słyszeli Izraelici głos Boga. 32–38. Ps. 25; 8. 103; 17. 106; 1. Pieśń n. p. 3; 4. Hi. 24; 6.

xx 440 od wyjścia z Egip. a 410 istnienia Świątyni.

22 a

zd. 27. << „Rozproszy was", abyście małą ilością wśród ludów nie popadli w o-
błęd „potęgi państwowej" i aby rozkrzewiać poglądy na świat pod względem życia
religijnego i społecznego. Hirsch. Jez. 28; 25. Sof. 2; 23.

Liczba Izr., wyszłych z Egip. wynosiła około 2 milj.; za czasów Dawida ok. 5 milj.,
za czasów II. Świątyni ponad 12 milj., po zburzeniu Jerozolimy w rozproszeniu ponad 4 milj.
obecnie (5700 1940 r.) ok. 17 milj. rozproszonych po całej kuli ziemskiej, w okresie odrodzenia
narodowego silniejszemi falami zaczynają skupiać się w Palestynie.

PP Niedola dotknie wszystkich a jednostki moralne i religijne ockną się i wrócą do prawdziwego B.

V 29. Uznając wszechpotężnego jedynego B. „całem sercem i całą duszą" t. j. uczuciem [illegible]
i rozumem, wrócicie na łono wiary. Hirsch.

P Z tych zdarzeń przekonasz się o bezpośredniej opiece B. nad narodem. =
Głos B. słyszeli pierwsi ludzie, Noe, Abr. Iz. i Jak., ale żaden naród, jako taki, nie
doznał tego odznaczenia.

= Wszystkie te zjawiska były jawne, przez wszystkich naocznie stwierdzone, nadzwyczajne, nie-
znane i nie doświadczone przez żaden inny naród. (naocznem, słuchu)

V Twoja świadomość o B. polega na osobistem, bezpośredniem, zmysłowem doświadczeniu i przekonaniu
ogółu całego narodu, a nie na opowiadaniu innych. Żadne inne bóstwo nie jest istotne.

F serca nasze i umysł nasz najwyższą pociechą i nadzieją, uwalnia nas od zwąt-
pienia i rozpaczy w każdej doli życia. Hertz.

<< B. jest wszechobecny, zapełniający ~~wszechświat~~. Słyszałeś głos jego z nieba i widzia-
łeś ogień, w którym objawił się na ziemi.

33. Jako nadzwyczajne zdarzenie uważać należy, iż mimo usłyszenia głosu Boga nie zmarli, ale nadal żyją i pokrzepili się moralnie. I. M. 16. 13 i 32; 31. V. M. 5; 22.

34. Doświadczeniami, które zesłał na Egipt, okazał swą wielkość. II. M. 8; 5, znakami, które stwierdzały prawdziwość posłannictwa Mojż. II. M. 4; 2, i cudami, t. j. nadzwyczajnemi plagami, zesłanemi na wrogów Izr. II. M. 14; 14, wojną II. 14; 25. V. M. 11; 4, ręką potężną II. M. 6; 1 i ramieniem wyciągniętem II. M. 6; 6. P (i przeklinał)

35. Objawienie na górze Synaj było celem i największym cudem, który uświadomił lud izr. o jedyności i duchowości Boga. F

36. Wyraz [illegible] znaczy upominać, wychowywać, nauczać, karcić. <<

37. Treść łączy się ze zd. 31. „Bóg nie opuści cię", gdyż zawarł przymierze z praoj. sami twymi i dlatego wyprowadził cię z Egiptu (34). „Wyprowadził cię przed sobą", jak ojciec prowadzi swoje dziecko. II. 14; 19. Ps. 78; 12. i 33; 14. IV. M. 14; 24.

38. Odnosi się do zajęcia krajów Sychona i Oga. Raszbam.

39. Uznaj to rozumem i odczuwaj to sercem na podstawie wszystkich zjawisk i czynów, że 1) Bóg jest jedyny w całym wszechświecie, że więc nie należy uznawać żadnego innego bożyszcza. Ta nauka przewyższa wiedzę wszystkich pogańskich filozofów, napełnia F

40. Przeto: 2) spełniaj posłusznie Jego przykazania, 3) abyś żył długo i szczęśliwie w kraju obiecanym, bo tylko w ten sposób możesz zjednać szczęście sobie i potomstwu.

41. Nie mogąc przejść przez Jordan, starał się zarządzić co do miast przytułku, wszystko, co mógł uczynić osobiście w obecności zgromadzenia ludu. IV. M. 35; 9–34.

42. Jak IV. 35; 11. V. M. 19; 3. II. M. 15; 1.

43. Joz. 20; 8. 13; 26, i 21; 36. I. Kron. 6; 56 i 63. (Według Talmudu miasta przytułkowe z jednej strony Jordanu leżały wprost naprzeciwko po drugiej stronie).

44. „Więc ta jest nauka" o Bogu i o człowieku, o prawach i obowiązkach, którą wypowie w rozdz. następnym.

45. „Są to zatem te same nauki, ale wyjątniające: 1) świadectwa t. j. przykazania (6; 1.) 2) ustawy i 3) prawa

46. 1; 5 i 3; 29. Joz. 12; 6. (Określa miejsce i czas następnej mowy.)

48. " 2; 36 i 3; 8.

49. " 3; 17.

Rozdział ~~V~~ 5.

1. Więc ~~Z~~zawołał Mojżesz do ~~całego~~ Izraela i rzekł do nich: – Słuchaj, Izraelu, ustaw i praw, które ja ~~mówię~~ wypowiadam w uszy wasze dziś i nauczcie się ich i przestrzegajcie ich, aby je ~~wykonywać~~ spełnić.

2. Wiekuisty, Bóg nasz, zawarł z nami przymierze w Chorebie.

3. Nie tylko z ojcami naszymi zawarł Wiekuisty przymierze to, lecz z nami, z nami tymi tu dziś wszystkimi żyjącymi.

4. Obliczem w oblicze mówił Wiekuisty z wami ~~z~~ na górze z pośród ognia.

5. Ja stałem między Wiekuistym a (między) wami w czasie ~~tym~~ onym, aby ~~opowiedzieć~~ obwieścić wam słowo Wiekuistego, gdyż baliście się ~~przed ogniem~~ wobec ognia i nie wstąpiliście na górę, ~~mówiąc~~ dla wyrzeczenia:

a cap. 6. Jam Wiekuisty, Bóg twój, który wyprowadził cię z kraju Micraim, z domu niewolników.

" " 7. Nie miej sobie bożków cudzych wobec ~~M~~mnie! II. 20, 2-14.

8. Nie czyń sobie obrazu, żadnej podobizny z tego, co na niebie u góry, lub co na ziemi na dole, albo w wodzie poniżej ziemi;

9. nie korz się przed niemi i nie służ im, gdyż ja Wiekuisty jestem Bogiem twoim, Bogiem władającym, pomny grzechów ojców u dzieci i w trzeciem i w czwartem pokoleniu, którzy mnie nienawidzą,

10. ale świadczę łaski tysiącom tym, którzy mnie miłują, i tym, którzy przestrzegają moich przykazań.

~~a cap.~~ 11.

Ks. II 20, 8-11.

a cap. 12. ~~Strzeż~~ Przestrzegaj dnia Soboty, abyś ją święcił, jak przykazał ci Wiekuisty, Bóg twój.

13.

14.

15. A pamiętaj, że niewolnikiem byłeś w kraju Micraim, gdy wyprowadził cię Wiekuisty,
Bóg twój, stamtąd ręką przemożną i ramieniem wyciągniętem; dlatego przykazał
tobie Wiekuisty, Bóg twój, abyś spełnił dzień Soboty.

a cap. 16. Czcij ojca twego i matkę twoją, jak przykazał ci Wiekuisty, Bóg twój, aby przedłużyły
się dni twoje i aby dobrze wiodło się tobie na ziemi, którą Wiekuisty, Bóg twój, oddaje tobie.

a cap. 17. Nie zabijaj; a cap. i nie bądź wszetecznym, a cap. i nie kradnij, a cap. i nie zeznawaj przeciw bliź-
niemu twemu jako świadek kłamliwy.

a cap. 18. I nie pożądaj żony bliźniego twego i nie pragnij domu bliźniego twego, pola
jego, ani sługi jego ani służebnicy jego, wołu jego, ani osła jego, ani niczego, co jest bliźniego twego.

a cap. 19. Słowa te wypowiedział Wiekuisty do całej gminy waszej na górze z pośród og-
nia, obłoku i mgławicy, głosem donośnym, i nic więcej; i zapisał je na dwóch
tablicach kamiennych i oddał je mnie.

20. I stało się, gdy słyszeliście ten głos z pośród ciemności a góra płonęła w ogniu,
tedy przystąpili do mnie, wszyscy naczelnicy pokoleń waszych i starszyzna,

21. I rzekliście: – Patrz, ukazał nam Wiekuisty, Bóg nasz, chwałę swoją i wielkość
swoją, i głos Jego słyszeliśmy z pośród ognia dnia tegoż; widzieliśmy, że mówi Bóg
do człowieka, a ten żyje.

22. A teraz dlaczegoż umrzeć mamy? Wszak pochłonie nas ogień wielki ten; jeśli
znowu my usłyszymy głos Wiekuistego, Boga naszego, nadal, to umrzemy.

23. Albowiem gdzież jest jaka (ludzka) istota, która słyszała głos Boga żywego, mówiącego
z pośród ognia, jak my, a żyłaby?

24. Przystąp ty i słuchaj wszystko, co rzeknie Wiekuisty, Bóg nasz, a ty powiesz nam wszystko, co
powie Wiekuisty, Bóg nasz, tobie, a usłuchamy i spełnimy.

XX 29. i 30. Mojż wzywa lud do konsekwentnego przestrzegania obowiązków wobec B., bo to jest koniecznym warunkiem szczęśliwości i wiernego doczesnej i wiecznej. Hirsch.

F R. 1; 6. do 3; 22. ma przekonać lud na podstawie własnych, osobistych doświadczeń, że do kraju obiecanego mają wejść z pełną wiarą i ufnością w B. R. 3; 23. do 4; 49. wskazuje na wzniosłe przykazania i na szczytne władze B. w wszechświecie, służące wyjątkowo ludowi izraelsk. Od Rozdz. 5. rozpoczyna wezwaniem ludu do czci, miłości i ufności w B. przez spełnianie z głęboką wiarą zbawiennych przykazań jako cel życia duchowego i moralnego.

P Przykazania i nauki słyszane, należy pojąć i zrozumieć, sumiennie i świadomie pamiętać, ściśle i celowo wykonywać.
2. Objawienie stało się aktem zobowiązania i nierozerwalnego przymierza.

V Większa część żyjących, którzy nie mieli jeszcze lat 20 w czasie wyjścia z Egip., byli świadkami objawienia, więc bezpośrednio stwierdzić mogli. Ojcowie czyli przodkowie w szczeszym zrażeniu.

V 8. Szczególny nacisk na unikanie bałwochwalstwa, gdy wejść mają do kraju, zamieszkałego przez ludy pogańskie przeróżnych wierzeń zmysłowych.
9. Mając przed sobą dzieci wnuki i prawnuki tych, którzy z Egip. wyszli i zginęli na pustyni w bałwochwalstwie, Mojż. wymieje pokolenia w ogóle do jakiegoś określonego stopnia.
10. Jeżeli w późniejszych czasach nie zaznasz bezpośredniej opieki B., to jednak pamiętaj zawsze o jego wszechobecności i spełniaj ściśle jego przykazania.

V F Pamiętaj, że wszelka moc, (wszelka siła, wszelka potęga, wszelka władza, (wszelka zdolność, są jest tylko czasowym udziałem, użyczonym przez B., który dzierży te władze wszechświata. ~~[illegible]~~ Hirsch.

F Tylko wierne i ściste przywiązanie i spełnianie wzorowych przykładów i zbawiennych nauk przodków zapewnia spokój sumienia i napełnia błogim uczuciem zadowolenia.

17.–18. (Zbrodnie przeciw życiu, stosunkom małżeńskim, własności, szczęściu i czci bliźniego, zakazane są nie tylko w czynie, ale także w myśli i w zamiarze, bo pożądanie i pożądliwość są źró-dłem wszelkiego zgubnego zła i wszelkiej niegodziwości.

<< bo wymienione występki już obejmują cały zakres grzesznych działań i postanowień a szereg

V 20. Z pośród ciemności" objaśniają niektórzy: w której zmysłowej znajdowaliście się.

V 24." Ufamy tobie, że czujnie i uważnie wysłuchasz i wiernie powtórzysz.
25. „Głos" czyli tonację t.j. usposobienie, przekonanie, jakie wyraził B. w myśli człowieka II. 19; 15.
27. „Do namiotów swoich", gdy tymczasem Mojż. po 3 dniowej nieobecności odbierał dalsze przykazania. II. 24; 14 i 32; 1. Autorytatywne zarządzenia musi być autorytatywnie odwołane.
28. Wszystkie przykazania, ustawy, prawa, przepisy i normy, mające regulować i ustalać życie religijne, obyczajowe, rodzinne, społeczne, które są warunkiem trwałego pobytu w kraju obiecanym. 29. i 30. XX

25. Usłyszał Wiekuisty głos słów waszych, gdy mówiliście do mnie, i rzekł Wiekuisty do mnie: – Słyszałem głos ludu tego, które mówili do ciebie; dobrze zrobili wszystko, co mówili.

26. Oby danem było, aby pozostało serce ich takie im, aby czcili mnie i przestrzegali wszystkich przykazań moich po wszystkie czasy, aby wiodło się im i dzieciom ich na wieki.

27. Idź, powiedz im: – Wróćcie sobie do namiotów swoich.

28. A ty tu pozostań przy mnie i opowiem tobie te wszystkie przykazania i ustawy i prawa, których nauczysz ich, aby spełnili w kraju, który Ja oddaję im w posiadanie.

29. Więc starajcie się, aby czynić, jak przykazał Wiekuisty, Bóg wasz, wam; nie zbaczajcie w prawo lub w lewo.

30. Wszelką drogą, którą przykazał Wiekuisty, Bóg wasz, wam, postępujcie, abyście żyli i dobrze wam było i przedłużyli dni w kraju, który posiądziecie.

F (i przypomnienie przymierza) (II M. 49;1.)

Rozdr. 5; 1. Powtórzenie 10 przykazań uważał Mojż. za konieczne wobec młodszego pokolenia.

P 3. Przymierze jest więc nieprzerwane i stale nadal obowiązujące. 4;10. I. 32;29.

4. „Obliczem w oblicze", jak „oko w oko" Jez. 52;8. t. zn. bezpośrednio, że osobiście każdy słyszał a nie przez pośredników dowiedział się. 34;10. I. M. 32;30. II. M. 33;11. IV. M. 14;14.

5. Bezpośrednio otrzymaliście 10 wyrzeczeń a następnie (19) za mojem pośrednictwem (24) na wasze żądanie. II. 20;2–18.

6. Nieznaczne zmiany (poszczególnych wyrazów co do pierwotnego brzmienia) nie zmieniają ani treści, ani właściwego znaczenia. zd. 21.

√8. 12. „Strzeż" czyli przestrzegaj t. zn. nietylko „pamiętaj", jak II. M. 20;8, ale także stosuj ściśle (za jego) i 11.35;2. do „jak przykazał ci Wiek." i w zd. 16. kładzie większy nacisk na święcenie soboty i cześć dla rodziców. Talm. Sab. str. 87.

15. Uzyskanie wolności i swobody ma zawsze przypominać minione czasy niewoli i udręki, co pobudza do wdzięczności dla Boga, do zadowolenia ze stanu obecnego, do współczucia i miłosierdzia dla gnębionych, dla obcych i dla biednych wogóle. Herz.

~~16. jak II. 15;27.~~ 16. Cześć dla rodziców zapewnia czyste szczęście wewnętrzne, spokój sumienia, szacunek i zaufanie bliźnich, rodzi wszelkie cnoty, miłość i wdzięczność, jak wobec rodziców, tak i wobec rodzeństwa i bliźnich w najszerszym zakresie. Herz.

17.–18.

19. „I nic więcej" nie dodał innych przykazań nadał już za mojem pośrednictwem na wasze żądanie. II. M. 20;16–20. IV. M. 11;25.

√20. ~~21. Jak II. M. 20;15.~~ 23. Istota ludzka, cielesna. F Serce = usposobienie. √24. 25.

26. Aby nietylko słowami zapewniali o posłuszeństwie, ale żeby także przejęci byli uczuciem i z przekonania wykonywali swoje postanowienia. 30;19.

√28. XX 29 i 30.

Rozdział 6.

1. A te są przykazania, ustawy i prawa, które przykazał Wiekuisty, Bóg wasz, aby nauczyć was, dla spełniania w kraju, do którego przybędziecie, aby posiąść go.

2. Abyś czcił Wiekuistego, Boga twego, żebyś strzegł wszystkich ustaw Jego i przykazań Jego, które ja przykazuję tobie, ty i syn twój i wnuk twój wszystkie dni żywota twego, i aby przedłużyły się dni twoje.

3. Więc słuchaj, Izraelu, i staraj się — wykonywać, żeby dobrze wiodło się tobie i żebyście rozmnożyli się bardzo, jak przyrzekł Wiekuisty, Bóg ojców twoich, tobie, w kraju opływającym mlekiem i miodem.

w cap. 4. Słuchaj, Izraelu, Wiekuisty, Bóg nasz, Wiekuisty jest jedyny!

5. Więc miłuj Wiekuistego, Boga twego, całem sercem twojem i całą duszą twoją i całą mocą twoją!

6. I niechaj będą słowa te, które ja przykazuję tobie dziś, w sercu twojem;

7. I wpajaj je dzieciom twoim i rozmawiaj o nich, gdy przebywasz sobie w domu twoim i gdy chadzasz sobie po drodze i gdy kładziesz się i gdy wstajesz;

8. I przywiąż je jako znak na rękę twoją i niech będą naczółkiem między oczyma twemi;

9. I napisz je na odrzwiach domu twego i na bramach twoich;

10. I stanie się, gdy przywiedzie cię Wiekuisty, Bóg twój, do kraju, który przysiągł praojcom twoim, Abrahamowi, Izakowi i Jakóbowi, że odda tobie, miasta wielkie i znakomite, których nie budowałeś;

11. I domy, pełne wszelkiego dobra, których nie napełniałeś, i cysterny wyciosane, których nie ciosałeś, winnice i oliwniki, których nie sadziłeś, i będziesz jadł i syt, żywił i będziesz syty;

12. Strzeż się więc, abyś nie zapomniał Wiekuistego, który wyprowadził cię z kraju Micraim, z domu niewolników!

13. Wiekuistego, Boga twego, czcij i Jemu służ i na imię Jego przysięgaj.

14. Nie dążcie za bożkami cudzemi z bożków ludów, które otaczają was,

15. Gdyż Bogiem gorliwym jest Wiekuisty, Bóg twój, w pośród ciebie, aby nie zapłonął gniew Wiekuistego, Boga twego, przeciw tobie i wytępił cię z powierzchni ziemi.

16. Nie doświadczajcie Wiekuistego, Boga waszego, jak doświadczaliście Go w Massa.

17. Strzeżcie przestrzegając przykazań Wiekuistego, Boga waszego, i świadectw Jego i ustaw Jego, które przykazał.

18. I czyń, co rzetelne i dobre w oczach Wiekuistego, aby wiodło się tobie i abyś przybył i posiadł ten kraj dobry, który zaprzysiągł Wiekuisty praojcom twoim;

19. Aby wyprzeć wszystkich wrogów twoich przed tobą, jak zapowiedział Wiekuisty.

20. Gdy zapyta się syn twój później, mówiąc: – Cóż to za świadectwa i ustawy i prawa, które przykazał Wiekuisty, Bóg nasz, wam?

21. Tedy odpowiedz synowi twemu: – Niewolnikami byliśmy u Faraona w Micraim i wywiódł nas Wiekuisty z Micraim ręką potężną.

22. I uczynił Wiekuisty znaki i cuda wielkie i groźne w Micraim nad Faraonem i nad całym domem jego w oczach naszych.

23. A nas wywiódł stamtąd, aby przywieść nas, żeby oddać nam kraj, który zaprzysiągł praojcom naszym.

24. I przykazał nam Wiekuisty spełniać wszystkie ustawy te, aby czcić Wiekuistego, Boga naszego, aby dobrze się wiodło nam po wszystkie czasy, aby życie zachować nam, jak dnia dzisiejszego.

25. Cnotą będzie to nasza, gdy przestrzegać będziemy spełniania wszystkich przykazań wobec Wiekuistego, Boga naszego, jak przykazał nam.

<< Każda poszczególna jednostka obowiązana jest spełniać przykazania, co w następstwie stanowi etyczny charakter i błogi stan życia ogółu. Dlatego każdy obowiązany jest poznać i uczyć się tych przykazań, praw i przepisów, co w rezultacie staje się błogosławieństwem etycznego rozwoju narodu. Hirsch.

P Zdanie to, jako zasada i wyznanie wiary, kierować winno całem życiem człowieka od chwili władania umysłem i mową do ostatniego tchnienia we wszystkich myślach, postanowieniach i zamiarach, we wszystkich czynach i działaniach, ma być ideą przewodnią całego życia i celu dążeń, przechodząc z pokolenia na pokolenie w nieskończone czasy i wieki. V. M. 4;35. i 39. Ps. 68;25. II. M. 34;14. Jez. 45;6.

F Przykazania i nauki mają stale ożywić nasz umysł i serce, mają stale pokrzepiać naszą duszę i rozum, mają uszlachetniać nasze myśli i czyny.

‡ Filakterje są symbolicznymi przedmiotami, mającymi okazać, że nasze myśli i chęci związane są całem sercem, całą duszą i całą mocą z przykazaniami.
W sześciennych ochronach skórzanych zawierają na pergaminie napisane ustępy z II. M. 13; 1–10. i 11–16. V. M. 6; 4–6. i 11; 13–21. z tą różnicą, że w sześcianie na rękę znajdują się te ustępy napisane na jednym pergaminie, a na głowę napisane na 4 paskach pergaminu. Opaska na głowę przypomina dyadem arcykapłana.

++ Ustępy, zawarte w twardych ochronach na odrzwiach domu, mają przypomnieć, że wszystkie nasze myśli i czyny w domu, czy poza domem, mają ściśle stosować się do przepisów i tendencji Zakonu; przypominają, że każdy dom ma być świątynią, każde serce ołtarzem, każdy człowiek kapłanem.
>> Tylko prawdę można zapisywać a nie kłamstwo. Majm.
√15. B. jako wszechobecny i wszechwiedzący jest zawsze przy tobie i zna wszystkie twoje myśli i czyny.
= tym mógł każdego przekonać.
×× Świadomość wszechobecności i wszechwładzy B. wymaga, aby wszelkie nakazy religijne, obyczajowe, moralne, humanitarne, prawne, społeczne, z całą skrupulatnością spełniać.

√20. Na podstawie historycznych faktów stwierdzić należy słuszność i ważność przykazań.
21. Odpowiedź powinna uzasadnić nasz obowiązek posłuszeństwa za szczególną opiekę, za wyróżnienie z pośród ludów pogańskich prawami, naukami i przykazaniami, które dotychczas stanowią chlubę i skarby moralne cywilizowanej ludzkości.
22. Należy przedstawić B. jako stwórcę, władcę i pana wszechświata, którym rządzi w niewzruszonym porządku, jako najsprawiedliwszego sędziego i kierownika losów ludzkich
24. Wszystkie ustawy t.j. odnoszące się do życia umysłowego, etycznego i społecznego, do obowiązków religijnych, humanitarnych, prawnych, co wszystko razem prowadzi do zadowolenia i szczęścia jednostek i ogółu.

Rozdz. 6. 1–3. Wstęp dla objaśnienia celu, do którego zmierzają przykazania
prawa i ustawy. 5; 23. L. mn. odnosi się do narodu, jako zbiorze wielu pokoleń różnorodnych wła-
ściwościach a l. poj. do narodu, jako harmonijnej całości. <<
3. „Żeby dobrze (wiodło) działo się" jak 4; 40.
4. Jak (objawienie na Synaju i nadanie) 10 przykazań rozpoczynają się od (głównej) zasadniczej nauki zakonu, że Bóg jest jedyny,
tak i Mojżesz stawia na czele całego prawodawstwa kardynalną zasadę wiary,
która stanowi podstawę judaizmu, że Bóg jest jedyny w swojej istocie i wyklu-
cza wszelki politeizm i bałwochwalstwo. † Cefan. 3; 9. Zechar. 14; 9. ~~I. 4, 39.~~ 35.
5. Przykazania spełniać należy z miłości, z której płynie cześć prawdziwa, a
nie z obawy przed karą. Miłość ta t. j. uczucie, gotowe do największego poświęcenia,
ma opanować całe serce, czyli wszelkie pożądania i zachcenia, całą duszę, t. j.
wszelkie myśli i zamiary, i całą moc naszą t. j. możność fizyczną i moralną,
materjalną i duchową. Pobożność, wynikła z miłości a nie z trwogi przed wyły-
dom lub karą, nie z chęci zysku materjalnego lub z żądzy sławy, jest prawdziwa,
czysta i prowadzi do najszlachetniejszych pobudek i czynów, napełnia nas ufnością
i szczęśliwością. Ps. 116; 3, 4 i 13. 25; 26. 73; 28. (R. Akiba przed śmiercią męczeńską) Ps. 1; 2.
6. Nauka o jedyności Boga i miłości do Niego mają być trwale wryte w sercu. Jer. 31; 32.
7. Wpajać je należy słowem i czynnym przykładem w dzieci własne i w uczniów swoich
zawsze i wszędzie V. V. M. 14; 1. II. Król. 2; 3 i 12. II. Kron. 29; 11. V III. M. 18; 5.
8. Jako znaki przypomnienia 11; 18. II. M. 13; 9 i 16. תפילין ǂ
9. Spełnieniem tego nakazu jest umieszczanie na odrzwiach domu względ. mieszkania (מזוזה)
na pergaminie napisanych 2 ustępy V. M. 6; 4–9 i 11; 13–21. (Jak II. M. 13; 9 i 16) ++
10. ~~12~~ –15. Przestroga, aby w dobrobycie nie wzruchwalić się i nie odstąpić od wiary.
13. Cześć, objawiająca się w modlitwie, w wyznaniu wiary, w obrzędkach i ceremonjach
religijnych, ~~są~~ to także objawy miłości, uznającej majestat i wszechpotęgę Boga.
Żadnej innej istoty nie wymieniaj, chcąc prawdę stwierdzić przysięgą. Ebn Ezra.
Jer. 48; 1. Jer. 12; 16. Tylko ten, kto okazuje wiarę w B., może przysięgać na Jego imię. Nachm. >>
14. Najbliższe otoczenie zwykle najłatwiej pobudza do odstępstwa od wiary.
V 15. 16. Nietylko niewiara sprowadza zgubę, ale już samo powątpiewanie jest
karygodne. (o zdrowie) II. M. 17; 7. W niedowierzaności na pustyni żądali znaków i cudów dla poznania
władzy B., ale cały przebieg historji dotychczasowej już nie pozostawia w. =
17. Bezwzględnie przestrzegać należy wszystkich przykazań, czy dokładnie
znamy ich cel, czy znaczenie ich jest nam niejasne xx
18. Co Bóg uznaje za szczelne i dobre," powinno być dla nas rozstrzygające,
bo tylko to prowadzi nas do szczęścia, a nie to, co nasze błędne i zawo-
dne mniemanie nam mylnie podsuwa.
19. Jas. II. M. 23; 27. Zech. 8; 16.
V 20. (Ścisłe) (bez uszczuplenia)
21. 25 Spełnianie przykazań jest nietylko warunkiem do szczęścia osobistego,
22. ale ochocze wykonywanie tychże staje się szczególną cnotą i zasługą wobec
24. B., aby na podstawie historycznego doświadczenia dzieciom na potomków, ~~ich~~ i zobowią-
zać ich do (szczelnego) przestrzegania i spełniania przykazań jako warunek powodzenia i do-
brobytu dalszych pokoleń.

Rozdział 7.

1. Gdy przywiedzie cię Wiekuisty, Bóg twój, do kraju, do którego ty wchodzisz, aby posiąść go, i wypędzi narody liczne przed tobą, Chittejczyka i Girgaszczyka i Emorejczyka i Kanaanejczyka i Perezejczyka i Chiwitę i Jebusytę, siedem narodów liczniejszych i potężniejszych od ciebie;

2. I wyda je Wiekuisty, Bóg twój, przed tobą, że pobijesz je; wytęp doszczętnie je, nie zawieraj z nimi przymierza i nie lituj się nad nimi.

3. I nie spokrewniaj się z nimi, córki twej nie wydasz za syna jego, ani córki jego nie pojmiesz dla syna twego.

4. Gdyż odwiódłby syna twego odemnie a służyliby bożkom cudzym; wtedy zapłonąłby gniew Wiekuistego na was i wytępiłby ciebie rychło.

5. Raczej tak uczynicie im: ofiarnice ich zburzycie, a posągi ich rozwalicie, a gaje ich wyrąbcie a rzeźby ich spalcie w ogniu;

6. Gdyż ludem uświęconym ty jesteś Wiekuistemu, Bogu twemu; ciebie wybrał Wiekuisty, Bóg twój, abyś był Mu odszczególnionym z wszystkich ludów, które na powierzchni ziemi.

7. Nie z powodu mnogości waszej między wszystkimi ludami upodobał sobie was Wiekuisty i wybrał was, wszak wyście najmniejsi między wszystkimi ludami;

8. Lecz z miłości Wiekuistego dla was i dla dotrzymania przysięgi, którą przysiągł praojcom waszym, wyprowadził Wiekuisty was ręką potężną i wyzwolił cię z domu niewoli z ręki Faraona, króla Micraimu.

9. Więc wiedz, że Wiekuisty, Bóg twój, On jest Bogiem, Bogiem wiarygodnym, zachowującym przymierze i łaskę dla miłujących Go i przestrzegających przykazań Jego do tysiącznego pokolenia;

10. a odpłaca nienawidzącym go – w obliczu jego, aby wytępić go; nie zwleka nienawidzącym go, w obliczu jego odpłaca mu.

11. Więc strzeż przykazania i ustaw i praw, które ja przykazuję tobie dziś, abyś spełniał je.

XLVI. – עקב – מן

F

12. I stanie się gwoli temu, że słuchać będziecie praw tych i strzegąc będziecie i spełniać je, iż strzec będzie Wiekuisty, Bóg twój, tobie przymierza i łaski, które przysiągł praojcom twoim.

13. I miłować będzie ciebie, i pobłogosławi cię i rozmnoży cię i pobłogosławi owoc żywota twego i plon płody ziemi twej, zboże twoje i moszcz twój i oliwę twoją, płód bydła twego i przyrost trzód twoich na ziemi, którą przysiągł praojcom twym, że nada tobie.

14. Błogosławiony będziesz nad wszystkie ludy; nie będzie wśród ciebie niepłodny i niepłodna, ani między bydłem twem.

15. I oddali Wiekuisty od ciebie wszelką chorobę i wszelką zarazę Micraimu złośliwą, które znasz, nie złoży na ciebie, a ześle je na wszystkich nienawistnych tobie.

16. I pochłoniesz wszystkie ludy, które Wiekuisty, Bóg twój, odda tobie; niech nie litują się oczy twe nad nimi, byś nie służył bożkom ich, gdyż sidłem byłoby to dla ciebie.

17. Gdy powiesz w sercu twojem: – Liczniejsze są narody te odemnie, jakże zdołam wygnać je?

18. Nie obawiaj się ich, pamiętać pamiętaj, co uczynił Wiekuisty, Bóg twój, Faraonowi i całemu Micraim;

19. Te doświadczenia wielkie, które widziały oczy twe, i te znaki i te cuda

F – W skutkiem przestrzegania przykazań Boga nastąpi pomoc. Rozdz. 8. Izr. w szczęściu nie powinni zapominać o Bogu i nie zwracać się do pogaństwa. Rozdz. 9 z zdobycia kraju nie przypisywać swoim zasługom, lecz (R. 9.) Bogu, który mimo przewinień darzy go łaskami, więc okazać mu cześć, miłość i posłuszeństwo, tedy nada mu także kraj Kanaan.

stopy

P Jak Bóg wyszczególnił łaską potomków Izraela ze względu na zasługi i pobożność przodków, tak błogosławieństwo Boga spoczywa na dzieciach za cnoty rodziców. Dobre imię i doczesne mienie, zdobyte rzetelną pracą, przechodzą w dziedzictwie na potomstwo, również szlachetne zasady i cnoty stają się ich udziałem. Błogo więc tym, którzy moralne dobra rodziców przekazać mogą własnym dzieciom! Hertz.

F „Wiedź” i wznieś
„Dochowanie przymierza (8) stwierdza także wierność wobec dla posłusznych wykonawców Jego przykazań.

i ręką potężną i ramię wyciągnione, którem wyprowadził cię Wiekuisty, Bóg twój; 32.
Tak uczyni Wiekuisty, Bóg twój, wszystkim ludom, których ty obawiasz się.

20. A także szerszenie ześle Wiekuisty, Bóg twój, na nich, aż wygubi pozostałych i kryjących się przed tobą.

21. Nie trwoż się przed nimi, gdyż Wiekuisty, Bóg twój, wśród ciebie, Bóg wielki i groźny.

22. I wypędzi Wiekuisty, Bóg twój, narody te przed tobą zwolna; nie zdołasz wytępić ich rychło, aby nie namnożyły się przeciw tobie zwierzęta dzikie.

23. I wyda je Wiekuisty, Bóg twój, tobie, i przerazi ich przerażeniem wielkiem, aż wytępione zostaną.

24. I wyda królów ich w ręce twoje i zgładzisz imię ich z pod nieba; nie ostoi się człowiek przed tobą, aż wytępisz ich.

25. Rzeźby bożyszczy ich spalisz w ogniu, nie pożądaj srebra, ani złota, co na nich jest, aby zabrać sobie, abyś nie usidlił się przez nie, gdyż obmierzłością Wiekuistemu, Bogu twemu, jest to.

26. A nie wprowadź obmierzłości do domu twego i stałbyś się wyklętym, jak ono, wstrętem odstręczaj się i obmierzłością obmierzaj się, gdyż wyklęciem to jest.

II M. 15; 17. Ps. 80; 9 i 10.

1. Usunięcie pogańskich ludów uchroni Izr. od zgubnych wpływów otoczenia

Rozdz. 7. 2. Odosobnienie wskazane z powodu ich dzikości, barbarzyństwa i wstrętnego bałwochwalstwa, jak palenie własnych dzieci, niegodziwa rozwiązłość i t. p. aby się nie udzielały Izr. II M. 23; 32; 34; 12. III M. 18; 24 V M. 9; 5, 12; 31 i 18; 9. IV M. 21; 2. 25; 1-13. 9; 4 i 5 Mal. 2; 11 i 12.
3. Jak II M. 34. 16. Tam odnosi się tylko do córek a tu także do mężczyzn.
5. II M. 34; 13. 6. II M. 19; 5 i 6. V 6; 20-25.
(Ołtarzyce, ustawione z kamieni; posągi z kamienia lub metalu; gaje, przeznaczone na cześć bożyszczy; rzeźby, wyryte z drzewa. Raszi. Przeznaczeniem ludu izr. jest głoszenie wiary w jedynego B. i jego przykazań.
7. Midrasz tłumaczy: Nie dla wyniosłości (pychy) waszej, ale dla pokory waszej, jaką oka-
(jak to okazał Nebukadnecar Jez. 14; 14, lub Sancheryb Jez. 36; 20
zał Abraham (I M. 18; 27. „Jestem tylko prochem i popiołem") albo Mojżesz i Aron „Czemże my jesteśmy?" II M. 16; 8.
8. Tylko miłość i wierność Boga są przyczyną wyboru i odróżnienia ludu izr.
9. „Miłujących go" t. zn. którzy pełnią przykazania z miłości dla B. a „przestrzegających przykazań" t. j. którzy je wykonują tylko z obawy przed karą. Raszi. Ps. 112; 3-9.

F Za dobre uczynki sam odbierze zapłatę a za złe zasłużoną karę. Jer. 60; 21.

Ғ Ogólna nazwa „prawa" obejmuje wszystkie przykazania i przepisy w Zakonie się znajdujące, bez względu na przyrzeczone nagrody lub zapowiedziane kary. ~~[illegible]~~ Mędrcy zatem uczą, że nie można ważyć następstw poszczególnych przykazań lub zakazów, ponieważ wszystkie wiążą się i łączą się w jedną nierozerwalną całość.

√14. Liczne i zdrowe potomstwo oraz mnogość stad domowych są obrazem dobrobytu.

L Pochłoniesz, strawisz albo zniszczysz, że nie zdołają samodzielnie istnieć.

10. Odstępców Bóg karze jawnie a nie podstępnie. "W ~~twarz~~ obliczu" niektórzy tłumaczą „za życia", że to sam widzi i odczuje. I. M. 11; 28. ~~II. 3,4.~~ mianowicie do czwartego pokolenia, do którego w owych czasach zwykle się dożyło, co też odpowiada II. M. 20, 5 i V. M. 5; 9. F Nie odnosi się to zatem do niewinnych potomków, ale do ukarania samego grzesznika. V. M. 24; 16. II. Król. 14; 6. Jer. 31; 29. Ezech. 18. Powtórzenie trzeci ~~części~~ pierwszej zdania także w drugiej części wskazuje na niezawodne spełnienie zapowiedzi. II. M. 34; 7.

11. "Dziś" zn. w życiu doczesnem. Raszi.

12. "F Skoro Bóg spełnia wiernie swoje przyrzeczenie (9), więc i ty przestrzegaj przykazań jego (11) a wtedy Bóg dotrzyma także tobie zapowiedzi, danej praojcom twym t. j. że pobłogosławi potomków ich (13).

13. Przedstawiony jest obraz ogólnego bogactwa, dobrobytu i powodzenia doczesnego, jako nagroda i następstwo błogosławieństwa. II. M. 23; 25–27. Od wyrazu עשתרת pochodzi nazwa (fenickiej bogini) Astarty, urodzajności, płodności. ~~Zob.~~ Ezra 28; 4. Ps. 22; 13. Talmud tłumaczy znaczenie wyrazu tego, iż pochodzi od עשר ~~t. zn.~~ gdyż przynosi bogactwo właścicielowi stad.

15. Choroby, wymienione 28; 27 i 60. Egipt był siedliskiem przykrych i uporczywych chorób skórnych i zaraźliwych n. p. dotychczas egipskie zapalenie oczu. I. M. 46; 1. II. M. 15; 26.

16. Jeżeli nie zniszczysz ich zupełnie tak, jak się nie żądzy i połyka potrawy, to pozostałe ich resztki mogą stać się dla ciebie sidłem, które cię wplątą w matnię pogardliwą ~~bałwochwalstwa~~ na twoją zgubę. II. M. 23; 33 i 34; 12.

17. Ostrzeżenie przed zwątpieniem, jako przeciwieństwem do zuchwalstwa ze zbytniej pewności siebie. 17–24.

20. Jak II. M. 23; 28.

19. "Doświadczenia", które zesłał Bóg na Faraona; „znaki" n. p. laska Mojż. przemieniła się w węża, woda na krew; „cuda" różne plagi, które dotykały Egipcjan, a ominęły Izraelitów; „ręka potężna" t. j. zarazę; „ramię wyciągnione" t. j. śmierć pierworodnych. Raszi.

22. ~~Zob.~~ II. M. 23; 29 i 30. II. Król. 17; 25. Hiob 5; 23.

(Ponieważ nie będą mogli (sami) (odrazu) uprawiać ziemię, to namnożą się dzikie zwierzęta, (szybko) które wyrządzą im szkodę i wypędzą ich z stad).

24. Jak Joz. 10; 22. 11; 12 i 12; 7.

25. Najprzód pożądać będziesz kruszcu a następnie przywiążesz się do bożyszczy, które one przedstawiają. F

26. Podobnie, jak Achan. Joz. 7. Jak „ono" t. j. złoto i srebro. III. M. 27; 29.

F Aby nie dać uwieść się zwodniczym i zgubnym kultom i zasadom, należy unikać wszelkich zdrożnych mamideł, które omotają umysł i prowadzą w sidła zatracenia. 13; 18. 17; 15. III. M. 11; 37. 19; 6.

(Hertz.)

Rozdział 8.

1. Całość przykazań, które ja przykazuję tobie dziś, starajcie się spełniać, abyście żyli i mnożyli się i przybyli i wzięli w posiadanie kraj, który przysiągł Wiekuisty ojcom waszym.

2. A pamiętaj całą drogę, którą prowadził cię Wiekuisty, Bóg twój, już czterdzieści lat po pustyni, aby trapić cię i doświadczyć ciebie, abyś poznał, co jest w sercu twojem, czy będziesz przestrzegał przykazań Jego, czy nie.

3. Więc utrapił cię i głodził cię i żywił cię potem manną, której nie znałeś i której nie znali ojcowie twoi, aby uświadomić ciebie, że nie o chlebie wyłącznie żywie człowiek, lecz o wszystkiem, co pochodzi z ust Wiekuistego, żywie człowiek.

4. Odzież twoja nie zwiotrzała na tobie a noga twoja nie napuchła już czterdzieści lat.

5. Więc poznaj w sercu twojem, że - jak ćwiczy człowiek syna swego - Wiekuisty, Bóg twój, ćwiczy ciebie.

6. A przestrzegaj przykazań Wiekuistego, Boga twego, aby postępować drogami Jego i obawiać się Go.

7. Gdyż Wiekuisty, Bóg twój, wiedzie cię do kraju doskonałego, do kraju potoków wód; źródła i bystrzyny tryskają w dolinach i w górach;

8. do kraju pszenicy i jęczmienia i winorośli i fig i granatowych drzew, do kraju oliwników i miodu;

9. do kraju, w którym nie w nędzy spożywać będziesz chleb, nie braknie ci niczego tam; do kraju, którego kamienie żelazo a z którego gór wykopiesz miedź.

10. A gdy będziesz jadł i nasycisz się, wtedy chwalić będziesz Wiekuistego, Boga twego, za kraj doskonały, który dał tobie.

cap. 11. Strzeż się, abyś nie zapomniał Wiekuistego, Boga twego, iżbyś nie przestrzegał przykazań Jego, i praw Jego i ustaw Jego, które ja przykazuję tobie dziś;

12. Abyś jadł i nasycił się i domy piękne pobudujesz i zamieszkasz je;

13. I bydło i trzoda rozmnoży się, i srebro i złoto namnoży się tobie, i wszystko, co twoje, namnoży się:

14. By nie wzniosło się serce twoje i iżbyś zapomniał Wiekuistego, Boga twego, który wyprowadził ciebie z kraju Micraim, z domu niewolników;

15. Który prowadził cię po pustyni wielkiej i strasznej, (gdzie) węże, żmije i skorpiony i susza gdzie niema wody, który wydobył tobie wodę ze skały krzemiennej;

16. Który żywił cię manną na pustyni, której nie znali ojcowie twoi; aby trapić cię i aby doświadczyć cię, by wiodło ci się w końcu:

17. I rzekłbyś w sercu twojem: — Siła moja i potęga ręki mojej zdobyły mi bogactwa te.

18. Lecz pamiętaj o Wiekuistym, Bogu twym, gdyż On daje tobie siłę dla zdobycia bogactwa, aby stwierdzić przymierze Swoje, które zaprzysiągł ojcom twoim, jak dnia dzisiejszego (to się dzieje).

cap. 19. I stanie się, jeśli zapomnieć, zapomniesz Wiekuistego, Boga twego, i postępować będziesz za bożkami cudzymi i będziesz służył im i będziesz kłaniał się im; oświadczam wam dziś, że zginąć, zginiecie!

20. Jak narody, które Wiekuisty wytępił przed wami, tak wytępi was gwoli temu, że nie usłuchacie głosu Wiekuistego, Boga waszego.

f Całość przykazań" t. j. cały Kanon religijno=moralny, stanowiący nierozerwalny "Komplekt zasad wiary i etyki jednostki i społeczeństwa, należy spełniać bez † wyjątku. Spełnianie przykazań nietylko daje spokój sumienia i zapewnia zadowolone życie, ale przynosi także błogosławieństwo potomkom.

P „Chleb" jest symbolem pożywienia w ogóle i pochodzi z płodów przyrody, opanowanej pracą i pomysłowością człowieka.
L II. M. 23; 42 – 43. V. M. 23; 24. Jer. 17; 16. Ps. 89; 35.

V 6. Zawsze pamiętaj, że B. jest wszechwiedzący i najsprawiedliwszy, więc unikaj złego, abyś nie ponosił złych następstw.
7. Po przebytych utrapieniach czeka się błogostan kraju obiecanego.

‡ Jest to rys niewzruszonej wiary, że B. jest władcą i dawcą wszelkich środków do utrzymania życia naszego.

~~13.~~ 17.
V 12. Dostatek, zamożność i bogactwo (najczęściej powodują przekonanie) człowieka, że (tylko) własnej pracy i zasłudze ma ten ~~stan~~ powodzenia do zawdzięczenia, co prowadzi do pychy, dumy i zarozumiałości. II. M. 18; 21.

b Wszelkie twoje zdolności ~~[illegible]~~ fizyczne i umysłowe, zdrowie i możliwość pracy z powodzeniem są tylko darem B., któremu okazać masz wdzięczność, dając należyty przykład rodzinie i otoczeniu.
19. Uznanie i wdzięczność należy objawić stale i nieustannie wobec B.
20. Jak skutkiem posłuszeństwa jest powodzenie i zadowolenie, tak skutkiem lekceważenia i zaniedbania przykazań jest wcześniej czy później klęska i zatracenie. Dlatego koniecznem ~~[illegible]~~ jest ustawiczne uświadomianie sobie obowiązków religijnych i przepisów etycznych. Hirsch.

Rozdz. 8. stanowi ciąg dalszy napomnień 5; 2. 6; 2, 17–19. i 7; 11. F Tylko przykazania niepodzielnej z powodu całości mianowicie dla Boga jedynego, otrzymają i zatrzymają kraj, gdyż Bóg zachowa przymierze Swoje (tylko) w takim razie.

2. Aby tych przykazań nie przekroczyć lekkomyślnie, musisz z pokorną wdzięcznością uznać dowody łaski przez wyzwolenie z Egiptu i prowadzenie przez pustynię, które przysposobiły cię po przełamaniu krnąbrności i dumy, jako skutków długotrwałej niewoli, do objęcia kraju obiecanego. 2–18. Wędrówka 40-letnia była środkiem wychowawczym, aby lud zniewolony w niewoli wychować do wolności i samodzielności z organizacji społecznej. I. M. 22; 1 i 12. II. M. 20; 17. Nieraz w życiu naszem te środki wychowawcze =

3. Utrapienia i głód, z których Bóg ich wybawiał, przekonywały ich, że u Boga niema granic możliwości; że nie jedno źródło wyżywienia istnieje w mocy Boga. II. 16; 3 i 14.

4. Liczne stada IV. M. 32; 1. dostarczały wełny i sierści i skór, z których kobiety przędły materjały na odzież II. M. 35; 25 a mężczyźni robili sandały. 29; 4.

5. Poważne środki, stosowane przy wychowaniu i pouczaniu, (3) i ojcowska miłość, która karci dla ochronienia od zdrożnych naszych postępków, zmierzały tylko do tego, aby godnie mogli korzystać z dobrodziejstw i z błogosławieństwa kraju obiecanego. 7–10. Dz. S. 9; 6. Ps. 2; 10. Jez. 8; 12. Joz. 14; 7. I. Król. 8; 17; 18. I. Kron. 22; 7. 29; 19. 31; 1. V. M. 15; 9.

√6.

8. Wymienione są dla przykładu najpotrzebniejsze i najsmakowitsze płody kraju. O urodzajności świadczy wiadomość, że Salomon wysyłał do Tyru 20.000 korcy pszenicy rocznie. I. Król. 5; 25. Najlepsze wina udawały się koło Chebronu. I. M. 49; 12. III. M. 2; 11.

9. Żelazo i miedź wymienione jako najpotrzebniejsze do sporządzania sprzętów domowych i gospodarczych.

= są dowodem opieki Bożej w wędrówce naszej po pustyni życia doczesnego. Herz.

10. Na podstawie tego zdania Talmud ustanowił modlitwy i benedykcje przed spożywaniem i po spożyciu pokarmów. II. M. 18; 10.

11. Zakończeniem tego zdania jest w. 17 i 18. F abyś nie zapomniał „tak dalece..."

√12.

15. IV. M. 21; 6. Skorpion (niedźwiadek) owad o 8 oczach i 8 odnóżach, wydający jad, z którego ludzie i zwierzęta szybko giną.

18. Jak „dzisiejszego" po zdobyciu kraju zajordańskiego, sam to widzisz.

6"

19.

20.

Rozdział 9

1. Słuchaj Izraelu! Ty przechodzisz dziś ten Jarden, aby przybyć, żeby pokonać narody większe i potężniejsze od ciebie, miasta wielkie i warowne aż pod niebo;

2. Lud wielki i wysoki, synów Enaków, o których ty znasz i słyszałeś: — Któż ostoi się przed synami Enaka?

3. Więc wiedz dziś, że Wiekuisty, Bóg twój, on postępuje przed tobą jako ogień trawiący; on wytępi ich i on upokorzy je przed tobą, że wypędzisz je i wytępisz je rychło, jak przyrzekł Wiekuisty tobie.

4. Nie mów w sercu twojem, gdy wyprze Wiekuisty, Bóg twój, je przed tobą, powiadając: — Dla rzetelności mojej przywiódł mnie Wiekuisty, abym posiadł ziemię, — lecz dla niegodziwości narodów tych Wiekuisty wypędza ich przed tobą.

5. Nie dla rzetelności twojej i dla prawości serca twego ty przybywasz, aby posiąść ziemię, lecz dla niegodziwości narodów tych Wiekuisty, Bóg twój, wypędza ich przed obliczem twojem, i aby stwierdzić słowo, które przysiągł Wiekuisty ojcom twoim, Abrahamowi, Izakowi i Jakóbowi.

6. Więc wiedz, że nie dla rzetelności twojej Wiekuisty, Bóg twój, oddaje tobie ziemię wyborną tę, abyś posiadł ją, gdyż ludem twardego karku ty jesteś.

7. Pamiętaj, nie zapomnij, że rozgniewałeś Wiekuistego, Boga twego, na pustyni; od dnia, w którym wyszedłeś z kraju Micraim, aż przybyliście do miejsca tego, przekorni byliście Wiekuistemu.

8. I na Chorebie rozgniewaliście Wiekuistego i rozgniewał się Wiekuisty na was, żeby wytępić was.

9. Gdy wstąpiłem na górę, aby otrzymać tablice kamienne, tablice przymierza, które zawarł Wiekuisty z wami, i pozostałem na górze czterdzieści dni i czterdzieści nocy, chleba nie jadłem, ani wody nie piłem.

10. Tedy dał Wiekuisty mnie (te) dwie tablice kamienne, zapisane palcem Bożym, a na nich (były) wszystkie słowa, które wypowiedział Wiekuisty wam na górze z pośród ognia w dniu zgromadzenia.

11. I stało się z końcem czterdziestu dni i czterdziestu nocy oddał Wiekuisty mnie (te) dwie tablice kamienne, tablice przymierza;

12. I rzekł Wiekuisty do mnie: - Wstań, zejdź prędko stąd, gdyż skaził się lud twój, który wyprowadziłeś z Micraim; ustąpili rychło z drogi, którą nakazałem im, zrobili sobie bałwana litego.

13. I rzekł Wiekuisty do mnie, mówiąc: - Widzę lud ten i patrz, lud twardego karku on jest!

14. Odstąp odemnie, a wytępię ich i wygładzę imię ich z pod nieba a uczynię ciebie narodem potężniejszym i liczniejszym od niego!

15. Więc zwróciłem się i zstąpiłem z góry, a góra płonęła ogniem, a dwie tablice przymierza na obu rękach moich.

16. I ujrzałem, że oto zgrzeszyliście przeciw Wiekuistemu, Bogu waszemu; zrobiliście sobie cielca litego, zboczyliście rychło z drogi, którą nakazał Wiekuisty wam.

17. Tedy uchwyciłem (te) dwie tablice i cisnąłem je z obu rąk moich i rozłamałem je w oczach waszych.

18. I rzuciłem się przed obliczem Wiekuistego, jak na początku, czterdzieści dni i czterdzieści nocy; chleba nie jadłem i wody nie piłem z powodu wszystkich grzechów waszych, któremi zgrzeszyliście, czyniąc niegodziwość w oczach Wiekuistego, żeby gniewać Go.

19. Gdyż obawiałem się ~~wobec~~ gniewu i żaru, którymi zgniewał się Wiekuisty na was, że wytępił was; I wysłuchał Wiekuisty mnie także tym razem.

20. I na Arona rozgniewał się Wiekuisty bardzo, że go zgładził; a błagałem także za Aronem w czasie onym.

w cap. 21. Ale grzech wasz, który popełniliście, (cielca, tego) wziąłem i spaliłem go w ogniu i kruszyłem go, rozcierając dobrze, aż zmiażdżył się na proch i rzuciłem ten proch jego do strumyka, spływającego z góry.

22. I w Tabera i w Massa i przy grobach pożądliwości rozgniewaliście Wiekuistego;

23. I gdy wysyłał Wiekuisty was z Kadesz-Barnea, mówiąc: - Wejdźcie i weźcie w posiadanie ziemię, którą oddaję wam, - ale sprzeciwiliście się słowu Wiekuistego, Boga waszego, i nie dowierzaliście Mu i nie słuchaliście głosu Jego;

24. Przekorni byliście przeciw Wiekuistemu od dnia, odkąd znam was.

25. Ale upadałem przed obliczem Wiekuistego przez (owe) czterdzieści dni i owe czterdzieści nocy, przez które padałem, gdyż rzekł Wiekuisty, że wytępi was.

26. Więc błagałem (do) Wiekuistego i rzekłem: - Panie, Wiekuisty, nie wytępiaj ludu Twego i dziedzictwa Twego, które wyzwoliłeś wielkością Twoją, których wyprowadziłeś z Micraim ręką potężną.

27. Pamiętaj sług Twoich, Abrahama, Izaaka i Jakóba! Nie bacz na zatwardziałość ludu tego i na niegodziwość jego, ani na grzechy jego;

28. Aby nie rzekli w kraju (mieszkańcy), z którego wyprowadziłeś nas, - z powodu niezdolności Wiekuistego, żeby zaprowadzić ich do kraju, który obiecał im, (ale z powodu) nienawiści do nich wyprowadził ich, aby uśmiercić ich na pustyni.

29. A oni są ludem Twoim i własnością Twoją, których wyprowadziłeś mocą Twoją wielką i ramieniem wyciągniętym.

√7. Świadomość przewinień (8;19-20. 9;1-6.) ma ich utrzymać w przekonaniu, że wszelkie łaski i dary B. są niezasłużonem dobrodziejstwem. „Rozgniewałeś B." krnąbrnością, przekorą.

√ Zarzut popełnienia grzechów odnosi się do buntowników, którzy lud podburzali, i do tych, którzy szli ~~za~~ ich namową, wreszcie do tych, którzy zachowali się obojętnie. Kiith

√19. Wobec waszego niegodziwego postępowania i słusznego oburzenia B. obawiałem się, że was wytępi. II. M. 32;14.

P. Dla okazania nicości dzieła rąk ludzkich oddał cząstki tegoż działaniu żywiołów przyrody t. j. wiatru i wody.

L Zgrzeszyli nietylko narzekaniem przeciw B. i niedowierzaniem ~~[illegible]~~ jego wszechmocy, ale jawnem bałwochwalstwem.

√23. Zbuntowanie się ludu po powrocie zwiadowców było także objawem braku zaufania do zarządzeń B.

24. Sąd ogólny o postępowaniu ludu.

√26.-27. (Uznając B. jako pana i władcę wszechmocnego i najsprawiedliwszego, błaga jako pokorny sługa ~~o [illegible]~~ o łaskę dla błądzącego i występnego ludu ze względu na (przyrzeczenie jego w przeszłości. zasługi praojców i)

Rozdz. 9. 1. (Przypomnienie, że kraj zdobywa lud nie dzięki własnym zasługom, ale że naród pamiętać winien o przestępstwach swoich, i niemocy swej, aby ocenił łaskę i dobrodziejstwa, które Bóg mu wyświadcza mimo to. „Dziś" albo teraz, obecnie, wkrótce. 6; 20. i Joz. 23; 14.
Do nieba jak IV. M. 13; 28 i nast. przypomina słowa zwiadowców, ale wszystko mają poruszyć wszechmocy Boga. Am. 2; 9. 4, 24. i
3. Których nie wytępi, tych upokorzy. 7; 22.
4. Gdy łaska Boża wyraźnie się i upokorzy lub wytępi niegodziwych, nie przypisuj tego własnej wyłącznie zasłudze, ale staraj się okazać być godnym przez posłuszne wypełnianie przykazań. IV. M. 35; 24 i 24.
5. Tylko łaska Boża okazuje tobie dobrodziejstwa (dla prawości serca t. j. godziwych uczuć), a oni zostali ukarani za swoją niegodziwość (i dla zasług przodków twoich).
6. F. Jak II. M. 32; 9. 33; 3 i 34; 9. F Własnymi cnotami jeszcze nie zasłużyłeś na to, szczególniejsze.
√7. 8. Głównie zgrzeszyli Izrael. bałwochwalstwem u stóp Synaju zaraz po objawieniu się Boga i dlatego postanowił wytępić wszystkich starszych na pustyni. Przypomnienie miejsca, czasu i przedmiotu zgrzeszenia powinno człowieka spowodować do skruchy, pokory i czujności, aby uniknąć powtórzenia a natomiast okazać poprawę w postępowaniu. Herz.
9. F. Jak II. 34; 18. 32; 15. 34; 28. 24; 12 i 18. t. 33; 9-11. F. Mojż. przebywał owe 40 dni i nocy prawdopodobnie w namiocie swoim.
10. W dniu zgromadzenia u stóp Chorebu 10; 4 i 18; 16. II. M. 19; 25. Hirsch.
12. Jak II. 32; 7.
14. Wskazuje na bezinteresowność Mojż. II. M. 32; 10.
15. Jak II. M. 32; 15 i 19.
17. Na znak, że złamali przymierze, że zdradzili zaufanie, i niegodni są pewnego im dobra, rzucił tablice na ziemię.
18. F Jak niżej 10; 10. F. II. M. 32, 30 i 34; 28.
√19. 20. Na Arona zgniewał się Bóg, ponieważ ustąpił naleganiom ludu w sprawie cielca. Mojż. otrzymał tylko częściowe odpuszczenie tego grzechu, gdyż umarli mu tylko 2 synowie a 2 pozostali przy życiu. II. M. 32; 21. Raszi. Am. 2; 9.
21. F Jak II. M. 32; 20.
22. Jak II. M. 17; 7. IV. M. 11; 1-34.
√23. 25. Powtarza się zd. 18, powtarza w zd. 26-29. modlitwę z II. M. 32; 11-13, gdzie jako właściwy powód utrzymania Izraela podano tylko łaskę, wierność i potęgę Boga, co powinno spowodować opamiętanie i poprawę ludu. Herz.
√26. 28. i Kraj - zam. mieszkańcy kraju. I. M. 6; 11 i 41; 36. IV. M. 14; 16.
(Dobrodziejstwa i cuda, świadczone Izr., mają być także dla innych ludów dowodem wszechmocy i nadzwyczajnej łaski B., aby poznały jego potęgę i władzę.
29. Dotychczasowe łaski zapewniają Mojż., iż także nadal B. nie opuści ludu. Hirsch.

Rozdział ~~IX~~ 10.

1. W czasie ~~tymże~~ onym rzekł Wiekuisty do mnie: — Wy~~ciosaj~~ ciosaj sobie dwie tablice kamienne, jak pierwsze, wstąp do ~~mnie~~ mnie na górę i zrób sobie skrzynię z drzewa;

2. A napiszę na tablicach te słowa, które były na tablicach pierwszych, które rozbiłeś, i ~~umieścisz~~ złożysz je ~~do~~ do skrzyni.

3. Więc zrobiłem skrzynię z drzewa akacjowego i wyciosałem dwie tablice kamienne, jak pierwsze, i wstąpiłem na górę a obie tablice w ręce mojej.

4. I napisał na tablicach, jak pismo pierwsze, ~~te~~ owe dziesięć wyrzeczeń, które powiedział Wiekuisty wam na górze z pośród ognia w dniu zgromadzenia i oddał je Wiekuisty mnie.

5. Tedy zwróciłem się i zstąpiłem z góry i złożyłem tablice w skrzyni, którą zrobiłem, i pozostały tam, jak przykazał mi Wiekuisty.

a. rap. 6. A synowie Izraela wyruszyli od studzien synów Jaakana ku Mosera. Tam umarł Aron i pogrzebion został tam a ~~kapłaństwo objął~~ kapłanem został Elazar, syn jego, ~~zamiast~~ w miejsce (~~jego~~) jego.

7. Stamtąd wyruszyli do Gudgody a z Gudgody do Jotbaty, krainy potoków wód.

8. W czasie ~~tymże~~ onym ~~oddzielił~~ odłączył Wiekuisty pokolenie Lewiego, ~~do~~ aby nosili Arkę przymierza Wiekuistego, aby stawać przed obliczem Wiekuistego, aby służyć Jemu i aby błogosławić w imieniu Jego do dnia dzisiejszego.

9. Dlatego nie dostało się Lewiemu ~~udziału~~ dziedzictwo ani posiadłość ~~z~~ braćmi jego; Wiekuisty, On jest ~~udziałem~~ dziedzictwem jego, jak ~~zapowiedział~~ powiedział Wiekuisty, Bóg twój, jemu.

10. A ja stałem na górze, jak za dni pierwszych, czterdzieści dni i czterdzieści nocy, i wysłuchał Wiekuisty mnie także razem tym; nie chciał Wiekuisty ~~wytępić~~ zniszczyć ciebie.

11. I rzekł Wiekuisty do mnie: — ~~Pójdź~~ Wstań, idź, aby wyruszyć przed ludem; ażby poszli ~~przybędą~~ i ~~odziedziczą~~ posiedli kraj, który ~~zaprzysiągłem~~ przysiągłem ojcom ich, ~~żeby~~ by oddać im.

a wp. 12. ~~A~~ Więc teraz, Izraelu, czego Wiekuisty, Bóg twój, żąda od ciebie? – jak tylko, abyś obawiał się ~~czcił~~ Wiekuistego, Boga twego, abyś postępował we wszystkich drogach Jego, i abyś miłował ~~Go~~ i abyś służył Wiekuistemu, Bogu twemu, całem sercem twojem i całą duszą twoją.

13. Abyś przestrzegał przykazań Wiekuistego i ustaw Jego, które ja przykazuję tobie dziś dla ~~dobra~~ powodzenia twojego.

14. Patrz, do Wiekuistego, Boga twego, ~~są~~ należą niebiosa i nieba niebios, ziemia i wszystko, (co na niej.)

15. Tylko ~~ojców~~ praojców twoich ~~pragnął (umiłował)~~ upodobał sobie Wiekuisty, aby umiłować ich i wybrał potomstwo ich po nich, ~~z was~~ jak was, pomiędzy wszystkich ludów, jak ~~w~~ dnia dzisiejszego.

16. Więc ~~wytnijcie~~ obrzeżcie ~~skorupę~~ naplętek serca ~~twego~~ waszego a karku waszego nie zatwardzajcie nadal.

17. ~~Gdyż~~ Bowiem Wiekuisty, Bóg wasz, ~~On~~ on jest Bogiem bogów i Panem panów (ziemskich), Bogiem wielkim, potężnym i ~~czcigodnym~~ zadziwiającym, który nie baczy na ~~oblicze~~ osobę i nie bierze ~~przekupstwa~~ podarków,

18. ~~Który~~ Który ~~wykonuje prawo~~ czyni sprawiedliwość sierocie i wdowie i miłuje ~~obcego, aby~~ cudzoziemca, dając mu chleb i odzież.

19. Więc miłujcie wy ~~obcego~~ cudzoziemca, gdyż ~~obcymi~~ cudzoziemcami byliście w kraju Micraim.

a wp. 20. Wiekuistego, Boga twego, ~~czcij~~ obawiaj się, Jemu służ, do Niego lgnij i ~~na~~ imieniem Jego przysięgaj!

21. On jest chwałą twoją, i On jest Bogiem twoim, który spełnił ~~w~~ na tobie ~~te~~ te wielkie ~~rzeczy~~ i te sprawy ~~i te~~ groźne, które widziały oczy twoje.

22. W siedmdziesiąt dusz ~~zstąpili~~ zstąpili ojcowie twoi do Micraim a teraz uczynił ciebie Wiekuisty, Bóg twój, jak gwiazdy nieba co do mnogości.

---

22. ~~Jednym~~ Jednym z (dowodów) cudów i nadzwyczajnych dobrodziejstw jest, że mimo ucisku i ciemiężenia w Egipcie, mimo wymordowania wielkiej ilości na pustyni z 70 osób wyrósł Izrael na tak liczny naród. I. 15; 5 i 46; 27. II) M. 1, 5.

√2. B. nie zmienił swych praw mimo wykroczeń ludu, ale ludzie muszą na-giąć się do praw B.

F Talmud Baba Batra 14b twierdzi, że kamienie połamane leżały w skrzyni obok świeżo wyciosanych na świadectwo, iż odstępstwo od B. może być odpokutowane tylko powrotem do stałych praw B.

√5. Tablice przykazań zostały jako poręczenie i świadectwo odnowienia przymierza.

F Lewici byli też obowiązani nauczać wiary, podtrzymywać ducha religijnego i strzec świętości przykazań w życiu ludu.

Ŧ Wobec woli B. ustąpić musi wszelka samowola i krnąbrność i wszelki upór.

Ł B. jest pojęciem najwyższej potęgi i władzy.

IV

43.

V

V.

Klasa .... Rok szk. ....

Oddział .... Półrocze ....

Kaligrafia polska

Wyrób polski

Marka ochronna

3 Arkusze.

Klasa I i II.

Nr. 2.

Lin. A.

Pierwsza polska fabryka wyrobów papierowych „Jorza" w Kr(?)akowie.

Rozdz. 10. 1. W czasie onym, t.j. z końcem dni 40, gdy Bóg wysłuchał błaganie 9;25-29. II.M. 34;1 i
Naprzód miał wykuć 2 tablice a potem sporządzić „skrzynię”, a więc nie „arkę” która (n.
wykonał Becalel II.M. 25;10. Skrzynia ta towarzyszyła im na wojnie, ale „arkę” zabrali
V2. tylko raz za czasów Eliego i zato zostali Izr. ukarani. Raszi.
V5. 3. F Jak II.M. 34;4.
6. F Aron umarł w czasie powrotu Izr. z Mosery do (osady Jaakan u stóp góry Hor,
IV.M. 20;23 i 33;30-33. (Lecz lud postępuje dalej ku swemu celowi.)
7. Nazwa „Gudgod” pochodzić ma od mnóstwa czereśni, rosnących w tej okolicy, a „Jotbata” od
gęstego zaludnienia z powodu obficie nawodnionej krainy.
W Mosera obchodzili ciężką żałobę po śmierci Arona (przez 30 dni). Mojż. wspomina o złamaniu
tablic z przykazaniami, aby zaznaczyć, że odstępstwo ludu gniewało Boga z po-
wodu ich niewdzięczności. IV M. 14;4. (i gdy powierzono Lewitom służbę B. za ich wierność,
8. W czasie onym, gdy odlali (za) pokłonili (cześć) „cielcowi”. „Do dnia dzisiejszego” t.j. od 39 lat
II.M. 32;26. (dotychczas, nieprzerwanie i na zawsze.)
9. Jak 18;2. IV.M. 18;20. Joz. 13;33.
10. Zakończenie opowiadania o odstępstwie i ułaskawieniu ludu. 9;18-25.
11. Jak IV.M. 10;2. (Chociaż zgrzeszyliście, Bóg kazał was nadal prowadzić.)
12. „A teraz” - skoro Bóg na prośbę moją wybaczył twoje występki, zastanów się, że
obowiązkiem twoim jest okazać Mu cześć, posłuszeństwo (miłość) i bezwzględną szczerość i to
dla twojego własnego szczęścia (13). Z tego zdania uczeni wywodzą, że cześć dla Boga nie może
być nakazana, gdyż to zależy tylko od własnej woli człowieka Raszi. II.M. 3;22.
14. Według dawnych pojęć było więcej nieb, u Izr. 7, u Indów 11 i t.d. Uczucie czci, miło-
ści i t.d. wynikać powinny z przekonania, że Pan wszechświata sam sobie wystarcza
i nie potrzebuje naszego uwielbiania, ale z wdzięczności za wyróżnienie naszych przod-
ków z pomiędzy (wszystkich) ludów barbarzyńskich i pogańskich, za widoczną opiekę przez tysiące lat,
sami poczuwać winniśmy się do objawów czci i bezwzględnego posłuszeństwa dla
Jego przykazań. Herx.
15. „Jak was,” którzy dotąd używali szczególnej opieki, chociaż cały wszechświat jest
własnością Jego, to ze względu na zasługi praojców darzy was szczególną łaską.
16. Usunięcie zniewieściałe serca i krnąbrność ducha (metafora), które czynią was niepo-
słusznymi i niewrażliwymi na ~~posłuszeństwo~~ upomnienia i przestrogi. III.M. 26;41 i II.M. 9;6.
17. Wasz Bóg jest jedynie prawdziwym i nie ma nad nim bożyszcza, ani władcy ziemskiego
któryby mógł unicestwić Jego zamiarów, jeżeli postanowi was ukarać. Wobec
Jego bezwzględnej sprawiedliwości nie istnieje względ na osobę lub przekupstwo. Herx.
18. Ubogo opuszczeni i nieszczęśliwi mogą z ufnością liczyć na Jego opiekę, ~~dowiadując~~
~~się najkonieczniejszych~~ że zaspokoi najkonieczniejsze ich potrzeby. I.M. 28;20.
19. Postępując drogami Jego, Izr. powinni okazać każdemu człowiekowi ~~miłość~~ 1,16.
sprawiedliwość 1;16 i miłość. III.M. 19;34.
20. Cześć Bogu okazać należy czynną służbą Bożą, miłością i jawnem wy-
znaniem wiary. 6;13.
Możesz 21. ~~Możesz~~ chlubić się Bogiem, który dla ciebie tak nadzwyczajne czyny zdziałał prze-
ciw twoim wrogom.
22. 7 · 10 = 70. 42.

Rozdział ~~XX~~ 11.

1. Więc miłuj Wiekuistego, Boga twego, i przestrzegaj ~~urzą~~ rozporządzeń Jego i ustaw Jego i praw Jego i przykazań Jego po wszystkie czasy.

2. I ~~uznajcie~~ Wszak wiecie dziś, ~~że~~ gdyż nie do ~~dzieci~~ synów waszych (mówię), którzy nie poznali i nie widzieli karcenia Wiekuistego, Boga waszego, wielkości Jego, ręki Jego ~~silnej~~ potężnej i ramienia Jego wyciągniętego;

3. I znaków Jego, ~~które~~ i czynów Jego, które zdziałał wśród Micraimu faraonowi, królowi Micraimu, i całemu krajowi jego;

4. I co uczynił wojsku Micraimu, ~~koniom~~ rumakom jego i wozom jego, na które rozlał ~~zalać kazał~~ wody morza Sitowego, gdy ścigali ~~za~~ was, i ~~wytępił~~ zniszczył ich Wiekuisty do dnia dzisiejszego;

5. I co zdziałał dla was na pustyni, aż przybyliście do miejsca tutejszego;

6. I co uczynił Datanowi i Abiramowi, synom Eljaba, syna Reubena, gdy rozwarła ziemia paszczę swą i pochłonęła ich i domy ich i namioty ich, i wszelką istotę, która za ~~nimi~~ stopami ich (postępowała) wśród całego Izraela.

7. Wszak że oczy wasze, które widziały wszystkie ~~czyny~~ dzieła Wiekuistego wielkie, ~~które~~ jakie zdziałał.

8. Więc przestrzegajcie każde przykazanie, które ja przykazuję tobie dziś, abyście wzmocnili się i przybyli i ~~odziedziczyli~~ posiedli kraj, do którego ~~wchodzicie~~ przybywacie, aby ~~odziedziczyć~~ posiąść go,

9. I abyście ~~przedłużyli~~ przedłużyli dni w kraju, który zaprzysiągł Wiekuisty ojcom waszym, ~~aby~~ oddać wam i potomkom waszym, kraj ~~płynący~~ opływający mlekiem i miodem.

a raz 10. Gdyż kraj, do którego ty przybywasz, aby go ~~odziedziczyć~~ posiąść, nie jak kraj Micraim jest on, z którego ~~wyszedłeś~~ wyszliście, gdzie posiałeś nasienie swoje,

i nawodniłeś nogami twemi, jak ogród warzywny;

11. ale kraj, do którego wy przybywacie, aby posiąść go, jest krajem gór i dolin, z deszczu nieba pije wodę;

12. kraj, o który Wiekuisty, Bóg twój, dba; zawsze czujność Wiekuistego, Boga twego, nadnim, od początku roku aż do końca roku.

a rap. 13. I stanie się, gdy słuchać (pilnie) słuchać będziecie przykazań moich, które ja przykazuję wam dziś, aby miłować Wiekuistego, Boga waszego, i służyć Jemu całem sercem waszem i całą duszą waszą;

14. że dam deszcz ziemi waszej w czasie swoim, wczesny i późny, i zbierzesz zboże twoje i moszcz twój i oliwę twoją;

15. i dam zioła na polu twojem dla bydła twego i będziesz jadł i nasycisz się.

16. Strzeżcie się, aby nie dało zwieść się serce wasze i abyście nie odstąpili i służyli bożkom obcym i kłaniali się im.

17. I zapłonie gniew Wiekuistego na was i zamknie niebo i nie będzie deszczu a ziemia nie wyda plonu swego i wyginiecie rychło na ziemi dorodnej, którą Wiekuisty daje wam.

a rap. 18. Więc przyjmijcie słowa moje te do serca waszego i do duszy waszej i przywiążcie je jako znak na ręce waszej i niech będą naczółkiem między oczyma waszemi.

19. I nauczajcie ich synów waszych, mówiąc o nich, gdy spoczywasz w domu twoim i gdy chodzisz po drodze i gdy kładziesz się i gdy wstajesz;

F 21. Aby pomnożyły się dni wasze i dni dzieci waszych na ziemi, którą przysiągł Wiekuisty praojcom waszym, żeby oddać im, jak (dni) nieba nad ziemią, (trwająca).

F 20. I napisz je na odrzwiach domu twego i na bramach twoich;

a cap. 22. Gdyż jeśli pilnie przestrzegać będziecie wszelkiego przykazania tego, które ja przykazuję wam, aby spełniać je, miłować Wiekuistego, Boga waszego, aby postępować po wszystkich drogach Jego i lgnąć do Niego:

23. Tedy pędzi Wiekuisty wszystkie narody te przed wami, a zajmiecie posiadłości narodów większych i potężniejszych od was.

24. Każde miejsce, po którem stąpać będzie stopa nogi waszej, waszem będzie; od pustyni i Libanonu, od strumienia, strumienia Eufrat i do morza zachodniego będzie granica wasza.

25. Nie ostoi się człowiek przed wami; bojaźń i trwogę przed wami rozszerzy Wiekuisty, Bóg wasz, na powierzchnię całej ziemi, na którą wstąpicie, jak zapowiedział wam.

a 26. Patrz, ja przedkładam wobec was dziś błogosławieństwo i przekleństwo:

27. Błogosławieństwo — gdy usłuchacie przykazań Wiekuistego, Boga waszego, które ja przykazuję wam dziś;

28. A przekleństwo — jeśli nie usłuchacie przykazań Wiekuistego, Boga waszego, i zboczycie z drogi, którą ja przykazuję wam dziś, aby pójść za bożkami obcymi, których nie znacie.

a cap. 29. I stanie się, gdy zawiedzie cię Wiekuisty, Bóg twój, do kraju, do którego przybywasz, aby posiąść go, tedy udzielisz błogosławieństwa na górze Gerizym a przekleństwa na górze Ebal.

30. Azaż nie są one poza Jardenem, poza drogą ku zachodowi słońca w kraju Kanaanejczyka, mieszkającego na dolinie, naprzeciw Gilgalu, obok gaju More?[2]

31. Gdyż wy przejdziecie Jarden, aby przybyć, aby posiąść ziemię, którą Wiekuisty, Bóg wasz, oddaje wam, i posiądziecie ją i zamieszkacie na niej.

32. Więc przestrzegajcie, aby spełniać wszystkie ustawy i wszystkie prawa, które ja przedkładam wobec was dziś.

XLVII. — ראה — יב

Błogosławieństwa i przekleństwa. Rozdz. 12. Tylko na jednem miejscu należy ofiarować. Rozdz. 13. Każde namówienie do bałwochwalstwa ma być śmiercią karane. Rozdz. 14. Przepisy o żałobie, potrawach, dziesięcinach. Rozdz. 15. Rok odpuszczenia, miłosierdzie, niewolnictwo, pierworodztwo. Rozdz. 16. Trzy święta pielgrzymie.

P. „Ich domy i namioty" t.j. członkowie rodziny, domownicy i służba.

√ III. M. 10; 16. Jech. 34; 6. Jez. 62; 12. „Od początku roku aż do końca roku" t.j. od Now. Roku do następnego, czyli od jesieni do jesieni, kiedy kończą się zbiory całoroczne. Zatem nietylko płody polne ~~nietylko~~ w czasie dojrzewania, ale także po zbiorach w przechowaniu będące a przeznaczone do spożywania zależą od łaski i opieki B.

√ Celem modlitwy jest skupienie umysłu i podniesienie ducha dla pojęcia i zrozumienia dobrotliwości i łaski B.

Rozdz. 11. Wspomnienie wyzwolenia z Egiptu i bunt na pustyni uzasadnia obowiązek czci dla Boga; (jako ciąg dalszy przestróg) 2-7, wskazanie dobrodziejstw 8-12 i groźba kary 13-25 w razie niewierności. „Rozporządzenia" IV. M. 26; 5.

2. „Wszystkiego", więc rozważcie karcenia, które widzieliście w Egipcie i doświadczaliście na sobie. Rozpamiętajcie w sercu waszem, zwróćcie na to czujną uwagę, rozmyślajcie i zastanówcie się nad skutkami. ~~IV. 16; 32.~~

4. Do dnia dzisiejszego" potomkowie ich nie mogą wam nic złego uczynić. Ibn Ezra.

5. „Co zdziałał dla was" dobrego. Ibn Ezra. Potęga Egip. nie odrosła.

6. „Mojż. nie wymienia Koracha, który był osobistym wrogiem jego, aby uniknąć podejrzenia o mściwość. [IV. M. 16; 27 i 32. „Za stopami ich" t.j. którzy szli ich śladem.

√7. { ~~I. 7; 4.~~

P8. { 10. W Egipcie Nil w czasie wylewu użyźnia przybrzeżne okolice, a gdzie te wody nie dochodzą, tam zapomocą kanałów i pomp, poruszanych przez deptanie nogami, co jest bardzo uciążliwe, doprowadza się wodę oczywiście tylko w niewystarczającej ilości, aby w tak gorącym klimacie zapewnić pożądany urodzaj w ogrodach warzywnych, które wymagają obfitego nawodnienia.

√ { 7. Odnosi się do zd. 2. „Nie do dzieci waszych mówię", ale do was, którzy sami bezpośrednio widzieliście, co zdziałał Bóg dla was.

11. A Palestyna z łaski Boga otrzymuje wystarczające nawodnienie, więc starajcie się zjednać sobie tę łaskę Boga. Egipt nawodniony jest za pośrednictwem kanałów z Nilu, z których czerpie się wodę i krok w krok roznosi się po glebie.

P { 8. Kto w spełnianiu obowiązków swoich stosuje się do przykazań Boga, temu czyste sumienie dodaje siły, odwagi i ufności w pomoc Boga. Hertz.

12. Opatrzność Boga czuwa nad tym krajem, aby zaopatrzać go w konieczne środki dobrobytu, ale też powstrzymuje te dobrodziejstwa, jeżeli mieszkańcy na to zasługują. √

F { 14. Deszcz „wczesny" nazwany po Nowym Roku i po zasiewach t.j. od drugiej połowy października do pierwszej połowy grudnia i nawilża ziarna wraz z zasiewem a „późny" od marca do kwietnia (przed pierwszemi zbiorami IV. M. 26; 3. Jez. 62; 18. (i sprawia, że ziarna wypełniają się

13. Gdy słuchać będziecie pilnie, to przekonacie się o błogich skutkach, a wtedy i nadal „słuchać będziecie" dla szczęścia własnego. Rasri. do służby Bożej należy także modlitwa! √ ~~Rasri~~ Dan. 6; 11 i 17. Ps. 141; 2.

R. ~~Juda Halevi~~ Gabr. Dessauer zwraca uwagę, że w zdaniu tem opuszczone jest określenie i „całą mocą swoją" (mieniem) i wyjaśnia, że poprzednio wezwanie odnosiło się do każdej poszczególnej jednostki, u których niekiedy mienie jest ważniejsze niż własne życie lub wiara ojców. Odnośnie do ogółu wezwanie to jest zbyteczne, gdyż ogół nigdy nie wyczerpie zasobów swoich.

F 14. {

15. Będziesz jadł nietylko dla skąpego zaspokojenia głodu, ale nasycić się dostatnio.

16. Gdy będziesz syty w dobrobycie, strzeż się, abyś nie bluźnił przeciw Bogu. V. 8; 12 i zwrócił się do bałwanów I. Sam. 26; 19, gdyż one są ci obce. Ty wołasz do nich, a one nie odpowiadają ci. Rasri.

F III. M. 19; 19. IV. M. 15; 18. Obowiązek czuwania myślą i sercem nad przestrzeganiem przykazań odnosi się więc do każdego miejsca, gdzie przebywamy, i do każdego położenia, w jakiem się znajdujemy. Hirsch.

= do zawartości i wartości nauk i przepisów.

ⱡ ברכה = stan niehamowanego rozwoju i dojrzewania, קללה = przeciwieństwo rozwoju, bezwartościowe i beztreściwe. Wybór ~~[illegible]~~ „przedkładam wobec was" i pozostawiam wam na podstawie przykazań. Hirsch

Ł Forma pytająca wskazuje, że góry te były znane, jako że Abr~~aham~~ zbudował sam ołtarz I. M. 12; 6 i 7.

17. „Nie wyda plonu swego" t. zn. nie zbierzecie nawet tyle, ile wysiejecie.
Nietylko z głodu, ale i z powodu innych klęsk i chorób rychło wyginiecie.
18. Gdyby sprawy codzienne, powszednie, oderwały twoje myśli, niechaj
stałe znaki przypomną tobie główne obowiązki religijne. 6; 6-9. F
19. Skoro tylko dziecko zaczyna pojmować nauki i obowiązki, należy wpajać
w nie, że przestrzeganie przykazań jest głównem źródłem szczęścia. Raszi
21. „Dopóki niebo nad ziemią istnieć będzie" t. zn. po wieczne czasy. Ps. 89; 30.
Hiob 14; 12.) Przestrzeganie przykazań przedłuży szczęśliwe życie nietylko wam, ale i
potomkom waszym.)

22. Ostrzeżenie i upomnienie usilne, aby nietylko stosować, ale utrwalić się
w ustawicznem pamiętaniu i rozumieniu przykazań. Raszi.
„Po wszystkich drogach Jego" t. zn. jak Bóg jest miłosierny, tak ty również miłosierdzie
jak Bóg jest litościwy, tak ty okazuj litość, gdzie tylko możesz i t. d. „Lgnąć"
do Niego t. zn. z zamiłowaniem oddawać się nauce Zakonu, aby ją badać i
zgłębiać przy pomocy uczonych i świadomych przepisów Zakonu. Raszi.
23. Narody te przewyższają was liczebnie, bohaterstwem, siłą, męstwem i odwagą, ale mimo to
wy je pokonacie dzięki opiece Boga, a po wypędzeniu ich zajmiecie kraj. 9; 1.
24. Od pustyni Paran na połud. do Libanonu na półn. i od Eufratu na wsch. do
m. Śródziemn. na zach. Każda miejscowość, zajęta przez Izr. ma stać się uświęconą.
25. „Człowiek" żaden, jak n. p. Sychon, Og i inn. „Trwoga" ogarnie bliskich, a „bojaźń"
rozszerzy się na odległe narody. II. M. 23; 27.
26. Po przedstawieniu skutków i następstw (przedstawia je Mojż.) ludowi wolny wy-
bór. (streszcza je w „błogosławieństwie i przekleństwie" i) W ten sposób czyni
lud odpowiedzialnym za przyszłe losy. Dokładne wyszczególnienie następuje
w rozdz. 27 – 30. „Patrz" własnemi oczyma i osądź, a nie zdawaj się na wiarę innych co-
27 i 28. Oddawanie czci bałwanom jest zarazem zaprzeczeniem prawdziwego Boga.
29. Udzielisz lub złożysz słowne, czyli wypowiesz. III. M. 16; 21. V. M. 27; 12 i 13. Joz. 8; 33.
Gerizym, góra urodzajna, okryta bujną roślinnością, obraz dostatku i błogo-
sławieństwa, na półn. stronie miasta Sychem a Ebal, góra dzika, bezpłodna
na połud. miasta. Po niewoli babilońskiej Samarytanie zbudowali na górze
Gerizym świątynię, którą Hasmonejczycy zburzyli.
30. Gilgal wymienione Joz. 12; 23.

---

31 i 32. Wyraźne zaznaczenie, że szczęście lub niedola zależne są tylko
od ścisłego przestrzegania lub od zaniedbania przykazań, wskazuje, że tylko
ten cel powinni byli Izr. mieć w pamięci, obejmując kraj w posiadanie. Odnosi
się to zatem nietylko do przepisów religijnych, ale także do obowiązków rodzinnych,
humanitarnych, społecznych i państwowych.

Rozdział ~~XII~~ 12.

1. Te są ustawy i prawa, których ~~przestrzegać~~ macie, aby spełniać ~~na ziemi~~ w kraju, który oddaje Wiekuisty, Bóg praojców twoich, tobie, ~~aby~~ w posiadanie ~~oddziedziczyć~~ go po ~~na~~ wszystkie czasy ~~dni~~, które wy żyć będziecie na ziemi.

2. Zniszczyć, (doszczętnie) zniszczycie wszystkie miejsca, w których służyły tam narody, które wy ~~oddziedziczycie~~ wypędzicie, bożkom swym na górach wysokich i na pagórkach i pod każdem drzewem zieleniejącem.

3. I rozburzycie ofiarnice ich i skruszycie posągi ich i (figury) Astarty ich spalicie w ogniu i rzeźby bożków ich połamiecie i zgładzicie imiona ich z miejscowości tych.

4. Nie czyńcie tak ~~dla~~ Wiekuistemu, Bogu waszemu.

5. Lecz (tylko) ~~do~~ miejscowości, którą wybierze Wiekuisty, Bóg wasz, z pomiędzy wszystkich pokoleń waszych, aby umieścić imię Swoje tam, ~~aby przebywało~~ na siedzibę jego, odszukacie ~~udawać~~ ~~będziecie~~ i przybywać będziecie tam.

6. I przyniesiecie tamże całopalenia wasze i bite (ofiary) wasze i dziesięciny wasze i daniny rąk waszych i ślubne ~~wania~~ wasze i dobrowolne (ofiary) wasze i pierworodne rogacizny ~~bydła~~ waszej i trzód waszych.

7. I spożyjecie je ~~tam~~ w obliczu ~~wobec~~ Wiekuistego, Boga waszego, i radować będziecie się wszelkim dorobkiem ~~nabytkiem~~ rąk waszych, wy i domownicy wasi, którymi błogosławił cię Wiekuisty, Bóg twój.

8. Nie czyńcie według wszystkiego, co my czynimy tu dziś, ~~człowiek~~ każdy wszystko, co słuszne ~~godne~~ w oczach jego,

9. Gdyż nie doszliście ~~przybyliście~~ dotychczas do spoczynku i do posiadłości, które Wiekuisty, Bóg twój, oddaje ~~tobie~~.

10. A gdy przeprawicie się przez Jarden i zamieszkacie w kraju, który Wiekuisty,
Bóg wasz, ~~nadaje~~ odda w dziedzictwo wam, i wyzwoli spokój wam od wszystkich wrogów waszych
dokoła i zamieszkacie bezpiecznie:

w zap. 11. Wtedy stanie się, że do miejscowości, którą wybierze Wiekuisty, Bóg wasz, aby
spoczęło ~~zamieszkało~~ ~~przebywało~~ imię Jego tam, tamże przyniesiecie wszystko, co ja przykazuję wam: cało-
palenia wasze i bite (ofiary) wasze, dziesięciny wasze i daniny rąk waszych i wszelkie
wybrane ślubne (ofiary), które ślubować będziecie Wiekuistemu.

12. I radować się będziecie przed obliczem Wiekuistego, Boga waszego, wy i synowie wasi i
córki wasze i sługi wasze, i służebnice wasze i Lewita, który w bramach waszych,
gdyż nie ma on udziału, ani posiadłości u was.

13. Strzeż się, abyś nie składał ~~przynosił~~ całopaleń ~~twoich~~ na każdem miejscu, które upatrzysz,

14. Lecz tylko na miejscu, które wybierze Wiekuisty w jednem z pokoleń twoich, tam składać
będziesz ~~możesz~~ całopalenia twoje i tam wykonasz ~~spełnisz~~ wszystko, co ja przykazuję tobie.

15. Jednak podług wszelkich zachceń duszy twej zarzynać ~~ofiarować~~ możesz i spożywać mięso
według błogosławieństwa Wiekuistego, Boga twego, które wzniósł ~~daje~~ tobie, we wszystkich bramach twoich; co nie-
czysty i czysty spożywać je możecie, jak (sarnę i jak jelenia).

16. Tylko krwi nie będziecie spożywali, na ziemię wylejcie ją, jak wodę.

17. Nie wolno ci spożywać (bezwarunkowo) w bramach twoich dziesięciny zboża twego, ani moszczu
twego, ani oliwy twojej, ani pierworodnych rogacizny twojej ani trzody twojej, ani z za-
dnej ślubnej, którą ślubowałeś, ani dobrowolnej, ani daniny rąk twoich,

18. Tylko przed obliczem Wiekuistego, Boga twego, spożyjesz to na miejscu, które wybierze Wieku-
isty, Bóg twój, tam ty i syn twój i córka twoja i sługa twój i służebnica twoja i Lewita, który
w bramach twoich, i raduj się przed obliczem Wiekuistego, Boga twego, wszelkim dobytkiem
ręki twej.

a cap. 19. Strzeż się, abyś nie opuszczał Lewity po wszystkie dni twoje na ziemi twojej.

a cap. 20. Gdy rozszerzy Wiekuisty, Bóg twój, granicę twoją, jak przyrzekł tobie, i powiedziałbyś: „Jadłbym mięso", bo zapragnie dusza twoja, aby jeść mięso, podług każdego zachcenia duszy twojej jeść możesz mięso.

21. Gdyby odległe było od ciebie miejsce, które wybierze Wiekuisty, Bóg twój, aby spoczywało imię Jego tam, tedy zarżniesz z bydła twego lub z trzody twej, które dał tobie Wiekuisty, jak przykazałem tobie i będziesz spożywał w bramach twych podług każdego zachcenia duszy twojej.

22. Tylko, jak spożywa się jelenia i sarnę, tak spożyjecie je; nieczysty i czysty razem spożywać może.

23. Jednak wystrzegaj się (wtem), abyś nie spożywał krwi, gdyż krew jest duchem (ożywieniem), a nie spożywaj ducha razem z mięsem.

24. Nie będziesz spożywał jej, na ziemię wylejesz ją, jak wodę.

25. Nie powinien spożywać jej, aby dobrze powodziło się tobie i dzieciom twoim po tobie, gdy czynić będziesz co prawe w oczach Wiekuistego.

26. Tylko świętości twoje, które mieć będziesz, i śluby (ofiary) twoje zaniesiesz i przyjdziesz do miejsca, które wybierze Wiekuisty.

27. I spełnisz całopalenia twoje, mięso i krew na ołtarzu Wiekuistego, Boga twego, a krew (spożywanej) ofiary twej wylejesz na ołtarz Wiekuistego, Boga twego, a mięso spożyjesz.

28. I słuchaj wszystkich słów, które ja przykazuję tobie, aby dobrze powodziło się tobie i dzieciom twoim po tobie na wieki, gdy czynić będziesz, co dobre i co prawe w oczach Wiekuistego, Boga twego.

a cap. 29. Gdy wytraci Wiekuisty, Bóg twój, te narody, do których ty przybędziesz, aby wyprzeć ich przed tobą, i wyprzesz ich i zamieszkasz w kraju ich:

30. Strzeż się, abyś nie usidlił się, dążąc za nimi, po wytępieniu ich przed tobą i abyś nie śledził za bożkami ich, mówiąc: - Jak służyły narody te bożkom swoim, więc tak uczynię także ja.

31. Nie czyń tak Wiekuistemu, Bogu twemu, gdyż wszelkie ohydy dla Wiekuistego, które on nienawidzi, czynili oni bożkom swoim, że nawet synów swoich i córki swoje palili w ogniu bożkom swym.

Rozdz. 12. 1. „Te są" t. j. wspomniane 11; 32, których przestrzegać macie od objęcia kraju i dopóki w nim pozostaniecie, mianowicie bezwzględny zakaz pielęgnowania pogaństwa i miejscowości, które były siedliskiem bałwochwalstwa.
2. Wszystkie ślady pogaństwa muszą być dokładnie zniszczone, aby nie odwodziły od wiary w jedynego Boga. 7: 5 i 25. „Zieleniejące" czyli zawsze zielone.
3. Razem z bałwanami zniknąć także nazwy ich z pamięci ludu.
4. Nie tworzyć sobie żadnych obrazów, posągów, figur, nie na każdem dowolnem miejscu składać ofiary, tylko gdzie wskazana będzie siedziba kultu religijnego dla całego ludu. Wyrazów lub skrótów na oznaczenie B. jedynego niszczyć nie należy.
5. „Tam", dokąd zdążać będziecie i dokąd przybędziecie dla oddawania czci imieniu Bożemu, przedewszystkiem na 3 święta pielgrzymie. Dla jedynego Boga miała istnieć tylko jedna świątynia, koło której jednoczy się cały lud Izraela. Początkowo przybytek święty znajdował się w Szilo, aż Dawid sprowadził go do Jeruzalemu. II. Sam. 24; 24. I. Kron. 21; 25.
6. Całopalenia i bite jako nakazane; dziesięciny, z których należało spożywać dozwolone części w mieście, gdzie znajdował się przybytek św.; daniny rąk waszych t. zn. te, które wręczano u bram świątyni kapłanom, aby ci je złożyli na ofiarę. V. M. 26. 4. Raszi. Ślubne i dobrowolne t. zn. złożone z popędu serca w ogóle. Nachmanides. II. M. 13; 15. i M. 23; 38. III. 7; 33. IV. M. 18; 12.
7. „W obliczu Wiek." t. zn. w obrębie przybytku w nastroju religijnym. Nie z musu, ale z radosnem sercem należy spożywać te części ofiarne; nie zachłannie, ale dzielić się chętnie z otoczeniem; nie zazdrosnem okiem spoglądać na innych, ale z wdzięcznem sercem za to, czem Bóg raczy błogosławić. 12; 18, i 14; 23. Jez. 11; 14.
8. Na pustyni z powodu ustawicznych pochodów nie można było ściśle stosować przepisów co do ofiar, ale po zajęciu kraju i ustaleniu siedzib należało bezwarunkowo je zachowywać. Am. 5; 25.
9. „Do spoczynku" doszli dopiero po 14 latach w kraju, gdy zajęli Szilo, a do „posiadłości", gdy Dawid zajął Jeruzalem i tam sprowadził Arkę przymierza. Raszi. Joz. 18; 1. I. Sam. 1; 24. Jer. 12; 7-9. Ps. 78; 60.
10. Po zabezpieczeniu kraju od wojen przez Dawida. Raszi. Sędz. 3. 18.
11. Świątynia w Jeruzalemie. II. Sam. 7; 1 i 2. Raszi. „Wybrane" t. zn. że ofiarować należy tylko co najlepsze. I. M. 4; 4. III. M. 22; 21. IV. M. 15; 3. Nazwa przeznaczonej miejscowości nie jest podana, aby uniknąć możliwych wtedy kłótni i swarów pokoleń. Majm. More Neb. 3; 45.

12. „W bramach" t. zn. w miastach, osadach, siedzibach, domach, wszystkich, gdzie Lewici byli rozmieszczeni.

13. „Wystrzegaj się składania ofiar na miejscu upatrzonem według własnego upodobania". Tylko w wyjątkowych wypadkach było to dozwolone n. p. Samuel, Dawid, Eljasz. III. M. 17; 8 i 9. (i złożył najpierw ofiarę

15. Ponieważ byłoby niemożliwem, aby każdy z całego kraju przybywał do Świątyni, gdy zechce jeść mięso, zmieniony zostaje nakaz III. M. 17; 3 i 4, który odnosi się wyraźnie do pobytu „w obozie" a obecnie zd. 20. jest zmieniony. „Nieczysty" Lewita, który nie mógł spożywać z ofiar opłatnych, mógł spożywać ze zwierząt, zarzynanych w domu prywatnym. Jeleń i sarna podane są przykładowo jako zwierzęta dzikie żyjące a dozwolone do jedzenia, ale rytualnie zarzynane. III. M. 17; 3. 22; 12 i n. 27; 11 i 12. 3; 16 i 17.

16. Chociaż nie musi się krwi wylewać na ołtarz, to jednak spożywać jej bezwarunkowo nie wolno. III. M. 7; 23 i 17; 11.

17. Dziesięciny należały bezwarunkowo do Lewitów, pierwociny płodów i pierworodne bydło do kapłanów a z innych ofiar mogli spożywać także inni dozwolone części. Ibn Ezra.

18. „Raduj się" po raz trzeci tu powtórzone (7 i 12) i jeszcze później, wyraźnie wskazuje, że ofiarować należy z zadowoleniem, z pogodnym umysłem, z radosnem uczuciem, iż zdolamy w pobożnym nastroju okazać Bogu wdzięczność i cześć za to, co z Jego łaski odbieramy. 14; 26.

19. Szczególny obowiązek obdarowania i goszczenia Lewitów polega nietylko na tem, „gdyż nie ma on działu, ani posiadłości" (zd. 12) ale że poświęca się służbie Bożej, że spełnia czynności nauczyciela i wychowawcy ludu. III. M. 17; 3.

20. ~~Jak zd. 15.~~ Gdzie nie wszyscy mieszkają razem skupieni koło przybytku. Nachmanides.

21. Według tradycji Mojż. otrzymał przepisy co do zarzynania bydła i przekazał je dla potomności. 15. III. M. 11; 39. I. Sam. 2; 36. i 26; 19.

23. Zakaz używania krwi powtórzony często, gdyż był to zwyczaj pogański. Majmonides. „Nie spożywaj życia razem z mięsem" t. j. zakaz barbarzyńskiego spożywania części ciała z żyjącego zwierzęcia, co był praktykowane u pogan. Rasri. I. M. 9; 4. III. 7; 26.

24. Nawet po ubiciu zwierzęcia krwi wogóle spożywać nie wolno. Raszi.

25. Zakaz ten, uzasadniony względami etycznemi i religijnemi, poparty jest jeszcze święta nagrodą w razie przestrzegania, co odnosi się tylko do najważniejszych przepisów.

26. Bydło, poświęcone na ofiarę musi być bezwarunkowo doprowadzone do przybytku a nie wolno zabijać go w domu. II. 28; 38. III. 21; 22 i 22; 3. IV. 5; 9 i 18; 8.

28. Naprzód należy dokładnie poznać i nauczyć się, aby można było przestrzegać i słuchać samemu a także czuwać nad wykonywaniem przez innych. Przyp. S. 22; 18. „Wszystkich słów" t. zn. każde przykazanie jednakowo, czy ono zdaje się tobie mniej lub więcej ważne. Raszi. I. Kron. 28; 8. i II. 19; 7.

30. „Strzeż się" t. zn. zastanów się nad tem, że B. wyparł i wytępił pogańskie narody tylko dla ich nikczemnego bałwochwalstwa, więc nie będziesz ich naśladował w oddawaniu czci, która tylko jedynemu Bogu się należy. I. Sam. 26; 19. II. Król. 17; 25. II. M. 22; 19.

31. R. Akiba z oburzeniem stwierdził na własne oczy, że pewien poganin skrępował własnego ojca żyjącego i rzucił go na pożarcie psu, któremu przypisywano urojone własności bałwochwalcze. Raszi.

III. M. 18; 3. Ps. 38; 13. i 109; 11.

Rozdział 13.

1. Wszystkie te sprawy, które ja przykazuję wam, starajcie się wykonać; nie dodawaj do tego, ani nie ujmuj z tego.

a cap. 2. Gdy pojawi się wśród ciebie prorok, lub snowidz i przedstawi tobie znak lub cud,

3. i nastąpi ten znak lub ten cud, o którym powiedział tobie, mówiąc: — Pójdźmy za bożkami cudzymi, których nie znasz, i służmy im:

4. nie usłuchaj słów proroka tego lub snowidza marzyciela tego, gdyż doświadcza Wiekuisty, Bóg wasz, was, aby poznać, czy miłujecie Wiekuistego, Boga Waszego, całem sercem waszem i całą duszą waszą.

5. Za Wiekuistym, Bogiem waszym, postępujcie i Jego bójcie się i przykazań Jego przestrzegajcie i głosu Jego słuchajcie i Jemu służcie i do niego lgnijcie!

6. A prorok ów lub snowidz ten uśmiercony będzie, gdyż wypowiadał do fałszu przeciw Wiekuistemu, Bogu waszemu, który wyprowadził was z kraju Micraim i wyzwolił cię z domu niewoli, aby zwieść cię z drogi, którą przykazał tobie Wiekuisty, Bóg twój, postępować po niej; a wytępisz zło z pośród siebie.

a cap. 7. Gdyby zwodził cię brat twój, syn matki twej, albo syn twój, albo córka twoja, lub żona łona twego, lub bliźni twój, który tobie jak dusza twoja, potajemnie, mówiąc: — Pójdźmy i służmy bożkom obcym, których nie znałeś ty, ani ojcowie twoi;

8. z bóstw ludów, które dokoła was, bliskich tobie, albo dalekich od ciebie, od krańca ziemi, do krańca ziemi;

9. nie zgódź się z nim i nie usłuchasz go; i niech nie spogląda oko twoje na niego i nie lituj się i nie ukrywaj go;

10. Lecz zabić, zabijesz go; ręka twoja niech będzie na nim pierwsza, aby uśmiercić go, a ręka całego ludu — potem.

11. I ~~zabij~~ ukamienujesz go kamieniami, aby zmarł, gdyż ~~szukał (sposobności)~~ zamierzał, aby odwieść cię od Wiekuistego, Boga twego, który wyprowadził cię z kraju Micraim, z domu niewolników.

12. ~~Aputy~~ Wszyscy Izraelici usłyszą i zlękną się i nie uczynią więcej, jak ~~rzecz~~ sprawa niegodziwa ta, wśród ciebie.

a sep. 13. Gdy usłyszysz w jednem z miast twoich, które Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie, aby zamieszkać tam, że mówią:

14. Wyszli ludzie niegodziwi z pośród ciebie i uwiedli mieszkańców miasta swego, ~~rzekłszy~~ mówiąc: – Pójdźmy i służmy bożkom obcym, których nie znaliście;

15. I zbadasz i wyśledzisz i wypytasz się dokładnie, ~~że jeśli~~ oto, prawda ustalona jest ~~rzecz~~ sprawa ta, stała się ohyda taka wśród ciebie:

16. ~~Wybij, wybijesz~~ wytępisz, wytępisz mieszkańców miasta tego ostrzem miecza, ~~wyklnij~~ zniszczysz je i wszystko, co w niem jest, i bydło jego, ostrzem miecza.

17. A całą zdobycz jego ~~zbierzesz~~ zrzucisz na środek ~~ulicy jego~~ rynku i spalisz ją w ogniu, miasto i całą zdobycz jego ~~zupełnie~~ doszczętnie, gwoli Wiekuistemu, Bogu twemu; i pozostanie ruiną wieczną, nie ~~zostanie~~ będzie odbudowane nadal.

18. I nie przylgnie do ręki twej nic z ~~wyklętego~~ wyniszczonego, aby odwrócił się Wiekuisty od ~~żaru~~ ~~pała~~ gniewu swego i ~~darzył cię~~ użyczył ci miłosierdzia i zmiłował się nad tobą i rozmnożył cię, jak ~~zaprzysiągł~~ przysiągł praojcom twoim,

19. Gdy ~~usłuchać~~ będziesz głosu Wiekuistego, Boga twego, aby przestrzegać wszelkich przykazań Jego, które ja przykazuję tobie dziś, abyś spełniał, co ~~godne~~ prawe w oczach Wiekuistego, Boga twego.

F Przykazania należy wykonać ściśle, jak B. nakazał a nie dodawać lub
ukracać według własnego zapatrywania lub domysłu.

√3. „Których nie znasz" t. j. których uznać nie możesz.

= pokrewieństwa, przyjaźni lub stanowiska osoby. III. M. 19; 27 i 28. 21; 5. Hirsch.

√12. Cały Izrael ma być powiadomiony o zbrodni i karze. 13; 12. 17; 13. 19; 20. 21; 21.

P Odnosi się do członków zarządu miasta (najmniej 2 osób), którzy zamierzają namówić do odstępstwa od wiary w prawdziwego B., co uważane jest za zuchwalstwo i niegodziwość.

Rozdz. 13. 1. Jest to właściwie zakończenie poprzedniego rozdziału. (Patrz: 4; 2. Uwaga. F

2. W poprzednim rozdz. mowa o bałwochwalcach, tu zaś o uwodzicielach z własnego narodu (lub nawet z własnej rodziny), jak fałszywi prorocy lub marzyciele, którzy majaczenia senne (uważają albo urojenia na jawie) za jakieś wyższe inspiracje i czują się powołani do głoszenia nowych swoich nauk, sprzecznych z zasadami Pisma Św. IV. M. 12; 6.

√3. 4. Już samo wystąpienie przeciw prawdziwemu Bogu wskazuje, że nie jest wysłannikiem Boga. Same cuda i znaki, czyli spełnianie się pewnych zjawisk, które nie dla wszystkich umysłów są pojęte i zrozumiałe, jeszcze nie stanowią o wiarygodności postaci, niestety Boga. Często wiara w takie cuda zaciemnia umysł, przytępia zdolność myślenia i sprowadza na drogę grzechu. Najczęściej stają się probierzem naszej wytrwałości w prawdziwej wierze o wszechmocy Boga. I. 22; 1.

5. Te główne zasady nauki Zakonu bezwarunkowo nie mogą być zmienione, ani zawieszone. 6; 13. 8; 6. 10; 12. 11; 13. „Za Bogiem postępujcie" tłumaczą uczeni także przez stosowanie głównych zasad humanitarnych, jak pielęgnowanie chorych I. M. 18; 1. świadczenie miłosierdzia I. M. 2; 18. grzebanie zmarłych F I. 35; 5. Raszi. F IV. M. 15; 22; 31.

6. Uśmiercony będzie po wyroku sądowym. I. Król. 21; 5. Jer. 1; 5. Hoz. 4; 18.

7. Od bliskich krewnych człowiek łatwo da się namówić w przekonaniu, że nie mają złych zamiarów. Wobec zamiaru odwiedzenia od wiary w jedynego B. odpadają wszelkie względy =

8. Która tobie, jak życie twoje" jest droga t.j. ojciec. Raszi. „Potajemnie", zwykle takie namowy dzieją się potajemnie, gdyż namawiający czuje swoje niegodne postępowanie. 11; 28. 13; 13. Jer. 7; 9.

9. Nie zgodzisz się" w przekonaniu, nie usłuchasz", aby czynem spełnić, „nie pożałuj", choćby to był przyjaciel twój, („nie ukrywaj" przed sądem, „nie lituj się" jako nad człowiekiem,

I. M. 45; 20 III. M. 19; 16. (II. M. 32; 27.) IV. M. 33; 9. Ps. 32; 5.

10. Aby stwierdzić, że nie oskarża go pod fałszywym zarzutem, musi jawnie pierwszy uznać słuszność wyroku. 17; 7.

VII. 13. Z miast, zamieszkałych przez Izraelitów a nie przez pogan.

14. בליעל tłumaczy Raszi | בלי על = bez jarzma obowiązków religijnych, bezbożni. P

15. Z tego zdania, w którem znajduje się 7 wyrazów, odnoszących się do badania i stwierdzenia zarzuconego oskarżenia przed wydaniem wyroku, Talmud (Sanhedr. 40) ustanowił zasadę, że świadków należy siedmiokroć przesłuchiwać, nim wyda się wyrok zasądzający na śmierć. Słuszna ta zasada wskazuje, jak ostrożnie i sumiennie postępował Wielki Synod, aby nie popełnić t. zw. „zbrodni prawnej" przez „pomyłkę sądową", spowodowaną przez nienawiść, fanatyzm, chciwość, uprzedzenia, zazdrość i t.p. opierając się tylko na pozorach, oszczerstwach, fałszywych przypuszczeniach, złośliwych wymysłach. Herzka

16. Jak II. 22; 19. 17; 4. 18; 19. III. M. 25; 15. V. M.

17. „Zwoli Wszechmocnemu" t. zw. dla przebłagania za ubliżenie czci Jego. III. 6; 15. 14; 28. IV. M. 21; 3. Sędz. 20; 40. Joz. 8; 28.

18. B. sprawi, że ty znajdziesz miłosierdzie i łaskę, gdy będziesz w niedoli n.p. w niewoli babilońskiej (Jer. 42; 12.) lub u Chaldejczyków (Jer. 47; 6), skoro wytępisz zbrodnie i zbrodniarzy. Hirsch.

Rozdział ~~XIII~~ 14.

1. Synami wyście Wiekuistemu, Bogu waszemu: nie nacinajcie (ciała) i nie róbcie łysiny nad oczyma swemi z powodu zmarłego.

2. Wszak ludem poświęconym jesteś ty Wiekuistemu, Bogu twemu, i ciebie wybrał Wiekuisty, abyś był mu ludem wybranym z wszystkich ludów, które na powierzchni ziemi.

a cap. 3. Nie spożywaj nic wstrętnego.

4. To bydło, które jeść możecie: wół, jagnię owcy i jagnię kozy;

5. Sarna i jeleń, i daniel i koziorożec i antylopa i bawół i koza skalna;

6. I wszelkie bydlę, posiadające kopyta i rozszczepiające przecięcia na dwoje kopytek, przeżuwające wśród bydła, te jeść możecie.

III 11. 7. Tylko tych nie jadajcie z przeżuwających przeżute i z kopytkami rozszczepionych dwukopytnych: wielbłąda i zająca i królika, gdyż przeżuwacze żutego są, ale kopyt nie rozszczepiają; nieczyste są one dla was.

8. I świni, gdyż rozszczepiające kopyta jest, a nie przeżuwa; nieczysta jest ona dla was; z mięsa jej nie będziecie jedli, ani padliny ich nie dotkniecie.

a cap. 9. Te jeść możecie z wszystkiego, co w wodzie: wszystko, co ma płetwy i łuski, jeść możecie.

10. A wszystkiego, co nie ma płetw i łusek, nie będziecie jedli; nieczyste jest to dla was.

a cap. 11. Wszelkie ptactwo czyste jeść możecie.

12. A te są, z których jeść nie będziecie: orzeł i bielik i kondor i orzeł morski;
13. i sęp, i jastrząb, i kania według rodzaju ich;
14. i wszelki kruk według rodzaju swego;
15. i strusiątka, i sokół, i mewa, i krogulec według rodzaju swego;
16. i sowa, i puszczyk, i puhacz,
17. i pelikan, i dzięcioł i wrona morska;
18. i bocian, i czapla według rodzaju jej, i dudek i nietoperz,

19. I wszelki płaz skrzydlaty nieczysty jest dla was; nie będzie jadany.

20. Wszelkie ptactwo czyste jeść będziecie.

21. Nie jedzcie żadnej padliny; ~~dla~~ obcemu, który w bramach twoich, oddać możesz, aby jadł ją, albo sprzedać ~~przybyszowi~~ cudzoziemcowi, gdyż ludem uświęconym ty jesteś Wiekuistemu, Bogu twemu. Nie gotuj koźlęcia w mleku matki jego.

a cap. 22. Dziesięcinę (pilnie) wydziel z wszelkich plonów wysiewu twego, co ~~przybywa z~~ na pola z roku na rok.

23. I spożywać wobec ~~przed~~ Wiekuistego, Boga twego, na miejscu, które wybierze, aby przebywało imię Jego tam, dziesięcinę zboża twego, moszczu twego, i oliwy twojej i pierworodne bydła twego i trzody twej ~~stada twego~~, abyś nauczył się obawiać się ~~czcić~~ Wiekuistego, Boga twego, po wszystkie czasy.

a cap. 24. A gdy daleka ~~zadługa~~ będzie od ciebie droga, że nie zdołasz unieść jej, gdyż odległa od ciebie miejscowość, którą wybrał Wiekuisty, Bóg twój, aby przebywało ~~umieścić~~ imię ~~Swoje~~ tam, skoro błogosławił cię Wiekuisty, Bóg twój;

25. Tedy oddasz w pieniądze i zwiążesz pieniądze w ręce twej i pójdziesz do miejscowości ~~na miejsce~~, którą wybierze Wiekuisty, Bóg twój.

26. I oddasz pieniądze za wszystko, co zapragnie dusza twoja, za bydło i za trzodę i za wino i odurzające napoje, i za wszystko, czego zażąda dusza twoja, i spożyjesz tam wobec Wiekuistego, Boga twego, i radować się będziesz ty i domownicy twoi.

27. A Lewity, który w bramach twoich, nie opuścisz go, gdyż nie ma działu ani posiadłości przy tobie.

a cap. 28. Z końcem trzech lat wydzielisz całą dziesięcinę plonów twoich w roku tym i zostawisz w bramach twoich.

29. I niech przybędzie Lewita, gdyż nie ma on działu, ani posiadłości przy tobie, i cudzoziemiec i sierota i wdowa, które w bramach twoich, i niechaj spożywają i nasycą się, aby błogosławił ciebie Wiekuisty, Bóg twój, w każdem dziele ręki twej, które wykonasz.

F czyli narodem wobec narodów pogańskich,

F Uczeni tłumaczą „nie nacinaj" nie rozcinaj, nie dziel, nie odosabniaj także ca-łości narodu na partje, stronnictwa, obozy, ani przykazań, przepisów prawnych i ustaw w stosunku do poszczególnych. Jeden ma być naród i jednolity [illegible].

Rozdz. 14.1. Dalsze odosobnienie Izr. od pogaństwa przez zaniechanie zwyczajów żałobnych (1 i 2) i niespożywanie pokarmów, używanych przez bałwochwalców. (3 – 21).
Jako dzieci Boga macie przyjmować od niego wszelkie zrządzenia bez rozpaczliwych objawów, jakie praktykowali poganie. Stosunek Izraela do Boga II.M. 4; 22. V.M. 32; 5. Hoz. 11; 1 Jer. 1; 2. Wyróżnienie Izr. 1; 31. 8; 5. 4; 37. 7; 13. 23; 6. Zwyczaje pogańskie III.M. 21; 5. I. Król. 18; 28. Jer. 16; 6. 41; 5.
2. Uświęconym ludem jest przez praojców swoich i przez nadanie przykazań, które wyróżniają go od pogan. I.M. 49; 19. II.M. 19; 5. III.M. 19; 28 i 21; 5. Ps. 94; 21. V.
3. Rozmyślnie uszkodzonego bydlęcia, aby można było zarznąć je poza obrębem siedziby Przybytku, spożywać nie wolno. III.M. 11; 4. 22; 21. Raszi.
4. i 5. III.M. 11; 3 – 8. 8 i 5. Wyliczone są zwykłe domowe zwierzęta ssące.
~~9. " III.M. 23.~~ 7 i 25. i 17; 13.
~~9. " III.M. 21; 1. 11; 3 – 8.~~
11. " III.M. ~~11; 17.~~ 11; 13 – 19.
19. " III.M. 11; 21.
21. Nieżywe ryby nie należą do padliny. Ibn Ezra. II.M. 22; 30. III.M. 17; 15. (II.M. 23; 19 i 34; 26.)
Jeżeli to poganin, który je spożywa, to możesz mu je oddać, lub sprzedać.
Jako lud uświęcony powinieneś odmówić sobie nawet pokarmów dozwolonych, aby ćwiczyć się we wstrzemięźliwości. Raszi.
22. Pierwsza dziesięcina bezwarunkowo należała do Lewitów, (IV.M. 18; 24 i 26.) drugą dziesięcinę należało wydzielić z tego, co pozostało po oddzieleniu pierwszej, i z tej dziesięciny przeznaczyć dla kapłanów i na ofiary. „Rok na rok" t. zn. co roku z nowego plonu tak czynić należy a nie w następnym roku z plonu zaszłorocznego.
23. Odnosi się do drugiej dziesięciny, którą wydzielano po ustaleniu siedziby Przybytku 12; 6. Ofiary uroczyste służą także jako ćwiczenie się i nauczanie spełniania obowiązku wdzięczności wobec Boga, dawcy wszelkiego dobra. IV. ~~16; 31. 15; 19. 23.~~
24. Gdy dziesięcina będzie tak wielka, że z powodu odległości nie będziesz mógł donieść do miejscowości, gdzie się znajdować będzie Przybytek, to możesz przedmioty spieniężyć i (gotówkę otrzymaną) złożyć.
26. „Co pragnie" i „co zażąda" dusza t. zn. cokolwiek (ślubujesz czyli) postanowisz poświęcić na ofiarę a nie zdołasz dostarczyć w naturze, to należy równowartość złożyć w gotówce.
27. Oprócz obowiązkowej dziesięciny należy ~~zawsze~~ okazywać Lewitom gościnę i zapraszać na uroczystości rodzinne i religijne. 12; 19.
28. O ile kto w ciągu pierwszych 3 lat nie mógł dostarczyć dziesięciny do Świątyni, to z końcem każdego 3-go roku należało dziesięcinę rozdać między miejscowe wdowy, sieroty i Lewitów a więc 2 razy w okresie 7-letnim, gdyż w 7-mym roku nie zbierało się plonów i nie składało się dziesięciny. W późniejszych czasach składano dziesięcinę w miejskich magazynach.
29. Objawy miłosierdzia, litości i współczucia z uczuciem zadowolenia, (z popędu serca) wykonywane wobec bliźnich, są głównymi warunkami powodzenia i szczęścia.

Rozdział ~~XV~~. 15,

1. ~~Po upływie~~ ~~Przy~~ Końcem siedmiu lat ~~uczyń~~ wyjdziesz odpuszczenie.

2. A ta jest sprawa odpuszczenia: odpuścić ma każdy właściciel dłu (wierzyciel) ta ręki swej, ~~który~~ co pożyczył bliźniemu swemu, nie będzie (~~dochodził~~) nalegał na ~~ścigał~~ bliźniego swego, ~~ani~~ i brata swego, gdyż ~~wy~~ obwołano odpuszczenie ~~wobec~~ gwoli Wiekuistego mu.

3. ~~Obcokrajowca dochodzić~~ Na cudzoziemca nalegać możesz, ale co ~~jest~~ masz twoje u brata ~~twego~~ twego, odpuści ręka twa.

4. Tylko ~~aby~~ niech nie ~~był wśród~~ ~~będzie~~ istnieje u ciebie ~~ubogi~~ nędzarz, gdyż ~~błogosławić~~ pobłogosławi cię Wiekuisty na ziemi, którą Wiekuisty, Bóg twój, ~~od~~daje tobie w ~~posia~~ (dziedzictwo, ~~dłość~~ " ~~jako~~ ~~dziedziczył~~ abyś posiadł ją,

5. ~~Tylko~~ Ale jeśli słuchać, słuchać będziesz głosu Wiekuistego, Boga twego, aby ~~przestrzegać~~ strzec, ~~aby~~ ~~wykonywać~~ spełniania wszelkie przykazania ~~te~~ tych, które ja przykazuję tobie dziś;

6. ~~Gdyż~~ Wówczas Wiekuisty, Bóg twój, pobłogosławi cię, jak ~~zapowiedział~~ przyrzekł tobie, że ~~wypo~~ (będziesz życzył~~szy~~ czał (na zastaw) narodom licznym ~~a~~ ty nie (będziesz pożyczał (sobie) i ~~zapanujesz~~ panować będziesz nad narodami licznymi, a nad tobą nie ~~zapanują~~ będą one panowały.

a nap. 7. Gdy będzie ~~wśród~~ u ciebie biedny, ~~jeden~~ któryś z braci twoich w jednem ~~z miast~~ z ~~bram~~ z miast twoich w kraju ~~twoim~~, który Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie, nie zatwardzaj serca twego i nie zamykaj ręki twojej przed bratem twoim ubogim;

8. Lecz ~~otwierając~~ otwórz rękę twoją dla niego i ~~potrzeb braków jego~~, ~~XXX~~ pożycz pożyczaj obficie na ~~niedo~~ brak ~~jego~~; (~~pożyczaj~~) ~~stających~~ ~~pożycz~~ (~~według~~ jego potrzeb~~y~~ mu.

9. Strzeż się, aby nie była myśl w sercu twojem niegodziwa, abyś rzekł:- Zbliża się rok siódmy, rok odpuszczenia - i nieżyczliwem byłoby oko twoje przeciw bratu twemu ubogiemu i nie dałbyś mu i ~~wołałby~~ ~~błagałby~~ (wzywałby przeciw tobie ~~do~~ Wiekuistego a byłby (grzech) na tobie.

10. Dawać, dawaj mu i niech nie gniewa się serce twoje, gdy dasz mu, gdyż gwoli sprawie tej pobłogosławi cię Wiekuisty, Bóg twój, we wszystkich czynnościach twoich i w każdym ~~zabytku~~ dorobku ręki twej.

11. Ponieważ nie braknie ubogiego we kraju, dlatego ja przykazuję tobie, mówiąc: otworzyć, otwórz rękę twą bratu twemu (ubogiemu i biednemu) i nędzarzowi w kraju twoim.

a cap. 12. Gdy sprzedany będzie tobie brat twój, Hebrejczyk lub Hebrejka, i służyć będzie tobie sześć lat, tedy w roku siódmym wypuścisz (ich) wolno od siebie.

13. A gdy wypuścisz go wolno od siebie, nie wypuść go próżno (z próżnemi rękami);

14. Obdarzyć obdarzysz go z trzody twojej, gumna i z tłoczni twojej, którem błogosławił cię Wiekuisty, Bóg twój; daj mu.

15. I zapamiętaj, że niewolnikiem byłeś w kraju Micraim a wyzwolił cię Wiekuisty, Bóg twój; dlatego ja przykazuję tobie sprawę tę dziś.

16. I stanie się, gdy powie tobie: „Nie wyjdę od ciebie” – gdyż umiłował ciebie i dom twój, albo dobrze jest mu u ciebie;

17. Tedy weź szydło i przekłujesz przez ucho (płatek) jego do drzwi i będzie tobie sługą na zawsze; a także służebnicy twej uczynisz tak.

18. Niech nie będzie trudnem w oczach twoich, aby wypuścić go wolno od siebie, gdyż podwójną zapłatę najemnika odsłużył tobie przez sześć lat; a pobłogosławi ciebie Wiekuisty, Bóg twój, we wszystkiem, co zdziałasz.

a cap. 19. Wszelkie pierworodne, które zrodzi się wśród bydła twojego i wśród trzody twojej, samce, poświęcisz Wiekuistemu, Bogu twemu; nie będziesz roboty wykonywał pierworodnym wołem twoim i nie będziesz strzygł pierworodnych owiec twoich.

20. Przed obliczem Wiekuistego, Boga twego, spożyjesz je z roku na rok na miejscu, które wybierze Wiekuisty, ty i domownicy twoi.

21. A gdy będzie wada na niem, chrome lub ślepe, lub jakakolwiek wada zła, nie będziesz ofiarował go Wiekuistemu, Bogu twemu.

F Pełne zadowolenie przy używaniu darów B. można mieć tylko wtedy, gdy sumienie jest spokojne, że spełniliśmy obowiązki wobec biednych i nieszczęśliwych.

V II. M. 25; 8 i n.

F Biedny potrafi wytężającą pracą zarobić na skąpe utrzymanie, ale nędzarz pozbawiony jest nietylko mienia, ale także możności zarobkowania z powodu kalectwa, choroby, braku pracy.

P Odnosi się to nie tylko do jednostek, ale do całych gmin, do instytucyj społecznych, dobroczynnych, humanitarnych w ogóle w całym kraju, bez różnicy i w każdym przypadku. III. M. 25; 35.

V 9. Do udzielania pożyczek potrzebującemu jesteśmy zawsze zobowiązani. II. M. 22; 24.

10. Obowiązek ten spełnić masz bez względu na świadków, tylko z nakazów religijnych i humanitarnych, wobec B. wszechwiedzącego.

11. P

F Jeżeli kto z powodu zubożenia albo nieszczęścia dostaje się w stosunek służebny i osobiście zależny, obowiązkiem jest mocodawcy, aby go wyzwolić.

± Mimo dostatnich zaopatrzeń i zupełnej swobody osobistej woli pozostać w korzystnej służbie, gdzie ma zupełnie zadowalające stosunki.

× Obowiązek ten ma zawsze przypominać, że wszelkie nasze dobra darem są tylko z łaski B., któremu jesteśmy winni wdzięczność i uwielbienie.

22. W bramach twoich jeść je możesz; nieczysty i czysty razem, jak jelenia i sarnę.

23. Tylko krwi jego nie [będziesz] spożywać, na ziemię wylejesz, jak wodę.

Rozdz. 15. 1. Odnosi się do roku sobotniego. Przepisy w niniejszym roz, dziale jeszcze dokładniej określają obowiązki litości i współczucia dla biednych. I 14; 28 i 29. II. M. 23; 10 i 11. III. M. 25; 2 - 7.
2. Właściciel dzieła ręki swej "czyli wierzyciel, który stanowić swoją [wydaje z ręki t. j.] wypożycza," powinien zupełnie umorzyć pretensję swoją, jeżeli dłużnik nie jest w stanie długu wyrównać. Nie będzie ścigał "t. zn. nie będzie dochodził osobiście ani sądownie." [22:24.] 24; 10. II. M. 22; 14. 32; 7. Jez. 50; 5. Prz. S. 3; 27.
3. Jeżeli nie chcesz darować cudzoziemcowi, to możesz dochodzić, gdyż ten prowadzi handel dla zarobku, dla korzyści, i nie stosuje się do przepisów prawnych Izraelitów, ani do religijnych a zwłaszcza do roku sobotniego. 23; 20. 21.
4. Gdyby stosować się będziecie do przykazań, to nie będzie wśród was biednego, ale na wypadek zubożenia z powodu przekroczenia przykazań, gdy Bóg ześle na niejednego z was ubóstwo, to wy między sobą powinniście okazać miłosierdzie. IV. M. 13; 20
6. Niewypłacalny dłużnik stał się niewolnikiem. Jeżeli B. cię pobłogosławi 28; 3. III. M. 15; 10 i 11.
5. Patrz 28; 3. dostatkiem i zamożnością, to staraj się usunąć niedostatek i ubóstwo w innych; Jez. 2; 3.
7. ... 2; 30. 7. Choćbyś przewidział, że ubogi nie zwróci tobie długu, to masz obowiązek wesprzeć go we formie pożyczki, aby go nie ubliżyć mu darowizną. Celem roku sobotniego było uogólnienie miłosierdzia wśród Izraelitów. III. M. 25; 7. Ubóstwy na pierwszeństwo przed biednym Nie zamykaj ręki swej, nie zatwardzaj serca
8. E twego t. zn. nie dawaj skąpo i nie z niechęcią, ale szczodrze, w miarę możności „całą garścią" i z popędu serca a nie z obawy przed karą Boga.
9. 12. II. M. 21; 2 i 7. III. M. 25; 39-46. V i 22; 2. II. M. 21; 32.
10.
11. 14. Z wdzięczności dla Boga masz okazać miłosierdzie. III. M. 25; 39.
15. Jak otrzymałeś dostatki przy wyjściu z Egiptu i we pustyni, tak masz obdarzyć niewolnika. Raszi. II.
17. Na zawsze "rozumie się do roku jubileuszowego. III. M. 25; 41. II. M. 21; 5. Te same przepisy co do uwolnienia sługi niewolnika odnoszą się także do niewolnicy, której nie należy przekłuwać ucha [płatka]. Ibn. Ezra. [II. 4. 15. 16. Szem. 29; 20. I. M. 43; 45. II. M. 21; 4.]
18. Najemnik oprócz utrzymania pobierał płacę, której niewolnik nie otrzymywał.
Kto z nich wyrzeczonej mu błogosławieństwa Bożego chętnie udziela także biedniejszym w formie pożyczki, wsparcia, darowizny z uczuciem zadowolenia a nie z przykrością, ten staje się godnym łaski Boga. Herzheimer.
19. Jud. 12; 17. II. M. 13. i ... III. M. 5. 15. IV. M. 3; 13. V. M. 12; 17.
20. Odnosi się do Kapłana, który spełnia ofiarę. IV. M. 18; 18. V. M. 14; 23.
21. - 23. Od urodzenia napiętnowane wadą lub kalectwem nie może być poświęcone na ofiarę. 12; 15 i 16. III. M. 22; 29. i 27; 11. IV. M. 18; 17.

Rozdział ~~XIX~~ 16.

1. Przestrzegaj miesiąca kłosów i spełniaj pesachową (ofiarę) Wiekuistemu, Bogu twe-
mu, gdyż w miesiącu kłosów wyprowadził cię Wiekuisty, Bóg twój, z Micraim nocą.
2. I ofiaruj jako pesachową (ofiarę) Wiekuistemu, Bogu twemu, z trzody i z rogacizny w miejscu,
które wybierze Wiekuisty, aby przebywało imię Jego tamże.
3. Nie będziesz jadł przy tem kiszonego, siedm dni jedz przy tem przaśniki, chleb (udręki)
, gdyż w pośpiechu wyszedłeś z kraju Micraim, abyś pamiętał dzień wyjścia
twego z kraju Micraim po wszystkie dni żywota twego.
4. I nie będzie widziany u ciebie zakis w całym obrębie twoim siedm dni i nie
przenocuje nic z mięsa, które zarzynałeś wieczorem w dniu pierwszym, do rana.
5. Nie będziesz zarzynał pesachowej (ofiary) w jednej z bram twoich, które Wiekuisty,
Bóg twój, daje tobie;
6. Lecz tylko na miejscu, które wybierze Wiekuisty, Bóg twój, aby przebywało imię
Jego, zarzniesz pesachową (ofiarę) wieczorem o zachodzie słońca, w czasie
wyjścia twego z Micraim.
7. I upieczesz i spożyjesz w miejscu, które wybierze Wiekuisty, Bóg twój, tamże
i zwrócisz się rano i pójdziesz do namiotu twego.
8. Sześć dni jeść będziesz przaśniki a w dniu siódmym uroczystość (poświęcona)
Wiekuistemu, Bogu twemu, nie będziesz wykonywał roboty.
a cap. 9. Siedm tygodni odlicz sobie, od rozpoczęcia (pracy) sierpa w zbożu zaczniesz
liczyć siedm tygodni.
10. I urządzisz święto Tygodni (czci) Wiekuistego, Boga twego, według tego w miarę (dobrowolnej) ofiary
ręki twej, którą złożysz, jak pobłogosławi cię Wiekuisty, Bóg twój.
11. I radować się będziesz przed obliczem Wiekuistego, Boga twego, ty i syn twój i córka twoja
i sługa twój i służebnica twoja i Lewita, który w bramach twoich, i cudzoziemiec i

i sierota i wdowa, która wśród ciebie, w miejscu, które wybierze Wiekuisty, Bóg twój, aby ~~[illegible]~~ przebywało imię Jego tamże.

12. A pamiętaj, że niewolnikiem byłeś w Micraim, więc (przestrzegaj i) wykonuj ustawy te.

a czas 13. Święto Szałasów urządzisz sobie (przez) siedem dni, gdy zbierzesz z ~~[illegible]~~ gumna twego i z tłoczni swej.

14. I raduj się w świętem twojem ty i syn twój i córka twoja i sługa twój i służebnica twoja i Lewita i cudzoziemiec i sierota i wdowa, które w bramach twoich.

15. Siedem dni święcić Wiekuistemu, Bogu twemu, w miejscowości, którą wybierze Wiekuisty, gdyż pobłogosławi cię Wiekuisty, Bóg twój, we wszystkich plonach twoich i w każdem dziele rąk twoich a ~~będziesz~~ bądź tylko ~~radowały się~~ radowany.

16. Trzy razy w roku zjawi się każdy mężczyzna twój przed obliczem Wiekuistego, Boga twego, w miejscowości, którą wybierze: w święto Przaśników i w święto Tygodni i w święto Szałasów, a nie zjawi się przed obliczem Wiekuistego z próżną ręką.

| × i wróżbiarstwa. Fałszywi prorocy tracą życie. Rozdz. 19. Miasta schronu. Prawo graniczne. Kara dla fałszywych świadków. Rozdz. 20. Ustawy wojenne. Rozdz. 21. Odkupienie nieznanego morderstwa.

17. Każdy według daru ręki swej, według błogosławieństwa Wiekuistego, Boga twego, które ~~dał~~ użyczył tobie.

| XLVIII — שופטים — מח
| Sądy miejscowe. Rozdz. 17. Kara śmierci za pogaństwo. Sąd najwyższy. Obowiązki króla. Rozdz. 18. Dochody kapłanów i Lewitów. Zakaz przesądów i ~~[illegible]~~ ×

a czas 18. Sędziów i ~~nadzorców~~ urzędników ustanowisz sobie we wszystkich ~~bramach~~ miastach twoich, które Wiekuisty, Bóg twój, odda tobie w pokoleniach twoich, aby sądzili lud sądem sprawiedliwym.

19. Nie naginaj prawa, nie uwzględniaj ~~[illegible]~~ osoby i nie bierz przekupstwa, gdyż przekupstwo zaślepia oczy mędrców i (~~[illegible]~~) przekręca słowa sprawiedliwych.

20. Za sprawiedliwością, (tylko) za sprawiedliwością podążaj, abyś żył i ~~[illegible]~~ wziął w posiadanie kraj ~~[illegible]~~, który Wiekuisty, Bóg twój, oddaje tobie.

a czas 21. Nie ~~[illegible]~~ sadź sobie (figury) Astarty z żadnego drzewa obok ołtarza Wiekuistego, Boga twego, który ~~[illegible]~~ uczynisz sobie.

22. I nie ~~[illegible]~~ stawiaj sobie posągu, którego nienawidzi Wiekuisty, Bóg twój!

w kraju obiecanym, gdyż inne świętowali już na puszczy, a pielgrzymie łączą się
(z uprawą ziemi i z gospodarstwem rolnem. (III. M. 23; 2. Jech. 16; 6. Święto Pesach jest
z wyzwoleniem z Egip.) (II. M. 12; 2, 12 i 27.
wybitnie świętem, obchodzonem w gronie rodziny.

F Właściwe święto Pesach rozpoczyna się dopiero po zachodzie słońca dn. 14 nisan, bo Izr. wyszli dopiero w nocy z Egip.

P Dopiero po ukończeniu ~~święta~~ ofiary nazajutrz rano wracać należy do domu. ~~aby~~ Przebywanie w miejscu Świątyni zdala od zajęć codziennych daje możność przejęcia się ważnością uroczystości.

F W następnym dniu t.j. w drugim po nocy pesachowej składa się omer t.j. ofiarę z nowych plonów i odtąd wolno spożywać pokarmy z nowych zbiorów pierwszych zbiorów

V Po uroczystości na pamiątkę wyzwolenia następuje uroczystość na pamiątkę nadania praw, przepisów, przykazań, które dopiero stanowią o moralnej wartości wolnego ludu. Człowiek posiada wartość w społeczeństwie, gdy zdoła opanować więzy i jarzmo żądz, namiętności, samowoli i uporu, które czynią go niewolnikiem zmysłowości, a stosuje się ściśle do praw, które normują zasady etyki społecznej. Hirsch.

V 10. i 11. Chociaż ~~zacha zajęcia~~ rolnego zostało przerwana, to jednak znaczenie tej uroczystości ma być pielęgnowana w pokoleniach dla utrzymania łączności tradycji i dowodu szczególnej łaski i opieki B.

V Mimo zmiennych kolei losu ~~życia~~ należy w sercu zachować usposobienie radosne i wesołe, bo to jest najmilsza przyprawa i ozdoba życia w każdej doli

V 16. Wszystkie 3 święta pielgrzymie mają znaczenie i ważność równorzędną, aby lud skupił się koło instytucji religijnej w nastroju uroczystym z wdzięcznością za otrzymanie wolności, prawodawstwa i dobrobytu. II. M. 23; 15. i 34; 20. III. M. 23; 37 i 39.

++ סנהדרין קטנה

~~[illegible]~~

xx Istniał „Synod Wielki" czyli „Sanhedryn Wielki" סנהדרין גדולה, złożony z 71 członków (a urzędujący na dziedzińcu Świątyni, „Mały Synhedryn",++ złożony z 23 członków a urzędujący w każdem większem mieście i u stóp góry Moria, wreszcie Sąd בית דין, złożony z 3 osób w każdej mniejszej miejscowości.
Mieli to być ludzie światli, honorowi, bezstronni przy rozstrzyganiu ~~[illegible]~~ sporów prawnych, odpowiedzialni wobec B., sprawiedliwości i całego ludu. Za wszelkie uchybienia sędziów odpowiedzialni byli ci, którzy im powierzyli urząd sędziowski: „~~[illegible]~~ dlatego: nagina: ~~[illegible]~~ Nikt!

L Sędzia „nagina" prawo, jeżeli mimo ~~świadomości~~ przekonania, która strona ma słuszność, przyznaje ją stronie przeciwnej, albo nie wnosząc ~~[illegible]~~ objektywnie rzeczowych powodów, lecz ze względu na osobę lub przedstawiciela partii, stronnictwa i t. p. wydaje ~~[illegible]~~ wyroki. II. M. 23; 8. Hirsch.

P Sprawiedliwość jest głównym warunkiem spokojnego życia jednostek i narodów, powodzenia i błogostanu, trwałego bytu i posiadania. Wszelkie posiadania własności jest tylko czasowe, nietrwałe, przemijające, uwarunkowane rozlicznemi okolicznościami, dlatego należy przestrzegać przedewszystkiem praw boskich i sprawiedliwości.

B Przyznanie tworom przyrody nadzmysłowych sił działających na losy istot ludzkich i świata duchowego, jest bałwochwalstwem. Drzewa, będące symbolem trwałej urodzajności, a poświęcone bogini płodności, mącą i ubliżają pojęciu wszechmocy B.

‡ מצבה = posąg, statua, pomnik, słup, ~~jest~~ ~~to~~ kamień, wzięty z tworów B. a przypominający, co B. zdziałał dla nas w przyrodzie lub w historji.
מזבח = ołtarz, ofiarnica, ~~jest~~ z wielu kamieni przez ludzi ustawiony a przeznaczony do wyrażenia czci B.
Po nadaniu Zakonu tylko ołtarz stał się symbolem religijnej służby Boż. Hirsch.

VI

65.

VII

V.

Klasa .... Rok szk. ....

Oddział .... Półrocze ....

Kaligrafia polska

Wyrób polski

Marka ochronna

8 Arkusze.

Klasa I i II.

Nr. 2.
Lin. A.

Pierwsza polska fabryka wyrobów papierowych „Zorza" w K akowie.

obchodzić świąt pielgrzymie F

Rozdz. 16. 1. Przestrzegaj czyli pamiętaj. Także uroczyste święta mają być związane ze wspomnieniami wyjścia z Egiptu i z jedyną Świątynią. 12;17. II M. 20;8. 13;4. 23;15. 34;18. III M. 23. IV M. 28;29. „Nocą" rozpoczęło się wyjście. II M. 12;30, 31 i 42.

2. Jak IV M. 28; 19–24. II Kron. 30;24. 35;7. II M. 12;5 i nast. III M. 3;6.

3. (II M. 12;14. 13;6. 23;15. 34;18. III M. 23;6.) „Chleb udręki", gdyż ma przypominać gnębienie ludu w Egipcie II M. 12;39. „W pośpiechu", gdyż Egipcjanie nalegali i naglili II M. 12;33. „Dzień wyjścia" II M. 12;15.

6. Uczeni wnioskują z tego zdania, że całą noc należy czuwać przy obrzędkach wzgl. przy modlitwach pesachowych. Raszi. II M. 12;22. IV M. 33;3. ~~II Kron. 35;13.~~

7. Nie gotować, ale piec! II M. 12;9. II Kron. 35;13. (bezwarunkowo i 12.15 III M. 23;14 i 36. IV M. 29;35.

8. Jedzenie przaśników pierwszego wieczora jest nakazane II M. 12;18, a dnia siódmego już nie jest konieczne. Raszi. Dzień siódmy ma być szczególnie uroczyście obchodzony na cześć Boga. Sędz. 13;15. Więc pierwszy i siódmy dzień są świętami ściśle uroczystemi, w których nie należy wykonywać powszechnej roboty.

9. Od rozpoczęcia pracy sierpa, czyli od rozpoczęcia żniwa. III M. 23;21.

10. W miarę dostatku i możności powinien każdy składać dobrowolne ofiary na cześć Boga w dowód wdzięczności za użyczone łaski i dobrodziejstwa.

11. Jeżeli ty uradujesz 4 rodzaje osób, które tobie są najbliższe, to także uraduj 4 rodzaje osób upośledzionych, abym cię darzył nadal dobrobytem dla twoich bliskich. Raszi.

12. Pamięć dobrodziejstwa wyzwolenia skłoni cię do spełniania przykazań, Majm. i do świadczenia miłosierdzia wobec opuszczonych. Ibn Ezra.

13. II M. 23;16 i 34;22. III M. 23;34. IV M. 29;12. Święto Szałasów mogli obchodzić dopiero w kraju obiecanym, dlatego przed wejściem jest przypomnienie.

15. W święto Pesach i Tygodni należy spędzić po 1 dniu koło Świątyni, a w święto Szałasów 7 dni, gdyż wtedy już wszystkie płody polne są zebrane i można więcej czasu wolnego poświęcić na uroczystości religijne. III M. 23;39. Przy zakończeniu zbioru wszelkich płodów i dostatków masz opuścić domostwo swoje i poświęcić rozpamiętywania o B., który jest twórcą i dawcą wszelkich dyarów doczesnych. Ps. 33;9 i 104;8.

W dniach i chwilach radości i dobrobytu nie należy zapominać o tych, którzy pędzą żywot w troskach i niedostatku. W ten sposób powiększysz własną radość, którą darzy cię Bóg, spełnisz czyn szlachetny wobec cierpiących niedostatek, zaspokoisz obowiązki religijne i własne sumienie. Hertz.

V16. 18. W każdem mieście i w każdej osadzie ma być ustanowiony sąd, złożony ze starszyzny, 19;12. 21;2. 22;15. 25;7. i znających prawo sędziów 19;18. Mieli oni zawiadywać sprawami administracyjnemi i prowadzić dochodzenia w sprawach przekroczeń prawnych, względnie wydać wyroki i czuwać nad ich wykonywaniem. II M. 5;6. Sąd najwyższy znajdował się w miejscowości, gdzie mieścił się Przybytek św. 17;8. Głównie zajmowali się sądownictwem i administracją i przepisów Lewici, jako znawcy Zakonu. I Kron. 23;4 i 26. 29–32. II Kron. 19;8 i 34;13. Sądy odbywały się jawnie, w bramach miasta, aby każdy mógł być świadkiem bezstronności. I Król. 21;11. Jer. 26;11. Am. 5;12.

19. 1;17. II. 23;8. III. 19;15.

20. Sprawiedliwość ma być bezwzględna, bez jakiejkolwiek różnicy.

21. Bałwochwalstwo, jako zbrodnia przeciw ustrojowi teokratycznemu, miało być bezwarunkowo ścigane i karane. II M. 34;13.

22. Zniszczone mają być posągi pogańskie, ale nie takie, jak I M. 28;18. 33;20. 35;14. II M. 24;4. Jer. 19;11. Ibn Ezra.

Rozdział ~~XVII~~ 17.

1. Nie ofiaruj Wiekuistemu, Bogu twemu wołu lub owcy, na których jest wada, jakakolwiek skaza, gdyż obmierzłością Wiekuistemu, Bogu twemu, jest to.

a cap. 2. Gdy znajdzie się wśród ciebie, w jednej z bram twoich, które Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie, mężczyzna lub niewiasta, żeby popełnił to zło w oczach Wiekuistego, Boga twego, przekraczając przymierze Jego;

3. i że pójdzie i służyć będzie bożkom obcym i korzyć się będzie im i słońcu, lub księżycowi, lub całemu zastępowi nieba, czego nie przykazałem,

4. i że opowiedziano by ci i usłyszysz i zbadasz dokładnie i oto, prawdą ustaloną jest sprawa, spełnioną została obmierzłość ta w Izraelu;

5. tedy wyprowadzisz męża owego, (lub niewiastę ową), który uczynił rzecz niegodziwą tę, za bramy twoje tego mężczyznę, czy tę niewiastę i ukamienujesz ich kamieniami, niech umrą;

6. Na wypowiedzenie dwóch świadków lub trzech świadków uśmiercony będzie umrzeć mający; nie będzie uśmiercony na wypowiedzenie świadka jednego.

7. Ręka świadków będzie na nim najpierw, aby go uśmiercić, a ręka całego ludu na ostatku, i wytępisz zło spośród siebie.

a cap. 8. Gdy dziwną będzie dla ciebie sprawa do sądzenia między krwią a krwią, między szkodami a szkodami i między uderzeniem a uderzeniem, w sprawach spornych w bramach twoich: tedy powstaniesz i pójdziesz do miejscowości, którą wybierze Wiekuisty, Bóg twój,

9. i przybędziesz do kapłanów, Lewitów, i do sędziego, który będzie w dniach owych i wybadasz i ogłoszą tobie orzeczenie sądu (prawa).

10. I uczynisz według orzeczenia sprawy, jakie orzekną tobie z miejsca owego, które wybierze Wiekuisty, i starać się będziesz spełnić według wszystkiego, jak cię pouczą.

11. Według ~~orzeczenia~~ osądu Zakonu, który ogłoszą tobie, i według ~~sądu~~ prawa, które ~~wyrzeką~~ ogłoszą tobie, ~~uczynisz~~ postąpisz; nie odstąpisz od orzeczenia, które ~~wypowiedzą~~ ogłoszą tobie, na prawo ani na lewo.

12. A człowiek, który ~~uczyni~~ postąpi ~~zuchwale~~ przekornie, aby nie usłuchać Kapłana, ustanowionego ~~który stoi~~ ~~dla~~ do służenia tam Wiekuistemu, Bogu twemu, lub sędziego, więc niech umrze ~~ma~~ człowiek ten i wytępisz zło z Izraela;

13. Aby wszystek ~~A cały~~ lud usłyszał i ulęknął ~~zatrwożył~~ się i nie rozzuchwali się więcej ~~nadal~~.

a cap. 14. Gdy przybędziesz do kraju, który Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie, i posiędziesz ~~odziedziczysz~~ go i zamieszkasz w nim i powiesz ~~zakażesz~~: – Ustanowię nad sobą króla, jak wszystkie narody, które dokoła mnie;

15. ~~Ustanowić~~ Ustanowić, ustanów nad sobą króla, którego wybierze Wiekuisty, Bóg twój, z pośród braci twoich ustanowisz nad sobą króla; nie ustanowisz ~~wolno ustanowić nadać~~ nad sobą ~~męża~~ człowieka obcego, który nie jest bratem twoim.

16. Tylko niech nie namnoży sobie koni i nie zwróci ludu do Micraim, aby namnożyć koni, a Wiekuisty rzekł wam: – Nie wracajcie więcej drogą tą nadal.

17. I niech nie namnoży sobie żon, ani ~~a~~ nie ~~odstąpiło~~ odwróci się serce jego; a srebra i złota niech nie namnoży sobie ~~zawiele~~ zbyt.

18. I stanie się, gdy zasiędzie na tronie królestwa swego, niech napisze sobie wtórnik Zakonu tego do księgi, ~~z przed oblicza~~ pod nadzorem Kapłanów, Lewitów.

19. I niech będzie u niego i niech czyta ~~z niego~~ w nim przez wszystkie dni życia swego, aby nauczył się ~~czcić~~ bać się Wiekuistego, Boga swego, aby przestrzegać wszystkich słów Zakonu tego i ustaw tych, aby je ~~wykonywać~~ spełniać.

20. Aby nie wzniosło się serce jego nad braćmi ~~twoich~~ jego i aby nie odstąpił od przykazania wprawo, ani wlewo, aby przedłużył dni nad królestwem swojem, on i synowie jego wśród Izraela.

Γ „W jednej z bram twoich" w mieście, w którem się znajdujesz.

F Bałwochwalstwo jest najohydniejszem przestępstwem. Świadkowie mają zeznawać zupełnie objektywnie bez jakichkolwiek ubocznych zamiarów i pobudek. II. M. 22; 3 i 4. (24; 8) (20; 5.) IV M. 15; 32 i 33. V. M. 28; 69. 19; 8. 13; 6 i 14. Jez. 45; 12. Hi. 38; 12.

√ aby nie ubliżyć godności obywateli tej miejscowości.

(niewyjaśnionych, nienormalnych) ~~1, 2 i~~
= z powodu nadzwyczajnych, dziwnych okoliczności (III. M. 22; 21.) i zachodzi wątpliwość co do przyczyny i winy; także dla Sądów miejsc. Majm.
× Rozstrzygnięcie Sądu Najwyż. było decydujące i stanowcze, II. M. 20; 22. IV. M. 11; 16.
W skład Trybunału wchodzili reprezentanci pokoleń, Kapłanów i Lewitów. III. M. 4; 3. Jez. 4; 15.
7 W każdej miejscowości stale urzędował sąd przed południem i każdy miejscowy mógł zgłosić swoją sprawę do rozważania i osądzenia. ~~Jez. III 4; 15.~~

√F 12. Rozstrzygnięcie większości, ogłoszone przez przewodniczącego, obowiązywało także mniejszość sądu i dotyczące strony sporne. V. M. 28; 35.
~~[illegible]~~

P Celem ogłoszenia przestępstwa i wyroku było uchronienie całej ludności od popełnienia podobnego wykroczenia. Nachm.

√ Izraelici otrzymali i posiedli ziemię obiecaną jako dar B. więc nie był im potrzebny król bohaterski, zdobywca wojenny, ale
√ jako widomego reprezentanta, który skupia w sobie władzę świecką
Ẋ Sędz. 17; 6. 18; 1. 19; 1. i 21; 28. Pierwotnie sprzeciwił się temu Samuel.

P Kobiety wprowadzają zbytek swary i niezgodę, które odwracają uwagę od spraw poważnych i ogólnych państwowych.

Ł Miało to stwierdzić, że król zna dokładnie przepisy Zakonu i że będzie ściśle stosował się do nich w życiu i w czynnościach swego urzędu, a nie dopuścił się czynów sprzecznych z Zakonem lub samowolnych.

Rozdz. 17. 1. ~~Jak 15, 21. III. 22, 22.~~ Ofiara ma być bez skazy i wady, aby wyrazić ~~[illegible]~~ uczucia szczere i niezamącone. III. M. 1; 2 i 3. 7; 18. 22; 22–24. 27. i 28.

2. ~~Przymierze co do czci jedynego Boga~~. V. M. 23; 19.

3. „Czego nie przykazałem" wzgl. co zakazałem surowo, aby czcić twory Boże lub dzieła rąk ludzkich.

4. ~~Prawidłowe i bezstronne~~ badanie sędziego ma być

5. Powtórzenie „mężczyznę lub niewiastę" wyraża bezwzględnie równe obchodzenie się z winowajcą. „Za bramy twoje" t. zn. za bramy miasta. Wyrok wydano w bramie 21; 19. a wykonano za bramą. III. M. 24; 14. IV. M. 15; 36.

6. Najmniej musi być dwóch świadków; im więcej, tem lepiej. Majm. 19; 15. IV. 35; 30.

7. Nieprawdopodobnem jest, aby większa ilość ~~ludzi~~ osób wobec całego ludu odważyła się umiercić niewinnego. Widząc następstwa bałwochwalstwa, lud cały będzie tego unikał. 13; 10.

8. Jeżeli sądy miejscowe 16; 18. nie zdołają rozstrzygnąć trudniejszych (karnych) spraw lub zawiłych przypadków cywilnych ~~n. p. czy zabójstwo nastąpiło zamierzono, czy przypadkowo, w pretensjach pieniężnych i t. p.~~

9. ~~W takim razie~~ mają przedłożyć sprawę sądowi (naj)wyższemu, którego siedziba jest ~~jest~~ w miejscowości, gdzie znajduje się Przybytek św. Tam urzędowali świadomi ustaw kapłani i Lewici pod przewodnictwem arcykapłana, wzgl. prezydenta ~~sądu~~ Wielkiego Synodu lub króla. Jozafat zorganizował w Jeruzalemie najwyższy trybunał dla spraw religijnych pod przewodnictwem arcykapłana a dla spraw obywatelskich pod przewodnictwem księcia. II. Kron. 19; 8–11. Sędziom należy się bezwzględne posłuszeństwo

10. i 11. skoro śledztwo zostało należycie przeprowadzone. Ibn Ezra. II. M. 23; 13. III. M. 18; 30.

12. 13. Raszi wnioskuje z tego zdania, że wyrok należy ogłosić, gdy cały lud będzie zgromadzony w ~~[illegible]~~ święta uroczystych.

14. Gdyby lud ~~[illegible]~~ koniecznie domagał się ustanowienia króla na wzór okolicznych narodów, wtedy przepisy mają zapobiec temu, aby ustrój państwowy i wiara mojżeszowa nie były narażone przez despotyzm, ~~[illegible]~~ bezbożność, przepych lub króla innego wyznania. I. M. 17; 6 i 16. 49; 10. IV. M. 24; 7. V. M. 28; 36. I. Sam. 8; 5–22. II. Sam. 15; 4. I. Król. 3; 9. ~~Hoz.~~ 13; 9–11. ~~Joz.~~ 11. I. Kron. 22; 8.

15. Wybór za pośrednictwem proroków. I. Sam. 9; 16. 10; 1. 16; 1. II. Sam. 5; 3. 6; 21.

16. Zakaz sprowadzania koni głównie z Egiptu. II. M. 14; 7 i I. Król. 10; 28. 22; 4 Był tem uzasadniony, że Izraelici mieli być narodem rolniczym, a do pracy na roli nadają się lepiej woły i osły, a konie służyły głównie do wypraw wojennych, czego mieli zaniechać, zwłaszcza w stosunku do Egiptu, aby siła zbrojna nie kusiła ich do napadów. Joz. 11; 4. Sędz. 5; 22.

17. Żądza bogactw prowadzi do wyzysku i ucisku ludu. II. Król. 7; 6. Jer. 51; 27. Jech. 39; 20. Prz. S. 21; 31. Ps. 39; 17. 147; 10. i in.

18. „Wtórnię" czyli odpis Zakonu, dokonany pod ścisłym nadzorem kapłanów i Lewitów, którzy czuwali nad oryginałem. 31; 9–13. Joz. 8; 32.

19. Król ma obowiązek ściśle przestrzegać przepisów Zakonu, aby sobie i rodowi swemu zapewnić ~~[illegible]~~ rządów dynastycznych.

Rozdział ~~XVIII.~~ 18.

1. Nie będą mieli kapłani, i Lewici, całe pokolenie Lewi, udziału, ani posiadło-
ści z Izraelem; ogniowemi ofiarami Wiekuistego i dziedzictwem Jego żywić się będą.
2. Ale dziedzictwa nie będzie miał wśród braci swoich; Wiekuisty, On jest dzie-
dzictwem ich, jak przyrzekł mu.
a cap. 3. A to jest prawo kapłanów od ludu: od ofiarujących ofiarę jadalną, czy wołu,
czy owcy, oddadzą dla kapłana łopatkę, szczękę i żołądek.
4. Pierwociny zboża twego, moszczu twego i oliwy twej, i pierwociny
strzyży owiec twych oddasz mu;
5. Gdyż jego wybrał Wiekuisty, Bóg twój, ze wszystkich pokoleń twoich, aby
stał dla służby w imię Wiekuistego, on i synowie jego, po wszystkie czasy.
a cap. 6. A jeśli przybędzie Lewita z jednej z bram twych z całego Izraela, gdzie on
przebywa i przybędzie z całem pragnieniem duszy swej do miejscowości, którą
wybierze Wiekuisty;
7. Tedy służyć będzie w imię Wiekuistego, Boga twego, jak wszyscy bracia jego
Lewici, stający tam przed obliczem Wiekuistego.
8. Równe działy niech spożywają, prócz tego, co odstąpiłby z ojcowizny.
a cap. 9. Gdy ty przybędziesz do kraju, który Wiekuisty, Bóg twój, nada tobie, nie ucz
się czynić według obrzydliwości narodów owych.
10. Niech nie znajdzie się u ciebie przeprowadzający syna swego lub córkę swą
przez ogień, wróżący wróżby, wieszczbiarz, ani guślarz, ani czarodziej;
11. Ni zaklinacz, lub wywoływacz duchów, lub badacz tajemnic, lub badający
umarłych.
12. Gdyż ohydą Wiekuistemu jest każdy, czyniący to, i z powodu ohyd
tych Wiekuisty, Bóg twój, wypędza ich przed tobą.

13. W zupełności bądź z Wiekuistym, Bogiem twoim.

14. Gdyż narody te, które ty wypędzasz, wieszczków i wróżbitów słuchają; a tobie, nie tak dał tobie Wiekuisty, Bóg twój.

15. Proroka z pośród ciebie, z braci twoich, jak mnie, ustanowi tobie Wiekuisty, Bóg twój; jego słuchajcie.

16. Zupełnie, jak upraszałeś od Wiekuistego, Boga twego u Chorebu, w dniu zgromadzenia, mówiąc: - Nie nadal słuchać zdołam głosu Wiekuistego, Boga mojego, a ognia tego wielkiego nie zdołam widzieć nadal, abym nie umarł.

17. I rzekł Wiekuisty do mnie: - Słuszne to, co powiedzieli.

18. Proroka ustanowię im z pośród braci ich, jak ty, i włożę słowa moje w usta jego, i powie im wszystko, co rozkażę mu.

19. I stanie się, że człowiek, który nie usłucha słów moich, które wypowie w imieniu mojem, Ja dochodzić będę na nim.

20. Tylko prorok, który uzuchwali się wypowiedzieć słowo w imieniu mojem, czego nie kazałem mu powiedzieć, i który przemówi w imieniu bożków cudzych, tedy umrze prorok ów.

21. A gdybyś rzekł w sercu swojem: - Jakże poznamy słowo, którego nie wypowiedział Wiekuisty?

22. Co powie prorok w imię Wiekuistego a nie stanie się to słowo i nie ziści się, jest to słowo, którego nie wypowiedział Wiekuisty; w zuchwalstwie powiedział je prorok, nie trwóż się przed nim!

⌐ W pochodzie Kapłani i Lewici byli skupieni koło Przybytku a w Kraju mają być rozproszeni ~~po~~ między wszystkiemi pokoleniami, więc następuje ściślejsze określenie ich czynności, obowiązków, praw i środków utrzymania ~~przez~~ dla

F Ich udziałem była działalność dla chwały B., dla służby w Świątyni, dla strzeżenia praw i przykazań Zakonu, dla duchowego i moralnego rozwoju ludu. Hirsch.

√5. Służbę kapłańską ma wykonywać „stojąco" na znak posłuszeństwa wyższemu rozkazowi a nie siedząco dla swej wygody.

† „z całem pragnieniem duszy swej" t. zw. z szczerym zamiarem pełnienia służby Kapłańskiej.

P Przestroga dla kapłanów, Lewitów, sędziów (naczelników pokoleń) i królów, aby

= czystości sumienia i spokoju duszy.

√16. U Chorebu przekonaliście się naocznie i bezpośrednio, że słowo B. doszło was i że zostaliście żywi.

17.-18. Więc B. zapowiada, że i po Mojż. objawi swą wolę prorokom, co mają zwiastować ludowi.

‡ Jeżeli prorok nie ogłosi ludowi, co B. ~~nakaże~~, jeżeli kto zlekceważy słowa, głoszone przez proroka, albo jeżeli prorok działa wbrew rozkazom B., wtedy B. go osądzi. Sanh. 89a. III. M. 20; 10.

<< Zadaniem proroka nie jest działanie cudów, ale utrwalanie ~~utrudnianie~~ w człowieku wiary w ~~czy-sto~~ jedynego B. ~~jedyności~~, t. j. szczery monoteizm, świadomość czystego sumienia i obowiązku ustalonego spełniania ~~obowiązków~~, przez Zakon wskazanych przepisów. Hirsch.

Rozdz. 18. 1. Zaopatrzenie ich, bo nie mieli „działu" w zdobyczach, ani „posiadłości" w ziemi. III M. 7; 6 i nast. (i rozdz. 22) IV M. 18; 8 i nast. 5; 10. i II. kron. 31; 4.

(10; 9.

3. Wymienione części z bydła (spożywane), zarzynanego w domu. III. M. 7; 29–32. IV. M. 25; 7. Jech. 45; 13. I. Sam. 25; 18.

4. II. M. 22; 28. IV M. 18; 12. (Obowiązkiem ludności jest, aby dbała o utrzymanie i godne zaopatrzenie stanowiska.)

√5. występ zewnętrzny, odpowiadający wewnętrznemu.

6. Z miasta izr., gdzie funkcjonuje jako nauczyciel lub sędzia a pochodzi z prostej linji od Arona, przybywali głównie na święta pielgrzymie dla wykonywania obowiązków religijnych, więc należało ich przyjmować bez zastrzeżeń.

7. Właściwą służbę Bożą mogli wykonywać Lewici tylko z pokolenia Arona t. j. kapłani a inni z rodu Lewitów mogli wykonywać tylko pomocnicze czynności w Świątyni.

8. Gdyby nawet posiadał majątek ze sprzedaży domu po ojcach. Ibn Ezra. III. M. 25; 33. (16; 19. i) Kapłani, którym przypadła służba w oznaczonym tygodniu, mogli także za umówioną zapłatę odstąpić innym kapłanom dochody tego tygodnia. Raszi.

9. Nie tylko sami mieli się unikać gorszących praktyk pogańskich, ale i dzieci swoje pouczyć o tem.

10. Pogański obrządek palenia żywych dzieci na cześć bożka Molocha. Wyliczone są różne guślarskie pogańskie praktyki, z których (znachorzy i kuglarze) przepowiadali przyszłe wypadki dla omamienia łatwowiernego, bałwochwalczego ludu. III. M. 18; 21 i 20; 2. IV. M. 23; 23. (II. M. 22; 17. 19; 26.) Hoz. 4; 12.

11. T. zw. brzuchomówcy, którzy udawają głosy innych, odpowiadających niby na pytania. III. M. 19; 31. 20; 6 i 27. Jez. 8; 19; 18 i 47; 9 i 12. Ps. 58; 5 i 6.

12. Każdy, czyniący jedno z tych obmierzłości, wzgardzony jest u B.

13. W przeciwieństwie do wyliczonych praktyk bądź ty w zupełności oddany B., postępuj nieskazitelnie, z całem zaufaniem i z czystem sercem porucz losy twoje i wszystko przyjm z ręki Jego, jako zesłane dla dobra twego. (nie tylko ze względu na rozkaz, ale dla =)

14. Tobie nie dał B. takich doradców i opiekunów, aby cię zwodzili, ale proroków i przewodników duchowych, którzy prowadzą cię na drogę wiary w prawdziwego B.

15. Chociaż B. z wami nie rozmawia stosownie do prośby waszej, wyrażonej u góry Synaj, to w razie potrzeby zsyłać wam będzie proroków podobnych, jak ja jestem, (choć jednak nie równych 34; 10.). Z pośród narodu izraelsk., z pośród braci ich będą a nie z ludów pogańskich. II. M. 20; 16.

√16 17. 18. 19. Fałszywego proroka sam B. osądzi a nie sąd ludzki. Ibn Ezra.

22. Nie obawiaj się gróźb fałszywego proroka.

21. Fałszywe proroctwo poznasz po tem, że jest sprzeczne z zasadami Zakonu, że nie odpowiada rozumnemu rozważaniu i że nie jest zgodne z głosem sumienia. 13; 3 i 6. Joz. 21; 43.

Rozdział ~~XIX~~ 19.

1. Gdy wytępi Wiekuisty, Bóg twój, te narody, których Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie ziemię ich i wypędzisz ich i zamieszkasz w miastach ich i w domach ich;

2. Trzy miasta wydzielisz sobie wśród kraju twego, który Wiekuisty, Bóg twój, oddaje tobie w posiadanie go.

3. Urządzisz sobie drogę i na trzy części podzielisz obręb ziemi twej, którą w dziedzictwo da ci Wiekuisty, Bóg twój, i będą (na to), aby umknął tam każdy zabójca.

4. A ta jest sprawa zabójcy, który umknie tam, aby żyć: kto zabije bliźniego nieświadomie, a on nie był wrogiem mu wczoraj, ani przedwczoraj;

5. A kto przybywa z bliźnim swoim do lasu, aby rąbać drwa, a rozmachnie się ręka jego z siekierą, aby ściąć drzewo, a zsunie się żelazo z drewna i trafi bliźniego, i umrze: - ten niech umknie do jednego z miast tych i niech żyje.

6. Aby nie gonił mściciel krwi zabójcy, gdy rozgorzało serce jego, i nie dogonił go, gdy długa droga, i zabił osobę, - bo jemu nie zawyrokowano śmierci, gdyż nie był wrogiem mu wczoraj, ani przedwczoraj.

7. Dlatego ja nakazuję tobie, mówiąc: trzy miasta wydziel sobie.

8. A jeśli rozszerzy Wiekuisty, Bóg twój, granice twoje, jak zaprzysiągł ojcom twoim, i da tobie wszystką ziemię, którą przyrzekł oddać ojcom twoim;

9. Jeżeli przestrzegać będziesz wszelkich przykazań tych dla wykonywania, które ja przykazuję tobie dziś, aby miłować Wiekuistego, Boga twego, i aby postępować drogami Jego po wszystkie dni, wtedy dodasz sobie jeszcze trzy miasta do trzech tych.

10. Aby nie była przelewana krew niewinna wpośród kraju twego, który Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie w dziedzictwo, i byłaby na tobie krew.

11. Ale jeśli będzie człowiek wrogiem bliźniego swego i czyha na niego i powstaje na niego i zabija osobę, że umrze, i umknie do jednego z miast tych,

12. A Tedy wyślą ~~starszy~~ starsi miasta jego i ~~[illegible]~~ zabiorą go stamtąd i ~~oddadzą~~ wydadzą go w ręke 73.
mściciela krwi, aby umarł.

13. Niech nie ~~przelituje~~ oszczędza go oko twoje i usuniesz krew niewinną z Izraela, aby ~~do~~ (wiodło
~~bez było~~ się tobie dobrze)

a rap 14. Nie przesuwaj granicy bliźniego twego, którą ~~odgraniczyli~~ zakreślili przodkowie ~~twoi~~
w ~~posiadłości~~ dziedzictwie twojem, które ~~posiadłeś~~ odziedziczysz w kraju, który Wiekuisty, Bóg twój, ~~d~~ nada tobie,
aby ~~odziedziczyć~~ posiąść ~~go~~ je.

a rap 15. Nie ~~ostoi~~ ~~powstanie~~ stanie świadek jeden przeciw człowiekowi ~~w~~ ze względu na jakiejkolwiek winę i
~~w~~ co do jakiegobądź ~~grzechu~~ przestępstwa, co do ~~we~~ wszelkiego grzechu, jaki zgrzeszył; na ~~wyznanie~~ powiedzenie dwóch
świadków, lub na ~~wyznanie~~ powiedzenie trzech świadków ~~ostoi~~ oprze się ma sprawa.

16. Gdyby ~~powstanie~~ wystąpił świadek zbrodniczy przeciw człowiekowi, aby obwinić go o ~~odstępstwo~~ występek,

17. A Tedy staną obaj mężowie, którzy mają spór ~~w obliczu~~ przed Wiekuistym, przed kapłanami i sędziami, którzy będą w czasach owych,

18. I ~~wyśledzą~~ i badają sędziowie dokładnie, że ~~potem~~ oto świadkiem fałszywym jest świadek,
~~fałsz~~ kłamstwo wypowiedział przeciw bratu swemu;

19. A Tedy uczynicie jemu, jak zamyślał uczynić bratu swemu, i usuniesz
~~zło~~ niegodziwość z pośród siebie.

20. A pozostali usłyszą i zlękną się i już więcej nie uczynią nadal, jak
~~sprawa~~ ta ~~złośliwa~~ (niegodziwą) wśród siebie.

21. I niech nie ~~pożałuje~~ oszczędza oko twoje: + życie - za życie, oko - za oko, ząb - za ząb,
ręka - za rękę, noga - za nogę.

4. „Nieświadomie" t. zn. bezwiednie, bez zamiaru, przypadkowo.
Biorąc Kraj w posiadanie po bałwochwalcach, masz go zamienić duchowo i etycznie na dziedzictwo dla potomków. Hirsch. IV. M. 35.12. Zbieg ma zachować się jako występny i wykluczony jest od zajęć honorowych. Szwiit 10; 8.

E W razie istotnego spełnienia morderstwa należy stwierdzić, czy to stało się zamiarowo, czy wykonane było celowo, czy uderzenie było śmiertelne i czy śmierć nastąpiła z powodu uderzenia. Jeżeli kto zabił człowieka przypadkowo, n. p. zamierzał się na kogo innego a trafił innego, wtedy nie jest winien śmierci ugodzonego i ma być uwolniony. Sanhedr. 78 a.

P Przepisy te odnoszą się do postępowania sądowego w sprawach zbrodni przeciw życiu i mieniu człowieka.

Ŧ Następują przepisy, odnoszące się do świadectwa o właściwościach istoty i czynnościach osób w stosunku do przepisów prawnych i religijnych. III. M. 4; 23 i 28.

« O ile obwiniony milcząco przyznaje się do winy, ~~jest N~~ wystarczy ~~[illegible]~~ jeden świadek. Jeżeli dwóch świadków zgodnie twierdzi, należy jeszcze zbadać okoliczności i warunki wypadku występku, czy zachodzi nieświadomość czynu lub błędne pojęcie i t. p.
Świadectwo ma być złożone ustnie, pisemne nie ma znaczenia. Raszi i Majm. Sprzeciwia się temu ze względu na pewne konieczne okoliczności Nachm.

[Świadkami mogą być tylko ludzie mieszkańcy i niezainteresowani w sprawie.
Ṿ Sprzeczność między świadkami dowodowymi a odwodowymi ma być osobno sądzona.

XX Stwierdzenie fałszywego świadectwa wyklucza ~~stąd~~ dotyczącego od wszelkiego dalszego ~~świadczenia~~ także w innej sprawie. 13; 7-12. 17; 8-13. 21; 18 i m.

Rozdz. 19. 1. Ustawy w tym rozdziale są dalszym ciągiem poprzedniego. ~~Abarb.~~ ~~[illegible]~~ 12; 29. IV. M. 35; 9 i n. V. M. 4; 41. {Życie domowe poszczególnych rodzin świadczy o war. tości moralnej całego narodu.
2. Uczeni sądzą ~~[illegible]~~, że tu mowa o trzech miastach po wsch. stronie Jordanu a w ust. 9. o dalszych miastach schronu ~~przytułkowych~~ i że za Salomona było ich 9 razem. II. M. 21; 29. IV. M. 35; 11. V. M. 4; 41–43.
3. Drogi do tych miast mają być utorowane, aby uciekający nie natrafił na przeszkody. Na drogach znajdowały się napisy, wskazujące kierunek. [illegible] Jedno miasto przytułkowe od drugiego było jednako oddalone. Raszi.
V4. 5. Przykład nierozmyślnego zabójstwa tłumaczą ~~jedni~~ rozmaicie: albo siekiera w rozmachu wysunie się z rąk, albo żelazna część usunie się z rękojeści drewnianej, albo odcięta część drewna uderzy obok stojącego. 20; 19.
8. ~~[illegible]~~ IV. M. 15; 18. II. M. 23; 31. IV. M. 35; 9–34. F{Przelana krew jednego niewinnego człowieka obciąża sumienie całego państwa.
9. Azatem 3 na wsch. od Jordanu, 3 na zach. od Jord. a 3 ~~[illegible]~~ rozszerzenie Kraju t.j. razem 9. Raszi.
10. Ponowne z naciskiem nakazane ostrzeżenie przed przelewem krwi niewinnej, gdyż życie człowieka jest jego ~~największem~~ dobrem na ziemi i ~~[illegible]~~ biada społeczeństwu, które tępi lekceważąco egzystencję ludzką. Herz. ~~[illegible]~~
11. ~~[illegible]~~ II. M. 21; ~~14~~ 12. IV. M. 35. 16–21. {Uczucie nienawiści ~~nieprzyjaźni~~ oślepia człowieka i prowadzi go nawet do zbrodni morderstwa. F
13. Wobec zamiarowo dokonanego morderstwa jest nieuzasadnione oszczędzanie mordercy, który może dalsze zbrodnie popełniać. Raszi.
14. Nierozmyślne (potajemne czy aktem gwałtu) ~~[illegible]~~ posiadłości sąsiada karane bywało przekleństwem F 27; 17. III. M. 19; 13. Jako przodków uważają niektórzy Jozuego i Elazara, którzy wyznaczali granice. F Zdobycz, uzyskana z krzywdą bliźniego, nigdy nie przynosi korzyści, ale obciąża sumienie gorzkiemi i nieustającemi wyrzutami. Herz.
P 15. Jest to ścisła zasada ogólna we wszystkich sprawach tak cywilnych, jak i karnych, której niestety nie zawsze przestrzegano ~~się~~. 17; 6. IV. M. 35; 30. ≪
16. Odstępstwo religijne, czy prawne. 13; 6. Talm. Makkot 5. sądzi, że idzie o stwierdzenie, iż świadek był obcym całej sprawie, czyli że ~~[illegible]~~ wcale nie był naocznym świadkiem. Świadek „zbrodniczy", który zamierza popełnić zbrodnię na oskarżonym. [
17. Wyraz „mężowie" wskazuje, że kobiety nie mogą składać świadectwa. Raszi. ~~[illegible]~~ Przed „Wiek." gdyż sędziowie mają być zastępcami B. ~~[illegible]~~ na ziemi, jako wykonawcy sprawiedliwości. Ps. 82. 1.
18. Obowiązkiem sędziów jest, aby ściśle, ~~wszechstronnie~~ i bezstronnie badali świadków. V
19. Wiedząc, że w razie nieudowodnienia oskarżenia spotka świadka ta kara, która groziła oskarżonemu, będzie każdy unikał oszczerstwa III. M. 20; 17.
20. Publiczne ogłoszenie takiej kary odstraszy także innych od podobnej zbrodni. ××
21. ~~Jest~~ II. M. 21; 23–25. III. M. 24; 20.
Wyrządzone szkody mają być odpowiednio do wartości odnośnego uszkodzenia materjalnie nagrodzone.

Rozdział ~~XX~~ 20

1. Gdy wyruszysz na wojnę przeciw ~~wrogom~~ nieprzyjacielowi twemu i ujrzysz konia i wóz, ~~ludu~~ (mność) liczniejszy od ciebie, nie bój się ich, gdyż Wiekuisty, Bóg twój, z tobą, który wywiódł ciebie z kraju Micraim.

2. I stanie się, gdy ~~zbliżycie się~~ przystąpicie do walki, że wystąpi kapłan i przemówi do ludu,

3. I rzeknie im: – Słuchaj Izraelu! wy ~~zbliżacie się~~ przystępujecie dziś do walki przeciw ~~wrogom~~ nieprzyjaciołom waszym, niech nie słabnie serce wasze, nie bójcie się i nie trwożcie się i nie drżyjcie przed nimi!

4. ~~Gdyż~~ Wszak ~~(to)~~ Wiekuisty, Bóg wasz, (Który) ~~kroczący~~ ~~postępujący~~ idzie z wami, aby walczyć za was z ~~wrogami~~ nieprzyjaciółmi waszymi, aby pomóc wam.

5. I niech przemówią naczelnicy do ludu, ~~mówiąc~~ ~~wszystkim~~ rzekąc: – ~~Który~~ ~~Jestże~~ Czyż jest (ten) człowiek, który zbudował dom nowy a nie poświęcił go (jeszcze)? Niech idzie i wróci do domu swego, aby nie umarł na wojnie a człowiek inny poświęcił go (dom).

6. A ~~który~~ czy jest człowiek, który ~~zasadził~~ zasadził winnicę a nie ~~zebrał~~ użytkował z niej? – Niech idzie i wróci do domu swego, aby nie umarł na wojnie a człowiek inny ~~zbierał~~ użytkował z niej.

7. A któryż to człowiek, który zaręczył się z kobietą a nie pojął jej? – Niech idzie i wróci do domu swego, aby nie umarł na wojnie a człowiek inny pojął ją.

8. I ~~jeszcze więcej~~ dodatkowo naczelnicy niech przemawiają do ludu, ~~mówiąc~~ i rzekną: – Któryż to człowiek, który ~~jest~~ się boi ~~bojaźliwy~~ i trwożliwego serca (jest)? – Niech idzie i wróci do domu swego, aby nie ~~upadło~~ ~~umarł~~ zachwiało się (serce) ~~serca~~ braci ~~jego~~ jego ~~swoich~~ swych, jak serce jego.

9. I stanie się, gdy przestaną naczelnicy przemawiać do ludu, ~~że przeglądną~~ wyznaczą ~~książęta~~ wodzów ~~(jako)~~ zastępów (naczelników ~~przedtem wszystkich~~) ludu.

w ref. 10. Gdy zbliżysz się do miasta, aby zawojować je, ~~to~~ wezwiesz je do pokoju.

11. I stanie się, jeśli pokojem odpowie tobie i roztworzy ~~się~~ (bramy) tobie, ~~to~~ stanie się, (że) cały lud, znajdujący się w niem, że będzie tobie lennikiem i służyć będzie tobie.

12. A jeśli nie zawrze pokoju z tobą i wznieci przeciw tobie wojnę, tedy oblężesz je.

13. A wyda je Wiekuisty, Bóg twój, w rękę twoją, tedy zabijesz wszystkich mężczyzn jego ostrzem miecza.

14. Tylko kobiety i dzieci i bydło i wszystko, co będzie w mieście, wszelką zdobycz jego złupisz dla siebie i będziesz spożywał zdobycz nieprzyjaciół twoich, których wydał Wiekuisty, Bóg twój, tobie.

15. Tak uczynisz z wszystkiemi miastami, odległemi od ciebie bardzo, które nie są z miast narodów tych tu.

16. Tylko z miast ludów tych, które Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie w dziedzictwo, nie zostawisz przy życiu żadnej duszy,

17. Lecz zaklęciem zaklniesz je: Chitejczyka i Emorejczyka, Kanaanitę i Perezyjczyka, Chiwitę i Jebuzytę, jak przykazał ci Wiekuisty, Bóg twój,

18. Przeto, aby nie uczyli was czynić według wszelkich obmierzłości, które popełniają bożków swoich, i zgrzeszylibyście przeciw Wiekuistemu, Bogu waszemu.

19. Gdy oblegać będziesz miasto czas dłuższy, aby je zdobyć, nie niszcz drzew, rąbiąc je siekierą, gdyż z nich jeść możesz, więc nie ścinaj; gdyż dla człowieka a jest drzewo polne, więc nie podpadnie tobie w oblężenie.

20. Tylko drzewo, o którem wiesz, że nie jest drzewem do spożywania, takie zniszczyć i ściąć możesz, i budować wały oblężenia przeciw miastu, które prowadzi z tobą wojnę, aż ulegnie ono.

Γ Wojna może powstać z powodu zajęcia Kraju albo w razie odparcia napadu. ~~Majm.~~ Organizowanie wyprawy wojennej nastąpić może tylko za uchwałą Wielkiego Synodu. Majm.

F Arcykaptan wygłaszał przemówienie a ~~jeden~~ z kaptanów (i naczelnicy wojsk) wzywali i objaśniali.

F Jozue przed zajęciem Kraju wyprawił posłów z wezwaniem, aby osadnicy albo dobrowolnie opuścili siedziby, albo zawarli pokój, albo wdali się w wojnę. Girgaszi udał się do Afryki, Gibeonici zawarli pokój a 31 Królów walczyło z Izr. ale wszyscy padli. Joz. 11; 19.

(Obowiązek służby wojskowej 1–9 i postępowanie w czasie wojny 10–20.)

Rozdz. 20. 1. Jeżeli stosować się będziesz do przepisów i praw nadanych, wtedy Bóg nie opuści cię także w razie wojny. Wozy wojenne, w których znajdowało się po kilku wojowników, albo też rydwany, pędzone przez konie, znane były nietylko w Egipcie ale i w Asyrji. II. M. 14; 7. Sędz. 4; 3. Do wojska izr. wprowadził je Dawid. II. Sam. 8; 4. W Egipcie przekonałeś się, że Bóg może ochronić słabszego przeciw silniejszemu. Ps. 119; 121. Sędz. 6; 16. Koń w l. p. jako imię gatunkowe II. M. 15; 1. IV. M. 10; 9. III. M. 21; 10–14.

2. Kapłan ma pierwotnie przemówić „do ludu" zachęcająco do obrony wiary w jednego Boga. IV. 31; 6.

3. Samo wezwanie, przypominające wyznanie wiary, już powinno dodać otuchy i odwagi do walki, ufności w opatrzność Boga. Kto staje do walki z tobą, nie jest przyjacielem twoim, ale wrogiem. Niech nie słabnie serce wasze na odgłos szczęku tarcz i broni wroga: nie bójcie się „wielkich szeregów pędzących koni", „nie trwożcie się" przed ich okrzykiem wojennym i rozgłośnemi surmami, „nie drżyjcie" przed. Raszi.

4. Oni występują z ludzką siłą wojenną a z wami postępuje pomoc Boga w widomym dla was przybytku n. p. Goliat zginął od własnego miecza. Raszi.

5. W drugim rzędzie przemawiają przełożeni świeccy wzgl. wojskowi, zachęcając do odwagi. Wszystkich miękkich i trwożliwych odsyła się do domu, aby nie działali miękoszczenie na drugich zwłaszcza, że wynik wojny nie zależy od liczebnej przewagi, ale od ufności w pomoc Boga. Ps. 20; 8. Przytem uwzględnia się także sposobem humanitarnym stosunki rodzinne, społeczne i gospodarcze.

6. 24; 5. III. M. 19; 24. P. Względy humanitarne i gospodarcze wymagały przynajmniej na 1 rok uwolnienia od obowiązku służby wojskowej.

8. Zd. 3 i 4 wygłosił kapłan a zd. 5–8 za kapłanem powtórzyli naczelnicy. Raszi. Kto nie wstępuje w szeregi walczących z odwagą i z ufnością, ten niech raczej pozostanie w domu. R. Akiba.

9. Przełożeni mieli czuwać nad ładem i porządkiem w szeregach walczących, zachęcać do wytrwałości, zająć się rannymi, lub wyczerpanymi, dostarczać posiłków i t. p. IV. M. 27; 16.

10. Wezwanie do dobrowolnego poddania się ma zapobiec niepotrzebnemu rozlewowi krwi.

11. W razie pokojowego poddania się należy oszczędzać ich życie a zobowiązać tylko do służebności we formie podatku.

12. Jeśli nie zawrą dobrowolnie pokoju, to w razie ominięcia ich napadną cię podstępnie.

13. Dzikie ludy w razie napadu na Izraelitów znęcały się w sposób barbarzyński nad wszystkimi mieszkańcami, nie oszczędzając kobiet, ani dzieci; mężczyznom i kobietom rozszarpano ciało żelaznemi zgrzebłami i łamano im kości, brzemiennym kobietom rozpruwano łono, dzieciom roztrzaskano głowy o skały, żywcem palono i t. p. Wobec tego należało ich dorosłych mężczyzn tępić, aby uchronić Izraelitów od podobnych mordów, a kobiety ich i dzieci, między któremi znajdowali się także niedorośli chłopcy, zostawić przy życiu. Am. 1; 3 i 13. Hoz. 14; 1.

15. Które nie należą do 7 plemion kanaanejskich.

16. Jeżeli nie zgodzą się na pokój. IV. M. 21; 21. Joz. 11; 19 i 20. i jako dobrowolnie ustępujące.

17. Także plemię Girgaszi, niewymienione jako mniej liczne. Ibn Ezra. 7; 1. Raszi.

18. O ile porzucą bałwochwalstwo i przyjmą wiarę w jedynobóstwo, zostawić ich przy życiu.

19. Drzewo owocowe, jako niechroniona własność, ma być przez prawo chronione. III. M. 26; 4.

20. Jech. 34; 4. Drzewa należy w ogóle oszczędzać, gdyż w każdym razie nadają się do wszystkiego jako budulcowe lub do sporządzania naczyń i sprzętów.

F XLIX. – כי תצא – דב

Prawa branki wojennej, o pierworodnym, o synu nieposłusznym, o skazańcu. Rozdz. 22. O znalezionem, o gnieździe ptasiem, o poręczy dachowej, o schludności. Rozdz. 23. Prawa obywatelskie. Czystość w obozie. Ochrona gnębionych, o lichwie, o ślubowaniach. Rozdz. 24. Małżeństwo, o litości wobec bliźnich. Rozdz. 25 i zwierząt, o małżeństwie Lewi-tów, o uczciwości w kupiectwie, o Amalekitach.

Str. 80.

√ Zdobywca ma obowiązek (w. 12 i 13) poślubienia branki według przepisów Zakonu, skoro przyjęła zasady judaizmu, albo uwolnić ją. Ostrzyżenie włosów ma ją pozbawić uroku i wystawia mężczyznę na próbę, czy nie zmieni zamiaru swego. Kidusz. 22 a

Rozdział ~~XXI.~~ 21.

1. Jeśli znajdzie się zabity w kraju, który Wiekuisty, Bóg twój, nadaje tobie w posiadanie, leżący na polu, nie wiadomo, kto zabił go;

2. Tedy wyjdą starszyzna twoja i sędziowie twoi i wymierzą odległość do miast, które wokoło zabitego,

3. a będzie, miasto najbliższe od zabitego, więc weźmie starszyzna miasta tegoż jałówkę z bydła, którą nie pracowano, która nie ciągnęła w jarzmie,

4. I sprowadzi starszyzna miasta tego jałówkę ową na dolinę twardą, która ani nie uprawia się, ani nie obsiewa się i złamią tam kark jałówcy nad doliną;

5. I przystąpią kapłani, synowie Lewiego, gdyż ich wybrał Wiekuisty, Bóg twój, aby służyli mu i aby błogosławili w imię Wiekuistego, i według orzeczenia ich rozstrzygany będzie każdy spór i każde uszkodzenie,

6. a cała starszyzna miasta tegoż, najbliżsi zabitego, umyją ręce swoje nad jałówką, której złamano kark nad doliną…

7. Tedy zaczną i orzekną: – Ręce nasze nie przelały krwi tej a oczy nasze nie widziały!

8. Przebacz ludowi twemu, Izraelowi, który wyzwoliłeś, Wiekuisty, i nie dopuść krwi niewinnej między ludzi twoich, Izraela, a będzie odpuszczona im ta krew.

9. A ty zetrzesz krew niewinną z pośród siebie, gdyż czynić masz, co prawe w oczach Wiekuistego.

10. Gdy wyruszysz na wojnę przeciw nieprzyjaciołom twoim i wyda go Wiekuisty, Bóg twój, w ręce twoje i uprowadzisz jeńców jego,

11. a ujrzysz wśród jeńców niewiastę pięknej postaci i zapragniesz jej i pojąłbyś ją za żonę;

12. Tedy wprowadź ją do domu swego i niech ostrzyże głowę swą i obetnie paznokcie swe,

13. I zdejmie szatę niewoli swej ze siebie i zamieszka w domu twoim i opłakuje ojca swego i matkę swą przez miesiąca a potem możesz przybyć do niej i poślubić ją i będzie tobie żoną.

14. I stanie się, jeśli nie upodobasz sobie jej, tedy odeślesz ją według woli jej,
ale sprzedać nie sprzedasz jej za pieniądze, nie [zawładniesz nią] ~~przemocą~~ za to, że zgnębiłeś ją.
a.ap. 15. Jeśli [ma] ~~posiada~~ mężczyzna dwie żony, jedną miłowaną a jedną znienawidzoną,
i urodzą mu synów, miłowana i znienawidzona, a [byłby] ~~jest~~ syn pierworodny znienawidzonej;
16. Stanie się, w czasie [nadawania] ~~rozdziału~~ ~~między~~ synów (tego, co posiada, nie [jest zdolen] ~~może~~
dać pierworództwa synowi umiłowanej [przed] ~~wobec~~ syna znienawidzonej pierworodnego.
17. Lecz pierworodnego syna znienawidzonej uzna, aby oddać mu część
podwójną wszystkiego, co znajdzie się u niego, gdyż on jest pierwiastkiem
siły jego, [jemu] ~~do niego~~ należy [się] prawo pierworództwa.
a.ap. 18. Jeśli ma człowiek syna niesfornego i krnąbrnego, nie słucha głosu ojca
swego, ani [głosu] matki swej, a karcą go, ale nie słucha ich;
19. Tedy ujmą go ojciec jego i matka jego i zaprowadzą go do starszych miasta
jego i do bramy miejscowości jego,
20. I [przemówią] ~~rzekną~~ do starszych miasta [jej?] ~~jego~~: — Syn nasz ten jest niesforny i krnąbrny
nie słucha głosu naszego, jest [rozpasaniec] ~~żarłokiem~~ i opójem.
21. [Więc] ukamienują go wszyscy [ludzie] ~~mężowie~~ miasta jego kamieniami, aby umarł,
i [wyplenisz] ~~wytępisz~~ zło z pośród siebie, aby cały Izrael usłyszał i ulęknie się.
a.ap. 22. A jeśli będzie na człowieku grzech [(karygodny)] ~~(zasądzenia)~~ ~~na~~ śmierci i [stracony na] ~~zostanie~~ śmierć
~~cony~~ i powiesisz go na drzewie;
23. Niech nie przenocuje trup jego na drzewie, lecz pogrzebać pogrzebiesz go
w dniu tymże, gdyż [obrazą] ~~przekleństwem~~ Boga jest wisielec, a nie [zbezcześcisz] ~~splugawisz~~ ziemi twojej,
którą Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie w [posiadanie] ~~posiadłość~~ dziedzictwo.

Γ. Zabity", więc należy stwierdzić sposób zadanej śmierci, już martwego a nie umierającego, na polu wolno leżącego a nie po śmierci powieszonego, ani do wody wrzuconego, nie zasypanego ziemią. Gdyby znany był sprawca, odpada ta procedura. Jerozolima, gdzie przebywali mieszkańcy wszystkich dzielnic, i jako siedziba najwyższych władz sądowych, także nie podpada temu przepisowi. Sota 44, 45, 47.

F. Między reprezentantami miasta ma być najmniej jeden z członków Wielkiego Synodu. Sota 44 b. i jeden kapłan

V 4. j. że nie przyłożył ręki do tej zbrodni.

P Starszyzna miasta stwierdza, że żadnego zgłodniałego nie oddalono bez nakarmienia, że więc nie był zmuszony popełnić mordu rabunkowego, więc starszyzna nie ma winy w tem morderstwie. Raszi.

Talmud palestyński wyjaśnia: co do mordercy nie był w naszych rękach i nie wypuściliśmy go, nie widzieliśmy go i nie zakryliśmy jego winy.

Talm. babil. wyjaśnia co do zamordowanego: Zamordowany nie znajdował się w rękach naszych, ani nie wypuściliśmy go bez opieki, nie widzieliśmy go i nie puściliśmy go bez pożywienia. [III M. 21; 5.] To dokładniej odnosi się do usprawiedliwienia czynności ręki [ ] =ny jest od tej winy, bo ogół ludu czuwa nad tem, aby nie dać powodu do zbrodni z powodu nędzy. III. M. 4; 24. Skoro zdarzyła się taka zbrodnia, niechaj skutki jej nie padną między ogół. Jon. 1; 14. Niewinność i sposób zachowania się ogółu wobec wypadku usprawiedliwiają i uniewinniają ogół. Zabicie jałówki ma być symbolicznym wykonaniem zabójstwa na zbrodniarzu. Sanhed. 52 b.

<< 23. Ponieważ człowiek stworzony jest na podobieństwo Boga, więc byłoby obrazą Boga pozostawienie trupa przez dłuższy czas na urągowisko. F Raszi. IV M. 35; 33 i 34. (III. M. 21; 2. 3. i 11.) (6; 7.) Prz. S. 12; 7.

F Razem z trupem pogrzebano pal.

Życie człowieka jako najświętsze dobro ma być szczególnie chronione.

Rozdz. 21. 1. O ile nie padł na wojnie. W ten sposób łączy się ten rozdział z poprzednim. Ibn Ezra. F

2. Władza sądowa najbliżej leżącej miejscowości ma obowiązek zbadania okoliczności popełnionej zbrodni. Ibn Ezra. F

Mianuje Sąd miejscowy.

3. Jak IV M. 19; 2. Po stwierdzeniu stanu rzeczy przez członka Wiel. Synodu, [illegible] ten wy,

4. Stale płynący potok ma unieść krew jałowicy, która staje się odkupieniem za niewinnie przelaną krew, której nie można ująć mordercy. Miejsca tego nie należy uprawiać, ani zasiewać, aby właściciel tego gruntu gorliwie dochodził i wykrył winowajcę. Majmon. More Neb. 3; 40. Złamanie karku ma być symbolem zdradzieckiego morderstwa. Abarb. IV. M. 24; 21.

5. Jak 17; 8. W obecności kapłana, ma się odbyć akt odkupienia. 17; 8.

6. Umycie rąk jako symboliczny znak niewinności. Ps. 26; 6 i 73; 13. Publiczne przeprowadzenie tego ceremoniału ma służyć do rozgłoszenia sprawy i łatwiejszego do ujęcia mordercy. Majmon. More Neb. 3; 4. Każdy powinien uczynić wszystko możliwe, gdy idzie o wykrycie zbrodni, nim oświadczy, że "umywa ręce" od tej sprawy. Herzheimer.

7. Według tradycji starsi mają wypowiedzieć zd. 7. a kapłani zd. 8. P

8. Nie poczytuj zbrodni tej Izraelowi i nie dopuść nadal, aby taka zbrodnia przelewu krwi niewinnej miała powtórzyć się. II. M. 6; 7. Gdyby zaszła jakaś zbrodnia, to ogół narodu wol-

9. O ile znajdzie się morderca, należy wymierzyć mu karę w myśl przepisów Zakonu. Sota 47 a i. b. Rasi.

10. W razie wojny narzuconej. 20; 11 i 16. Dobrowolnie poddający się mają tylko opłacać podatki służebne, ale nie stają się niewolnikami.

12. Obcięcie włosów i farbowanych paznokci dla oszpecenia, aby zaniechał zamiaru poślubienia jej. Majmon. III. 10; 6 i 21; 5. F zwykle nosiły strojne szaty, aby przypodobać się zwycięzcom. Rasi.

13. F Do upływu miesiąca przy należytem pouczeniu prawdopodobnie przyjmie wiarę w jednego Boga, w przeciwnym razie jej nie poślubi. Majmon. More Neb. 3; 41. √ Czas namysłu i rozważania, pozostawiony brance wojennej, wskazuje na subtelne uczucia humanitarne, które każą uszanować drugich przywiązanie do rodziny, przekonania religijne, poczucie godności i wolności osobistej. Herzheimer.

(margin: str. 80. √)

14. Nie wolno sprzedać jej jako niewolnicy i należy zostawić jej swobodny wybór powrotu do swoich. II. M. 21; 8. [illegible] = do służby zniewolić w jęz. perskim. Rasi (R. Mojż. Hadarsan)

15. Gdyby brankę wojenną poślubił jako drugą żonę.

i 17. 16. Prawo pierworodztwa. I. M. 25; 31. Za życia może inaczej rozdzielić spuściznę. Baba Bat. 111 b.

18. Obowiązkiem rodziców jest, aby należycie skarcić niewłaściwe zachowanie dzieci i strofować, aby zło nie stało się nałogiem i nie doprowadziło do występków lub zbrodni.

4; 3. 4. Przyp. S. 23; 20. 27; 16. II. M. 21; 17. III. M. 20; 9. 19; 18. Sanhed. 68 b. 69 a. 71 a i. b. Hoz. 4; 16.

21. Jeżeli życzliwe rady i surowe napomnienia rodziców nie skutkują, to należy przedstawić sprawę bezstronnemu sądowi, aby rodzice nie działali w uniesieniu i porywczo. Wyrok mógł zapaść tylko, jeżeli oboje rodzice zgodnie oskarżali i jeżeli sąd zgodnie uznał winę. Talm. Sanhed. 71. stwierdza, że nigdy nie było wypadku zasądzającego wyroku. U Egipcjan, Babilończyków, Greków i Rzymian sami rodzice wymierzali karę śmierci swoim dzieciom, nie odwołując się do sądu. P Jeżeli publiczne napomnienie nie skutkowało, zachodziła słuszna obawa, że zło coraz bardziej potęguje się i doprowadzi do hańbiącej zbrodni. Dlatego raczej należało usunąć wcześniej, aniżeli dopuścić do bluźnierstwa wobec imienia Boga. 17; 13.

22. Pobłażliwość wobec wykroczeń syna zwykle doprowadza do obrazy Boga, za co nastąpi to ukamienowanie a jako zaostrzenie kary także powieszenie trupa dla odstraszającego widoku wobec nieposłusznych. Joz. 10; 26 II. Sam. 4; 12. <<

Rozdział ~~XXII~~ 22.

1. Nie (będziesz) spoglądał (obojętnie) na wołu brata twego lub na owcę jego, zbłąkane, a ociągał się od nich; zwrócić, zwrócisz je bratu twemu (niezawodnie).

2. A jeśli nie jest bliski brat twój tobie i nie znasz go, (tedy zabierz) ~~to przygarnij~~ je do domu swego i niech będzie u ciebie, aż odszuka brat twój je, i zwrócisz je mu.

3. I tak uczynisz z osłem jego i uczynisz z odzieżą jego i tak uczynisz z wszelką zgubą brata twego, która zgubiona przez niego a ty znajdziesz ją, nie ~~wolno~~ (śmiesz) ociągać się.

a cap. 4. Nie będziesz spoglądał na osła brata twego, lub wołu jego, upadających na drodze, a ociągał się od nich; dźwignąć, dźwigniesz z nim (razem).

a cap. 5. Niech nie będzie strój mężczyzny na kobiecie i niech nie odziewa się mężczyzna szatą niewieścią, gdyż obmierzłością Wiekuistemu, Bogu twemu, każdy czyniący to.

a cap. 6. Gdy (na)darzy się gniazdo ptaka ~~przed tobą~~ (wobec ciebie) na drodze na jakiemś drzewie lub na ziemi, pisklęta lub jajeczka, a matka wysiaduje na pisklętach lub na jajeczkach, nie zabieraj matki z młodemi.

7. Wypuścić, wypuścisz matkę a młode wziąć możesz sobie, aby dobrze ~~było~~ (wiodło się) tobie i przedłużysz dni swoje.

a cap. 8. Jeśli zbudujesz dom nowy, to zrób ~~balustradę~~ (poręcz) na dachu (twym), abyś nie sprowadził (odpowiedzialności) krwi na dom twój, gdyby spadł, upadający z niego.

9. Nie (ob)siewaj winnicy twej mieszaniną, aby nie ~~została~~ (skaziłby) uświęcenia (nasienia, które) pełnia wy siewasz, który wysiałeś, i plon winnicy.

a cap. 10. Nie (będziesz) orał wołem i osłem razem.

11. Nie odziewaj się tkaniną (mieszaną) z wełny i lnu razem.

a cap. 12. Sznurki umieścisz sobie na czterech rogach okrycia (twego), którem okrywasz się.

a cap. 13. Gdy pojmie mężczyzna niewiastę i przybędzie do niej, a (potem) znienawidzi ją,

14. I obciąży ją oskarżeniami słowami i skowadzi na nią imię złe i powie: — Niewiastę owę pojąłem i zbliżyłem się do niej, ale nie znalazłem u niej dziewiczości;

15. Tedy wezmą się ojciec dziewicy i matka jej, i wyprowadzą (wykładzie) znaki dziewiczości dziew..., przed starszyznę miasta w radzie;

16. I powie ojciec dziewicy do starszyzny: — Córkę moją oddałem mężowi temu jako za żonę a on znienawidził ją;

17. I oto, on obciąża ją oskarżającemi słowami, mówiąc: — Nie znalazłem u córki twej dziewiczości, a te są (znaki) dziewiczości córki mej; i przed... rozłożą odzież prawdę (znaki) przed starszymi miasta.

18. I wezmą starsi miasta tegoż męża i skarcą go,

19. I zapodzą go na sto srebrników i oddadzą je ojcu dziewicy, gdyż spowodował imię złe o dziewicy Izraela, i jemu zostanie żoną; nie może rozwieść jej po wszystkie dni swego.

a cap. 20. A jeśli prawdą jest sprawa ta, nie znaleziona dziewiczość u młodej,

21. Tedy wyprowadzą dziewczynę przed drzwi domu ojca jej i ukamienują ją mężowie miasta jej kamieniami, że umrze, gdyż popełniła hańbę w Izraelu, przez nierząd w domu ojca jej i wyplenisz zło z pośród siebie.

a cap. 22. Gdy znaleziony będzie mężczyzna, obcujący z kobietą zamężną, tedy umrą także oboje, mężczyzna obcujący z kobietą, i kobieta, i wyplenisz zło z Izraela.

a cap. 23. Gdy zdarzy się młoda dziewica, zaręczona mężczyźnie, i napotka ją mężczyzna w mieście i obcuje z nią;

24. Tedy wyprowadzicie oboje za bramy miasta tegoż i ukamienujecie ich kamieniami, że umrą: dziewczyna z powodu, że nie krzyczała w mieście, a mężczyzna z powodu, że zgwałcił żonę bliźniego swego, i wyplenisz zło z pośród siebie.

Γ Zwrot „zwrócić - zwrócisz" wyraża konieczność i niezawodność zwrotu bez względu na jakiekolwiek trudności lub przeszkody. II. M. 18; 20.

F Znaleziony przedmiot należy chronić od uszkodzenia i w danym wypadku żywić zwierzę między swojemi a ewentualnie można żądać stosownego wynagrodzenia za kosztu utrzymania.

P Wskazanie na znaczenie i troski matki w życiu rodzinnem analogicznie do stosunków ludzkich.

a cap. 25. A jeśli na polu ~~znajdzie~~ napotka ~~człowiek młody~~ mężczyzna dziewczynę zaręczoną i ~~przemoże~~ powie jej mężczyzna ~~czło~~, ~~wiek~~ zna i ~~legnie przy~~ obcuje z nią, tedy umrze mężczyzna, który ~~leżał przy~~ obcował z nią, sam.

26. A dziewczynie nie uczynisz ~~sprawy żadnej~~ wyrządza nic, nie ~~ma~~ ciąży na dziewczynie grzech śmierci; gdyż jakby powstał ~~człowiek~~ ktoś na bliźniego swego i zabił istotę, tak sprawa ta.

27. Wszak na polu spotkał ją, ~~wołała~~ krzyczała dziewczyna zaręczona a nie było ~~pomocy~~ wybawcy dla niej.

a cap. 28. Jeśli spotka mężczyzna ~~młodą~~ panną dziewicę, która nie jest zaręczona, i porwie ją i ~~legnie przy~~ obcuje z nią i zastanie się ich,

29. tedy da mężczyzna, ~~leżący przy~~ obcujący z nią, ojcu dziewczyny pięćdziesiąt srebrników i będzie mu żoną za to, że ~~zgwałcił~~ zgwałcił ją, nie ~~może~~ śmie ~~oddalić~~ odprawić jej po wszystkie dni swoje.

(Następują na podstawie ~~przykładów~~ ustawy o ~~braterskiej~~ solidarnej ochronie mienia, (zd. 1–3), o solidarnem ~~pojęciu~~ ~~przedsięwzięcia~~ (4), o prawach ~~właściwego~~ stosunku naturalnego, obojga płci.

Rozdz. 22. 1. Wyraz התעלמת znaczy ukrywać się, ~~usuwać się~~, czyli udawać jakoby nie widział, zachować się obojętnie. II. M. 23; 4. Ps. 55; 2. Jez. 58; 7.

2. „Przydaj" czyli przyłącz do własnego bydła domowego a nie zostawiaj bez opieki. Raszi sądzi, że należy rozumieć, aż ty ~~odszukasz~~ brata twego, czyli wybadasz dokładnie, kto jest właścicielem rzeczywistym, aby nie ~~popełnił~~ kto oszustwa.

F 3. I nie wolno zachować się obojętnie, ~~jak w zd. 1~~. Jest to uzupełnienie zd. 1.

4. Przykładowo podane tylko te zwierzęta domowe, których używa się najczęściej w gospodarstwie rolnem. II. M. 23; 5. III. M. 19; 17.

5. Wyraz כלי oznacza strój, narzędzia, sprzęty lub przybory wojenne. Onkelos przyjmuje to ostatnie znaczenie. Zakaz ten ma zapobiec rozwiązłym stosunkom, które (zmiana stroju ułatwia). Raszi.

6. Celem tego zakazu jest pobudzenie uczucia litości także dla zwierząt, aby nie sprawić uczucia bólu matce, gdy widzi tępienie potomstwa. Majmon. 25; 4. III. 22; 28. I. 32, 12. Abarb. sądzi, że należy je zachować także dla ~~względu~~ pomnożenia rodzajów zwierząt. 27.

7. Jeżeli ty okażesz litość wobec istot żyjących, to Bóg i ciebie odszczególni łaską, darząc cię dobrobytem i długiem życiem. Tępienie szkodliwych zwierząt jest wprawdzie dozwolone, ale dręczenie ich jest niegodziwem barbarzyństwem. Wolność chroni ptaka ze względu na ~~znaczenie~~ jego w gospodarstwie przyrody. II. M. 21; 14 i 18. III. M. 20; 17. V. M. 15;

32 i 33.

i zwierzę, (i rodzaju) (dla)
Γ Ptak idąc za popędem utrzymania życia, budyje gniazdo dla siebie i najbliż-
szego potomstwa, ale człowiek powinien uwzględnić wszelkie warunki nietylko
dla siebie i dla najbliższych, ale także dla dalszego otoczenia z rozwagą i po-
wagą, aby uniknąć nieszczęścia.

P Każda roślina ma swoje przeznaczenie w gospodarstwie przyrody, więc przy
wysiewaniu należy uwzględnić ich gatunki, aby jedna nie szkodziła drugiej
w jej rozwoju i przeznaczeniu. I. M. 1; 11 i 12. Wino służy nietylko jako napój pokrze-
piający, oczywiście w miarę użyte, ale także jako część składowa ofiar i przy benedykcjach
w okolicznościach uroczystych.

Ғ Jest to przykładowa zasada, aby uwzględnić przyrodzone właściwości każdego stworzenia.

F Niewinność Dziewicy, wchodzącej w związek małżeński, jest jej najszlachetniejszą ozdobą
~~a zarazem~~ rękojmią ~~[illegible]~~, że godnie będzie Dziewczyta honor domu swego i ślubnie ~~[illegible]~~ wychowa
swoje potomstwo.

(rozdz. 25; 2.
Ł lub zasądzą go na karę pieniężną. III. M. 19; 20. II. M. 21; 37. [Żona ma być perłą
serca i szczęścia domowego męża. Jeżeli tego warunku nie ma, tedy raczej należy
ją rozwieść a nie skazać ją na hańbę (przez całe życie) i udrękę!

= zbrodnia oszczerstwa.

(jest sankcją świętości ogniska domowego i
V Małżeństwo ~~ma być~~ podstawą moralnego pożycia ~~domowego~~ i rodzinnego. Za splu-
gawienie tej zasady należy się najsroższa kara. II. M. 22; 3.

8. Jeżeli zastosujesz się do poprzedniego przepisu, to Bóg ci poszczęści, że zbudujesz sobie dom nowy, że założysz sobie winnicę, że będziesz uprawiał rolę, sprawisz sobie nową odzież i t. d. (zd. 9, 10, 11) Raszi. Dachy domów na wschodzie są płaskie i zwykle przepędza się na nich wieczory dla zaczerpania powietrza po dniach upalnych, więc łatwo w ciemności spaść, gdyby nie było ogrodzenia. Właściciel ma więc obowiązek chronić od nieszczęśliwego wypadku. (Joz. 2;6. II M. 21;28-34, III M. 19;19. IV. M. 15;37-41.

9. Wyraz תקדש tu w znaczeniu jako uświęcony zakaz. Jez. 65.5. ~~III. 19; 19.~~

10. Przy nierównych siłach naraża się słabsze zwierzę na męczarnie. Ibn Ezra. Nie należy łączyć zwierzęta czystego z nieczystem. Abarbanel. I M. 1;20-22. i 24-26. 29 i 30.

11. Wyraz שעטנז uczeni wyjaśniają: שוע = wszystko gręplowane; (gehächelt) טווי = przędzone נוז i kręcone (gezwirnt). III M. 19; 19.

12. Przy odzieży z wełny i z lnu t. zw. pętlice IV M. 15; 37-41. Już odzież mają się różnić od pogan.

13. Nienawiść prowadzi do oszczerstwa. II M. 23; 14. III M. IV M. 19; 15 (II. 36; 19 Ps. 141; 4.

14. Oskarżenie musi się wytoczyć w obecności oskarżonego, aby mógł się bronić.

15. Rodzice, jako odpowiedzialni za moralne wychowanie córek, powinni dbać o dobrą sławę ich, wzgl. ponosić hańbę i pogardę za opieszałość w wykonywaniu obowiązków.

16. Pierwszy ojciec staje w obronie córki.

17. Raszi uważa to za wyrażenie obrazowe, że tłumaczenie się jest tak czyste, jak świeża bielizna. Rodzice wykażą prawdę, przedstawiając oskarżonemu świadectwo prawdy.

18. Skarcą go napomnieniem wzgl. wymierzą mu plagi. Talm. Ketub. 47. Joz. Flaw. i Onkel.

19. Gdyby nie był jej oczernił, to mógłby dać jej rozwód.

20. Świadkowie muszą stwierdzić, że popełniła nierząd, w przeciwnym razie popełnili=

21. Cała rodzina a nietylko rodzice, którzy obojętnie patrzali na niemoralne wykroczenia córki, mają być napiętnowani publicznie przez uczciwych obywateli. Narzeczeni obowiązani byli do zachowania wobec siebie wzajemnej czystości i wierności jak małżonkowie. zd. 24. I. 29; 21. Joel 1, 8. Surowe przepisy miały odstraszyć (lekkomyślnych) od rozwiązłości. Za niemoralne wykroczenia jednostki odcierpieć musi cała rodzina, która do tego dopuściła.

22. V Jak: III M. 20, 10 i 18; 20. IV M. 15, 32. i 33.

23. Uczciwa dziewczyna nie chodzi samopas po mieście, więc nie może dać powodu do zaczepiania przez niegodziwego mężczyznę.

29. II M. 22; 15 i 16. Ponieważ zniewarzył ją, więc ma obowiązek zaopatrzenia jej przez całe życie i nie może jej rozwieść.

VIII

85.

IX

V.

Klasa .... Rok szk. ....

Oddział .... Półrocze ....

Kaligrafia polska

Wyrób polski

Marka ochronna

3 Arkusze.

Klasa I i II.

Nr. 2.

Lin. A.

Pierwsza polska fabryka wyrobów papierowych „Zorza" w Krakowie.

Rozdział 23.

1. Nie pojmie człowiek żony ojca swego i nie odsłoni nakrycia ojca swego.

a cap. 2. Nie wejdzie przez zmiażdżenie okaleczały lub z zranioną cewką do zgromadzenia Wiekuistego.

a cap. 3. Nie wejdzie bękart do zgromadzenia Wiekuistego; nawet dziesiąte pokolenie jego
nie wejdzie do zgromadzenia Wiekuistego.

a cap. 4. Nie wejdzie Amonita, ani Moabita do zgromadzenia Wiekuistego, nawet dzie-
siąte pokolenie jego nie wejdzie do zgromadzenia Wiekuistego na wieki;

5. z powodu, że nie spotkali was chlebem i wodą na drodze, gdy wyszliście
z Micraim i że najął przeciw tobie Bileama, syna Beora, z Petor w Aram-
Naharaim, aby przeklął ciebie.

6. Lecz nie chciał Wiekuisty, Bóg twój, wysłuchać Bileama i zamienił tobie (Wiekuisty, Bóg
twój, przekleństwo w błogosławieństwo, gdyż umiłował cię Wiekuisty, Bóg twój.

7. Nie staraj się o pokoju ich, ani o powodzenie ich po wszystkie dni twoje, na wieki.

a cap. 8. Nie gardź Edomitą, gdyż bratem twoim jest on; nie gardź Micrejczykiem, gdyż
obcym byłeś w kraju jego.

9. Dzieci, które zrodzą się im w trzeciem pokoleniu, wejść mogą od nich do zgromadzenia Wiekuistego.

a cap. 10. Gdy wyruszysz do obozu przeciw nieprzyjaciołom twoim, strzeż się od każdej sprawy złej.

11. Jeśli będzie u ciebie człowiek, który nie jest czysty przez przygodę nocną, to niech wyj-
dzie poza obóz, nie przyjdzie do środka obozu.

12. I niechaj przed wieczorem wykąpie się w wodzie a o zachodzie słońca przybyć może (do środka obozu.

13. A miejsce masz mieć poza obozem, abyś szedł tam na ustroń,

14. i kołek masz mieć obok zbroi a gdy usiądziesz zewnątrz (obozu), to wygrzebiesz nim i znowu
przykryjesz wydzieliny twoje,

15. Gdyż Wiekuisty, Bóg twój, postępuje wśród obozu twego, aby ocalić cię i aby wydać (nieprzyjaciół twoich
przed tobą, więc niech będzie obóz twój uświęcony i niech nie widzi wśród ciebie wstydliwej rzeczy,
i odwróciłby się od ciebie.

a cap. 16. Nie wydasz niewolnika panu jego, ~~który~~ gdy ocalił się ~~do~~ u ciebie przed panem swoim.

17. Z tobą niech mieszka, ~~wśród~~ u ciebie, w miejscowości, którą wybrał w jednej z bram twoich, gdzie dobrze jemu; nie ~~uciskaj~~ ciemięż go.

a cap. 18. Nie będzie ~~nierządnicy~~ rozpustnicy z córek Izraela i nie będzie nierządnika z synów Izraela.

19. Nie przynoś zapłaty nierządnicy, ani ~~ceny psa~~ w dom Wiekuistego, Boga twego, z powodu jakiegobądź ślubowania, gdyż obrzydliwością Wiekuistemu, Bogu twemu, są ~~razem~~ także oboje.

a cap. 20. Nie ~~nakładaj lichwy na~~ płać (~~dawaj~~) opłaty lichwy brata twego, ~~lichwy~~ opłaty pieniężnej, ~~lichwy~~ opłaty spożywczej, ~~lichwy~~ opłaty od wszelkiej rzeczy, którą na ~~lichwę~~ opłatę się daje.

21. Obcemu możesz dać ~~lichwę~~ ~~opłatę~~, ale bratu twemu nie dasz ~~lichwy~~ opłaty, aby błogosławił cię Wiekuisty we wszystkich ~~dziełach~~ do czego przyłożysz rękę twoją ~~na ziemi~~ w kraju, ~~którą~~ do którego ty przybywasz, aby ~~władnąć~~ posiąść go.

a cap. 22. Gdy ślubować będziesz ślub Wiekuistemu, Bogu twemu, nie ~~opóźniaj~~ omieszkaj, aby go spełnić, gdyż żądać ~~żądać będzie~~ zażąda Wiekuisty, Bóg twój, i byłby grzech na tobie.

23. A jeśli zaniechasz ślubować, nie będzie na tobie grzechu.

24. ~~Wyrzeczego (ślubowania)~~ Wyrzeczenie z ust twoich przestrzegaj i wykonuj, jak ślubowałeś Wiekuistemu, Bogu twemu, ~~dobrowolne~~ (ofiarę), jak wypowiedziałeś ~~ustami~~ twemi.

a cap. 25. Gdy przyjdziesz do winnicy bliźniego twego, (możesz) spożyć ~~jagody~~ grona podług ~~pożądania~~ ~~życzenia~~ woli twej do nasycenia twego, ale do naczynia twego nie kładź.

a cap. 26. Gdy przyjdziesz w zboże (na pniu) bliźniego twego, możesz uszczknąć kłosy ręką twoją, ale sierpem nie ~~zapuszczaj~~ wywijaj w zbożu bliźniego twego.

———— . ————

Γ Małżeństwo zakazane ze względów fizycznych i etycznych.

<< Wyraz ממזר ma oznaczyć osobnika, pochodzącego z pobudek zmysłowych ale nie etycznych, ani prawnie uznanych. Inni tłumaczą, że to „obce upośledzenie" wobec prawa i etyki. Jednak posiada prawo spadkowe.

F Powszechne względy humanitarne wymagały, aby wędrowców pokrzepić, czego te dwa narody nie uczyniły, dlatego są wykluczone te narody od udziału w gminie izraelskiej do dziesiątego pokolenia. Zakaz ten nie odnosi się do kobiet, które po przyjęciu zasad wiary wchodzą do społeczności izraelskiej.
Zamiar rzucenia przekleństwa wyszedł tylko od króla Balaka, dlatego wyrażone w l. p.

P Fizyczne i etyczne zasady pożycia powinny być podstawą stosunków międzynarodowych, przyczem pamiętać należy o obowiązku wdzięczności.

‡ Gdy wyruszysz do obozu w celu obrony przed napaścią, bo w celach zaborczych po zajęciu siedziby w kraju obiecanym nie mieli podejmować wypraw wojennych, mieli zachować się obyczajnie i statecznie.

V 11 i 12. jak. IV. M. 5; 2-4.

ŧ Zawsze pamiętaj, że zwycięstwo nie zależy od twojego bohaterstwa i twojej dzielności tylko od i zrządzenia woli B., który przebywa wśród was. Sota 3.b. Odnosi się to do zachowania czystości i schludności we wszystkich okolicznościach i warunkach życia. Berach. 22.b.

>> Stosunek Izr. do niewolników był więcej przeciwny niż u narodów pogańskich. Prawo Zakonu żąda ochrony i opieki a przedewszystkiem wolności osobistej dla niewolnika, zbiegłego od swego właściciela pogańskiego. Podpada pod ogólne prawa obywatelskie i pod jurysdykcję sądów krajowych. Majm. Tem różni się pod względem humanitarnym od zasad prawnych innych ludów.

VF קדוש = święty albo świątobliwy oznacza najwyższe poświęcenie dla szlachetności i doskonałości, קדש = rozpustny, rozwiązły, nierządny, t.j. oddanie się zmysłowej żądzy. Onk.

ƀ Ceny psa i pr. t. owczarskiego gotówce, czy w zamianie na owcę, barana, kozy, capa lub cielę nie należy składać na ofiarę. Pies jest wprawdzie pożytecznem zwierzęciem w gospodarstwie, ale nie należy do zwierząt dopuszczalnych na ofiarę, jako nie posiadające znamion zwierząt parzystokopytnych przeżuwających, więc i wartość za niego w jakiejkolwiek formie nie może pójść na ofiarę. Tem. 30 b.

Także nie (nawet po śmierci ojca) i 20.

Rozdz. 23. 1. Macochy III. 18; 8. 14. כנף = kraj szaty lub nakrycia łoża, jako symbol nie- 87.
tykalności małżeńskiej. (Rut. 3; 9. Jech. 16; 8. II. M. 21; 9. III. M. 25; 25.)
2. Rozmyślnie okaleczony, który przez to staje się niepłodny. [IV. M. 22; 24. Nech. 13; 1. Ezr. 10; 8.
3. ממזר = nieślubny, w kazirodztwie lub wiarołomstwie zrodzony. Zach. 9; 6. Kapłanom nie wolno poślubić takiej córki. III. 21; 9. 22; 32.
5. Raszi tłumaczy על דבר = z powodu rady, aby skłonić was do bałwochwalstwa;
בדרך = gdy błądziliście po manowcach niestałości wiary. [Według Talm. Jebam. 77 wy-
kluczeni są tylko mężczyźni, dlatego Boaz mógł poślubić Rut. IV. M. 22; 1-25. Jez. rozdz. 15 i 16.
7. Naród izraels. nie ma obowiązku troszczyć się o losy narodu pogańskiego ~~[illegible]~~
zwłaszcza w zawieraniu sojuszu wojennego, ale osobiste przyjazne stosunki poszczególnych
obywateli są dopuszczalne. (II. Sam. 10; 2. (Dawid okazał życzliwość królowi Amonitów.)
Jerem. 29; 7. 38. 4. Ezra 9; 12.
8. Chociaż Egipcjanie topili ~~[illegible]~~ potomków męskich i zamierzali wytępić cały ród
Izraela, obowiązany jesteś pamiętać, że w niedoli wspomagał cię. I. M. 47; 6.
9. Chociaż te narody godziły na twoje życie, już z trzeciem pokoleniem (z nimi) możecie za-
wrzeć związki małżeńskie, ale nie z tymi, które chciały was uwieść do bałwochwalstwa.
P 10. Obóz wojenny ma być wolny od wszelkiego rodzaju niechlujstwa. III. M. 15; 16. IV. M. 5; 2. Aboda Zara Raszi 20 b.
V M. i 12. 13. Ze względów przyzwoitości i zdrowotności należy zachować przezorność. II. M. 2; 17. I. Sam. 15; 12. Jech. 21; 19.
14. 15. Zachowaniem twojem nie daj zgorszenia i nie wypoluj bezczeszczenia.
16. Także niewolnikowi pogańskiemu można dać ~~[illegible]~~ przytułek. Tem samem ocalić
należy mu życie, gdyż właściciele pogańscy zwykle (karali śmiercią zbiegów) >>
~~17 Jak~~ II. 22; 20 i III. M. 19; 33. i 25; 17.
18. Poganie uważali takie osoby za poświęcone (קדש) bóstwu nierządu. III. M. 19; 29. I. Król. 14; 24.
19. Dochód z nikczemnego zarobkowania nie może służyć do uświęconych celów.
20. Ponieważ lud izr. był rolniczy, więc tylko biedny mógł być zniewolony do zaciągania
pożyczki, a tego nie należało gnębić ~~nadmierną~~ opłatą za pożyczkę, gdyż popadłby w coraz
większą biedę. Cudzoziemiec przybywał tylko w celach handlowych, na czem za-
rabiał sowicie, więc mógł opłacać pożyczkę. [Talm. Baba Mec. 70.
Wyraz נשך znaczy wogóle opłata od pożyczki dokuczliwa, czyli gryząca od נשך = gryźć. Jest to
więc t. zw. procent, ale bez ustalonej wysokości, a lichwa oznacza opłatę ponad usta-
loną jakąś normę, której wtedy nie było. [III. M. 25; 36. II. M. 22; 24. III. M. 23; 38. Rozdz. 32; 42.
21. Obecnie należało płacić ustalony procent, czy prowizję według umowy. Majmon. I. M. 12;
22. Niespełnianie dobrowolnego zobowiązania moralnego, czy religijnego byłoby ubliżeniem Bogu. IV. M. 30; 3, 13. 5 i 6.
V 23. 25. 24. Nietylko gościowi, ale przechodniowi, lub robotnikowi, pracującemu w winnicy, nie wol-
no zabronić zaspokojenia głodu lub pragnienia. Można tylko zabronić temu, któryby roz-
myślnie przychodził, aby zabrać dla siebie do domu, lub na sprzedaż. Baba Mec. 87.
14; 22. i 25; 4.

[W stosunkach wzajemnych między Izr. zakazane jest nietylko branie lichwy, ale także dawanie lichwy.
V 23. Ślubowanie nakazane nie jest, ale raczej wykonanie tego, co Zakon na nas nakłada. IV. M. 30; 3. Nedarim 9 b.
24. Ślubowanie staje się obowiązujące, gdy jest wyraźnie wypowiedziane. II. M. 35; 5. III. M. 5; 4.

Rozdział ~~XXII~~ 24.

1. Gdy pojmie mężczyzna żonę i poślubi ją i stanie się, że nie znajdzie ona upodobania w oczach jego, gdyż znalazł (~~każdą~~ rzecz na niej) wstrętną rzecz, więc napisze jej list rozwodowy i odda do ręki jej i odprawi ją z domu swego,

2. i wyjdzie ona z domu jego i pójdzie i ~~staje~~ nie stanie się (żoną) męża innego;

3. a znienawidzi ją mąż (ów) ~~drugi~~ następny i napisze jej list rozwodowy i odda do ręki jej i odprawi ją z domu swego, lub jeśli umrze ów mąż (ów) następny, który pojął ją sobie jako za żonę;

4. Nie może ~~pan (mąż)~~ małżonek jej pierwszy, który odprawił ją, ponownie wrot pojąć ją, aby była mu żoną, po tem, gdy została ~~była skażona~~ shańbiona, gdyż obmierzłością to jest wobec Wiekuistego, a nie dopuść ~~czyń~~ grzechu na ziemię, którą Wiekuisty, Bóg twój, ~~oddaje~~ nadaje tobie w posiadanie.

a cap. 5. Jeśli pojął mężczyzna żonę ~~niedawno~~ nową znowu, niech nie wyruszy w zastępie i niechaj nie ~~zatrudnia~~ obarczy się go ~~na~~ żadną sprawą; wolnym niech będzie dla ~~z~~ domu swego rok jeden, aby ~~weselić~~ uradować żonę swoją, którą pojął.

a cap. 6. Nie należy zająć (w zastaw) ~~żarna lub~~ żarna lub kamienia młyńskiego, gdyż życie ten zająłby.

a cap. 7. Jeśli znajdzie się (~~człowieka~~), ~~kradnącego istotę~~ który ukradł osobę z braci swoich, ze synów Izraela, i zawładnął nią i sprzedał ją; tedy umrze złodziej ów i wytępione będzie zło z pośród ciebie.

a cap. 8. Strzeż się ~~od~~ zarazy trądu, ~~abyś przestrzegał~~ ~~bardzo~~ pilnie i wykonywał wszystko, ~~czego~~ skoro nauczą was kapłani, lewici, jak przykazałem im, ~~przestrzegajcie~~ starajcie się spełniać.

9. Pamiętaj, co uczynił Wiekuisty, Bóg twój, ~~Miriam~~ Mirjam na drodze, gdyście wyszli ~~wam~~ z Micraim.

a cap. 10. Jeśli ~~pożyczysz~~ dasz bliźniemu twemu ~~pożyczkę~~ wierzytelność jaką bądź, nie wchodź do domu jego, aby zafantować ~~zastaw~~ fant jego;

11. Zewnątrz pozostań, a człowiek, któremu pożyczyłeś, wyniesie do ciebie zastaw na zewnątrz.

12. A jeśli ~~to~~ człowiek biedny to jest, nie kładź się spać z zastawem jego;

13. Zwrócić, zwrócisz mu zastaw, gdy zachodzi słońce, aby położył się spać z odzieżą ~~twoją~~ i błogosławił ciebie, a dla ciebie będzie to cnotą wobec Wiekuistego, ~~Boga twego~~.

a cap. 14. Nie ~~uciskaj~~ skrzywdzisz najemnika biednego ~~i~~ ani ~~ubogiego~~ nędzarza z braci twoich lub z cudzoziemców, którzy w kraju twym, w bramach twoich.

15. W dniu tymże dasz mu zapłatę jego i niech nie zajdzie nad nią słońce, ~~gdyż~~ biedny on i za tem tęskni dusza jego; aby nie wołał przeciw tobie do Wiekuistego i byłby ~~na~~ tobie grzech.

a cap. 16. Nie będą uśmierceni ojcowie z powodu dzieci, ani dzieci nie zostaną uśmiercone z powodu ojców; każdy za grzech swój uśmiercony zostanie.

a cap. 17. Nie naginaj prawa cudzoziemca, sieroty i nie bierz w zastaw sukni wdowy.

18. A ~~pamiętaj~~ pomnij, że niewolnikiem byłeś w Micraim i wyzwolił cię Wiekuisty, Bóg twój, ~~stamtąd~~, dlatego ja przykazuję tobie, ~~abyś czynił~~ spełniać sprawę tę.

a cap. 19. Gdy ~~zżynasz~~ żąć będziesz żniwo swoje na polu twojem i zapomnisz snop w polu, nie wracaj, aby zabrać go; dla cudzoziemca, dla sieroty i dla wdowy niech zostanie, aby błogosławił ciebie Wiekuisty, Bóg twój, we ~~wszystkich~~ każdym dziele rąk twoich.

a cap. 20. Gdy ~~otrząsasz~~ strącać będziesz oliwki twoje, nie ~~przeglądaj gałązek~~ ogołacaj ozdoby ich za sobą; dla cudzoziemca, dla sieroty i dla wdowy niech zostaną.

21. Gdy obierzesz winnicę twoją, nie ~~wybieraj~~ obieraj ostatków za sobą, dla cudzoziemca, dla sieroty i dla wdowy niech zostaną.

22. I ~~pamiętaj~~ pomnij, że niewolnikiem byłeś w Kraju Micraim, dlatego ja przykazuję tobie, ~~abyś~~ spełniać sprawę tę.

—— . ——

Г Dla ochrony powagi i świętości stanu małżeńskiego i godnego życia rodzinnego zwłaszcza wobec rozwiązłych i gorszących zwyczajów i praktyk ludów pogańskich, których ziemię mają zająć, podane są prawa i obowiązki, mające kształtować i porządkować stosunki etyczne ludu izr.

F Wyraz חן (upodobanie, przychylność) (powab, urok, wdzięk, które są szczególną ozdobą (ale rzadką) i właściwością kobiet, mogących przez nie pozyskać) mężczyzn; ale fałszywe uwiędzi i wyrafinowane zaloty, które wywołują wstręt i odrazę. Prz. S. 11. 16. Wiarołomstwo, wyuzdanie lub nierząd powodują skargi sądowe. 19; 15. IV. M. 5; 13. Która stanowi o rozwodzie

P Stroną działającą jest mąż a sąd kieruje tylko i rozstrzyga sprawę. Akt ślubny musi być zatwierdzony pisemnie, tak też akt rozwodowy. Wręczenie aktu rozwodowego uwalnia męża od wszelkiej odpowiedzialności. II. M. 22; 3. III. M. 21; 7.
Jak akt ślubny tak i akt rozwodu ma być wykonany w obecności dwóch wiarygodnych świadków. Jeden i drugi akt stanowią opiekę prawną nad kobietami.
Instytucja rozwodu przyczynia się do szczerości, nieskazitelności i szczęścia rodzinnego pożycia. Hirsch.

Ŧ Przepis ten ma zapobiec gorszącemu frymarczeniu świętością instytucji małżeńskiej według praw zakonu. III. M. 18; 24 i nast. IV. M. 5; 13. i nast.

V Prawo uznaje obowiązki rodzinne młodego nowożeńca za tak ważne i rozległe, że uwalnia go od zobowiązań społecznych, narażających na utratę życia. Majm. Melach. 7; 10 i 11.

Ŀ Idzie o ochronę godności ludzkiej i wolności osobistej.

= pisu dla ochrony (zdrowia czystości;) i życia, które mają wpływ także na ogół społeczeństwa.

[biednych i podupadłych na honorze i spokoju wewnętrznym. Prawo wkracza, gdy dług staje się płatny, więc

= ciała.

Ŀ Jako częściowy właściciel oddając szatę na noc, spełnia czyn szlachetny, bo nie przymusowy.

XX Z naciskiem zaznaczony (humanitarny) obowiązek litości i miłosierdzia wobec cudzoziemców, sierot i wdów jako istot upośledzonych społecznie, materialnie i prawnie.

18. Bądź miłosierny z wdzięczności dla Wybawcy twego. II. M. 22; 20.

19. Skoro za mimowolnie wykonany czyn przyrzeczona jest nagroda, o ileż więcej to nastąpi za czyn miłosierny, popełniony z popędu serca. Raszi. III. M. 19; 9 i 23; 22.

Szczególnie podane są przepisy dla właścicieli rolnych w odróżnieniu do stosunków w Egip.

21. Jak III. M. 19; 10.

20. Przy otrząsaniu drzewa nie dochodzi się do szczytu, czyli korony, ozdoby drzewa, więc owoce szczytowe należy poświęcić dla obcych, wdów i sierot, a także te, które przez niedokładne obieranie pozostały.

= dziny z powodu zwyrodniałej jednostki, która dopuściła się hańbiącego lub zbrodniczego czynu, za który tylko samo indywiduum odpowiadać może. Wszyscy też nie mogą być świadkami, ani sędziowie z świadkami nie mogą być spokrewnieni do drugiego pokolenia.

Rozdz. 24. 1. Szkoła Hillela orzekła, że jako ~~hańbiącą~~ wstrętną rzecz można uważać ułomność fizyczną, lub przywarę moralną, ~~dającą~~ (powód do rozwodu) szkoła Szamaja uważa bezwstydne, wyuzdane zachowanie się za r. Wiarołomna kobieta była karana śmiercią. 22;21.
Rozwód utrudniony jest tem, że mąż musi doręczyć żonie list rozwodowy, który musiał zgłosić się do Kapłana lub Lewity, a ten zawsze starał się pogodzić małżonków, o ile nie było bardzo ważnego powodu, powtóre przez to, że pierwszy mąż nie może powtórnie poślubić rozwiedzionej żony. Mal. 2;16. Talm. Gittin. 90.
2. Mąż drugi widocznie jest innego zapatrywania, skoro ją pojmuje, chociaż mu wiadoma jest przyczyna rozwodu z pierwszym mężem. 22;13–21. IV. M. 30;7 i 11. III. M. 21;2.
3. Przypuścić należy, iż drugi mąż także ją rozwiedzie, albo ona go przyprowadzi wcześnie do grobu. Raszi. P
4. Shańbioną została, bo już drugi mąż porzucił ją dla jej wstrętnych (błędów) wad, przywar, co stało się publiczną wiadomością. Zakaz ten ma zapobiec lekceważącemu postępowaniu z kobietami, które jak dowolny przedmiot przechodzi z rąk do rąk. Nachm. Odnosi się to także do nierządnej żony. Raszi. Dawid pojął powtórnie Michalinę, gdyż nie dał jej przedtem rozwodu. II. Sam. 3; 14.
5. „Nową" t. zw. ożenił się po raz pierwszy z niewiastą stanu wolnego, nie należy obarczyć go żadnym obowiązkiem wojennym. 20; 5–7. V.
6. Przykładowo tu podany kamień młyński wzgl. całe żarna, które służą do przyrządzania codziennego pokarmu, utrzymującego życie człowieka. Należy jednak rozumieć także wogóle przybory i narzędzia, któremi wykonuje się zawodowo rękodzieło lub zajęcie dla wyżywienia się. „Jeśli znaleziony będzie" t. zn. II. M. 22; 24 i 25.
7. Jeżeli będą świadkowie II. M. 21; 16. הַהִתְעַמֵּר = 21; 14.
8. Gdy wybuchnie zaraza. III. M. 13; 1–59. Usilne i dobitne napomnienia, aby nie lekceważyć, nie zaniedbać i nie zaniechać żadnego przepisu.
9. Strzeż się mów niegodziwych, bo nawet Mirjam została ukarana i usunięta z obozu. IV. M. 12; 15. Prawo nie uwzględnia stanu lub znaczenia osoby. Raszbam.
10. Przepis ten chroni dłużnika przed samowolą złośliwego wierzyciela, który mógłby zażądać jakiegoś szczególnie w oczy wpadającego zastawu wbrew życzeniu dłużnika, powtóre aby dłużnikowi oszczędzić upokorzenie, że obcy w jego własnym domu i wobec domowników zuchwale się rządzi. Saalschütz. Das Mos. Recht. Prawo mojżeszowe str. 279. II. M. 22; 24. V. M. 15; 2.
11. Gdy dłużnik odda jakiś zastaw, ~~to przedmiot~~ ten staje się częściowo własnością wierzyciela.
12. Nie kładź się spokojnie spać, gdy biedny nie ma nawet czem się nakryć, bo wierzchnia szata służy mu zwykle zarazem jako nakrycie. II. M. 22; 25. III. M. 27; 8.
13. Jeżeli to jest odzież codzienna, to zwróć mu ją zrana. ~~III. 19. 13.~~ Chociażby on cię nie błogosławił, to w każdym razie Bóg poczyta ci za szczególną cnotę wykonywania przepisów prawa i sprawiedliwości. Raszi. się
14. Szczególnie krzywdzi biednego przez zatrzymanie wynagrodzenia dziennego, ale nie wolno zatrzymywać wogóle nikomu należytości. III. M. 19; 13.
15. Za tem tęskni dusza jego", czyli tej zapłaty pragnie biedny. Onkelos i Raszi tłumaczą „dla tej zapłaty naraża życie swoje." Majmon.: Tą zapłatą pragnie utrzymać życie swoje.
16. Poganie za przestępstwo jednej osoby z rodziny karali całą rodzinę. Est. 9;13. Herod. 3; 119. II. Król. 14;6. II. M. 20;5. Onkelos i Raszi tłumaczą: Nie zginą rodzice z powodu świadczenia dzieci przeciw nim i odwrotnie. Zasada, mająca bronić nieszczęśliwie w społeczeństwie zgubione ro.
17. II. M. 22; 20. 23; 6 i 9. V. M. 16; 19. Od wdowy wogóle nie wolno brać zastawu, ponieważ brak jej żywiciela. III. M. 19; 15.

Rozdział 25.

1. Jeżeli będzie spór między ludźmi i wystąpią przed sąd, aby sądzili ich, tedy usprawiedliwią sprawiedliwego a uznają winnym winnego.

2. A stanie się, jeśli zasłużył na plagi winny, więc każe położyć go sędzia i obić go w obecności swojej po (według) przewiny jego w liczbie (stosownej).

3. Czterdzieści plag, nie więcej; gdy więcej uderzono go nad te razy mnogie, byłby wzgardzony brat twój w oczach twoich.

4. Nie zawieraj (żuchwy) wołu, gdy młóci.

a cap. 5. Gdy mieszkają bracia razem i umrze jeden z nich, a potomka nie ma, tedy nie stanie się żona zmarłego poza (rodziną) żoną obcego; szwagier jej przyjdzie do niej i pojmie ją sobie jako żonę i poślubi bratową.

6. I stanie się, pierworodny, którego zrodzi, wstąpi w imię brata jego zmarłego, aby nie wygasło imię jego w Izraelu.

7. A jeśli nie zechce ten mężczyzna pojąć bratowej swej, tedy wystąpi bratowa jego do bramy przed starszyznę i powie: – Wzbrania się szwagier mój utrwalić bratu swemu imię w Izraelu, nie chce poślubić mnie.

8. Tedy wezwie go starszyzna miasta jego i przemówią do niego, a on nie stanie i powie: – Nie pragnę poślubić jej.

9. Więc przystąpi bratowa jego do niego w obecności starszyzny i zzuje trzewik z nogi jego i plunie w twarz jego i zacznie i powie: – Tak czyni się mężowi, który nie chce odbudować domu brata swego.

10. I nazwane będzie imię jego w Izraelu „dom zzutego obuwia" (bosonogi) (bosak).

a cap. 11. Jeśli swarzą się mężowie ze sobą, jeden z drugim, i zbliży się żona jednego, aby ocalić męża swego z ręki bijącego go i wyciągnie rękę swą, i chwyci srom jego, —

12. to utrąć jej dłoń jej, niech nie szczędzi (jej) oko twoje.

a cap. 13. Nie będzie u ciebie w sakwie twojej ciężarek i ciężarek, (dwojakie), większy i mniejszy;

14. Nie będzie u ciebie w domu twojem efa a efa, większa i mniejsza.

15. Kamień (wagi) zupełny i rzetelny ma być u ciebie, efa zupełna i rzetelna ma być u ciebie, aby przedłużyły się dni twoje w kraju, którą Wiekuisty, Bóg twój, nadaje tobie.

16. Gdyż obmierzłością Wiekuistemu, Bogu twemu, jest każdy czyniący to, każdy czyniący krzywdę.

a cap. 17. Pamiętaj, co uczynił tobie Amalek na drodze, gdy wychodziliście z Micraim,

18. Który spotkał cię na drodze i łupił (niedobitki!) u ciebie, wszystkich osłabionych za tobą, a tyś był wyczerpany i znużony, i nie bał się (on) Boga.

19. I stanie się, gdy spokój da Wiekuisty, Bóg twój, tobie od wszystkich nieprzyjaciół twoich dokoła w kraju, który Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie (w posiadanie) dziedzictwo, zgładzisz pamięć Amaleka z pod nieba; nie zapomnij!

———— . ————

Γ Gdyby kto (złośliwy) wyrządził drugiemu dotkliwą szkodę (n. p. na honorze ~~ran, kalectwo~~), nie dającą się okupić materjalnie, należy ~~[illegible]~~ (złoczyńcę) napiętnować ~~moralnie plagami~~ publicznie chłostą.

Γ Pierworodny dziedziczył przynależną część zmarłego i naturalnego ojca.

P Wszelka krzywda materjalna czy moralna będzie dotkliwie karana.

Rozdz. 25. 1. Słuszny odwet i tkliwość serca są nicią przewodnią przepisów poprzedniego rozdziału i na pozór do siebie nienależących w tym rozdziale. Herx[heim]. Bezwzględna sprawiedliwość była obowiązująca w sądzie w sprawach materjalnych.

2. Jak nie należy kierować się zbytnią czułością, tak nie należy stosować (nadmiernej) zbytniej surowości, gdyż winny także jest „bratem twoim", więc przez znęcanie się nad nim byłby upokorzony wobec ciebie.

Va cap. 3. Najwyższy wymiar kary był 40 plag, ale uczeni nie dopuścili nigdy do takiej kary, aby przez omyłkę w liczeniu nie przekroczono tej liczby, więc najwyższy wymiar był 39 razów. Talm. Makkot 3; 12. II M. 21; 18. III M. 19; 15. i 23; 16., V. M. 1; 17; i 16; 9.

Nie należy przeszkadzać się z pożywienia biedny hałas. 4. Okrucieństwem byłoby uniemożliwienie spożywania pokarmu, przy którem zwierzę pracuje bezustannie. Przykład ten wskazuje, że takiego okrucieństwa nie należy stosować wogóle do zwierząt a tem mniej do ludzi. Talm. Bab. Mec. 94.

5. Lewirat, czyli obowiązek poślubienia wdowy po bezdzietnie zmarłym bracie istniał jeszcze przed Mojżeszem u ludów wschodnich i u niektórych dotychczas istnieje. I. M. 38; 8. W prawie isr. obowiązek ten złagodzony, że nie musi jej poślubić. Talm. Jeb. 22. Majm. More Neb. 3; 49. Michaelis „Prawo Mojż." 98. Saalschütz. Das Mos. Recht 754. W razie pozostawienia potomstwa poślubienie było zakazane. III M. 18; 16.

6. Jako dziedzic zmarłego miał być wciągnięty do księgi rodowej a nie koniecznie nosić imię zmarłego, gdyż szło tylko o zatrzymanie własności nieruchomej w rodzinie. IV. M. 27; 4. 36; 3-8. Rut 4; 10 i 17.

9. Nastąpienie nogą było symbolicznym znakiem objęcia gruntu w posiadanie a zdejmowanie obuwia było znakiem wyzucia prawa własności. Ps. 60; 10 i 108; 6. Dać się publicznie wyzuć z tego prawa było hańbą, którą wyrażano przez splunięcie w twarz. III. M. 15; 8. IV. M. 12; 14. Hiob 30; 10. I. M. 16; 2.

11. Kłótnie i sprzeczki słowne zwykle prowadzą do czynnej bójki. Niegodziwe (brutalne) wyzyskanie się ma być dotkliwie karane.

12. Za bezczelność i sprośność czynu ma być ukarana dotkliwą grzywną w stosunku do zamożności obrażającej i stanowiska obrażonego. Uczeni stwierdzają, że nigdy nie stosowano w dosłownem znaczeniu ścięcia dłoni. 19; 21. II. 21; 24.

13. Wszelki rodzaj oszustwa jest zakazany (13-16) n. p. według cięższej wagi kupować a według lżejszej sprzedawać. III. M. 19; 25 i 36. Am. 8; 5. F. 18; 27. Fałszywie jednym sprzedawać według uczciwej miary i wagi a innym według zmniejszonej.

17. Jak Bóg sprawiedliwy jest wobec twoich wrogów, tak ukarałby każdego, który nie sprawiedliwie postępuje wobec bliźnich. II. M. 17; 8-16. I. Kron. 4; 42. Cef. 3; 13.

18. „Wyczerpany" z pochodu i „znęczony" z pragnienia a „on" Amalek (nie bał się Boga, czyniąc tobie źle). I. 22; 12. II. M. 17; 1, 3, 8 i 14.

19. Wszystko, co mogłoby przypomnieć imię Amaleka. I. Sam. 15; 3.

Gdy z B. postępować będziesz pomnąc, że nie własną siłą i mieczem swoim zdobyłeś kraj wolny od wrogów jako zapowiedziane ojcom twym dziedzictwo, nie zapomnij obowiązków wobec B. i bliźnich w dobrobycie i w niedoli. Pamiętaj, jak się B. ochronił przed Amalekiem i co o nim zapowiedział na przyszłość.

F

L – כי תבוא – 50.

Rozdz. 26. Uroczyste poświęcenie pierwocin i dziesięcin. Napomnienia. Rozdz. 27. Kamienie z wypisanemi przykazaniami i ołtarz mają być umieszczone na górze Ebal, gdzie wygłoszone będą przekleństwa a na górze Gerizym błogosławieństwa. Rozdz. 28. Błogosławieństwa posłusznym a przekleństwa występnym. Rozdz. 29. Przypomnienie dotychczasowej pomocy Boga.

Rozdział 26.

1. I stanie się, gdy przybędziesz do kraju, który Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie w posiadanie i odziedziczysz go i zamieszkasz w nim,

2. Tedy weźmiesz z pierwocin wszelkich płodów ziemi, jakie zbierzesz z kraju twojego, który Wiekuisty, Bóg twój, daje tobie, i włożysz do kosza i pójdziesz do miejscowości, którą wybierze Wiekuisty, Bóg twój, aby ustalić imię Swoje tam.

3. I przybędziesz do kapłana, który będzie w dniach owych, i przemówisz do niego: — Oznajmiam dziś Wiekuistemu, Bogu twemu, że przybyłem do kraju, który przysiągł Wiekuisty praojcom naszym, że da nam.

4. Wtedy weźmie kapłan kosz z ręki twej i postawi go przed ołtarzem Wiekuistego, Boga twego;

5. Zaczniesz i powiesz wobec Wiekuistego, Boga twego: — Aramejczykiem tułającym się był praojciec mój i zeszedł do Micraim i przebywał tam z ludźmi nielicznymi, i stał się tam narodem wielkim, potężnym i mnogim.

6. I znieważali nas Micrejczycy i dręczyli nas i nakładali na nas robotę ciężką;

7. Wtedy wołaliśmy do Wiekuistego, Boga praojców naszych, i wysłuchał Wiekuisty głos nasz i wejrzał na nędzę naszą i na udrękę naszą i na ucisk nasz,

8. I wyprowadził nas Wiekuisty z Micraim ręką potężną i ramieniem wyciągniętem i postrachem wielkim i znakami i cudami.

9. I przywiódł nas do miejsca tego i oddał nam kraj ten, kraj opływający mlekiem i miodem.

10. A teraz, oto, przynoszę pierwociny płodów ziemi, które dałeś mi, Wiekuisty! I postawisz je przed obliczem Wiekuistego, Boga twego i ukorzysz się przed Wiekuistym, Bogiem twoim.

11. I będziesz radował się wszelkiem dobrem, które dał tobie Wiekuisty, Bóg twój, i domowi twemu, ty i Lewita i cudzoziemiec, który wśród ciebie.

a rap. 12. Gdy ~~spełnisz~~ dokonasz (oddzielania) ~~dziesięciny~~ wszystkich, wszelkich dziesięcin plonów twoich
w roku trzecim, w roku dziesięcin, i oddasz dla Lewity, dla cudzoziemca,
dla sieroty i dla wdowy, aby jedli w bramach twoich i nasycili się;
13. ~~To~~ tedy przemówisz przed obliczem Wiekuistego, Boga twego: „Wyprzątnąłem
uświęcone z domu a także oddałem dla Lewity i dla cudzoziemca,
dla sieroty i dla wdowy według wszystkich przykazań Twoich, które
przykazałeś nam, nie ~~przekroczyłem~~ odstąpiłem od przykazań Twoich i nie zapomniałem.
14. Nie jadłem ~~(z tego)~~ (w ~~żałobie~~ smutku moim) i nie wyprzątnąłem z tego w nie-
czystości i nie oddałem z tego dla zmarłego. Słuchałem głosu
Wiekuistego, Boga mojego, czyniłem ~~zupełnie~~ według wszystkiego, jak przykazałeś mi.
15. Wejrzyj z przybytku świętości ~~Twego~~ jego, z nieba, i błogosław lud Twój,
Izraela, i ziemię, którą oddałeś nam, jak ~~za~~przysiągłeś praojcom naszym,
~~ziemię~~ kraj, opływający mlekiem i miodem.
a rap. 16. Dnia ~~tego~~ tego Wiekuisty, Bóg twój, przykazuje tobie, ~~abyś~~ spełniać usta-
wy te i prawa, i abyś przestrzegał ~~ich~~ i wykonywał je całem sercem two-
jem i całą duszą twoją.
17. Wiekuistemu przyrzekłeś dziś, że będzie tobie Bogiem, i że (będziesz) postępować
drogami Jego i przestrzegać ustaw Jego i przykazań Jego i praw Jego i słuchać
głosu Jego.
18. A Wiekuisty przyrzekł tobie dziś, że będziesz mu ludem własności, jak za-
powiedział tobie, gdy przestrzegać będziesz wszystkich przykazań Jego,
19. I że ~~nada~~ ~~tobie~~ wzniesie się wyżej nad wszystkie narody, które stworzył, na chwałę
i na sławę i na blask i ~~abyś~~ będzie ludem uświęconym ~~dla~~ Wiekuistemu, Bogu twemu,
jak zapowiedział.

√ III. M. 2; 11. 12. i 23; 16. 17. IV. M. 28; 26. V. M. 12; 6 i 17.

L Kapłan był symbolem zastępcy i sługi Świątyni. III. M. 20; 7. I. Sam. 15; 15. i 21; 30. Chr. II. Król. 19; 4.

√ 4. Świadomość spełnienia obowiązku zawsze ma towarzyszyć każdej czynności moralnej. III. M. 7; 30.

= 22; 6. V M. 12; 17.

L Skoro spełniliśmy nasze obowiązki, możemy mieć nadzieję, że raczysz wejrzeć na nas miłościwie i darzyć nas przyrzeczonem błogosławieństwem.

17. „Przyrzekłeś" t. zn. spowodowałeś przyrzeczenie za pośrednictwem kapłanów.

18. „Przyrzekł" t. zn. B. wobec świata całego stwierdził, że on opiekuje się Izraelem a żadna moc inna.

Rozdz. 26. 1. Następują postanowienia co do sposobu składania pierwocin i dziesięcin w jedynej Świątyni; jako uzupełnienie przepisów F II. M. 22; 28. 23; 19 i 34. 26. F 18; 4. V
2. Tylko płody rosnące w Palestynie są wymienione 8; 8. Talm. Menach. 84. W święto Tygodni według Miszn. Bikkur. 1; 3. najmniej 1/60. Wskazane było 7 gatunków płodów, z których należało składać dziesięciny.
3. [Składając płody z wdzięcznością, wyznają z uwielbieniem, że Bóg spełnił obietnicę swoją.
V 4. 5. I zaczął t. zn. w głos mówić i wyjawiać swoje myśli. Zwrot ten poprzedza uroczyste przemówienia, [jak] 25; 9. F+ Jakób i synowie jego [...] koczowali w Aram czyli w Syrji. (Jech. 34; 4; 16. Ps. 119; 176. I. M. 47; 9.)
6.–8. Krótka historja Izraela w Egipcie. II. M. 1–12 4; 21. 7; 15. i 22; 20. IV. M. 16; 15.

F+ „Wobec Wiekuistego“ t. zn. przed Przybytkiem świętym, który jest widomym znakiem obecności Boga.

10. Dobrodziejstwa Boga mamy zawsze uznawać z wdzięcznością w modlitwie, i w uroczystych uczynkach, przez co sławimy Jego wszechwiedzę i łaskę (zd. 7), wszechmoc i sprawiedliwość (zd. 8), dobrotliwość i wierność (zd. 9) a uznajemy naszą niemoc (zd. 5 i 6); w uroczystych uczynkach (spełnianych radośnie) objawiamy wdzięczność za uwięzienie nas (zd. 10 i 11.) Herz.
III. M. 6; 19. IV. M. 18; 13. V. M. 12; 17.
11. Jak 12; 7. 16; 11 i 14. Pątnicy zgromadzali się w miastach obwodowych, gdzie obozowali na otwartych miejscach. Rano wzywał ich przewodnik urzędnik! – Powstańcie pójdziemy do Jeruzalemu! Przed nimi prowadzono przeznaczonego na ofiarę wołu ze złoconemi rogami i z wieńcem oliwnym na głowie. Zabrzmiała trąbka i śpiewając: – Raduję się“ i t. d. Ps. 122. zdążali ku Jeruzalemowi. Tu przyozdabiali pierwociny a kapłani i Lewici przyszli im naprzeciw. W Jeruzalemie powstawali przed nimi rzemieślnicy, wołając: – Bracia nasi, witamy was. Przy towarzyszeniu muzyki i śpiewów na dworcu Świątyni Lewici zaintonowali Ps. 30. Ofiarowane gołębie, umieszczone w koszach, a pątnicy składali przyniesione ofiary na ręce kapłanów, a trzymając kosze z darami w ręce, wygłaszano słowa zd. 3, 5–19. (Miszn. Bikk. rozdz. 3. (Bogaci przynosili pierwociny w koszach pozłacanych lub posrebrzanych a biedniejsi w koszach z sitowia.
V. M. 28; 2.
12. Do ustawy o dziesięcinach 14; 28 dołączone tu jest wyznanie i modlitwa zd. 13–15. Rok trzeci nazywa się rokiem dziesięciny, gdyż w tym roku musiały być złożone dziesięciny z wszystkich płodów.
13. „Uświęcone“ t. j. dziesięciny, daniny i pierwociny i co jeszcze pozostało z dziesięcin pierwszego i drugiego roku. 14; 22 i 28. P III. M. 22; 6. i 27; 30. P II. M. 22. 28. 19; 24.
14. Odnosi się do pogańskich obrzędków żałobnych przy składaniu ofiar do urządzania uczt żałobnych po pogrzebach i składania pokarmów do grobów. I. M. 35; 18. III. M. 10; 13. 14. i 19; (o bałwochwalstwie)
15. Bóg więc uznany jest Panem wszechświata a nie zamknięty w Świątyni a modlitwa odnosi się do ogółu a nietylko do jednostki.
16. Zamknięcie prawodawstwa (od roz. 5.) kończy się (zd. 16–19) upomnieniem, że 1) prawo pochodzi od Boga, 2) należy wiernie je wykonywać, 3) jest obowiązującem prawem przymierza i 4) że Izrael jest odszczególniony czasowo i duchowo. Herz.
V 17.
18.

Rozdział 27.

1. I nakazali Mojżesz i starszyzna Izraela ludowi, mówiąc: – Przestrzegajcie wszystkich przykazań, które ja przykazuję wam dziś.

2. A stanie się, w dniu, w którym przebędziecie Jarden do kraju, który Wiekuisty, Bóg twój oddaje tobie, tedy wzniesiesz sobie kamienie wielkie i swapnisz je wapnem,

3. I napiszesz na nich wszystkie słowa Zakonu tego, po przeprawieniu się twojem, aby przybyć do kraju, który Wiekuisty, Bóg twój, oddaje tobie, kraj, opływający mlekiem i miodem, jak zapowiedział Wiekuisty, Bóg praojców twoich, tobie.

4. Więc stanie się, gdy przeprawicie się przez Jarden, wzniesiecie kamienie owe, które ja przykazuję wam dziś, na górze Ebal, i swapnicie je wapnem,

5. I zbudujesz tam ołtarz Wiekuistemu, Bogu twemu, ołtarz z kamieni; nie podniesiesz na nie żelaza.

6. Z kamieni nieciosanych zbudujesz ołtarz i złożysz na nim całopalenie Wiekuistemu, Bogu twemu.

7. I ofiarować będziesz dobrowolne i spożyjesz tam i radować się będziesz przed obliczem Wiekuistego, Boga twego.

8. I napiszesz na kamieniach wszystkie słowa Zakonu tego wyraźnie dobrze.

9. I przemówił Mojżesz i kapłani, Lewici, do całego Izraela, rzekłszy: – Milcz i słuchaj, Izraelu, dnia dzisiejszego stałeś się ludem Wiekuistemu, Bogu twemu.

10. Więc słuchaj głosu Wiekuistego, Boga twego, i spełniaj przykazania Jego i ustawy Jego, które ja przykazuję tobie dziś.

11. I przykazał Mojżesz ludowi w dniu tym, rzekłszy:

12. Ci staną, aby błogosławić lud na górze Gerizym, gdy przebędą Jarden: Szymon i Lewi i Juda i Issachar i Józef i Benjamin;

13. A ci staną dla przeklinania na górze Ebal: Ruben, Gad i Aszer i Zebulun, Dan i Naftali:

14. I zaczną Lewici i rzekną do wszystkich ludzi Izraela głosem donośnym: 98.

a cap. 15. Przeklęty człowiek, który zrobi bożka ~~bałwana~~ ~~rzeźbę~~ lub odlew, obmierzłość Wiekuistemu dzieło rąk rzeźbiarza, i ustawi w skrytości! I ozwie się wszystek ~~cały~~ lud i rzeknie: Amen!

a cap. 16. Przeklęty, ~~kto~~ lekceważący ojca swego, lub matkę swoją! – I rzeknie wszystek ~~cały~~ lud: – Amen!

a cap. 17. Przeklęty, ~~kto~~ przesuwający granicę bliźniego swego! – I rzeknie wszystek ~~cały~~ lud: – Amen!

a cap. 18. Przeklęty, ~~kto~~ zwodzący ślepego na ~~z~~ drogę! – I rzeknie wszystek ~~cały~~ lud: – Amen!

„ „ 19. Przeklęty, ~~kto~~ naginający prawo cudzoziemca, sieroty i wdowy! – I rzeknie wszystek ~~cały~~ lud: – Amen!

„ „ 20. Przeklęty, ~~kto~~ obcujący z żoną ojca swego, gdyż odsłonił szatę ojca swego! – I rzeknie wszystek ~~cały~~ lud: – Amen!

„ „ 21. Przeklęty, ~~kto~~ obcujący z jakie~~m~~ bądź bydlęciem! – I rzeknie wszystek ~~cały~~ lud: – Amen!

„ „ 22. Przeklęty, ~~kto~~ obcujący z siostrą swoją, córką ojca swego, lub córką matki swojej! – I rzeknie wszystek ~~cały~~ lud: – Amen!

„ „ 23. Przeklęty, ~~kto~~ obcujący z świekrą swoją! – I rzeknie wszystek ~~cały~~ lud: – Amen!

„ „ 24. Przeklęty, ~~kto~~ zabijający bliźniego swego w skrytości! – I rzeknie wszystek ~~cały~~ lud: – Amen!

„ „ 25. Przeklęty biorący przekupstwo, aby zabić ~~stracić~~ osobę ~~człeka~~ krwi niewinnej! I rzeknie wszystek ~~cały~~ lud: – Amen!

„ „ 26. Przeklęty, kto nie wykonuje ~~spełnia~~ słów Zakonu ~~Nauki~~ tego, aby spełniać ~~wykonać~~ je! – I rzeknie wszystek lud ~~cały~~: – Amen!

———

<< „Owapnisz" czyli obrzucisz, otynkujesz wapnem.

√ przez staranne badanie i ściste wykonywanie przez cały naród, dlatego bierze do pomocy starszyznę.

√ 8. W poczuciu doniosłych następstw wykonania przykazań zamiast prawa przemocy (żelazo) (z swobodnego rozwoju duchowego i moralnego (doskonalenia się) człowieczeństwa (kamienie nieociosane), dążenia do rozwoju (ofiary), zadowolenia z doczesnego życia (radość z darów B.), napiszcie te prawa jako pierwszą budowę ołtarza prawa w kraju obiecanym dla potomków pokoleń Izraela. Joz. 3; 11 i 13. Ps. 114; 7. (Hirsch. Hab. 2; 2. 20; 10–18.

F Posiadanie praw i ustaw, których przestrzegać macie wspólnie, zgodnie, bez wyjątku, to was czyni ludem jednolitym, a nie dopiero posiadanie kraju. Hirsch. III. M. 26. 1. IV. M. 33; 52.
10. Wszystkie przykazania bez różnicy macie ściśle wykonywać. II. M. 33; 13.
11. Nie tylko starszyzna i kapłani, ale cały lud ma strzec przykazań i przepisów, co ma stwierdzić zapowiedzianem błogosławieństwem lub przekleństwem, będąc jeszcze razem, nim rozłączą się do poszczególnych dzielnic. 11; 29 i 30.

P Lewici w zastępstwie całego ludu a nie od siebie mieli wypowiadać błogosławieństwa i przekleństwa. IV. M. 8; 22. 6; 2. i
√ 14. Między górami stała starszyzna kapłanów i Lewitów w wieku 30–50 lat, którzy pełnili służbę koło arki przymierza.
Γ 16. Kto zewnętrznie udaje wiarę w B. a w skrytości hołduje pogaństwu.
Γ 17. Kto jawnie okazuje cześć rodzicom a w skrytości ich lekceważy.
Γ 18. Kto jawnie udaje szlachetnego a skrycie krzywdzi ~~i wykorzystuje~~ bliźniego lub
Γ 19. Kto wobec rozumnych jest szermierzem prawa i sprawiedliwości, a nieświadomych wykorzystuje
Γ 20. Kto obłudnie udaje niewinnego a
√ 24. Kto nie popełnia jawnego morderstwa, ale pod płaszczykiem przychylności pozbawia człowieka (czci i utrzymania) społeczności,
P. 26. Odnosi się do wszystkich innych, wyżej niewymienionych zbrodni i występków, które przyczyniają się do bezprawia i przekroczenia przykazań. Nachm.

F Kto dzierży godności i dostojeństwa w społeczeństwie a przyczynia się do jego upadku m. p. zdrajcy narodu.

Rozdz. 27. 1. Po objawieniu przykazań na Synaju nastąpiło zawarcie przymierza
przez urządzenie ołtarza i ofiar (II M. r. 24), po szczegółowych prawach zapowiedzi
błogosławieństwa i groźby kar (III M. r. 26) a po powtórzeniu tych przepisów (r. 5–26)
postanowienie, aby zaraz po przekroczeniu Jardenu utwierdzić przymierze u-
stawowa (odaw) przy składaniu ofiar i uroczystych zapowiedziach. ~~Herzheimer~~.
Starsi (ze) i kapłani (9) t. j. władzę świecką i duchowną wzywa Mojż. aby czuwali
nad spełnianiem wszystkich przykazań V (zd. 8). (Joz. 8; 33. 8; 1. 11; 8.) 4; 2–8.
F 3. Jeszcze w ostatnich czasach wykopuje się w Egipcie kamienie powleczone wapnem
z świeżo utrzymanemi napisami. Niektórzy sądzą wszakże, iż to się odnosi do
pisma, rytego w kamieniu. P
F 2. Raszi wyjaśnia, że to się odnosi do ustawienia 12 kamieni ~~w~~ na dnie Jordanu,
z innych 12 ołtarz w Gilgalu a jeszcze z innych 12 ołtarz na górze Ebal. <<
P Niektórzy odnoszą to (wyłącznie) do 10 przykazań, inni do rozdz. 5–27 księgi V, jeszcze
inni do błogosławieństw i przekleństw t. j. V. 26; 15 do końca roz. 28. Ibn Ezra
zaś sądzi, że idzie o spisanie liczby przykazań.
5. Stosownie do przepisu II M. 20; 22. Joz. 8; 32.
7. Dla ofiarowania wdzięczności za przybycie do upragnionego kraju mieli wyjątkowo zło-
żyć ofiary na tym ołtarzu a nie czekać na wystawienie ołtarza w Świątyni. III M. 1; 3; 3; 2.
V8. 9. Uroczyste wstąpienie w przymierze z ~~Bogiem~~. Onkelos tłumaczy wyraz
נהיית = będziesz posłuszny. „Dnia dzisiejszego" wyjaśnia Raszi: Każdy dzień
niech będzie tobie tak nowy, jak gdyby dopiero dziś zawarte zostało przymierze. F
V10. 11. 12. Według Talm. Sota 36. stanęło 6 pokoleń na górze Gerizym a 6 na górze Ebal
a w środku na dole kapłani z ~~Arką~~ (przymierza) i Lewici. Zwróceni twarzą do góry
Gerizym, wypowiedzieli błogosławieństwo: „Błogosławiony człowiek, który nie
zrobi ~~bałwana~~ bożyszcza, lub odlewu, obmierzłość Wiekuistemu!" na co lud odpo-
wiedział „Amen". Potem zwrócili się ku górze Ebal i wypowiedzieli to samo
w formie przekleństwa, na co lud odpowiedział: „Amen!" Inni sądzą,
że pokolenia błogosławiące wypowiedziały naprzód 6-krotne błogosławieństwa
28; 3–6 a następnie drugie 6 pokoleń wypowiedziały ~~dalsze~~ 6 ~~błogosławieństw~~ przekleństw,
t. j. 28. 16–19. poczem Lewici wypowiedzieli 12-krotne przekleństwo
t. j. zd. 15–26. Joz. 8; 33. P
V14. 15. Przekleństwem napiętnowane są grzechy, popełnione w skrytości, których
sąd publiczny nie dosięga. Każda zbrodnia dokonana, gdyby nawet w skry-
tości, ściga zbrodniarza przekleństwem wyrzutów sumienia i goryczą
nastaje przez całe życie!
16. ~~Jak~~ II. 21; 17. III. 20; 9. ~~V. 25; 3.~~
18. ~~Kto w jakiejś sprawie jest nieświadomy.~~ Źle radzi człowiekowi, ~~który~~ III M. 19; 14.
19. Jako istoty bezbronne, słabe i bezradne nie mogą dochodzić krzywd swoich. 24; 17.
20. ~~O tajnych~~ popełnia występku (zd. 20–23) ~~patrz~~ 23; 1. III M. 18; 4–30.
21. Jak: II. 22; 18. III M. 18; 23 i 20; 15.
22. Jak: III M. 18; 9 i 20; 17.
23. Jak: III M. 18; 17 i 20. 14.
(niewinnych. ∓
V24. 25. ~~Odnosi~~ się do sędziów, świadków, oszczerców i wogóle do tych, którzy chcą zgubić ludzi
P. 26.

Rozdział ~~XXVIII~~ 28.

1. I stanie się, gdy słuchać, słuchać będziesz głosu Wiekuistego,
Boga twego, aby przestrzegać, aby spełniać ~~wykonywać~~ wszystkie przykazania Jego,
które ja przykazuję ~~tobie~~ dziś, tedy wzniesie ~~uczyni~~ się Wiekuisty, Bóg twój,
wyżej ponad wszystkie narody ziemi.
2. I przybędą na ciebie wszystkie błogosławieństwa te i dosięgną
się, gdy słuchać będziesz głosu Wiekuistego, Boga twego.
a zap. 3. Błogosławiony będziesz w mieście i błogosławiony na roli.
4. Błogosławiony będzie owoc żywota twego i plon roli twej i płód
bydła twego i przychowek bydła ~~stada~~ twego i przyrost ~~płód~~ ~~rozmnożenie~~ trzód ~~owiec~~ twych.
5. Błogosławiony kosz twój i dzieża twoja; błogosławiony wychodząc.
6. Błogosławiony będziesz ~~w~~ przybywając ~~przyjściu twojem~~ i ~~w wyjściu twojem~~.
a zap. 7. ~~Będą~~ Da Wiekuisty nieprzyjaciół ~~wrogów~~ twych, powstających przeciw tobie, pokonanych ~~pobitych~~
~~będą~~ przed tobą; drogą jedną wyjdą przeciw tobie a siedmiu
drogami pierzchać będą przed tobą.
8. Przekaże Wiekuisty tobie błogosławieństwo w spichrzach twych
i we wszelkich poczynaniach ~~przedsięwzięciach~~ ręki twej i pobłogosławi cię w kraju ~~na~~
~~ziemi~~, który Wiekuisty, Bóg twój, oddaje tobie.
9. Ustanowi się Wiekuisty sobie ~~za~~ ludem uświęconym, jak przysiągł
tobie, gdy przestrzegać będziesz przykazań Wiekuistego, Boga twego, i po-
stępować ~~w~~ drogami Jego.
10. I widzieć będą wszystkie ludy ziemi, że imię Wiekuistego
wzywane ~~mianowane~~ nad tobą i obawiać się będą ciebie.

a rap. 11. I nadmiar da ~~ci~~ tobie Wiekuisty dla dobra w potomstwie żywota twego
i w płodzie bydła twego i w plonie roli twej w kraju ~~na ziemi~~, który ~~A~~,
przysiągł Wiekuisty ojcom twoim, aby oddać tobie.

" " 12. Otworzy Wiekuisty tobie skarbiec swój dobroczynny, niebo, aby
dać deszcz ziemi twej w czasie swoim i aby błogosławić wszel-
kie dzieło ręki twej i pożyczysz narodom wielu, ale ty sobie nie
będziesz pożyczał.

13. Tedy ~~I~~ uczyni cię Wiekuisty głową a nie ogonem, i będziesz tyl-
ko u góry a nie będziesz na dole, jeśli ~~gdy~~ słuchać będziesz przyka-
zań Wiekuistego, Boga twego, które ja przykazuję tobie dziś do ~~dla~~
przestrzegania i do ~~dla~~ spełniania ~~wykonywania~~;

14. ale ~~I~~ nie odstąpisz od wszystkich słów, które ja przykazuję wam
dziś, w prawo lub w lewo, aby pójść za bożkami cudzemi, aby ~~dla~~ służyć im.

a rap. 15. Lecz stanie się, jeśli nie usłuchasz głosu Wiekuistego, Boga
twego, aby prze~~strzegać~~, ~~aby~~ spełniać ~~wykonywać~~ wszystkie przykazania Jego
i ustawy Jego, które ja przykazuję tobie dziś, tedy przyjdą na
ciebie wszystkie przekleństwa te i dosięgną cię.

a rap. 16. Przeklęty będziesz ty w mieście i przeklęty będziesz na roli.

" " 17. Przeklęty będzie kosz twój i dzieża twoja.

" " 18. Przeklęte potomstwo żywota twego i plon roli twej, przychówek
stada twego i przyrost + ~~rozmnożenie~~ trzód ~~owiec~~ twoich.

" " 19. Przeklęty będziesz ty przybywając ~~przyjściu twojem~~ i przeklęty będziesz wychodząc ~~w wyjściu twojem~~.

" " 20. Ześle Wiekuisty na ciebie klątwę, przerażenie ~~wstrząśnienie~~ i wyrzuty sumienia ~~wstręt na~~
we wszystkich poczynaniach ~~przedsięwzięciach~~ ręki twej, które działasz ~~czynisz~~, aż wytępiony ~~cię~~

i aż zginiesz rychło wobec niegodziwości postępowania
twego, ponieważ opuściłeś mnie.

21. Przyczepi Wiekuisty tobie pomór, aż zgładzi ciebie z ziemi, do której przybywasz, aby ją posiąść.

22. Porazi cię Wiekuisty gruźlicą i ziemnicą i gorączką i zapaleniem i posuchą i śniecią i rdzą i ścigać cię będą, aż zginiesz.

23. I stanie się niebo twe, które nad głową twoją, — miedzią, a ziemia, która pod tobą, — żelazem.

24. Da Wiekuisty (jako) deszcz ziemi twej pył i proch, z nieba będzie na ciebie, aż wytępiony (zostaniesz).

25. Odda cię Wiekuisty porażonego wobec nieprzyjaciół twoich; drogą jedną wyjdziesz przeciw niemu a siedmiu drogami pierzchać będziesz przed nim i staniesz się zgrozą dla wszystkich królestw ziemi.

26. I stanie się trup twój żerem dla wszelkiego ptactwa nieba i dla lądu a nikt nie spłoszy.

27. Porazi cię Wiekuisty wrzodem Micraimu i krwawicami i chrostami i świerzbem, z czego nie zdołasz wyleczyć się.

28. Porazi cię Wiekuisty obłędem i ślepotą i zdrętwieniem umysłu;

29. I omackiem w południe (będziesz chodził), jak omackiem (chodzi) ślepiec w ciemności i nie powiedzie się drogi twojej, a będziesz gnębiony i ograbiany po wszystkie dni a nikt nie pomoże.

30. Żonę zaręczysz sobie a mężczyzna inny będzie obcował z nią; dom zbudujesz a nie zamieszkasz w nim; winnicę zasadzisz a nie zaczniesz używać z niej.

a cap. 31. Wół twój zarznięty w oczach twych - a nie jesz z niego; osieł twój - porwany z przed oblicza twego - a nie wróci do ciebie; trzody twoje wydane (na łup) nieprzyjaciołom twoim, a nikt tobie nie pomoże.

" " 32. Synowie twoi i córki twoje wydane ludowi obcemu a oczy twoje widzą to i omdlewają za nimi cały dzień a nie ma władzy ręka twoja.

" " 33. Plon roli twej i wszystek trud twój pożre lud, którego nie znasz, a będziesz tylko gnębiony i dręczony po wszystkie dni;

34. I oszalejesz na widok oczu twych, który ujrzysz.

" " 35. Porazi cię Wiekuisty wrzodem złośliwym na kolanach i na goleniach, z którego nie zdołasz wyleczyć się od nogi twej do ciemienia twego.

" " 36. Zaprowadzi Wiekuisty ciebie i króla twego, którego ustanowisz nad sobą, do narodu, którego nie znałeś ty, ani ojcowie twoi, i służyć będziesz tamże bożkom obcym drewnu i kamieniowi;

" " 37. I będziesz zgrozą na (przykładem) (odstraszającym) i urągowiskiem u wszystkich ludów, dokąd zagna cię Wiekuisty.

a cap. 38. Zasiew mnogi wyniesiesz na pole a mało zbierzesz, gdyż zeżre go szarańcza.

" " 39. Winnice zasadzisz i uprawisz, ale wina nie będziesz pił, ani zbierzesz, gdyż strawi je robactwo.

" " 40. Oliwniki będziesz miał w całym obwodzie twoim, lecz oliwą nie namaścisz się, gdyż opadną oliwki twoje (przedwcześnie).

" " 41. Synów i córki zrodzisz, lecz nie zostaną przy tobie, gdyż pójdą w niewolę.

" " 42. Wszystkie drzewa twoje i plon roli twej zdzierży świerszcz.

" " 43. Cudzoziemiec, który wśród ciebie, wzniesie się nad tobą wyżej i wyżej, a ty zniżysz niżej i niżej.

44. On pożyczać będzie tobie a ty nie będziesz pożyczał (jemu); on stanie się głową, a ty będziesz ~~staniesz się~~ ogonem. 104.

a cap. 45. I przyjdą na ciebie wszystkie przekleństwa te i ścigać ~~gnać~~ cię będą i będą ~~dościgną~~ cię, aż wytępiony będziesz, ponieważ nie słuchałeś głosu Wiekuistego, Boga twego, aby przestrzegać przykazań Jego i ustaw Jego, które przykazał tobie.

46. I będą (przekleństwa) na tobie ~~jako~~ znakiem i znamieniem (sądu B.) i na potomstwie twojem na wieki.

47. Zato, że nie służyłeś Wiekuistemu, Bogu twemu, z radością i ucie~~chą~~ serca, przy obfitości wszystkiego.

48. I będziesz służył nieprzyjacielowi twemu, którego sprowadzi ~~na~~ Wiekuisty na ciebie, w głodzie i w pragnieniu, i w nagości i w braku ~~niedostatku~~ wszystkiego, i włoży jarzmo żelazne na szyję twoją, aż wytępi ciebie.

a cap. 49. Sprowadzi ~~Rzuci~~ Wiekuisty na ciebie naród zdaleka, z końca ziemi ~~świata~~, jak (dość prędko) zlatuje ~~spada~~ orzeł, naród, którego nie zrozumiesz języka;

50. Naród ~~twojego~~ zuchwałego wejrzenia ~~oblicza~~, który nie ma względu dla starca, ani młodzieńca nie ułaskawi;

51. I strawi płód bydła twego i plon roli twej, aż zostaniesz ~~będziesz~~ wytępiony, ~~który~~ nie zostawi tobie zboża, moszczu, ani oliwy, przychówku bydła ~~stada~~ twego, ani przyrostu ~~rozmnożenia~~ trzody ~~owiec~~ twojej, aż zniszczy ciebie.

52. I oblęży cię we wszystkich bramach twoich, aż runą mury twoje wysokie i warowne, w które ty ufasz, w całym kraju twoim, a oblęgać cię będzie we wszystkich bramach twoich w całym kraju twoim, który od dał Wiekuisty, Bóg twój, tobie.

53. I będziesz żywił się płodem ~~potomstwem~~ żywota twego, ciałem synów twoich i córek twoich, które dał tobie Wiekuisty, Bóg twój, w oblężeniu i w utrapieniu ~~ucisku~~, którem udręczy ~~uciśnie~~ ciebie nieprzyjaciel ~~wróg~~ twój.

54. Mąż, wydelikacony wśród ciebie i rozpieszczony bardzo, zazdrosnem okiem swem spoglądać będzie na brata swego i na żonę łona swego i na resztę dzieci, które zostawi;

55. Nie dając ani jednemu z nich z mięsa dzieci jego, które pożerać będzie, gdyż nie zostawiono mu nic w oblężeniu i w udręce, w której udręczy ciebie nieprzyjaciel twój we wszystkich bramach twych.

56. Czuła wśród ciebie i spieszczona, która nie nawykła stawiać stopy nagi swej na ziemię z rozpieszczenia i wydelikacenia, zazdrosnem okiem spoglądać będzie na męża łona swego i na syna swego i na córkę swoją,

57. I na łożysko, wychodzące z nóg jej, i na dzieci swoje, które rodzi, gdyż zjadać będzie je na braku wszystkiego w skrytości w oblężeniu i w udręce, w której udręczy ciebie nieprzyjaciel twój w bramach twych,

58. Jeśli nie będziesz przestrzegał, aby spełniać wszelkie słowa Zakonu tego, zapisane w księdze tej, aby czcić imię szczytne i groźne to, Wiekuistego, Boga twego;

59. I wyszczególni Wiekuisty plagi twoje i plagi potomstwa twego, jako plagi wielkie i długotrwałe i choroby złośliwe i długotrwałe.

60. I sprowadzi na ciebie wszystkie plagi Micraimu, przed któremi trwożyłeś się i przylgną do ciebie.

a cap. 61. Także wszelką chorobę i wszelką plagę, która nie jest zapisana w księdze Zakonu tego, przywiedzie Wiekuisty na ciebie, aż wytępi ciebie,

62. Iżeście pozostaniecie w garstce małej, zamiast, coście byliście, jak gwiazdy nieba co do mnogości, gdyż nie słuchałeś głosu Wiekuistego, Boga twego.

r. cap. 63. I stanie się, jak cieszył się Wiekuisty wami, dobrodziej-
stwa świadcząc wam i rozmnażając was, tak cieszyć się rad będzie
Wiekuisty (z) was, wytępiając was i niszcząc was, i zo-
staniecie powyrwani z kraju, dokąd zdążasz, aby posiąść go.
64. I rozproszy cię Wiekuisty między wszystkie ludy od krańca ziemi
do krańca ziemi, i służyć będziesz tam bożkom cudzym, których
nie znałeś ty, ani ojcowie twoi, drewnu i kamieniowi.
65. A między narodami owymi nie zaznasz spokoju i nie będzie
spoczynku dla stopy nogi twojej i da Wiekuisty tobie tam serce
drżące i uwiąd oczu i omdlenie duszy.
66. I będzie życie twoje (jakby) zawieszone naprzeciw i będziesz w trwo-
dze nocą i dniem i nie będziesz wierzył życiu swojemu.
67. Z rana powiesz: — Któż dałby wieczór! a z wieczora powiesz:
Któż dałby ranek! z trwogi serca twego, którą się trwożysz, i
z powodu widoku oczu twoich, który ujrzysz.
68. I zwróci cię Wiekuisty do Micraim na okrętach po drodze,
o której rzekłem tobie: — Już nadal nie ujrzysz jej — I zaprzedacie
się tam nieprzyjaciołom twoim jako niewolnicy i jako służebnice,
ale nie będzie kupującego.
r. cap. 69. Te są słowa przymierza, które przykazał Wiekuisty Mojżeszowi,
aby zawarł z synami Izraela w kraju Moab, oprócz przymierza, które
zawarł z nimi w Chorebie.

107.

V.

P Mojż. przedstawia ludowi obraz przyszłości całego narodu, kiedy każda po-
szczególna jednostka uczestniczyć będzie w szczęściu lub w klęsce dla ogółu.
Solidarne obowiązki i solidarna odpowiedzialność dla utrzymania ducha
wiary i spełniania przykazań.

√2 Błogosławieństwa przyjdą na ciebie a nie ty je zdobywasz.

‡ Religijne życie jednostek ~~[illegible]~~ powoduje także szczęście ogółu. II M. 13; 12.
V M. 7; 13. Błogosławiony będziesz w życiu domowem i publicznem
V M. 12 : 13.

√8. Jest to stopniowe potęgowanie błogosławieństwa. I M. 39; 3 : 5. Prz. S. 3; 10.

F Zmysłowe pożądania ~~i~~ przestępstwa są najsilniejszemi pokusami, które powodują człowieka do, dlatego tak drastycznie przedstawione są skutki, aby odwieść człowieka od nich.

Kaligrafia polska

Oddział

Półrocze

Klasa

Rok szk.

na 5tą linię przenieść

Rozdz. 28. P. F. (II. M. 23; 20 i III. M. 26; 1–13.) Wypowiedziana jest jedna myśl przewodnia, że życie, szczęście i błogosławieństwo ludu izraelskiego zależy tylko od ścisłego przestrzegania przykazań, od wiernego wypełniania Zakonu (1–14); natomiast przekleństwo, nieszczęścia wszelkiego rodzaju i śmierć sromotna nawiedzi go w razie odstępstwa od Zakonu Bożego (15–68). 26; 19. {V. M. 7; 12–16. 11; 13–15.}

V. 2. 3. W rękodziełach i przedsiębiorstwach, jakoteż na roli. Ibn Ezra. ±

4. Wyraz עשתרות wywodzi Onkelos od עשר, gdyż przynoszą bogactwo właścicielowi i utrwalają byt jego; עשתרות „silne stada" I. M. 14; 5 i V. M. 1; 4 i 7; 13. II. 23; 26.

5. Pełne będą zawsze (przy zbiorach i przysposabianiu pokarmów (płonów połowy). II. M. 12; 34 i V. M. 26; 2.

6. Przy zejściu ze świata będziesz tak bezgrzeszny, jak przy narodzeniu. Raszi. Wszelkie twoje działanie i przedsięwzięcie w domu i poza domem. Hess. Ps. 121; 8.

7. W szeregach zwartych wystąpią, ale w rozsypce i w bezładnej ucieczce opuszczą pole walki. III. M. 26; 8.

V. 9. Błogie stosunki w kraju świadczyć będą o pojmowaniu i pełnieniu wszystkich obowiązków, o wyszczególnieniu przez tatkę Boga. II. M. 19; 5. V. M. 7; 6. 14; 2 i 26; 19.

10. Narody uznają wyższość moralną i szczególną opiekę Bożą.

11. „Nadmiar" w porównaniu do innych ludów wyszczególniony będziesz powodzeniem nietylko osobistem, ale i w potomstwie. 30; 9.

12. Ogólny dobrobyt umożliwi tobie, że będziesz mógł udzielać obcemnym narodom pomocy przez dostarczanie im twoich płodów, ale ty nie będziesz zmuszony sprowadzać od nich. 15; 6.

13. Będziesz pierwszy a nie ostatni, będziesz samodzielny a nie zależny. Jez. 9; 13.

15. V. 15. Wymienionym błogosławieństwom przeciwstawione są w bardzo silnych i ostrych wyrazach następstwa przekleństwo w takiej rozciągłości i w postępującej coraz wyższej grozie, że nie da się zaprzeczyć, jak Mojżesz jasno przewidywał upadek moralny i straszliwą nędzę, dlatego przedstawił im okropną grozę, aby przestrzec i powstrzymać od religijnego odstępstwa. Abarbanel stwierdza, że spełnienie się tych przepowiedni wskazuje bezprzykładna historja Izraela od pierwszego zburzenia Jeruzalemu (III. M. r. 26). Następuje 6-krotne przekleństwo (16–19), odpowiadające 6-krotnemu błogosławieństwu (3–6), potem klęski Izraela w Palestynie (29–35), upadek polityczny (36–57) i rozproszenie po całej ziemi (58–68). Herxheimer.

17.–18. Błogosławieństwo (4–5) objawia się widocznie u potomstwa i u żywego inwentarza a następnie w plonach rolnych, przekleństwo zaś zjawia się w przeciwieństwie najpierw w gospodarstwie rolnem a następnie u potomstwa.

✓ – Groźby te (są hipotetyczne i) wskazują tylko na rozliczne i różnorodne możliwości i klęski, które dotkną poszczególne jednostki i rodziny za wykroczenia przeciw przykazaniom, co też w rzeczywistości się powtarza w życiu. Nigdy też odstępstwo od wiary wśród ludu izr. nie było powszechne a pozostałe warstwy ludu lgnące do przepisów Zakonu zawsze przeważały i utrwalały byt narodu. I. M. 37; 10. III. M. 26; 16. V. M. 21; 6.

21. Trwoga i wyrzuty sumienia czynią człowieka nieodpornym na wszelkie choroby.

Suchoty czyli suchoty powodują wyliczone objawy chorobowe.

P Plagi te nie są powszechne, ale dotykają poszczególne jednostki.

F Nie pozostanie nikt, aby trupy pogrzebał, więc ptaki drapieżne bez przeszkody rozdziobią ciało.

b Wymienione cierpienia są (stałe) uporczywe i trudne do uleczenia.

† Zamęt pojęć, rozstrój umysłowy, zamroczenie świadomości,

‡ i 31. Przykłady klęsk i nieszczęść, które często dotykają jednostki.

√33. Ludy, z którymi żyłeś w zgodzie w czasie pokoju, rzucą się na ciebie i zniszczą cię.

√ 20. Że nie cały naród będzie wytępiony, stwierdza zd. 62. III. M. 14;44 i V. M. 4;27.
22. Jak. I. M. 41;6. III. M. 26;16. V. M. 32;22. Am. 4;9. Hiob 30;30. Jer. 6;29.
23. Jak: III. M. 26;19 i 44.
24. Zamiast deszczu wiatr naniesie pył i piasek, które zniszczą zasiewy.
25. Klęski te wywołają przerażenie i wstrząśnienie umysłów. Jer. 28;19. Jer. 24;9.
26. √ Jer. 7;33. 16;4. 19;7. 34;20.
27. Jak. II. M. 9;9. I. Sam. 5;6. III. M. 21;20.
28. (Zach. 12;4. (Walka duchowa trawić będzie serce i umysł.) I. M. 43;33.
29. Jer. 59;10. Hiob 5;14.) Klęski i utrapienia tak owładną umysłem twym, że stracisz jasność sądzenia i jak ślepy niepewnie błąkać się będziesz po świecie zrozpaczony, walka wewnętrzna cię strawi. < >
30. Jak: 20;5–7.
32. Z tęsknotą oczy twoje wypatrywać będą na ich powrót, aż zanikną z bólu, a władzy nie będziesz miał żadnej, aby ich uwolnić.
√33.
35. Choroba, zwana „elefantiasis", jak „rak" trawi cały organizm a nawet kości niszczy i znana jest jako nieuleczalna w Egipcie.
36. Przepowiednia losu wygnańców, która spełniła się. II. Król. 24;14. IV. M. 28.
37. Upadek twój będzie tak okropny, że spustoszenia przejmie każdego, że sławiać będą ciebie jako odstraszający przykład zrujnowanej egzystencji i staniesz się urąganiem przedmiotem gorzkiego i poniżającego. I. Król. 9;7. Jer. 24;9.
38. Nietylko wróg, ale cała przyroda niszcząco wystąpi przeciw tobie. (Chag. 1;6. Mich. 6;15. II. M. 10;4–9)
42. Świerszcz właściwy gatunek szarańczy żarłocznej.
43 i 44. Przeciwieństwo do zd. 12 i 13.
46. Przekleństwa te będą dowodem twojego nieposłuszeństwa a zarazem (nadzwyczajnym przykładem) karzącej sprawiedliwości Boga. II. M. 21;6.
48. W przeciwieństwie do radosnego uczucia w pełni dobrodziejstw przy służeniu Bogu znosić będziesz musiał żelazne jarzmo niewoli u wroga w nędzy i ucisku.
49. Przepowiednia spełniła się niestety w całej grozie podczas zburzenia I. Świątyni przez Chaldejczyków (586) a II. Świątyni przez Rzymian (70), którzy na sztandarze swym mieli orła, jako godło państwowe. Jer. 5;26. 28;11 i 33;19. Jer. 5;15. 48;40 i 49;22. Hab. 1;6 i 8. Jech. 17;3 i 7.
50. Tak srogi, już z wejrzenia, że niemoc starca, ani niewinność dziecka go nie wzrusza. Jer. 13;18.

V52. Twierdze obronne, którym ufasz, legną, a B., któremu sprzeniewierzyłeś się, nie pomoże ci.

V58. Jedyna możliwość odwrócenia wszelkich klęsk i nieszczęść polega tylko na tem, że zmienisz tryb życia, że uznasz wszechmoc B. i ściśle stosować się będziesz do przepisów Zakonu.

F Z rana życzyć sobie będziesz, aby dożyć wieczora a wieczorem w trwodze wyczekiwać będziesz poranka.

Zniszczenie wszelkiego dobytku aż do zagłady twego istnienia.
51. Jer. 5; 17.
√52. 53. Oblężenie sprowadzi głód rozpaczliwy, co stwierdza II. Król. 6; 25 i nast. Tr. Jer. 2; 20. i 19; 9. Flaw. i Talm. opisujący oblężenia II. Świątyni.
54. Groza straszliwego głodu (będzie tak okropna, że) pozbawi nawet najszczęśliwszego (przedtem) człowieka najszlachetniejszego uczucia rodzicielskiego i wyrodzi się w bar, barzyńską, zwierzęcą drapieżność.
56. Nawet wydelikacone kobiety, które noszono w lektykach, albo które jeździły na wielbłądach lub na osłach a nigdy pieszo nie chodziły, w rozpaczy głodu stracą wszelkie uczucia ludzkie.
√58. 59. Plagi będą tak wyjątkowe i tak okropne, że zwrócą uwagę wszystkich.
60. Jak. II. M. 15; 26.
63. Skoro Izrael odstąpi od Wszechmocnego Boga, tedy Bóg dopuści, że wróg uradzuje się nad Izraelem. Raszi. 4; 27. 13; 8. Jer. 9; 15. 12; 12. 19; 4. 44, 3.
? Cylk. 63 i 64?
64. Według tłumaczenia Onkelosa „służyć będziesz tam bałwochwalcom".
65. III. M. 26; 36. Jer. 14; 9 i 28; 12.
66. Życie twoje, jakby na nitce wisiało; będziesz ustawicznie w trwo, dze o życie twoje, czy nie przetnie go miecz wroga.
67. Trwoga o przyszłość i świadomość okropnej teraźniejszości sprowadzą ustawiczny, dręczący niepokój. Hiob 7; 4.
68. I ta straszna i zgrozą przejmująca przepowiednia spełniła się.
Jer. 10. 24 i 26. Jer. 42; 17 i 43; 7. Flaw. w „Wojnie żydowskiej" stwierdza, że Tytus i Hadrjan sprzedali niezliczoną ilość Judejczyków do niewoli egipskiej.
69. Odstraszające słowa przekleństwa miały tylko spowodować lud do utwierdzenia w dotrzymaniu przymierza, zawartego u góry Chorab. Raszbam. (III. M. 26; 3–46. II. M. 34, 10.)

√F LI - דברים ~~[illegible]~~ - XI

Zobowiązanie do wierności wobec przymierza z jedynym Bogiem. Rozdz. 30. Kto uchybił wierności przymierza może ją odzyskać przez prawdziwe nawrócenie się i pokutę. Przykazania Boga są jasne i zrozumiałe. Przekroczenia ich powodują śmierć, ale miłość, posłuszeństwo i wierność sprowadzają błogosławieństwa.

Rozdział ~~XXIX~~ 29.

1. I zawołał Mojżesz do całego Izraela i rzekł do nich: — Wy widzieliście
wszystko, co zdziałał Wiekuisty w oczach waszych w kraju Micraim
faraonowi i wszystkim sługom jego i całemu krajowi jego,
2. ~~Te~~ one doświadczenia wielkie, które widziały oczy twoje, znaki i cuda
wielkie one;
3. A nie dał (jeszcze) Wiekuisty wam serca, aby ~~uznać~~ zrozumieć (pojąć), ani oczu, aby
~~spostrzegać~~ widzieć, ani uszu, aby słyszeć, do dnia ~~tegoż~~ dzisiejszego.
4. A prowadziłem was czterdzieści lat po pustyni, nie rozstrzę-
piły się szaty wasze na was a obuwie twoje nie rozstrzępiło się z nogi twej;
5. Chleba nie jadliście, ani wina, ani upajającego (napojów) nie piliście,
abyście poznali, żem Ja, Wiekuisty, Bóg wasz.
a cap. 6. Gdy przybyliście na miejsce to, tedy ~~wyszedł~~ wyruszył Sychon, król Chesz-
bonu, i Og, król Baszanu, przeciw wam do ~~wojny~~ walki i pobiliśmy ich,
7. I zajęliśmy kraj ich i oddaliśmy go w posiadanie Rubenidom
i Gadydom i połowie pokolenia Menaszego.
8. Więc przestrzegajcie słów przymierza tego i ~~spełniajcie~~ wykonujcie je, abyście
rozumnie zdziałali ~~szczęściło się wam we~~ wszystko, co czynić będziecie.
a cap. 9. Wy stoicie dziś wszyscy wobec Wiekuistego, Boga waszego, naczel-
nicy pokoleń waszych, starsi wasi, nadzorcy wasi, wszyscy mężowie Izraela,
10. Dzieci wasze, żony wasze i ~~obcy~~ cudzoziemiec twój, który wśród obozu twego, od rą-
biącego drwa ~~wasze~~ twoje do czerpiącego wody ~~twoje~~ dla ciebie;
11. Abyś ~~wszedł~~ wniknął w przymierze Wiekuistego, Boga twego, i w zaprzysiężenie
nie jego, które Wiekuisty, Bóg twój, zawiera z tobą dziś;

a rap. 12. Aby ustanowił ciebie dziś sobie narodem a On okazał się tobie Bogiem, jak zapowiedział tobie i jak przysiągł praojcom twym: Abrahamowi, Izakowi i Jakóbowi.

13. A nie tylko z wami samymi zawieram przymierze to i zaprzysiężenie to,

14. Lecz z każdym, który obecny tu z nami stoi dziś wobec Wiekuistego i którego niema tu z wami dziś.

a rap. 15. Wszak wy wiecie, jak mieszkaliśmy w kraju Micraim i jak przewędrowaliśmy wśród narodów, przez które przechodziliście.

16. I widzieliście (ich) obmierzłości i bałwany ich, drewno i kamień, srebro i złoto, które u nich.

17. Niechaj nie będzie wśród was mężczyzny lub kobiety, lub rodziny lub pokolenia, którego serce odwróciłoby się dziś od Wiekuistego, Boga naszego, aby pójść, aby służyć bożkom narodów owych; niech nie będzie wśród was zaród, wydający jad i piołun!

18. I stałoby się, gdy usłyszy słowa zaklęcia tego, tedy pobłogosławi siebie w sercu swojem, mówiąc: - błogo będzie mi, gdy w stałości serca mego będę postępować, aby usunąć z napojem pragnienie.

19. Nie zechce Wiekuisty przebaczyć jemu, ale wtedy zadymi gniew Wiekuistego i gorliwość Jego przeciw mężowi owemu i spadnie na niego wszelkie przekleństwo, zapisane w księdze tej i wymaże Wiekuisty imię jego z pod nieba;

20. I wyłączy go Wiekuisty na nieszczęście z wszystkich pokoleń Izraela według wszystkich przekleństw przymierza, zapisanego w księdze Zakonu tego.

21. I ~~rzekną~~ powie pokolenie następne, dzieci wasze, które powstaną po
was, i cudzoziemiec, który przybędzie z kraju dalekiego, i ujrzą klę-
ski kraju tego i choroby jego, któremi osłabił go Wiekuisty:
22. Siarka i sól, pogorzelisko ~~całej~~ całego ~~ziemi~~ ~~kraju~~ kraju, nie zasiana i
nie rodząca, i nie wzejdzie na niej żadne ziele, jak zbu-
rzenie Sodomy i Amory, Admy i Cebojim, które ~~wywrócił~~ zburzył Wiekuisty
w gniewie swym i w zapalczywości swojej.
a cap. 23. I ~~rzekną~~ powiedzą wszystkie narody: – Dlaczego uczynił Wiekuisty
tak krajowi temu? ~~Skąd zapalczywość~~ Cóż to za żarliwość gniewu wielkiego tego?
24. ~~A~~ Tedy odpowiedzą: – ~~Zato~~ Dla tego, że opuścili przymierze Wiekuistego, Boga ojców ich, które
zawarł z nimi, gdy wyprowadził ich z kraju Micraim;
25. ~~A~~ I poszli i służyli bożkom obcym i ~~korzyli~~ kłaniali się im, bożkom,
których nie znali i których nie ~~przydzielił~~ udzielił im;
26. ~~Tedy~~ Więc zapłonął gniew Wiekuistego nad krajem owym, że przy-
wiódł na niego wszelkie przekleństwo, zapisane w księdze tej.
27. ~~Więc~~ Przeto wyparł ich Wiekuisty z ~~roli~~ ziemi ich w gniewie i w zapal-
czywości i w oburzeniu wielkiem i rzucił ich do kraju obcego,
jak dnia dzisiejszego.
28. ~~Z~~ Tajne do Wiekuistego, Boga naszego, (należy), ale obja-
wione ~~jest~~ zostało dla nas i dla dzieci naszych na wieki, aby
~~wykonywać~~ spełniać wszystkie słowa ~~Nauki~~ Zakonu tego.

— · —

F 9–14. Następują wyjaśnienia, że przymierze obowiązuje wszystkich Izr. bez wyjątku po wszystkie czasy i pokolenia, że więc zapowiedziane błogosławieństwa i grożące przekleństwa są trwałe i nieuniknione. "Wy stoicie" silnie, mocno i wytrwale mimo dotychczasowych cierpień, dolegliwości i przeciwności. Tanchuma. Duch wiary czyni was nieśmiertelnymi.

L Wstępując do przymierza, musisz porzucić wszystkie pokusy i zachcenia.

P po wieki. Jech. 20; 32 i 33.

Γ Uzasadnienie powodu przestróg poprzednio wymienionych, a w zd. 17. i 18 wyszczególnionych.

⊥ Po materjale, z którego zrobione są bożki i po ozdobach ich ze srebra i złota poznaliście, jaką wartość przypisywali tym figurom.

× Hoz. 10, 5.

Ѱ Sens tego zdania ma być, że według jego przekonania błogosławieństwo lub przekleństwo zależy od postępowania większości, więc on też skorzysta z błogosławieństwa, chociaż wyłamuje się z ogółu. Hirsch. Jez. 44; 3. 58; 11. i 65; 13.

Γ 28. Tajne są wyroki Boga, ale natomiast obowiązkiem jest ściśle wykonywać przykazania Zakonu a tępić jawne występki.

Ibn Ezra.

Rozdz. 29. 1. Powołując się na dotychczasową opatrzność ~~Boga~~, wzywa Mojż. do wierności [. II. M. 19; 4. [więc wszystkich mężczyzn i kobiety, między którymi znajdowali się także ci, którzy wyszli z Egip.
2. ~~Jozk~~ [. 4; 34. i II. M. 4; 21. 7; 19. [Naocznie byli świadkami nadzwyczajnych zdarzeń, które stwierdzały wszechpotęgę B. H.
3. Widzieliście, ale nie umiecie odczuć ~~ważności~~, nie ~~umiecie~~ zdolni oceniać doniosłości, nie potrafiście zrozumieć wielkości dzieła wyzwolenia, nie pojmujecie wspaniałości treści przykazań i ustaw, które was wyróżniają z pomiędzy wszystkich współczesnych ludów. 30; 6. Jez. 6; 10. Jer. 5; 21.
4. ~~Postarzała~~ Mojż. słowa ~~Boga~~ 8; 2–4.
5. Żywili się przeważnie manną. 8; 3–6.
6–7. ~~Jozk~~ [. 2; 26. 3; 1 i 12. [Znajdujących się w niebezpieczeństwie wobec groźnych wrogów ocalił B.
8. Powtórzone I Król. 2; 3.
9. ~~Jozk~~; 22; 9. 26; 16–19. Joz. 8; 33 i 35.
~~9–12. Wy stoicie dziś wobec Wiekuistego, aby wejść w przymierze z Bogiem~~".
Szczególnie pamiętać powinna młodzież, biorąca na siebie obowiązki religijne. Herz.
10. (Egipcjanie, którzy przyłączyli się (do ludu) II. M. 12; 38. Joz. 9; 27 i 4.
(T. j. od najdostojniejszego do najprostszego wyrobnika.
11. Cel uroczystego zgromadzenia podan [. I. M. 15; 10. i 26; 28. II. M. 24; 3 i 8.
12. ~~Jozk~~ 26; 17. 27; 9. I. M. 15; 18. 22; 17. 26; 3 i 28; 13.
Wszystkie czyny, cuda, drogi i zwycięstwa zmierzały do tego, aby stworzyć z ciebie naród samodzielny. Jest to uspokojenie ludu, który z powodu wyliczenia przekleństw był przerażony i strwożony, więc Mojż. stwierdza wobec całego ludu, że przecież są jeszcze przy życiu i mogą nadal liczyć na opatrzność ~~Boga~~. Midrasz.
14. Przymierze obowiązuje nietylko obecnych, ale i wszystkich potomków.
15. Przysięga ma ich utwierdzić w wierze, aby nie byli skłonni do pogaństwa.
16. Bałwany są tak pogardy godne, jak płazy שקוצים Drewniane i kamienne figury zostawiali na miejscach otwartych, wiedząc, że ich nikt nie porwie, ale srebrne i złote ukrywali starannie. Raszi. 7; 25.
17. Może znajdzie się jednostka, skłonna do bałwochwalstwa, to działać może, jak korzeń jadowitej rośliny, która szerzy zniszczenie. 32; 32.
18. W obłędzie i zarozumiałości swej będzie się uważał za szczęśliwego nie wierząc w najczystszą sprawiedliwość ~~Boga~~ i będzie dążył do tego, aby wszystkich wciągnąć w zatratę. „Aby usunąć z ~~pomnożyć~~ napój ~~wraz~~ pragnieniem" t. zn. aby żądze naturalne „pomnożyć" nienaturalnemi pokusami. Onkelos i Raszi.
19. Odnosi się do jednostki; [. 20; 26. 28; 58 i 61. 30; 10. [że krzywoprzysięstwo ściągnie na niego przekleństwo.
20. Odnosi się do ~~całego~~ danego pokolenia.
21–27. Odnosi się do całego kraju i jest dalszym ciągiem zd. 69 poprzed. rozdz.
22. Zapowiedziane klęski dotychczas ~~dręczą~~ ten kraj. I. M. 19; 24. III. M. 26; 31.
23. Jerem. 22; 8 i 9.
F 28. 27. [. + (Jer. 21; 5 i 32; 37.) „Wyparł" ich (z ziemi własnej) do krajów diaspory.

Rozdział ~~XXX~~ 30.

1. I stanie się, gdy przyjdą na ciebie wszystkie słowa te, błogosławieństwo
i przekleństwo, które przed~~kładam~~ łożyłem tobie, i ~~zwrócisz~~ ~~[illegible]~~ przyjmiesz je do serca
twego wśród wszystkich ludów, do których wyprze cię Wiekuisty, Bóg twój;
2. I ~~po~~ nawrócisz się aż do Wiekuistego, Boga twego, i słuchać będziesz głosu Jego
~~we~~ według wszystkiego, jak ja przykazuję tobie dziś, ty i dzieci twoje, całem
sercem twojem i całą duszą twoją;
3. Tedy przywróci Wiekuisty, Bóg twój, jeńców twoich i zmiłuje się nad
tobą i ~~[illegible]~~ znów ~~[illegible]~~ cię i zgromadzi cię z ~~pomiędzy~~ śród wszystkich ludów,
do których rozprószył cię Wiekuisty, Bóg twój.
4. Jeśli będą ~~[illegible]~~ wygnańcy twoi na krańcu nieba, - stamtąd zgromadzi
cię Wiekuisty, Bóg twój, i stamtąd (cię zabierze) do siebie,
5. I ~~przywiedzie~~ przywiedzie cię Wiekuisty, Bóg twój, do kraju, który ~~[illegible]~~ posiedli (pra)ojcowie
twoi, i ~~[illegible]~~ posiądziesz go i dobrodziejstwa wyświadczy tobie i rozmnoży
ciebie więcej, niż (pra)ojców twoich.
6. I ~~[illegible]~~ obetnie Wiekuisty, Bóg twój, serce twoje ~~i serce~~ i serce potomstwa
twego, abyś miłował Wiekuistego, Boga twego, całem sercem twojem
i całą duszą twoją gwoli życiu twemu.
7. I ~~[illegible]~~ złoży Wiekuisty, Bóg twój, wszystkie przekleństwa te na wrogów
twoich i na nieprzyjaciół twoich, którzy prześladowali ciebie,
8. A ty nawrócisz się i ~~słuchać~~ będziesz słuchał głosu Wiekuistego, i ~~[illegible]~~ będziesz wypełniał
wszystkie przykazania Jego, które ja przykazuję tobie dziś.
9. I (wzmoży) ~~nadmiarzy~~ tobie, Wiekuisty, Bóg twój, w każdem dziele rąk twoich, w owocu
żywota twego i w płodzie bydła twego i w płonie roli twej ku pomyślności,
gdyż wróci Wiekuisty, ~~żeby~~ aby radować się tobą ku dobru, jak radował się
(nad) praojcami twymi,

10. jeśli ~~słuchać~~ będziesz głosu Wiekuistego, Boga twego, aby prze~~strzegł~~ przykazań
Jego i ustaw Jego, zapisanych w księdze Zakonu tego, gdy na~~po~~wrócisz się do Wieku-
istego, Boga twego, całem sercem twojem i całą duszą twoją.
a cap. 11. Gdyż przykazanie to, które ja przykazuję tobie dziś, nie jest niedościgłe ~~nadzwyczajne~~
~~ni~~ ono dla ciebie i nie dalekie ono;
12. Nie na niebie ono, abyś rzekł: – Któż wstąpi dla nas do nieba,
~~aby~~ i zabierze je dla nas i ~~da~~ usłyszeć nam je, żebyśmy ~~je~~ spełniali?
13. I nie z tamtej strony morza ono, abyś rzekł: – Któż przeprawi się ~~przebędzie~~
dla nas ~~poza~~ morze i zabierze je dla nas i ogłosi ~~usłyszeć~~ nam, ~~da~~ je
a żebyśmy spełniali je?
14. ~~Gdyż~~ Wszak bliskie tobie ~~słowo~~ sprawa bardzo, w ustach twoich i w sercu twojem, (abyś spełniać je.)
a cap. 15. Patrz, kładę przed tobą dziś życie i dobro, także śmierć i zło;
16. ~~Gdyż~~ ponieważ ja przykazuję ~~tobie~~ dziś, abyś miłował Wiekuistego, Boga twego, abyś
postępował drogami Jego i prze~~strzegł~~ przestrzegał przykazań Jego i ustaw Jego i praw Jego,
~~a~~ będziesz żył i mnożył się i pobłogosławi cię Wiekuisty, Bóg twój, w kraju
do którego przyb~~ywasz~~ędziesz, aby ~~odziedziczyć~~ posiąść go.
17. Lecz jeśli odwróci się serce twoje i nie usłuchasz a dasz uwieść się
i korzyć się będziesz bożkom obcym i będziesz służył im:
a cap. 18. ~~Zapowiadam~~ Oznajmiam wam dziś, że zginąć zginiecie, nie przedłużycie dni na ~~tej~~
~~ziemi~~, ~~dla~~ do której ty przeby~~wasz~~ędziesz Jarden, aby przybyć tam, dla posiadania jej ~~odziedziczenia~~
19. Świadczę się przeciw ~~wam~~ dziś niebem i ziemią; życie i śmierć kładę przed tobą,
błogosławieństwo i przekleństwo, więc wybierz życie, abyś żył ty i potomstwo twoje.
20. ~~Abyś~~ miłował Wiekuistego, ~~Boga~~ twego, abyś słuchał głosu Jego i abyś lgnął
do niego, gdyż to jest życie twoje i przedłużenie dni twoich, abyś zamieszkał
na ziemi, którą ~~za~~przysiągł Wiekuisty praojcom twoim: Abrahamowi, Izakowi i
Jakóbowi, ~~że~~ oddać im.

V1. „Przyjmiesz" t. zw. poznasz, uznasz i zachowasz w sercu na podstawie wymienionych zdarzeń historycznych, i bieżących faktów, że tylko przestrzeganie lub zaniechanie przykazań B. stanowi o błogosławieństwie lub przekleństwie ~~twym~~ w życiu twym.

F Gdy na wygnaniu w niedoli doznasz na sobie wszystkich klęsk, ale uznasz ~~twoje~~, ~~mać się będziesz~~ przepisy Zakonu i zastosujesz się całem sercem do nich, tedy B. przywróci tobie błogie czasy pierwotne.

P prozelitów za Mojż. i Joz., następnie za Ezry i Nechem, oraz w

V7. Zapowiedź pozostaje trwale 11;29. I. M. 12;2.
8. Odnosi się znowu do warunków w kraju Kanaan. 31;20.

V 18;15. 31;19.
L= Jez. 59;21. Zach. 4;2 i 3.

17. i 18. Przeciwieństwo w razie zupełnego odstępstwa od B. III. M. 19;4.

‡ B. zsyła ~~[illegible]~~ naprzód przestrogi za pośrednictwem zjawisk przyrody na niebie i na ziemi, a gdy te nie skutkują, następują klęski i zagłada.

Rozdz. 30. 1–10. Przepowiednia, że skutkiem groźnych klęsk opamięta się lud, nawróci się i zostanie wskrzeszony. 4; 30 i 31. III. 26; 40–45.
V1. 3. Według objaśnienia mędrców powinno być „i wróci Wiek. Bóg twój z jeńcami twojmi", gdyż Bóg nie opuszcza ich także w niewoli. Raszi. I Jer. 27; 12.
60; 21. Jer. 29; 14 i 30; 3. i 49; 6. Hiob 42; 10. Jech. 29; 14. Ps. 14; 7. Hab. 3; 2.
4. Nawet z najodleglejszych zakątków świata. Nech. 1; 9.
5. Przepowiednia ta odnosi się do czasów przyszłości. Majmon. V. M. 15; 18.
6. Jeżeli zechcesz poprawić się, to Bóg ci dopomoże. 10; 16. „Obrzeże serce twoje i synów twojich t. zn. Bóg wypleni z serca twego wybujałe żądze i pogańskie pojęcia a zostawi ci serce czyste, skłonne do dobrego.
V7. 8. 9. W porównaniu do ludów pogańskich. 28; 11. Jer. 32; 41.
10. Wymagane jest tylko posłuszeństwo i ścisłe przestrzeganie przepisów Zakonu.
11. Przykazania nie są nadmiernie wymagające, ani niedościgłe, nie są zbyt trudne ani niezrozumiałe, abyś nie mógł pojąć i zastosować w życiu.
12. Nie wymagają nadziemskich wysiłków i nie potrzeba nadludzkiego umysłu, aby wzniósł się nad obłoki i zwiastował je ogółowi.
13. Nie są ogłoszone gdzieś w nadmiernej odległości i nie są ograniczone nieprzebytemi przeszkodami sił żywiołowych.
14. Są tobie podane ustnie i pisemnie, powtarza się je wielokrotnie i objaśnia się je dokładnie, znasz je z zastosowania i przemawiają do serca i przekonania, zachęcając do pełnienia ich. II. M. 34; 27. Jez. 1; 8. 6
15–20. Życie błogie, spokojne sumienie, pomyślność doczesna, szczęście rodzinne a w przeciwieństwie czeka przekleństwo nad każdym czynem, zgryzoty sumienia, udręki życia, zgoła rozpacz niewiary. Wybór zależy tylko od wolnej woli, od rozumnego pojmowania celu życia. 11; 26. Jer. 21; 8.
16. ~~Jak tu~~ W twojej mocy leży, od własnej woli zależy twoje powodzenie. 6; 5.
V17. 18. 19. Nikt nie może tłumaczyć się nieświadomością przepisów, nikt nie może zrzucać ~~przekleństwa~~ winy na drugich. Wybór między dobrem a złem, między błogosławieństwem życia a przekleństwem zbrodni zależny jest od każdego. Należy tylko opanować złe żądze i namiętności, albo niegodziwe otoczenie, które czyha na zgubę naszą. Pismo Św., sumienie nasze i doświadczenie ludzi rozumnych są zgodne w wezwaniu do dobrego. Herzheimer. 4; 26.
„Świadczę się niebem i ziemią", gdyż są one wieczne, jak ludzkość. Niebo darzy was błogosławieństwem światła i ciepła, ziemia dostarcza wam środków pożywienia. Jak one nie zmieniają przez Boga nadanych sił przyrody, tak wy powinniście przestrzegać nadanych przykazań. Raszi. Ps. 16; 5.
20. ~~Życie~~ Najważniejszymi warunkami dobrobytu i szczęśliwego długiego żywota jest więc tylko ufność w B. i ścisłe przestrzeganie jego przykazań.

F LII – וילך – נב

Rozdz. 31. Mojżesz oddaje swój urząd Jozuemu a Zakon kapłanom i pisze pieśń ~~poetyczną~~ proroczą dla Izraela.

Więc Rozdział ~~XXXI~~ 31.

1. ~~I~~ Więc poszedł Mojżesz i wypowiedział słowa te do całego Izraela.
2. I rzekł ~~im~~ do nich: – Wieku stu dwudziestu lat jestem ja dziś; nie zdołam nadal wychodzić i ~~przybywać~~ przychodzić a Wiekuisty rzekł do mnie: – Nie przejdziesz Jardenu tego.
3. Wiekuisty, Bóg twój, On ~~przejdzie~~ postępować będzie przed ~~tobą~~, On wytępi narody te ~~przed twojem obliczem~~ wobec ciebie i ~~wydziedziczysz~~ wygnasz, posiądziesz je ich; Jehoszua, on pójdzie ~~postąpi~~ przed tobą, jak zapowiedział Wiekuisty.
4. I uczyni Wiekuisty im, jak uczynił Sychonowi i Ogowi, królom Emorei, i krajom ich, które zniszczył,
5. I odda je ~~wam~~ Wiekuisty ~~wobec was~~ wam i uczynicie im według ~~całego~~ wszelkiego rozkazu, ~~który~~ jaki przykazałem wam.
6. ~~Umacniajcie się~~ Bądźcie silni i utwierdźcie się, nie trwóżcie się i nie drżyjcie przed nimi, gdyż Wiekuisty, Bóg twój, On to, który pójdzie z tobą, nie ~~da~~ odstąpi ~~chwiać~~ cię i nie opuści ciebie.

a cap. 7. I zawołał Mojżesz na Jehoszuę i rzekł do niego w oczach całego Izraela: – ~~Wzmocnij się~~ Bądź silny i utwierdź się, gdyż ty ~~przejdziesz lud ten~~ przybędziesz z ludem tym do kraju, który zaprzysiągł Wiekuisty praojcom ich oddać im, a ty ~~wydziedziczysz~~ w dziedzictwo oddasz im.
8. A Wiekuisty, On (sam), który ~~postępować będzie~~ pójdzie przed tobą, On będzie z tobą, nie ~~da zachwiać~~ odstąpi cię i nie opuści ciebie, nie ~~obawiaj~~ trwóż się i nie ~~przerażaj się~~ drżyj.
9. ~~I~~ Więc napisał Mojżesz ~~ustawy te~~ Zakon ten i oddał ~~ją~~ go kapłanom, synom Lewiego, niosącym Arkę przymierza Wiekuistego i ~~wszystkim~~ całej starszyźnie Izraela.

a cap. 10. I przykazał Mojżesz im, ~~mówiąc~~ mówiące: – Z końcem siedmiu lat w czasie roku odpuszczenia, w święto Szałasów,

11. Gdy przybędzie cały Izrael, aby zjawić się przed obliczem Wiekuistego, Boga twego, w miejscu, które wybierze, odczytasz Zakon ten przed całym Izraelem w uszy ich.

12. Zgromadź lud, mężczyzn i kobiety i dzieci i cudzoziemca twego, który w bramach twoich, aby słyszeli i aby nauczyli się i obawiali się Wiekuistego, Boga waszego, i przestrzegali, aby spełniać wszystkie słowa Zakonu tego.

13. I dzieci ich, które (jeszcze) nie znają (przepisów), niech słuchają i uczą się obawiać się Wiekuistego, Boga waszego, po wszystkie dni, które wy żyjecie na ziemi, na którą przechodzić będziecie Jarden, aby posiąść ją.

a cap. 14. I rzekł Wiekuisty do Mojżesza: – Patrz, zbliżają się dni, abyś umarł. Wezwij Jehoszuę i stańcie w namiocie zgromadzenia, abym rozkazał mu. Więc poszedł Mojżesz i Jehoszua i stanęli w namiocie zgromadzenia.

15. I zjawił się Wiekuisty w namiocie w słupie obłoku i stanął słup obłoku u wejścia namiotu.

16. I rzekł Wiekuisty do Mojżesza: – Oto spoczniesz obok ojców twoich, a gdy powstanie lud ten i uniżać się będzie za bożkami cudzymi ziemi kraju, do którego on wchodzi między nich, i opuści Mnie i złamie przymierze Moje, które zawarłem z nim.

17. Więc zapłonie gniew Mój na niego w dniu owym i opuszczę ich i ukryję oblicze Moje przed nimi i stanie się żerem i nawiedzą go nieszczęścia i utrapienia i powie w dniu owym: – Czyż nie dlatego, że Bóg mój nie jest pośród mnie, nawiedziły mnie nieszczęścia te?

18. Ale Ja ukryję oblicze Moje w dniu owym z powodu wszelkiej niegodziwości, której popełnił, skoro zwrócił się do bożków cudzych.

19. A teraz napiszcie sobie pieśń tę i naucz jej synów Izraela, włóż ją
w usta ich, aby była mi pieśń ta świadectwem przeciw synom Izraela.

a cap. 20. Gdy zawiodę go do kraju, który przysiągłem ojcom ich, opływającego
mlekiem i miodem, i będzie jadł i nasyci się i utyje, zwró-
ci się do bożków cudzych i będzie służył im, a wzgardzi mną i złamią przy-
mierze moje.

21. Tedy stanie się, gdy nawiedzą go nieszczęścia mnogie i udręki,
że ozwie się pieśń ta wobec niego jako świadectwo, gdyż nie będzie
zapomniana z ust potomstwa jego; albowiem znam zamysły jego,
jakie on czyni dziś, nim przywiodłem go do kraju, który przysiągłem.

22. Więc napisał Mojżesz pieśń tę w dniu owym i nauczył jej synów Izraela.

23. I rozkazał Jehoszui, synowi Nuna, i rzekł: - Bądź silny i wy-
trwały, gdyż ty powiedziesz synów Izraela do kraju, który przysiągłem
im, a Ja będę z tobą.

a cap. 24. I stało się, gdy dokonał Mojżesz spisania słów Zakonu tego do księgi do końca,

25. Tedy rozkazał Mojżesz Lewitom, niosącym skrzynię przymierza Wiekuistego, mówiąc:

26. Weźcie księgę Zakonu tego i złóżcie ją u boku skrzyni przymierza Wieku-
istego, Boga waszego, a będzie tam przeciw tobie jako świadectwo,

27. Wszak ja znam upór twój i kark twój twardy; patrz, gdy jeszcze żyję
przy was dziś, przekorni jesteście wobec Wiekuistego, a o ileż bardziej po śmierci mojej!

a cap. 28. Zgromadźcie do mnie wszelką starszyznę pokoleń waszych i nadzor-
ców waszych, a przemówię do uszu ich słowa te a na świadectwo
ustanowię przeciw nim niebo i ziemię.

√18. Skarga ta jest niezasadniona, gdyż B. nie opuści ludu izr. chociaż go klęskami doświadcza za jego wykroczenia przez naśladowania pogaństwa i w ten sposób nawraca go na drogę czystej wiary

F gdy dotkną go klęski. Oczywiście, jako zakończenia księgi Zakonu ma przypomnieć cały Zakon. Nedarim 38a. i Sanhedryn 21 b.

√20. i 21. Gdy dobrobyt materjalny w nadmiarze spowoduje odstępstwo od wiary w jedynego B., co się sprawdza przez wszystkie wieki i pokolenia, wtedy zjawią się klęski dotkliwe i wtedy okaże się [illegible]

22. Mojż. przy pomocy Joz. nauczał t.zw. nietylko znajomość treści, ale i zrozumienie i przekonanie, że Zakon jest głównym celem i warunkiem chronienia ludu od wykroczeń i występków, a jedynym niezawodnym środkiem do uzyskania trwałej łaski B. Hirsch.

23. Wyraźne poruczenie władzy naczelnego wodza Jozuemu.

27. Przekora była powodem, że nigdy nie byli zupełnie oddani B., ani też całkiem nie odstąpili od B.

√6. Bądźcie silni" w odpornej obronie i wytrwali" w pokonywaniu przeszkód i trudności. [illegible] 3; 28. „Nie trwóżcie się" t.j. nie lękajcie się, nie traćcie odwagi, nie powątpiewajcie, Pieśń n.p. 3; 4. Hi. 7; 19. i 27; 6. V. M. 9; 14. I. Sam. 15; 16., gdyż B. was prowadzi, którego nikt nie przemoże.

7. Bądź silny i wytrwały w walce z ludami, które masz wyprzeć. Joz. 1; 6. 7. i 9.

8. Tylko silna wiara i ufność w B. ciebie ocalić może.

9. Spisanie części Zakonu wspomniane II. M. 24; 7. i 34; 27. i V. M. 27; 3. obecnie następuje zakończenie. Arkę przym. nosili Lewici IV. M. 3; 31. a w niektórych okolicznościach kapłani n.p. przy przejściu Jordanu (Joz. 3; 3.) przy okrążeniu Jerycha (Joz. 6; 6) przy wniesieniu do miejsca przenajświętsz. za Salomona I. Kron. 8; 3. i ~~[illegible]~~ przy oddaniu Zakonu wobec całego ludu. Hirsch.

↵ Zakon czytywano w domu codziennie (6; 7 i 11; 19.) ale w obecności większości zgromadzonego ludu odczytywano i objaśniano ważniejsze ustępy z księgi V. Krótkie streszczenie wypadków historycznych, znaczenie przestrzegania przykazań, wyznanie wiary, błogosławieństwa i przekleństwa, podniesienie ducha i utrwalenie w dobrem a przestrzeganie przed występkami; Hirsch. √15. W ten sposób cały lud poznał, że majestat B. objawił się Mojżeszowi i [illegible]

F 29. Bezpośrednio po śmierci Mojż. za życia Jozuego to nie nastąpiło. Sędz. 2; 7.

= przypomnienie obowiązków przymierza, zawartego z B. jedynym. 28; 69. i 29; 8.

Ujęcie przeszłości i prorocze przewidywanie przyszłości są najdobitniejszym dowodem, że Mojż. był istotnym wysłannikiem B. Hirsch.

29. Wiem, po śmierci mojej, że skazić, skazicie się i zboczycie (120.
z drogi, którą przykazałem wam, i spotka was nieszczęście w późniejszych
czasach, gdy zrobić będziecie nieprawość w oczach Wiekuistego, rozgniewając Go
dziełami rąk waszych.

30. I wygłosił Mojżesz w uszy całego zboru Izraela słowa
pieśni tej do końca jej.

Rozdz. 31. 1. Pożegnanie Mojżesza. Czując się bliskim śmierci, jeszcze raz
zagrzewa (do odwagi lud) i następcę swego (1-8 i 23), oddaje Lewitom
księgę Zakonu (9-13 i 24-27), ludowi jako ostatnie świadectwo
pieśń (14-22, 28-30 i r. 32), oraz błogosławieństwo (r. 33) i umiera (r. 34).
Zagrzewając do wytrwałości, powołuje się na następujące okoliczności:
1) Sam Bóg będzie wam pomocą, o czem świadczą dowody (zd. 3, 6 i 8), 2)
Bóg powołał dla nich przywódcę na dalszą drogę (zd. 3), 3) już niéraz
doznali cudownej pomocy Boga (zd 4), 4) Bóg nadał przykazania, odnoszące się do zdobytego już Kraju (zd. 5), 5) ufać winni w wierność Boga
(zd. 6 i 8), 6) Bóg przyrzekł kraj ojcom waszym (zd. 7). Mojżesz (siebie
Wyszedł „do ludu, aby okazać swoją skromność a nie wezwał ludu do)
2. „Wychodzić” do namiotu i „przychodzić” do was, czyli spełniać obowiązki
przywódcy duchowego, sędziego i wodza. V. 3; 28. IV. 27; 17 V mając lat 120. (wodza
3-5. Wytępienie bałwochwalstwa 7; 2. Nie ja, ale B. was poprowadzi i ustanowi innego)
V 6. 9. ~~Jak 27; 3.~~ 20; 10 i nast. Przypomina obowiązek (z żonami i z dziećmi) (II Kron. 34; 30.
i dlatego licznie przybywali na uroczystości
7-8. 10. W roku sobotnim wszyscy byli wolni od pracy rolnej. 14; 28. Nech. 8; 1-8. ←
11. Obowiązek odczytania miał król wedł. Talm. Sota str. 41.
13. Nietylko mężczyźni, ale i kobiety są obowiązane znać dokładnie przepisy religijne, a także dzieci mają się oswoić z niemi aby je stosować w życiu
codziennem.
II M. 2; 4. 33; 21 i 34; 2. IV. M. 27; 18. 16; 16 i 19.
14. Uroczysta instalacja Jozuego wobec majestatu Boga.
V 15. 16. ~~Jak~~ (I M. 15; 15. i 47; 30. II M. 34; 16. (Lud w nieświadomości będzie sądził, że bożki są związane z krajem, który zajmie, dlatego następuje)
17. Wyrażenie symboliczne zamiast opatrzność Boga ich opuści, a wtedy
staną się żerem wrogów. 7; 16 i 21. IV M. 14; 9. II M. 31; 34. 32; 34. 33; 5. Am. 3; 2.
V 18. 19. Pieśń tę stanowi następny rozdział. Każdy Izraelita ma umieć ją na
pamięć, aby mu przypominała jedynego Boga i ostrzegała go przed pogaństwem
V 20-21. Zapewnienie, że w całości Zakon nigdy nie będzie zapomniany. (V M. 6; 5 i 8; 21.
22. i stwierdzi, że wszelkie następstwa były zapowiedziane.
24. Jak 9 i 26. 49; 7. II M. 17; 9. i 25; 34. V M. 31; 16.
26. „U boku” w Arce przymierza obok tablic kamiennych. Raba bat. 14. gdzie
ją też znalazł arcykapł. Chilkjasz za Króla Jozjasza. II. Król. 22. II. M. 25; 21.

F LIII – האזינו – לב

Rozdz. 32. Pieśń o dobrodziejstwach Boga wobec niewdzięcznego i wiarołomnego ludu izraelskiego, który ukarze, lecz kiedyś znów ułaskawi. Mojżesz przed bliską śmiercią ma z góry Nebo zobaczyć Kanaan.

Skłońcie ucho Rozdział ~~XXXII~~ 32. F

1. Nadstawcie niebiosa, bo przemówię, i niech słucha ziemia wyrzeczenia ust moich!

2. Niech kropi jako deszcz, nauka moja, niech ciecknie, jak rosa, zapowiedź moja; jak nawalnica na zieleń i jak rzęsisty (deszcz) na warzywa.

3. Gdyż imię Wiekuistego wzniosę, wznieście cześć Bogu naszemu!

4. Opoką jest, nieskazitelne działanie Jego, gdyż wszystkie drogi Jego są prawością; Bogiem wierności jest a nie krzywdy, sprawiedliwy i szczery jest On.

5. Skazili się nim, nie są (już) dziećmi Jego, jest wstydem ich, pokolenie przewrotne i wykrętne!

6. Czyż Wiekuistemu wywdzięczacie się tak? Ludu niegodny i nierozumny! Czyż nie On Ojcem twoim, władcą twoim? On stworzył cię i utrwalił cię!

7. Pomnij dni odwieczne, rozważcie lata z pokolenia na pokolenie; zapytaj ojca twego a opowie tobie, starszych twoich a oznajmią tobie.

8. Gdy udzielał Najwyższy narody, gdy rozpraszał synów ludzkich, ustalił granice ludów podług liczby dzieci Izraela.

9. Wszak udziałem Wiekuistego jest lud Jego, Jakób jest miarą dziedzictwa Jego.

10. Znalazł go na ziemi pustyni i w pustkowiu, wycia stepowego; otacza go, czuwa nad nim, chroni go, jak źrenicy oka swego.

11. Jak orzeł rozbudza gniazdo swoje, nad pisklętami swemi unosi się, rozpościera skrzydła swe, bierze je, unosi je na lotach swych.

12. Wiekuisty sam prowadzi go a nie był przy Nim bożek cudzy.

a cap. 13. Powiódł go po wyniosłościach kraju, że spożywał plony roli i karmił go miodem ze skały a oliwą z krzemienia;

14. Śmietanką krowią i mlekiem owiec z tłuszczem jagniąt i hodowli baranów,

*Baszanu i Kozłów, z ~~Hussorem jądra~~ tukiem jądra pszenicy i ~~[illegible]~~ krew gron piją, 122.
też, ~~jako~~ wino wyśmienite.
15. Więc roztył się Jeszurun i ~~rozzuchwalił~~ rozbrykał się; ~~utył~~ – utuczyłeś się, zgrubiałeś i opasłeś się; – i ~~[illegible]~~ opuścił
(lud) ~~chat~~ Boga, który go ~~Stworzył swego~~, i ~~[illegible]~~ znieważył ~~skałę~~ opokę zbawienia swego.
16. ~~Podrażnili~~ Rozgniewali Go przez obce (~~bożyszcza~~ bóstwa), obmierzłościami rozgniewali Go.
17. Ofiarowali ~~biesom~~ demonom, które nie są Bogiem, ~~nieistniejącym siłom~~, bożyszczom, których nie znali,
nowym, które niedawno nastały; nie lękali się ich ojcowie wasi.
18. Opoki, która zrodziła cię, zapomniałeś, i niepomny byłeś Boga, ~~Twórcy twego~~ który stworzył cię.
w cap. 19. A widział Wiekuisty to, więc wzgardził (~~nimi~~) nimi, w ~~gniewie~~ niechęci oburzony synami i córkami swemi;
20. I rzekł: – Ukryję oblicze ~~Moje~~ me przed nimi, zobaczę, jaki koniec ich będzie, gdyż pokoleniem przewrotnem są, synami, w których nie ma wierności ~~[illegible] w nich~~.
21. ~~Rozgniewali~~ Oni Mnie niebogiem, drażnili Mnie ~~nicością~~ marnościami swojemi; Ja roz-gniewam ich nieludem, narodem niegodziwym ~~rozdrażnię~~ zamartwię ich.
22. Gdyż ogień rozpala się przez gniew mój i pali się do otchłani głę-biny i pochłania ziemię i plony jej i rozpala ~~posady~~ stoki gór.
23. Nagromadzę na nich nieszczęścia, strzały moje zużyję przeciw nim.
24. Wyssani głodem i strawieni gorączką i zarazą jadowitą; i zęby zwierząt ~~wyślę~~ puszczę przeciw nim, wraz z jadem pełzających w prochu.
25. Z zewnątrz zniszczy miecz a w ~~budynkach~~ mieszkaniach trwoga, tak mło-dzieńca, jak dziewicę, niemowlę (wraz) z mężem sędziwym.
26. Rzekłbym: – ~~Zmiotę~~ w kąt wrzucę ich, ~~zniszczę~~ zatrę z ludzkiej pamięci ich.
27. Gdybym ~~na złości wrogów nie zważał~~ zmartwienia nieprzyjaciół ich nie zważył się, aby nie zapoznał dręczyciel jego, żeby nie powiedzieli: – Ręka nasza wzniosła a nie Wiekuisty zdziałał wszystko to!

28. ~~Gdyż~~ Wszak narode~~m~~ ~~straconej~~ zanikającej rady są oni (takiej) i niema w nich rozsądku.

a kap. 29. Gdyby mądrzy byli, ~~zrozu~~ mieliby to, rozważyliby koniec swój (ostatni).

30. Jakże ścigać mógłby jeden - tysiące a dwóch - rozpędzić dziesięć tysięcy,
gdyby nie ~~ich~~ Opoka ich zaprzedała i Wiekuisty nie wydał ich?

31. Gdyż nie jak ~~skała~~ Opoka nasza jest ~~twierdza~~ opoka ich, więc nieprzyjaciele ~~wrogi~~ nasi (niech będą w tem) sędziami.

32. Wszak z ~~winogradu~~ winorośli Sedomu jest wino~~grad~~rośl ich i z błoń Amory; ja-
gody ich - to jagody trucizny, grona ~~ich~~ goryczą są dla nich.

33. Jadem smoków jest wino ich i trucizną żmiji srogą.

34. ~~Czyż~~ to nie ukryte u Mnie, zapieczętowane w skarbcach Moich?

35. U Mnie odwet i odpłata w czasie, gdy zachwieje się noga ich, gdyż blizki
jest dzień niedoli ich i ~~zgotow~~ spieszy się, co ~~przeznaczone~~ dla nich.

36. ~~Gdyż~~ Wszak ~~osądzi~~ będzie Wiekuisty lud Swój i nad sługami Swymi zlituje się, jeśli
ujrzy, że znikła siła (ręka) i nie istnieje, co się ~~zabezpieczony~~ ~~ani~~ a opuszczą.

37. I ~~rzecze~~ powie: - Gdzież bożki ich? Opoka, ~~na~~ której ~~polegali~~ ufali?

38. Które tłuszcz ofiar ich pochłaniały, wypijały wino zalewek ich? Niechaj
wstaną i pomogą wam, niech będą (opoką) nad wami ochroną.

39. ~~Zobaczcie~~ Patrzajcie teraz, że Ja, Ja jestem, i niema Boga (innego) przy mnie; Ja uśmier-
cam i ożywiam, ranię i Ja leczę a nikt z ręki Mojej nie ocali.

a kap. 40. Gdyż wznoszę ~~ku~~ niebu rękę Moją i ~~rzekę~~ powiem: - Jako żyję ja (na wieki) ~~na wieki~~!

41. Jeśli naostrzę błyszczący miecz Mój i ujmie sąd~~zenie~~ ~~ręka~~ Moja: zwrócę
odwet na ciemięzcach Moich ~~wrogom Moim~~ a ~~nieprzyjaciołom~~ wrogom Moim odpłacę.

42. Upoję strzały Moje krwią a miecz Mój pożre ~~strawi~~ ciało z krwią pole-
głych i pojmanych, od głowy przywódców nieprzyjaciół ~~wroga~~ (pomsty)!

43. ~~Wysławiajcie~~ Rozweselajcie, narody, lud Jego, gdyż ~~krew~~ sług Jego pomści i pomstę zwróci na ~~dręczycieli~~ ciemiężców jego a przebaczy krajowi Jego, ludowi Jego!

a cap. 44. ~~I~~ Więc przybył Mojżesz i wypowiedział wszystkie słowa pieśni tej w uszy ludu, on i Jehoszua, syn Nuna.

45. A gdy skończył Mojżesz ~~przemawiać~~ wypowiadać wszystkie słowa te do całego Izraela,

46. Tedy rzekł do nich: — ~~Nastawcie~~ Zwróćcie serca ku wszystkim słowom, które ja zaświadczam wam dziś, że przykażecie dzieciom waszym, aby przestrzegali ~~wykonywania~~ spełniania wszystkich słów ~~Nauki~~ Zakonu tego.

47. Gdyż nie słowo puste to dla was, lecz ono jest życiem waszem i przez słowo to przedłużycie dni na ziemi, do której wy przebędziecie Jarden, aby ~~odziedziczyć~~ posiąść ją.

a cap. 48. I przemówił Wiekuisty do Mojżesza właśnie w dniu tymże, rzekłszy:

49. Wstąp na górę Abarym tę, na górę Nebo, która w kraju Moab, która naprzeciw Jerycha i ~~obaczysz~~ obejrzyj kraj Kanaan, który Ja daję synom Izraela ~~na posiadłość~~ w dziedzictwo.

50. I umrzyj na górze, na którą ty wstępujesz i bądź ~~złączony~~ przyłączony do ludu twego, jak umarł Aron, brat twój, na górze Hor i ~~złączony~~ przyłączony został do ludu swego;

51. ~~Gdyż wystąpiliście przeciw~~ ponieważ zawiniliście wobec Mnie wśród synów Izraela przy wodach Meryba-Kadesz, w pustyni Cyn, dlatego, że nie uświęciliście Mnie wśród synów Izraela,

52. Więc z daleka zobaczysz kraj, ale tam nie ~~przybędziesz~~ przejdziesz, do kraju, który Ja oddaję synom Izraela.

‡ „Skłonić ucho" t.zn. nietylko słyszeć, ale życzliwie przyjąć do wiadomości, przejąć się ważnością sprawy. Niebo jest źródłem, skąd nadchodzą warunki atmosferyczne, aby ziemia mogła wydawać plony, stanowiące błogosławieństwo dla ludzi; jako czynników, tworzących błogosławieństwo lub przekleństwo. ‡

Ł jako wysłannik i siewca światła i ciepła, prawdy i życia, w rozwoju roli ludzkości, porównuje (zd. 2) naukę i przepowiednie do urodzajności i płodności ziemi, uwarunkowanej zjawiskami przyrody. Hirsch.

√ II. M. 15; 8. IV. M. 23; 19. Jech. 16; 7.

√ Mojż. zastrzega się, że przemawia nie w imieniu własnem, ale w imię B., który mu to nakazuje. II. M. 33; 19. V. M. 8; 10.

P √ V. M. 20; 19. (IV. M. 8; 4.) II. M. 32; 4. (15; 2. i) Jech. 43; 11. (Jer. 26; 4. 35; 11. i 43; 16. Jer. 5; 13.) Ps. 49; 15. (18; 27) 89; 44. 145; 7. Hi. 9; 20.

Ł 6. Zapytajcie siebie: Czy za wszystkie dobrodziejstwa, łaski i cuda, które wam wyświadczył, tak macie odpłacić?

Rozdz. 32 Pieśń prorocza odnosi się do przeszłości i przyszłości Izraela
i ma być wiecznem świadectwem przestrogi na wypadek odstąpienia od
wiary w prawdziwego Boga. W krótkich i płomiennych wyrazach, prze-
pełnionych goryczą i bólem, przedstawia prorok w treściwych i wstrzą-
sających obrazach skutki niewdzięczności, przekory i lekkomyślności i
ciska w oczy ludowi odpowiedzialności za ich własne występki.
Pieśń prorocza obejmuje: 1) wstęp (1-6), 2) dowody łaski Bożej (7-14), 3) od-
stępstwo Izraela (15-18), 4) przyszły sąd Boży (19-35) i 5) zmiłowanie (36-43).
Ścisła treść świadczy, ile wycierpiał ten Mąż Boży, co czuł i zdziałał
dla bezgranicznie umiłowanego, ale niewdzięcznego ludu. Forma
ujęta jest w nierównanie silne i śmiałe wyrazy, jakich żaden
następny prorok nie użył. Herzheimer (4;26.
1. Wezwanie nieba i ziemi na świadków, jak: 30;19. 31;28. Jez. 1;2. Mich. 6;1.
2. Oby słowa moje wnikły (budujące) do serc wszystkich, jak ożywczy deszcz owocnie
działa na roślinność. (Ps. 72; 6. Jez. 55; 10. I. M. 1; 11.) (Kapłanów lud odpowiadał: ברוך שם כבוד מלכותו
3. jak (Ps. 99; 6. Jez. 1; 2. Mędrcy wywodzą stąd, że przy każdem błogosławieństwie
4. Opoka, na którą niezawodnie polegać można. Saadja i Syfri wywodzą
od wyrazu יצר i tłumaczą „Stwórca lub twórca". Oznacza to symbo-
licznie niezachwianą opiekę i ochronę, lub niezmienne, trwałe postano-
wienie Boga, albo że „przymierze Boga jest wieczystotrwałe". Herder. „Nie-
skazitelne działanie" odnosi się (do szczególnie) do zrządzeń Boga na
pustyni, przeciw którym nieraz lud narzekał. Majmon. Od tego zdania
rozpoczyna się modlitwa za zmarłych, co stanowi zarazem wyznanie,
że zrządzenie Boga jest zawsze sprawiedliwe. „Bez krzywdy" t. zn. że
nawet bezbożny otrzymuje należną zapłatę, jeżeli spełni jaką cnotę. Raszi.
5. „Skaziło się" pokolenie na swoją hańbę a nie Boga. Onkelos. Bóg
jest zawsze najsprawiedliwszy i najwierniejszy i spełnia swoje obietnice,
ale lud izr. cierpieć będzie z powodu swego odstępstwa od Boga. 9;12.
15;4. II. 32; 7. Prz. S. 9; 7 Hi. 11; 15. Mich. 3; 9. Jez. 35; 10. 42; 16. IV M. 15; 38. i 19; 15.
Byli dziećmi, dopóki słuchali Boga, ale gdy odstępują od Jego przy-
mierza, przestają być nimi z własnej winy.
6. Przez wyzwolenie ludu z niewoli, nabył go Bóg na własność, jako
Ojciec, jako Stwórca, jako szczególny opiekun. W tem zdaniu po raz
pierwszy nazwany „Ojcem" dla zaznaczenia nadzwyczajnej miłości
w stosunku do ludu izr. i dla pobudzenia wzajemnej miłości za oka-
zane łaski i dobrodziejstwa. 6;5. 8;5. 14;1. I. 14;19. II. 15;16. Ps. 139;13.
Jez. 63;16. 21;8. i 34;7 (i 18;17.

Γ oznaczają w ogóle okresy czasu, epoki czyli ery historyczne.

F Ojcowie mają żywo w pamięci zdarzenia a starszyzna rozumna i doświadczona zdoła objaśnić i uzasadnić przyczyny i skutki spraw i zajść.

>> Dziedzictwem innych narodów jest ziemia, kraj, grunt, gleba, przez nie uprawiana, kultywowana. Izrael stanowi dziedzictwo B., który ten naród kształci i rozwija fizycznie, duchowo, moralnie i społecznie. ~~[illegible]~~.

Jakób, bezdomny wędrowiec i tułacz, stał się patriarchą pokoleń izr., którymi B. (jako) opiekował się szczególną posiadłością swoją. V. M. 6; 7 i 8. Ps. 16; 6. Mi. 2; 5. Hirsch.

†† B. chronił lud izr. nie tylko od przygód i klęsk fizycznych i materjalnych, ale od zarazy moralnej i religijnej.

* Wyraz „wzniosłości" czyli wyżyny ma także znaczenie symboliczne jako władza, potęga, duchowa wyższość, doskonałość. IV. M. 21; 29 i 41. V. M. 33; 29. Ps. 18; 34. Jez. 14; 15. 58; 14. Am. 4; 13. Mi. 1; 3. Hab. 3; 18.

L Dosadne określenie tłustości [miejsca] i doskonałego rodzaju wina.

7. Wyrazy שנות, ימות zam. ימי, שני jak Ps. 90; 15. przypisywany Mojżeszowi. 126
Hiob 8; 8. 15; 10. W starożytności tradycja była żywem źródłem historji. F.
8. Gdy w pierwotnych czasach Bóg wyznaczył siedziby każdemu szczepowi, plemieniu i narodowi, wtedy dla Izraela wyznaczył Kanaan, gdzie było poprzednio 12 plemion, a w ich miejsce
74; 17. później 12 pokoleń Izraela. Raszi. I. M. 10; 15–18. 14; 19 i 20. 21; 11. 26; 3 i 4.
Ps. 105; 11 i 12. ××II. M. 7; 15. i 34; 2× 21; 29. ××
9. Jako lud, sprzymierzony z Bogiem, stanowił Jego udział przy podziale ziemi jako dziedzictwo. Wyraz חבל zn. sznur, a w przenośni miara długości, gdyż sznurem dawniej mierzono. Zech. 2; 5. Udział Jakóba był trzykrotny: za zasługi pradziada (dziadka), ojca i jego samego. Raszi.
>> 10. „Znalazł" czyli przekonał się o wierności Jakóba i synów jego, bo błąkających się po pustyni u stóp Synaju całe pokolenie Izraela przyjęło na siebie obowiązek przestrzegania przykazań. Wśród wycia wichrów i dzikich zwierząt przebywali na pustyni. F. „Jak źrenicy oka" ~~jest pojmowanie~~, wyraża ~~jące~~ nadzwyczajną czułą i troskliwą opiekę. Ps. 89; 10. IV. 11; 22. 8; 5. Jer. 2; 2.
F Na pustyni wzniósł ich Bóg z najniższego stopnia oświecenia do poznania istoty prawdziwego Boga i wskazał im ziemskie znikome wyżyny, gdzie jako marne stworzenia tylko w otchłani żądzy mogą zginąć, o ile nie wzniosą się do wyżyn duchowej doskonałości. Sab. 88 i Ab. Zara 3. ++
11. Jak orzeł, wracając do gniazda, rozbudza uradowane pisklęta, którym przynosi pożywienie i które osłania pieczołowicie, tak Bóg miłościwie chronił i bronił lud izr. po pustyni i wiódł go wśród groźnych niebezpieczeństw.
II. M. 19; 4. Jez. 63; 9. P{
12. Bóg nie wzywał ~~potrzebował~~ żadnych bożyszczy obcych ~~pomocników~~ do wykonania dzieła Swego.
P. Wszystkie ptaki noszą swe pisklęta pod skrzydłami, gdy je przenoszą z jednego miejsca na inne, chroniąc je przed orłem, tylko orzeł nosi swe pisklęta na skrzydłach, aby je chronić przed strzałą. Tak Bóg schronił lud izr. przed strzałami i pociskami ścigających ich Egipcjan. Raszi. III. M. 13; 46. V. M. 33; 28.
13. Powiódł go, jakby na wozie wojennym, od רכב. Jez. 58; 14. Am. 4; 13. Mich. 1; 3. Przy pomocy Boga lud izr. jako zwycięzca zajął kraj, który mimo znaczniejszych wzniesień, aniżeli wszystkie sąsiednie kraje mają, wydawał obfite i bujne plony, bo nawet góry i skały były urodzajne. F
14. I. M. 48; 8. Jer. 7; 22 i 49; 11. Hiob 20; 17 i 34; 6. Am. 4; 1. III. M. 3; 4. IV. M. 18; 12. i 32; 1.
Wyraz חמר wyjaśnia Raszi jako przymiotnik „winne" t.zn. że sok gron płynął, jak wino znakomite.
15. Wyraz ישרון wywodzą niektórzy od ישר = prawy, pobożny, rzetelny, IV. M. 23; 10. inni uważają go za skrócenie wyrazu ישראל, przyczem końcówka ון oznacza nazwę zdrobniałą, pieszczotliwą. 33; 5 i 26. Jez. 44; 2.
Wyraz ten pojawia się tu po raz pierwszy.

Γ Cześć, chwałę i wdzięczność, które należą się B., oddaje urojonym siłom

F Kto traci pojęcie i przekonanie o wszechmocy jedynego B., ten popada w zwodnicze wierzenia w siły złe, szkodliwe, a zdradliwe, podstępne.

Izrael w szczęściu i dostatku rozzuchwalił się i skrnąbrniał, jak byk utuczony i nie chciał dźwigać jarzma obowiązków religijnych. Poeta w swojej wizji przedstawia przyszłość jako przeszłość. Hoz. 4; 16. Mich. 7; 6 (i 13; 6.) Nach. 3; 6.

16. ~~Jak~~ II M. 20; 5.

17. Wyraz שדים zn. siła ciemna (niszcząca, nieznana i niewidzialna), zły duch, bies, demon, wywodzą niektórzy od שדי = moc, potęga (władza); III M. 17; 7. Ps. 106; 37.

18. Jak matka ~~która~~ w cierpieniach rodzi i wychowuje dziecko, tak Bóg troskliwie i z miłością powołał lud Izr. do samodzielności i otoczył go czujną opatrznością. zd. 4. Ps. 2; 7 i 90; 2. (68; 36) To zlekceważenie przez ludzi opieki Boga jest szczytem wszelkich grzechów, za co następują kary. Jez. 18; 7.

19. Rozgniewali Go (zd. 16.), więc B. wzgardził nimi. Jer. 14; 21. i Jer. 33; 23. (ich

20. „Jaki koniec ich będzie", gdy odwrócę się od nich i nie ochronię. Jest to ironiczny, ludzki sposób wyrażania się. 31; 17. „Niema wierności w nich" – U stóp Synaju zapewniali: „Wszystko, co rzekł Bóg, usłuchamy i spełnimy" a wkrótce potem ulali sobie cielca. Rasi. ~~31; 17~~ 18; 19. IV M. 14; 11.

21. Wyrażenie בלא אל t.zn. czemś, co nie posiada nic boskiego, odpowiada בלא עם „nieludem", jakąś dziką hordą nieskoordynowaną, barbarzyńską. Wyrażenie בהבליהם odpowiada בגוי נבל Jak oni gniewali mnie przedmiotami, nie posiadającemi żadnych cech boskich, tak Ja ich martwić będę jakąś zgrają, która niegodna jest nazwy narodu. Jez. 23; 13. Ps. 14; 1.

22. ~~Gniew Boga~~ przedstawiony symbolicznie, jakby żar ognia, niszczącego wszystko a nawet wywracający góry z posad ich, czemu żadna moc ziemska nie może przeszkodzić. 29; 22 i 23. Ps. 115; 2.

23. Nasze klęski spadną na nich, jak niespodziewane strzały. Jez. 7; 21. i 29; 1. Hiob 6; 4. Ps. 38; 3.

24. Zwierzęta drapieżne rozszarpią wycieńczonych z głodu: ~~Onkelos~~ Michaelis
23; 26. III M. 26; 22 i Jer. 8; 17. Hab. 3; 5. Micha 7; 17. Ps. 78; 48. V M. 22; 24. Rasi n. 4. 8; 6.

25. Poza domem wojna wytępi młodzież, w domu trwoga ~~śmierci~~ (wywoła, zniszczy) kobiety, dzieci i chorych, wreszcie starcy w niemocy i w rozpaczy, widząc zagładę najbliższych umiłowanych, legną wyczerpani. Jer. 9; 20 i 11; 13. Jech. 8; 12.

26. Wyraz אפאיהם tłumaczy ~~Onkelos~~, rozkładając go na אף אי הם t. zn. w gniewie uczynię z nimi tak, że inni zapytają: אי הם „Gdzie oni są?"

27. Wrogi (Izraela uważaliby zagładę) za dzieło „swojej" potęgi, przez co ubliżyliby czci i uznaniu prawdziwego ~~Boga~~, dlatego nie chce Bóg zupełnie wytępić. IV M. 14; 15–18. Sędz. 3; 16. Hab. 1; 15. Hi. 21; 29. Jer. 19; 4.

28. Nieszczęściem Izraela jest brak rozwagi, że z powodu ich odstępstwa oddaje ich Bóg w ręce wroga. Hiob 12; 13.

29. Zupełna zagłada wskazałaby ich, gdyby Bóg nie obronił ich dla uświęcenia Swego imienia wśród ludów. I M. 48; 11.

V Gdyby B. zupełnie opuścił Izr.; mogliby wrogowie sądzić, że to oni własnemi siłami pokonają lud izr.

V35. Wykroczenia ludzi ~~zbierają~~ (gromadzą) się aż ~~wybucha~~ zawisa nad nimi nienawistny los nieszczęścia i zagłady. Hirsch. I M. 2; 6. Hi. 31; 1. Prz. S. 1; 26.

V Barbarzyńcy zwykle ucinali głowy pokonanych, nabijali je na pale i obnosili je po obozie.

P Rozweselajcie los ludu mego, nie dręczcie go srogo i nieludzko! B. pomści ich krew niewinnie przelaną przez gnębicieli, którzy tem samem przeciw B. grzeszą. Jez. 66.24
Sifri objaśnia, że zakończenie tej pieśni przedstawia teraźniejszość, przeszłość i przyszłość losów Izraela wśród ludów. Treść tej pieśni da się podzielić na następujące ustępy: 1–6 stosunek B. jako rządcy wobec świata i Izr.; 7–12 przeznaczenie i dzieje powstania ludu izr.; 13–18 jego szczęście i obłęd w powodzeniu; 19–26. upadek z powodu obłędu; 27–35. cel rozproszenia między narody jako przestroga; 36–43. podźwignięcie z upadku i widoki przyszłości. ~~Hirsch~~

L Naprzód wygłosił przemówienie do całego ludu a następnie w towarzystwie Jozuego powtórzył do poszczególnych pokoleń.

‡ Skoro doszedł do celu swego posłannictwa, ma spokojnie zakończyć życie.

Va w 31. 30. ~~Jer.~~ √ III. M. 26; 8. √ Wrogi z dotychczasowej historji ludu izr. sami osądzą, że zwycięstwo nad nami mają do zawdzięczenia nie swoim bożyszczom, których niemoc dotychczas poznali, ale tej okoliczności, że Bóg nas opuścił.

32. Wrogi Izraela nie mają tego zrozumienia, gdyż są tak występni, jak Sodomici, a wszelkie ich czyny są zbrodnicze. I. M. 13; 10.

33. Jest to obrazowe przedstawienie ich zbrodni i występków. 29; 17. Jer. 15; 18.

34. Wszystkie wyroki Boga są wprawdzie z góry utworzone, ale dla ludzi są one tajne i dopiero we właściwej chwili, gdy zło dosięga ostatecznej miary, wtedy się ujawniają. III. M. 7; 2.

√35. 36. Gdy już nastąpi najdotkliwsza kara dla Izraela (izraelitowie siła wrogów), wtedy Bóg zmiłuje się nad nim, ponieważ pogańskie ludy brną nadal w bałwochwalstwie, a Izrael przecież opamięta się. ~~Raszi~~ Wyrażenia עצור ועזוב, które powtarzają się jako przysłowiowe I. Król. 14; 10 i 21; 21. II. Król. 9; 8 i 14; 26. znaczy: zamknięty (niewolnik) i wolny; strzeżone i opuszczone, czyli ko- sztowne i błahe; żonaty i wolny, czyli wogóle przeciwne pojęcia. Raszi.

37. Stos Boga, który przemawiać będzie z wypadków, zapyta i powie:

38. Niechże teraz działają te bożyszcza, którym składaliście ofiary. Tak Bóg przekona o nicości bałwanów a potem ześle pomoc Izraelowi.

39. Wtedy uznacie, że poprzednie klęski i obecne ocalenie pochodzą tylko od Boga, że tylko u niego władza nieograniczona, że szczęście i niedola pochodzą tylko od niego. Powtórzenie wyrazu Ja, czyli Ja sam.

40. Symboliczny znak (określenie) uroczystej przysięgi. I. M. 14; 22. II. M. 6; 8. IV. M. 14; 30. (Ez. 20; 5, 6) Jez. 49; 18 i 22.

41. Wrogi Izraela są wrogami Boga, gdyż występują przeciw Izraelowi z nienawiści do Boga ich, aby szerzyć uznanie swoich bałwanów 27.

42. √ Zdanie to wyraża w śmiałych metaforach odwet nad barbarzyńcami za ich zbrodnie, dokonane na Izraelu. III. 10; 6.

43. ~~Jer.~~ I. M. 32; 21. III. M. 16; 16. i 26; 34. Ps. 145; 7 i 85; 2.

44. Równobrzmiące powtarzanie tych słów świadczy wobec ludu zgodność ich dążenia do szerzenia i utrzymania wiary w jednego Boga. 31; 14 i 19.

45. ~~Jer.~~ (Patrz) 31; 24-29. 46. ~~Jer.~~ (Patrz) Jeh. 40; 3. 44; 5. (Jer. (?) 30; 20.)

47. Słowa te nie są bez znaczenia, ale od przestrzegania ich zależy szczęście narodu.

48. (Gdyż) W którym Mojż. wygłosił pieśń, poważny I. M. 7; 13. II. M. 2; 12. (był jasny, nie zamącony, przy zupełnej świadomości i wobec całego ludu.)

49. ~~Jer.~~ IV. 27; 12-14. 21; 20. 34; 1. 32; 38.

50. ~~Jer.~~ IV. 20; 12 i 23.

51. ~~Jer.~~ IV. M. 20; 13. 27; 14.

Ponieważ w spełnianiu swoich obowiązków przewinił w obecności całego ludu, więc też publicznie poniósł następstwa. III. M. 5; 15.

Rozdział ~~XXXIII~~ 33.

1. A to jest Błogosławieństwo, którem błogosławił Mojżesz, mąż Boży, synów
Izraela, przed śmiercią swoją.
2. I rzekł: – Wiekuisty z Synaju przybył i zaświtał z Seiru im, zajaśniał
z góry Paran i nadszedł z miriadów świętych; po prawicy jego płomień
prawa dla nich. / Wprawdzie miłuje pokolenia, wszyscy święci
3. ludy; jego w ręce Twej; i legli u
stóp Twych, przyjęli przemówienia Twoje.
4. Zakon przykazał nam Mojżesz jako posiadłość zboru Jakóba.
5. I był w Jeszurun królem, gdy zebrali się naczelnicy ludu, zjednoczone
zostały pokolenia Izraela.
6. Niech żyje Ruben a nie umiera i niech będą ludzie jego policzalni.
7. A to o Jehudzie, rzekł: – Wysłuchaj, Wiekuisty, głosu Jehudy, i do ludu jego przywiedź
go; ręka (siła) jego niech (mu starczy) a pomocą przeciw gnębicielom jego
Ty bądź mu.
cap. 8. A o Lewim rzekł: – Nieskazitelność Twoja i światłość Twoja do męża pobożnego (Twego)
(należą), którego doświadczyłeś w Massa, rozprawiłeś się u wód swaru;
9. Który mówi o ojcu swym i o matce swej: nie widzę ich, (swoich) braci
nie poznał, a synów swych nie uznał, gdyż przestrzegali wyrzeczenia
Twego i przymierze Twe zachowali.
10. Uczą praw Twych Jakóba a Zakonu Twego Izraela, wnoszą kadzidło
przed swych Twoje i całopalenia na ołtarz Twój.
11. Błogosław, Wiekuisty, siłę jego a dzieło ręki jego przyjm łaskawie; przetrąć
lędźwie przeciwników jego i wrogów jego, aby nie powstali.
cap. 12. O Benjaminie rzekł: – Ulubieniec Wiekuistego, spoczywa bezpiecznie
przy Nim; ochrania go każdego czasu a między barkami Jego
spoczywa.

F LIV – וזאת הברכה –

Rozdz. 33 Błogosławieństwa pożegnalne Mojżesza. 34. Śmierć Mojżesza opłakiwana przez cały naród.

13. A o Józefie rzekł: – Błogosławiony przez Wiekuistego ~~niech będzie~~ kraj jego, wykwitem ~~darami~~ nieba, rosą i tonią ~~rozpostartą~~ spoczywającą na dole, ~~pod nią~~.
14. I wykwitem ~~darami~~ płonów słońca i wykwitem ~~darami~~ wytworów księżyca,
15. I wykwitem (~~darami~~) szczytów gór przedwiecznych i wykwitem ~~darami~~ pagórków od wiecznych,
16. I wykwitem ~~darami~~ ziemi i obfitości jej ~~[illegible]~~, i łaską jego, który przebywał ~~[illegible]~~ w cierniaku, niech przybędzie na głowę Józefa i na ciemię wybrańca braci jego ~~twoich~~!
17. Pierworodny byka ~~cielca~~ jego – wspaniałość jego a rogami bawołu (są) rogi jego; niemi ludy zbodzie razem aż na krańce ziemi; a te są miriady Efraima i te są tysiące Menassego.
a cap. 18. A o Zebulonie rzekł: – Raduj się, Zebulunie, w czasie ~~przy~~ wyjścia twego, a Issacharze w namiotach twoich!
19. Ludy na górę wzywają, tam ofiarują ofiary sprawiedliwości, gdyż obfitość ~~nadmiar~~ mórz wysysają ~~[illegible]~~ i takie ukryte skarby piasku.
a cap. 20. A o Gadzie rzekł: – Pochwalony ~~Błogosławiony~~ rozprzestrzeniający granice Gada! Jak lwica wylegnie się i rozszarpuje ramię, wraz ~~także~~ z ciemieniem.
21. A upatrzył pierwsze dla siebie ~~[illegible]~~, gdyż tam dział prawodawcy (tam) ~~zachowany~~; a przybył na czele ludu, sprawiedliwość Wiekuistego spełniał i prawo Jego z Izraelem.
a cap. 22. A o Danie rzekł: – Dan to ~~jest~~ młody lew, wyskakujący (daleko) od Baszanu.
23. A o Naftalim rzekł: – Naftali syty jest łaski (Boga) i pełen błogosławieństwa Wiekuistego, morze (zachód) i południe posiądzie ~~[illegible]~~.
a cap. 24. A o Aszerze rzekł: – Błogosławiony synami ~~niech~~ będzie Aszer, będzie ~~niech~~ miał upodobanie (między) braci swoich i zanurzy w oliwie nogę swą.
25. Żelazo i miedź (...) zawory twoje i jak (długie) dni twoje – bogactwo ~~obfitość~~ twoje.
26. Nikt nie jest, jak Bóg, Jeszurunie! Który kieruje ~~[illegible]~~ w niebiosach na pomoc twoją i w sławie swojej i obłokach,

P znaczenia jego błogosławieństwu, które wypowiada z głębi własnej intencji a nie na rozkaz. Ps. 90. Genialnym duchem proroczym przewidywał też wszystkie niedole, klęski i nieszczęścia [cierpienia i pokuty] w rozproszeniu po całej ziemi z powodu braku wiary i lekceważenia przepisów Zakonu, co nam historja w tak rozpaczliwych obrazach maluje.

b Raszi tłumaczy „ludy", ~~powołując się na~~ w myśl zdania I.M. 35; 11. ~~gdzie jest zapowiedź~~, że „ludy i narody z ciebie wyjdą."

xx Raszi: „Dusze cnotliwych ~~[illegible]~~ strzeżone są u Niego" w myśl zdania I. Sam. 25;29. Zasłużyli też na to, gdyż...

R. Wolf Majer z Pragi wyjaśnia wyraz מדבר w znaczeniu מתדבר „co usłyszeć dałeś, aby im powiedzieć." IV.M. 7;89.

Przybytkiem (czasu)

cap. 27. jest przystanią Bóg odwieczny, a z głębin wydźwiga wieczność i wypę-
dza przed tobą nieprzyjaciela i rzecze: – wytęp jenie!

28. Tedy zamieszkał Izrael bezpiecznie, odosobnienie; źródłem Jakóba jest w kraju
zboża i moszczu, także niebo jego kropiła rosą.

29. Błogo tobie, Izraelu, któż (jest), jak ty? Lud zbawiony przez Wiekui-
istego, tarczą pomocy twej, i który jest mieczem w sławie twej. Schle-
biać będą nieprzyjaciele tobie, a ty po wyżynach ich stąpać będziesz!

Rozdz. 33. Błogosławieństwo Mojżesza zawiera prorocze ojcowskie życzenia,
jak Błogosławieństwo Jakóba (I. M. 49.), na którego się powołuje, ale
omija pokolenie Szymona i odmiennie stosownie do zmienionych warunków i wyraża życzenia. Pierwsze
4 i ostatnie 4 zdania odnoszą się do ogółu Izraela, jako narodu zjedno-
czonego pod opieką jedynego Boga, który w miłości ochraniał ich
i wiódł do wyzwolenia osobistego i duchowego, jak na Synaju i w in-
nych miejscowościach objawiał się ludowi w majestacie i nadał mu
cnotliwe i niewzruszone przykazania (nadanych przykazań). „1. Mąż Boży” czyli wysłannik

Va cap. Boży t. j. prorok. I. Sam. 9; 6. 2; 27. I. Król. 12; 22. „Przed śmiercią”, gdy
duch proroczy najwyżej się objawia. I. M. 27; 7. 49; 1–28. 50. 16. M. 31; 24.

F{ 2. Objawienie na Synaju jest moralną i najtrwalszą podstawą błogosła-
wieństwa dla całego narodu i dla całej ludzkości. Sędz. 5; 5. Hab. 3; 3.
„Miryjady” jest ogólnem określeniem (głównie w odniesieniu do aniołów) niezliczonej ilości „świętych” t. j. zastę-
pów aniołów. Ps. 68; 18. „Prawo Świętości” t. j. nieustający płomień błyskawic,
które towarzyszyły nadaniu przykazań.) Zamiast wyrazu ‏דָּת‏ jest nazwa
chaldejska ‏דת‏ = Zakon. (Inni sądzą, że to odnosi się do słupa ognistego,
który przodował im w pochodzie przez pustynię. Jeszcze inni odnoszą to do świat-
= rozjaśnionej przykazaniami. Jez. 60; 1–3. II. M. 1; 5; 6. III. M. 25. 49. łości duchowej, umysłu i wiary. =
3. Zakon obowiązuje przedewszystkiem tylko pokolenia Izraela, gdyż
im nadał go Bóg z miłości. (Onkelos i Mendelssohn. zd. 19. I. M. 49; 10. b
(Wyraz ‏עמים‏ tu w znaczeniu pokolenia) „Wszyscy święci jego” t. j. w myśl zdania
II. M. 19; 6. oddali się w zupełności Swojej woli. xx Herder to tłumaczy: „Uczą
się jako uczniowie, u stóp nauczającego ojca siedząc”, czyli inaczej:
leżą u stóp Króla swego (zd. 5), hołdująco przyjmują Zakon Jego.

F{ Błogosławieństwo rozpoczął oddaniem czci Bogu, potem następuje błogosławieństwo dla Izraela a wreszcie podziękowanie pomocą Boga w niedoli
1. „Mąż B.” t. j. mąż, którego Bóg wysyłał na sługę i wysłannika swego, co nadaje właściwą wagę

Г Ale także świątobliwym zpośród innych narodów należy uprzystępnić Zakon.
I. M. 31; 30. IV. M. 7; 89. i 10; 29.

ꟻ Późniejsi Królowie także podlegali Zakonowi, który był łącznikiem wszystkich pokoleń.

F Raszi tłumaczy: „W ~~tem~~ (doczesnem) życiu i po śmierci doczesnej" w przyszłem życiu, aby potomstwo jego przyjętem zostało w poczet braci swoich. I. M. 35; 22. Pokolenie Rubena nie odznaczało się żadną wybitną zaletą, ani zasługą.

P Raszi ~~wyjaśnia~~ sądzi, że po Szymonie następuje bezpośrednio Juda, ponieważ obaj przyznali się do postępowania wobec Józefa. ~~Hirsch~~ 15; 19.

Ł Jako stan kapłański mieli przedewszystkiem odznaczyć się nieskazitelnem, nienagannem, moralnem życiem i dać wzniosły i budujący przykład dla ludu a dalszym obowiązkiem było świadomie, niezmiennie strzec i objaśniać naukę Zakonu.
Śmierć Ar. i Mojż. (przed wejściem do kraju obiecanego) za jedyne przewinienie powinna być (światłością) przestrogą dla wszystkich duchowych i moralnych przewodników ludu. Hirsch.

V Sifri tłumaczy, że odstępcy pochodzili od matek z pogańskich ludów.

ꟻ Mieli oni strzec i pielęgnować czystości przymierza przez znajomość praw i spełniania przepisów (7; 2) II. M. 24; 3. Symboliczne obrzędki w Świątyni miały przedstawić ideał prawdy poznania świętej nauki i szlachectwo umysłu oddania się czynnie obowiązkom wobec B. Hirsch.

Całe to zdanie należy rozumieć: - Wszyscy cnotliwi oddają się
Tobie bezwzględnie, u stóp Twoich leżeli u góry Synaj i przyję-
li rozkazy Twoje ochoczo, na co następują ich własne słowa. S

4. W zdaniu tem, które stało się wyznaniem wiary, Mojżesz stwierdza, że lud przyjął te przykazania
jako obowiązujące po wszystkie pokolenia i wieki, że ich zatem nigdy przekroczyć nie należy, i że każda gmina obowiązana jest utrwalić Zakon.

5. W ten sposób, gdy cały lud jednomyślnie przyjął Torę u stóp Synaju, wtedy
Zakon stał się Królestwem Bożem. + II. M. 19, 7 i 8. Inni tłumaczą: Tylko wtedy, gdy cały
lud jednomyślnie tworzyć będzie gminę świątobliwą, wtedy Bóg będzie ich Królem.

6. Mojż. wypowiada tylko błogosławieństwa i życzenia, a pomija groźby
lub osobiste nagany, które wypowiedział Jakób.

* „Niech żyje" szczęśliwie (30, 15) a nie wymrze (I. M. 43; 8.) ze względu na
to, iż część zdolnych do boju przeszła przez Jordan, aby pomóc w zdo-
bywaniu kraju a część pozostała w granie wschodnich narażona
na napady wrogów. „Policzalnik z. za (co do liczby) zmniejszony". I. M. 34; 30. F

7. Pokolenie Szymona pominięte, gdyż rozszedło się później między
posiadłości Judy. Joz. 19; 1 i 9. Napisami o każdem pokoleniu
także różni się od błogosławieństw Jakóba. „Wysłuchaj głosu" przy
wyjściu do boju i „powiedź go" zwycięsko do [Onkelos] „Ty bądź mu"
schroną, aby nie był skazany na niczyją inną pomoc. Błogosławieństwo
to odnosi się do powołania pokolenia Judy do walki przed wszyst-
kimi w roli wodza. II. Kron. 18; 31. P

8. Pokolenie Lewiego ze względu na spełnianie służby Bożej było
błogosławieństwem dla całego Izraela. Majm. Znaczenie tego bło-
gosławieństwa tłumaczą uczeni: Oby Bóg utrzymał napierśnik Arona w po-
koleniu jego. Błogosł. rozpoczyna się pochwałą Arona, który pobożnością
swoją zasłużył na powierzenie mu napierśnika II. M. 28; 30,
gdyż nie brał udziału w narzekaniu w Massa II. M. 17; 7. Za przewinie-
nie zaś w Meryba IV. M. 20; (10) 12. odpokutował, jak Mojż. sam, który nie
doszedł do kraju obiecanego. L

9. Wierni przymierzu Lewici nie oszczędzali nawet najbliższych, którzy dali gorszący przykład odstąpienia od wiary,
II. M. 32; 26-29. Tem zasłużyli, aby piastowali godność nauczycieli
i urzędów przy służbie kapłańskiej 10; 8 i III. M. 21; 11. T Dali tem po-
stępowaniem przykład, że w sprawowaniu urzędów nie należy zba-
czać z drogi prawa i przepisów wiary nawet dla najbliższych z rodziny. V

10. F III. M. 1; 3. IV. M. 16; 6. i 18; 7. Jech. 44; 23. Hertz

11. Błogosław jego duchowe i moralne zalety, aby jego działalność w nauczaniu Zakonu była owocna a czyn-
ność przy ofiarach była łaskawie przyjęta. „Przeciwników" służby kapłań-
skiej wogóle, jak n. p. Korach i jego stronnicy IV. M. 16. i 17. (10; 35.) Ps. 67; 24.
III. M. 1; 4 i 21; 7. Jer. 17; 16

(jedyny z braci urodził się w Kanaan,
F Sztuki (Ł?) przynniera w Jerozolemie.

Ł Benj. nie brał udziału w zmowie braci przeciw Józefowi, a w domu pielęgnował i ochraniał ojca w sędziwym wieku jego, więc zasłużył na wyróżnienie. Sifri.

× w odnośnym układzie poziomym kraju.

√ Z pokolenia Efraima pochodził Jozue; IV. M. 13;7.

PP Raszi tłumaczy נזיר „wyłączonego" przez braci, którzy go sprzedali.

×× Raszi tłum. w tem miejscu נזיר przez „największy", jak I. M. 4;22. i IV. M. 27;20. i odnosi to do Jozuego, który odznaczał się siłą (wolą) do zdobywania kraju i wspaniałością majestatycznością bawołu jako władca i zwycięzca 31 królów. Jer. 3; 19.

= przedstawił Józef Faraonowi. I. M. 47; 2. dlatego imiona ich są tu dwukrotnie wymienione. I. Kron. 12; 32.

√ F Jako obok siebie sąsiadujące pokolenia otrzymują razem błogosławieństwo.

××× Raszi tłumaczy, że pokolenie Gada było tak silne, iż jednem uderzeniem miecza odrąbali wrogowi ramię i głowę. Pokonawszy miejscową ludność, spoczywał, jak lew, którego nikt nie odważy się zaczepić.

‡ Gad uważał swoją dzielnicę jako najważniejszą, jako początek kraju świętego. IV. M. 34; 2. gdzie też znajdował się grób Moj. (34; 6.) prawodawcy ludu.

√ Dan miał zająć (kraju, dział) aż do Leszem, gdzie mieściło się miasto Dan, więc zdobył miejscowości na płn. wschodzie i połud. zachodzie.

Ł dlatego okoliczne miejscowości dobrowolnie przyłączały się do jego dzielnicy. Hirsch.

>> Błogosławieństwa 2-5. i 25-29. są ogólne i odnoszą się do wszystkich pokoleń, a 6-24 dotyczą poszczególne pokolenia. Hirsch.

„Każdego czasu" od umieszczenia F (W dzielnicy Benjamina umieszczona była Arka przymierza w Silo.
12. „Między barkami Jego", jak porównanie i objaśnienie 32; 11. Ps. 87; 67.
13. Pokolenie Józefa t.j. Efraim i Menasse otrzymują to samo błogosławieństwo, którego udzielił Jakób. I.M. 49; 22–25. Wszelkie owoce i plony polne, dojrzewające obficie dzięki korzystnym działaniom i zjawiskom przyrody na danej glebie, i
14. Owoce, dojrzewające, ~~co miesiące~~. ~~Raszi~~. w oznaczonych miesiącach. x
15. Odnosi się do gór Gilead, które obfitowały w balsam. I. 37; 25.
16. Łaska Boga, objawionego w cierniu ognistym. I.M. 49; 24 i 26. PP
17. √ ~~Jedn~~. I.M. 48; 17–20. i 49; 6. IV.M. 23; 22. Mich. 5; 3. Ps. 2; 8 xx Rogi" t.j. 2 pokolenia: Menassze i Efraim, który co do liczby wzrósł później i przewyższył pokolenie Menassego. (Sędz. 8; 10. Gideon z rodu Menassego.)
18. √ F Zebulun trudnił się żeglugą morską, a Izachar solnictwem i hodowlą bydła. I.M. 49; 13–15. Raszi sądzi, że ostnich 5 wymienionych braci =
19. Wzywają czyli ~~Zapraszają~~ ludy t.j. inne pokolenia lub obce plemiona ~~narody~~, które w celach handlowych przybywają na brzegi morskie, na górę Karmel (I. Król. 18; 19), 6; 9; Tabor (Sędz. 4; 6, i III. 28.) lub Syjon, aby zaznajomić je ze służbą w świątyni i z ofiarami na cześć prawdziwego Boga (D. 4; 6.). Izachar, sąsiadujący z Zebulonem, korzystać będzie z tych napływających dostatków, które pochodzą z płodów morza, jak muszle purpurowe, gąbki, ryby i t.p. oraz z wyrobów szklanych, które Izraelici wynaleźli z piasku rzeki Belus. Michaelis.
20. Pokolenie Gada zajmowało stosunkowo najobszerniejszą dzielnicę. I.M. 49; 9 i 19. V.M. 12; 20. I. Kron. 12; 8. „Ramię wraz z ciemię" t.j. wrogów wraz z przywódcami. Ontkelos. xxx (IV. 32; 34–36.
21. Najwcześniej ~~zajęta~~ dzielnicę Schowana ~~Jordan~~ przydzielił mu „prawodawca" Mojżesz ale mimo to ruszył na czele ~~z~~ innych pokoleń na podbój ~~całego~~ kraju V.M. 33; 18. Joz. 1; 12. i 4; 12. Spełnił powinność swoją wobec Boga i obowiązek wobec Izraela. Raszi. (I. Kron. 12; 18.) ‡
22. Obozując w Baszanie, ruszył odważnie i śmiało z innymi na zdobycie kraju. Joz. 19; 35 i 47. Jordan ma swe źródło w Baszanie. V. 3
23. Jezioro Genezaret, zwane tu morzem, było obfite w ryby (i dolina rodziła najwyborniejsze owoce) i południowa jego strona. L
24. Aszer zw. szczęsny i stosownie do imienia swego będzie szczęśliwszy od innych. (I. 30; 13. i 49; 20.) Dzielnica jego była najurodzajniejsza a oliwa była tak obfita, jakby płynęła ze źródła. Jak
25. Dział jego był otoczony górami, które dostarczały wiele płodów mineralnych i metalów, służących do wyrobu zbroi. Inni sądzą, że dzielnica ta była niejako bramą wkroczenia do Palestyny. Dopóki chwalić będzie Boga, tak długo ze wszystkich stron od różnych ludów spływać będą do was bogactwa za wasze płody. Raszi.
młodość, tak mocą będzie starość twoja. Raszi. „Siła" twoja. Ontkelos. ... i można było ... swoją ...

>>

Γ o ile wiernie pozostaje Zakonowi. Wtedy kieruje wszystkie zjawiska poza ziemskie ku jego pomyślności.

F jego moralne zasady i wartości [ii] są powodem błogosławieństwa dla

26. Prorok kończy błogosławieństwem i stwierdzeniem, że żadne bożyszcze pogańskie nie może dorównać Władcy wszechmocnemu i wszechświata, który zawsze z pomocą idzie Izraelowi (Ps. 35; 2. 32; 17.

27. Jakkolwiek przybytek Jego w niebiosach, (zd. 26) jednak nieograniczona siła i władza Jego obejmuje cały wszechświat. II M. 15; 16. Jer. 51; 5. Oz. 11; 3. Niektórzy tłumaczą: Przybytkiem czyli ucieczką naszą jest Bóg przedwieczny, którego moc i władza są odwieczne i bezgraniczne. (Ps. 90; 1 i 91; 9.

28. Izrael mieszka bezpiecznie, gdyż nie zagrażają mu wrogi w kraju a odosobniony jest od graniczących plemion swoją wiarą. Źródło Jakóba stanowią pokolenia jego, które wiążą się odnawiają (I. 48; 21. IV. 11, 7. Ps. 68; 27. Jez. 48; 1. Rosa jest zawsze symbolem błogosławieństwa niebios w krajach gorących. I M. 27; 28. Sędz. 5; 4.

29. Końcowe błogosławieństwo (odnosi się do wszystkich pokoleń) stwierdza, że Izraela chroni moc niezrównana (26). Gdy inne ludy go napadną, wtedy ochrona ta zapewnia mu zwycięstwo, jak to się działo, gdy Izrael przemógł Kananitów. Nieprzyjaciele, czując swoją niemoc, udawać będą przyjaźń wobec Izraela, jak n.p. Gibeonici. Joz. 9. Zajmiesz ich wyżyny, czyli twierdze i ofiarnice, które zawsze znajdowały się na górach i pagórkach. 32; 13. Joz. 10; 24. P I M. 30; 13.

na zakończenie; 11.136.

„Tak stary Mojżesz żegna lud... Budzi lud swój na wierze w Boga, wzbudza miłość do kraju... Jeszurun miał stać się dzielnym ludem górskim i mimo napadów wrogów nie ustawać, aż po wszystkich wyżynach stąpać będzie jako zwycięzca! Oby spełniła się była wola Mojżesza! Kraj leżał odosobniony, otoczony górami, morzami, rzekami i pustyniami: mały zakątek Boży, który uprawiany pilnością, chroniony jednością zgody pokoleń, mógł zakwitnąć. Leży jakby w samym sercu świata. Powyżej i poniżej Judei rozchodził się handel światowy. Już ze względu na samo położenie mógł być najszczęśliwszym narodem świata, gdyby był z tego położenia korzystał i gdyby wiernym pozostał duchowi swych przykazań!”

Rozdział ~~XXXIV~~ 34.

1. I wstąpił Mojżesz ze stepu Moabu na górę Nebo, na szczyt Pis-
gi, który naprzeciw Jerycha, i ukazał mu Wiekuisty całą
krainę: Gilead do Dan,
2. I całe (dział) Naftali i krainę Efraima i Menaszego i całą
krainę Jehudy do morza krańcowego,
3. I południe i okręg (niziny) doliny Jerycha, miasta palm, do Coar.
4. I rzekł Wiekuisty do niego: - Ta jest ziemia, którą przysiągłem
Abrahamowi, Izakowi i Jakóbowi, mówiąc: - potomstwu twemu
oddam ją; dałem ujrzeć ją oczyma twojemi, lecz tamże nie
przejdziesz.
5. Więc umarł tam Mojżesz, sługa Wiekuistego, w kraju Moab, po-
dług rozkazu Wiekuistego.
6. I pochował go na nizinie, w krainie Moab, naprzeciw Bet-
Peor a nie zna nikt grobu jego do dnia dzisiejszego.
7. A Mojżesz był w wieku stu dwudziestu lat, gdy umarł, nie zmąciło się
oko jego i nie znikła czerstwość jego.
8. Tedy opłakiwali synowie Izraela Mojżesza na stepach Moabu trzy-
dzieści dni i skończyły się dni płaczu, żałoby po Mojżeszu.
9. A Jehoszua, syn Nuna, pełen był ducha mądrości, gdyż włożył
Mojżesz ręce swe na niego, więc słuchali go synowie Izraela i
czynili, jak przykazał Wiekuisty Mojżeszowi.
10. I nie powstał prorok później w Izraelu, jak Mojżesz, którego
uznał Wiekuisty obliczem w oblicze,
11. Ze względu na wszystkie znaki i cuda, dla których wysłał go Wieku-
isty, aby je spełnić w kraju Micraim na faraonie i na wszys-
tkich sługach jego i na całym kraju jego,

F Nazwy dzielnic. IV. M. 34; 19.

P Rasi Sądzi (także) tylko do granic Dana, gdyż pokolenie to w swoim czasie wystawiło sobie bożki. Sędz. 18; 30.

F Raszi zwraca uwagę, że zwrot עיני ה' wyraża zawsze błogie uczucie poznania łaski Bożej. IV. M. 20; 12. i 27; 14. V. M. 3; 26.

I. M. 35; 20. i 47; 30. (32; 33.)
III. M. 22; 16.

P Płacz ustał, ale żałoba trwała dalej.

×× Raszi sądzi, że tu mowa tylko o „synach Izraela" t. j. o samych mężczyznach, podczas gdy po śmierci Arona IV. M. 20; 29. opiewa „cały dom Izraela" t. j. zarówno mężczyźni, jak i kobiety, starzy i młodzi, gdyż Aron godził między sobą często poważnione małżeństwa, rodziny i przyjaciół. P

○○ Mojż. był tak pewny (żarliwego) objawienia Boga, że nieraz wyraził pragnienie i ufnie czekał na to objawienia, jak: „Tedy wstąpię do Wiekuistego, może przebaczenie otrzymam za grzechy wasze" II. M. 32; 30. „Postójcie a usłyszę, co rozkaże Wiekuisty dla was." IV. M. 9; 8.

□ Raszi odnosi to także do (odwagi) złamania tablic z przykazaniami w obliczu całego ludu „... i roztrzaskałem je w oczach waszych" V. M. 9; 17. co Bóg uznał za słuszne i usprawiedliwiona. II. M. 34; 1.

Ostatnie trzy zdania stwierdzają zatem: 1. że Mojż. zajmuje pierwsze i wyjątkowe miejsce między prorokami. 3. że żaden (prorok) nie dokonał tak licznych i nadzwyczajnych cudów w oczach całego ludu, jak Mojż., co wszystko
2. że B. objawił mu się bezpośrednio (obliczem w oblicze)
razem stanowiło Zakonie (jako) Mojżesza trwałą i niezachwianą wartość moralną.

Ze str. 134. } ...

12. I całą ręką potężną i wszelką grozą wielką (i zwrotną), które spełnił Mojżesz przed oczyma całego Izraela.

Rozdz. 34. 1. Śmierć Mojżesza, według postanowienia Boga 32; 49. IV. M. 27; 12 i 21; 20. Jez. 19; 47.
(Raszi sądzi, że należy zamiast הים czytać היום t. j. jakie będą losy Król. Judzkiego aż do dnia Sądu ostatecznego.)
2. Morze krańcowe lub zachodnie t. j. Śródziemne. V. M. 11; 24.
3. Południową część Palestyny. I. M. 12; 9. Okręg t. j. błonia nad Jordanem. I. M. 13; 10. Jerycho, miasto palm. Sędz. 1; 16. Coar. I. M. 19; 22. IV. M. 13; 22.
4. Jak: II. M. 33; 1.
5. Według Talmudu Baba Bat. 15. od tego zdania począwszy spisał Jozue. Niektórzy sądzą, że określenie „mąż Boży" 33; 1 i zdania 31; 24–26. również pochodzą od Jozuego.
6. Według tradycji Bóg wskazał Mojż. jaskinię, gdzie ułożył się do snu wiecznego. Zdaniem uczonych grób Mojżesza miał pozostać nieznany, aby nie stał się przedmiotem ubóstwiania i pielgrzymek przez lud nieoświecony. IV. M. 6; 10.
7. Nie opuściły go ani jasność ducha, ani siły fizyczne. I. M. 27; 1. i 47; 13.
8. Pokolenie ówczesne okazało zatem większe przywiązanie i uznanie przez szczerą żałobę, gdy poprzednie urządziło sobie niegodziwość koło cielca po 40 dniach nieobecności Mojżesza na górze Synaj, sądziło bowiem, że już tam umarł. (IV. M. 20; 29. Żałoba trwała, jak po Aronie) ××
9. Stwierdzenie ducha mądrości u Jozuego przypomina IV. M. 27; 18.
10. Żaden prorok nie otrzymał tak bezpośrednio i tak wyraźnie objawienia. (IV. M. 12; 8. II. M. 33; 11.) ○○
11. Nie posłał ze względu na znaki cuda i t. d.
12. Na wszystkie wielkie i nadzwyczajne czyny i zdarzenia przy morzu Czerwonem, przy nadaniu przykazań, podczas pochodu na pustyni, przy zdobywaniu kraju i to jawnie, że wszyscy naocznie o tem się przekonali. □

Tłum.: Ischl, 20. VIII. 1930.
Objaśn. Kraków, 15. VI. 1939. — 28. Sywan 5699.

Głos nie uprzedzonego klasycznego poety J. G. Herdera, (prez. konsyst. rady relig. w Weimarze) o Biblii i o ludzie izraelskim w poważnem dziele p. t. „Ideen zur Philos. der Geschichte der Menschheit" opiewa: „Izrael był i jest najznakomitszym ludem na ziemi; w swoich początkach i w dalszem życiu aż do dnia dzisiejszego, w swojem szczęściu i nieszczęściu, w błędach i zaletach, w swojej niskości i wyższości, tak jedyny, tak osobliwy, że uważam historję, rodzaj i byt tego ludu za najznakomitszy dowód cudów i pism, które o nim posiadamy i znamy. Ten szczególny lud posiada najosobliwsze księgi; lud, którego religia i historja zależą zupełnie od Boga, posiada także księgi tego rodzaju i tegoż ducha; same prawy wynikły z tych, a te powstały z tamtych, ale wszystko w rzeczywistości jest tylko jedno: jedno piętno, jeden charakter, jedno świadectwo dla wszystkich czasów. Ich nazwą jest lud Boga, jak tam Ezechiela miasto i Świątynia".

Omawiają treść Pięcioksięgu, wyraża się:

Ze str. 134.

Dni 2

8 tydzi

cuty

XII

XIII

Glossy
to Deuteronomium

Klasa ________ Rok szk. ________

Oddział ________ Półrocze ________

Kaligrafia polska

Wyrób polski

Marka ochronna

3 Arkusze.

Klasa I i II.

Nr. 2.
Lin. A.

Pierwsza polska fabryka wyrobów papierowych „Zorza" w Krakowie.

V. Księga

I

1) arwow = Steppe, 434 Niederung, niem. Lat. Gefilde, pol. równina. — 381. cyl. imię własne = pol. niem. Schilfmeer — niem. im wł. — cyl. pol. 131 = di zuhow (Goldort Goldplatz) nisa im wł. —

2) drogą przez górę — do — 3) - o wszystkiem — jak —

4) 24 achraj z inf = nach, niem. nachdem = gdy był poraził — 233 fr. niem. juszaw b' = wohnen

5) objaśniać (— mówiące = głoszące — / - mówiąc —) 6) (dość przebywaliście — przy — 7) - idźcie fr. niem. einziehen = wejdźcie — 589 szchajn = benachbarter Staat, benachbarte Gegend, pol. miejsca pograniczne — jak 1) — do, na — 652 szfejle = Niederung nizina — i Libanu genet. — 8). - V(ts) ziemię —

niem. — zuschwören = 563 heilig versprechen zaprzysiągł — 9) - powiedziałem — w czasie owym — mówiąc — mogę praes. — (zdołam = fut) — 371. fr. tragen = unosić niem. nosić, ertragen — 10) - otoście — 11) - przez raz —

- przysięgł - miech 213 (12) - unoszę — 333. fr. niem. Last = brzemię cyl. czy plur.? — 13) 212 fr. niem. jojdaja = bekannter doświadczony?

Vertraut = dowierny — ustanowię ich — 524 przełożonymi waszym

125 14) befehlen poleciłeś Karaiłeś nazmi — 15) - oberhaupt pol. niem. vornehmste = najprzed. cyl. pol niejszych — jak 13) — abl. — 583 szutar = Verwalter zarządca — 16) szofet = Richter = sędziom waszym — mówiąc — (andziesiemcem) — (rozsądźcie sądźcie zapacie)

— podług sprawiedliwości rzeczowo. — 17) - przy sądzeniu —

(sąd = beis din) — nieznaczny — znamienity, poważny — sądzenie

— niem. ist Gottes Sache — należy do — 21) 457 l'fuwechu = w obecności twojej — cyl. wejdź wstąp

niem. ziehe hinauf — posiądź ją (232 juraszl = in Besitz nehmen) — pugnell —

słowa, mowy, opowiad., zdarzenia, sprawy

22) – przystąpiliście – abyście zbadali – i przynieśli – wyjść –
23) √ dawar [126] = Vorschlag = wniosek propozycja [niem.] + [24) – pumu = weggehen –] 25) w ręce swe –
– przynieśli nam wiadomość jak 22) – 26) – wyjść = na, [446; niem.]
kazowi (sprzeciwiliście przeciw) [330] 27) – ku nam – √ nas –
28) √ my – verzagt machen = strwożyli [387 i fr.] + (mówiąc –) rosły – cyr = fest, stark [477]
sein, befestigt [niem.], warowne [cyl], wymurowane [pol.], vermauert [Lut] – 31) – którą –
32) przy tem (tej sprawie) + [30 ajnehem – nie wy(oko = עין) –] ufaliście temu – 33) która
postępująca – wam – abyście obozowali – tuur = stopft (machen [522]
dass jemand sieht) = etwas zeigen = wskazać wam drogę –
36) durch z b' = betreten = na którą wstąpił [137] – 37) – biglał = wegen [117] [niem.]
z powodu – 38) chuzak [171] = kraft geben, unterstützen, stärke
seinen Muth – stärken [fr.] – utwierdzić [cyl.] – w porządanie
– √ ją – 39) (powiedz ją + (poznają – [dobre i złe])) – 40) – pumu = weggehen [455] (jak 24)
– wyruszajcie – 41) – wyjdziemy pójdziemy [wstąpimy] (+ przypasaliście [we wszystkiem –]
– broń swą [253; niem. cyl] – waret im Begriffe [niem.] – wstąpić [usiłowaliście] – 42) – powiedz – wstąpicie
– nugaf lifuaj = geschlagen werden durch [346] – 43) – jak 26) – roz.
zuchwaliliście się – wstąpić, wyjść – 44) – kusat = vernichten = zniszczyć [267–8.]
z grodów = do wrzpraszy [fr. zgnieść] – chorma [195 niem. pol. Lut.] = im. wł. (eine Kanaanitische Königsstadt)
– 45) tedy – przed

II

1) 2ga osob. odeszliście jak I 24) i 40) – 2ga osob. – ku morzu –
– czas długi – 2) mówiąc – 4) awar b' = durch etwas [396]
ziehen – 5) gurn b' = sich ereifern über jem. – in Streich [121]
einlassen, [fr.] sich in Krieg mit jem. einlassen, angreifen [wdawać się z kim] [niem.] [zaczepiać]

Cyl. (nawet —w—) 2 2 2
= wszczynać walkę + dativ. — 6) — abyście jedli — abyście pili —
albowiem — fr. niem. 212
7) (troszczył się = sich fürsorglich bekümmern, sorgen für, jmd. al=
Cyl. — stworzenie — postradam
tich um etwas kümmern, opiekować się + infin = gdy szedłeś.
— łatażni — V kn —
— owę — 8) — Kodeszhiny — Nod — poszliśmy + 9) — jak 5)
— wysokiego wzrostu — 557 niem. Cyl. pol.
— w porwadzanie w porwadzanie 10) — mieszkali w nię + 11) — rufe = olbrzymi =
za poczytani . ich
jako olbrzymy uważano byli także oni — nazywali ich
— ajmim = die Starken, die Riesen — 12) — bez — z przed
siebie — w ich miejsce — 13) — przeprawcie się przez —
czasie — fr. (Koniecznie 636 — niem.
przeszliśmy — 14) + jak 13) — wyginęło — wojowników
563 jak I 8) (wyplenić fr.
— heilig versprechen — 15) — wytępić, wygubić vertilgen —
wyginęło wojowniki fr.
— jak 14) (perf.) — 16) — jak 14) — tami lumis = völlig
(infin)
ausgestorben sein ' 19) — jak 5). — 20) — jak 11) — jak 10) —
158 — jak 10) — jak 12)
— Ränkemacher intryganci — 21) (— w ich miejsce — 22) — jak 21) —
do dnia dzisiejszego — 12)
(23) — którzy wyszli — jak 21) — 24) — jak 13) — jak 5). —
niem. Cyl. 602 i fr. wieść
25) — eingeben, szerzyć strach — na ludy — szajincia = Kunde, Gerücht
Cyl.
Ruf, sława, wiadomości — przed tobą — 26) — posłańców —
591
sing. — przyjacielskiem (pokojowe) przymiotu. freundschaftl. Wort =
niem. 126 Vorschlag Lat. 126
(friedlicher Antrag = mit friedlichen Worten, dwar = Rat, Vorschlag
591
szalojm = 1) adject. friedlich 2) subst. Friede, dwar szalojm — 27) Chciałbym
fr. — drogą pójdę —
przejść = przeszedłbym — (ustawicznie) for. Während więc — (i
28) — abym jadł. — abym — przejdę — 29) — mi — przejdę =
519 fr. niem.
przeprawić się przez — 30) — zatwardzić — verhärten — wzmocnić
44 fr.
uczynić leiw = verstockt (hart) machen = ermutigen — Kajojm tatto =
nubiegsam

215
Kajojm haze = wie jetzt, wie zu dieser Zeit = jak dziś —

31) – lobie = w twej obecności – zajmij ~~...~~ posiadanie

32) – walka, bitwa Cyl 308. Kampf, Schlacht

(33) – w naszą moc, in unsere Gewalt nam, pol. (— cz. 1 os. plur.) – wszystek – pol. 195

34) † wszystkie miasta † charam = verwüsten zerstören

— 619 szarid = reszta (die gebliebenen) = nie, nikogo, szriteli Cyl niem. pol.

35) – zagrabiliśmy –

— 36) – Vad banachal pol. – w dolinie – 585 szugaw = gefertigt, geschützt, gesichert sein, – mimenu = przed nami – 37) – plur – zakazać nie znaczy 476 ciwoia (-fall przykazać)

1) – jak II 32) bitwa, walka 2) – III wzyrusz — — mu — 3) (– jak II 34) – 4) – im – państwo 310 Herrschaft → 5) (– abl. – 322 ma'are = nackter kahler Platz = offener niem. Platz miejsce – prusu = ummschlossener Ort

– liczyrjeli — 6) – jak II. 34). – 7) – jak II 35). zagrabić

9) – nazywają — 10) Królestwa (rzeczown.) – 11) 551 rufe = olbrzym – vona – 69 według Lut. tokcia męskiego (jak tokieć męskiej) 69 niem. nach

— 12) objęliśmy w posiadanie (od nikogo nie dziedziczył) –

— singul. – 13) – cały ten Baszan nazywa się ziemią olbrzymów niem. (jak 11) („l“ przy „chol“ ~~...~~ x nie jest dalio, tylko do jikuraj = kwn l' = nazywać kogo (jak 9) = jikri 573 loj. —

14) – według swego imienia – plur. – dzisiejszy (jak II 30). —

16) – od – granica – 2 niem. granicy – 17) – granica niem. (– na dole –) √(górę)

18) – w posiadanie –. chajil = Tapferkeit, Heeresgewalt, isz chajil = Krieger, 90 ben chajil = der Tapfere, niem. streitbare Männer –

(22) - jest tym, który walczy za was -

20) - obejmę (zajmą) w posiadanie - posiadłość swą - 21) - i dzień

24) - wielkość (214 niem.) w - 25) - abym oglądał (i oglądnę) (21 pol. niem.) -

26) - wystrzegał (rozgniewał się) erzürnen (niem.), zürnen (fr.) nie zorn ansbre-chen, sich in Zorn ergiessen (397) - fortfahren (223 fr.) - mów (więcej) - jeszcze - 27) - patrz - przejdziesz przez 28) - pokrzepo- (cyl.) stärken (fr.) - umac = mutig machen (44) - ermutigen (fr.) = dodawać otuchy (niem.) - pojdzie (w posiadanie) (29) mieszkać (Kahn) „b" (cyl. 233) (przebywać) liegen

IV

1) - abyście je (spełniali wykonywali) - w posiadanie zajęli (posiedli)

3) - z powodu wegen (fr.) - abyś słuchali (146) = folgen słuchać (nachgehen) (słuchać)

4) - dowak (125. fr.) = anhangen trzymać się kogo = być komu wiernym - przylgnąć (spełnicie, wykonywajcie) 5) patrzcie - (574) (idzcie) - wejść w posiadanie (posiąść)

6) Weisheit = mądrość (175 fr. niem.) - bina (81) = Verstand (rozum), Einsicht (rozsądek), Vernunft (fr. niem.) - l'ajnaj (411.) = in Angesicht, vor (powiedzą) - 7) bóstwa - (573. fr.) anrufen = wzywać

8) - któryby miał (który ma) (cyl. niem. Lut. pol.) - zakon - nusan lifnai (375) = porle- gen = przedkładać - 9) rzeczy (słów i spraw nie można widzieć) - juda = kund tun (213 fr.), wissen lassen = oznajmić (pol.) (uwiadomić), z l'' = belehren

10) - dzień zależy od czasownika poprzedniego zdania jadaki - - zgromadź - jim - aby (fr.) - nauczyli się (XXVIII 10) 229 (Jak XXV 18) jiraj = fürchten (fr. pol. cyl. niem. Lut.) = ehrfürchten = szanować (229) - tego (niem.) - 11) przystąpiliście hinzutreten (cyl. pol. niem. Lut.) - staliście, stehen (niem. Lut.) - u stóp (pod górą) - leno (272) = Mitte (des Himmels) (niem. Lut.) - abyby ciemność chmura i mgła (dunkle Wolke) 13) verkündigen (345 fr.) = oznajmić = obwieścić - napisał - z kamienia - 14) - nauczać -

— spełniali — (wchodzicie) [idziecie] — zająć [wziąść] w posiadanie —

15) — „Hütet euch sehr für eure Seele" [fr.] — szmar [693] = = sich in Acht nehmen [niem.] vor (l'nafszotejchem) [przed] — √ z (mitojch) — strzedz się [Gwoli duszom waszym Cyl. fr.]

16) — szachas [582] = den Wandel verderben, schlecht handeln, „auf Abwege geraten = sich verderben [Lut.], skazić się [Cyl.], psuć się [pol.] (robić —) [niem.] + obraz [635]

3 — obraz [383] — podobizna [626] (Ebenbild) — albo — 17) — ptaków [2]

18) — pełzającego (das Kriechende) [585] — ziemia — 19) — i abyś nie uwiódł się (sich verleiten lassen) [niem.] — abyś kłaniał się — √ i służył im — 20) — przyjął (przejąć od kogo) [Lut.] — Erbvolk [354] dziedziczny [pol.], oddany [Cyl.], eigentümlich [niem.] — 21) — rozgniewał się — z powodu was (al dwar = wegen) [126] — że — przejdę [przeprawić się] — że — pójdę — wejdę — rozpaniały (herrlich) [niem.] dobry [Lut.], piękny [Cyl.] — posiadanie — 22) — jak 21) — zająć w posiadanie (einnehmen) zawładnąć — — 23) — √z wam + jak 16) [robić] — jak 16) [obraz] [podobizna] z jak rozkazał —

24) alb. — ogniem trawiącym jest — Bogiem zazdrosnym —

25) — jak 16) — robić — jak 16) + juszan [234 fr.] = lange verweilen długo przebywać będziecie — 26) — id [402] = betenern, zeugen zum Zeugen nehmen [fr. pol.], zum Zeugen rufen [niem., Lut.] — wam + idziecie [dokąd] — zająć w posiad. — 27) mas nisaj mispor = Mannen von Zahl = wenige = ein geringes Häuflein [fr.], in geringer Anzahl [niem.], garstka nieliczna [Cyl.], mało [pol.] — zaprowadzi [fr. Cyl. pol. niem.] — 28) nie mają powonienia — 29) — szukać √ go —

138, fr. niem. Cyl. Lut. — będziesz — 30) w niedoli [fr.] która na ciebie przyjdzie [Ochn] [490 ust. Bedrängniss] — i gdy się

spotkają ~~że~~ wszystkie rzeczy te — poźniejszy — 31) miłosierny przy-
miotnik — zagubi — jak I 8). — 32) — ojo, — 33) — mówiącego —
34) — Voto, aby przyjść — wziąć (V 15 wyciągnięte 295) (mojru = furcht Schrecken = niem. fr. pol. Lit. Cyl.
Wunder(volles) = furchtbare Taten (okropności) — co — Hawas —
35) Tys wodrzec, Lat. 522 i 523 gem. etwas zeigen pokazano mit accus d. Pers. u. Sache 37) — accus. 79
— ablat. — 38) — przed sobą — w posiadanie — 39) — wiedz, Lit. pol. Cyl. poł.
znaj, erkenne — 571 sziw el lenu = sich entfernen ucknieć — niem. fr. niem pol. Lit.
— na górze — na dole — 40) — przestrzegaj — 41) wydzielił =
aussondern (— schronić się —) 42) Ktobyby — V swego — bioli daas = ohne Ab-
sicht, bez zamiaru — mu — wczoraj i przedwczoraj —
— tedy — naukowie — aby żył. — 43) — równiny genet. — do Rub.
— do — do — 44) — 457 wobecności albo dativ. — 45) gdy wyszli byli =
po wyjściu ich — 46) V ich — 47) — zajęli w posiad. — 49) — równiny
— na dole — pod stóp góry (Fuss des Berges) 60 (jak IV 11) —

V

1) 572 Kuru el — zurufen niem. odezwanie się — a (2) na (góra) —) 3) — my, którzy tu
dziś wszyscy żywi — 4) — twarzą w twarz — na — niem. Cyl Lit. 5) — verkunden = 345 s
obwieszczać (kund machen) niem — 6) — plur. — od 344 ewed = niewolnik niem. jak VI 21).
15) — a — i — 356 wyciągnięte nie ausspannen tylko ausstrecken — 438 usu = begehen niem (den Sabat) = obchodzić infin —
16) — przedłużyły się — 218 jitaw li = es wird mir wohlgehen = aby ci się wiodło fr. czasownik
abyś miał powodzenie — 17) — jak II. 20/16 (nie składaj świad. fałsz.) —
19) jak IV. 11). — nie dodał nic czasown. — jak IV. 11). — jak IV. 11). —

20) - przyklapili się) — mem. najstarsi — 21) — ~~2 osoba~~ 2 21) — V ouczta, ~~2 osoba?~~ - wszak, gdy -
wiek) — 22) f pozre — 102 23) — Mensch, Sterbliche — 173 żywego adj.
24) — ~~stworzytko~~ — cyl. niem. powie — 25) — fr. „sie haben gut gemacht, alles was sie geredet haben" — 26) — kto sprawi, aby został serce
— pol. Lat. fr. niem. cyl. bali się jak 16). — na wieki — 28) — —
— ci — spełniali — posiadanie — 29) — ~~swój~~ 602 szmiar
(z infinit.) XXIV. 8).
la'asoys = sich in acht nehmen etwas zu thun = starać się czynić — 30) (— w każdy — jak — przedtwzgli [V 46] — (z zaobadnienie) zajmienie w posiadaniu — 137 derech = Wandel, Lebensweise
tryb życia prowadzenie się postępu

VI

1) abyście wyk. (spełn.) — idźcie — (zająć w posiad.) posiąść —
2) wszystkie tłum. bać się (IV 10). — przestrzegać — przedtwzgląd się jak (V. 16). —
3) — jak V 29). — jak V (16) — plur. — przyrzekł (verheissen), fr. niem. obiecywał
w kraju — opływającym 5) a będziesz miłował — 7) będziesz wpajał —
~~V stwórzy~~ — ~~V kraj~~ — gdy fr. przebywasz — gdy chodzisz — gdy
się kładziesz — gdy ~~wstajesz~~ — 9) przywiążesz — przy czółek — jak XI 18).
(10) Thürpforten 297 fr. Lat cyl. pol. podwoje — ~~jak I. 8~~) 10 (by) samo inf. —
11) — 156. drzewa oliwne (ohiwnik = Ölgarten) — nazywa się czasowo
12) — jak V 29 starając się — jak V. 6) niewolników — 13) — jak IV 10). — na —
14) — jak IV 3) kultów z bożków, ~~bożków~~ — przysłowell, którzy są naokoło
was — 17) — przestrzegajcie — tobie, — 18) — jak V 16). — i abyś
posiadł i posiadł (w posiad. obj. zawładnął) — kraj — wyborny [IV 21] — 19) — jak VI 3) —

5

— wyborny, doskonały — jak I. 8). — 21) wywiódł — 22) nad — nad — 23) — wywiódł — zaprowadzić — i — kraj (jak I. 8) ziemię przyrzekł — 24) obawiać się (spełniać) jak IV 10). — aby nam się dobrze działo (wiodło) jak V 16). — aby zachował nam żyć — 25) — starać się będziemy jak V 29). — VII

1) (za)wprowadzi — idziesz — posiąść — 2) — tobie — że — jak II 34) — zniszczyć (pol.) — zawierać — 186 chūnan = gnädig sein, sich erbarmen = litować (pol.) się, schonen = oszczędzać (cyl.) 3) verschwägern = spowinowacić się — wydawać — 4) — gdyż odwiódłby — służyłby (bogom) cię — 5) — zburzcie (— ołtarze —) 334 zertrümmern = rozwalić, zerschlagen (niem.) = rozbić, (fr. 375) niederreissen = zwalić

6) — sgilu = Eigentum, Besitz = wyłączny (cyl.), leibeigen (niem.), osobliwy (pol.) —

7) — „weil euer mehr wäre" (fr.), „weil ihr etwa zahlreicher wäret" (niem.) — niż — 200 — chuszak = anhangen (aus Liebe) przywiązał się, polubił (cyl.),

8) — „u. weil er hält" (fr.) (halten 602 (niem.) beobachten), dotrzymać dochować — niewolników (jak V 6, VI 21). — 9) — wierz (cyl. pol. Lut.) — 43 — ūman = zuverlässig, treu, bewährt — nieszwodny, zaufania godny, pewny = wierny, (pol.) szczebny (cyl.), — do zachowujący (jak 8) — datio — datio. — 11) — abyś je spełniał — 12) — za to (fr.), że. — słuchać będziecie — dochowa — tobie — ziemię przyobiecał I 8). 13) — rogaciźny = Rind (fr.) — 441 owce = die weibl. Schafe unter der Herde — oddać inf. — 15) (— oddali —) partic. (fr.) niem. widzących cię — 16) auftreiben (fr. 33 niem.) = zniszczyć, wytracić — 169 chūs = schonen (Lut. niem. 4) = mit dem Blicke jemand schützen = schonend auf jemand sehen (fr.), —

fr.
233.
17) – aus dem Besitz verdrängen, vertreiben –
wspomnieć wspomnij na to – -owe –
fr.   491
18). – Vo hem, 19) twojmy[illegible] (V.15). – gdy – 20) – ci'ū =
niem.
Plage, Krankheit, Unglück, Verzehrendes Übel – zu grunde
373
gehen = wyginąć (inf). – pozostali i 22) – nūszal = weg-
niem.   Cyl.   Pol. Lut.
stossen (ein Volk). = verscheuchen, wygonić, wymstrzyć –
wygnać   wypłoszyć i wystraszyć   wydać –
fr.
(prędko – wytępić vertilgen) 23). (– tobie – 24) – wydać –
Cyl.   niem.   fr.   pol.
– zgładzić vertilgen, vernichten, wygubisz – nikt (żaden) –
131
chāmad = trachten nach, begehren, gelüsten, mieć ochotę. –
Lut.
25) – bożków – płur + V (rzeźbach) – w niem (daremnie) –
195   616 i fr.
26) – wnoś – rzeczown. – ona (obrzydliwa) – szukać = verab-
inf.   639
scheuen = wstręt mieć do (zbrzydzić sobie co) – ta'aw =
fr.   inf.
195   pol.
verachten, verwerfen pogardzać – rzeczow.

VIII

1) wszystkie – V.29). starać się spełniać – weszli –
(wspomnij na)
– zajęli w posiad. – świecie przyrzekł I.8). – 2) – o całej
niem   153   213   pol.
– teraz już (nun schon) – ci, – bekannt werden, = wiedz,
Lut   Cyl.   infin.
niem było = kund werden, poznać, 3) – przeto – upokarzał cię
213   pol.   Cyl.   niem.
jak 2). – erkennen lassen, wissen lassen, belehren, pokazać, erfahren
fr.
abl. –   dać ci poznać,   85
(– wychodzi – 4) – bulu – zerfallen abgerieben sein abnützen
rozpadać się   wycierać się   zużyć
– już, jak 2). – 5) poznaj (erkennen) (uznać = anerkennen) –
223. 2   niem. Lut. Cyl. pol. fr.   znakomity   piękny
– karcić – upominać – 6) obacować się – 7). – wyborny, herrlich,
niem. züchtigen ermahnen, belehren   Cyl   niem. vortrefflich   wspaniały
niem.   Cyl
– thopm = Tiefe, toń, głębie, (– sing – wytryskać –)
720 Lut. Cyl.   544 niem. Lut. Cyl. pol.
8) do kraju (jak 7).) – winna latorośl. + granatowych jabłek –
Rebe   macica   625 Lut
(drzew figowych – do kraju –)

9) – do kraju – obacz = zapisz (156) szemen = Oliwowe – 9) – do kraju – Nci (sechsar = 2 os. sing. od ch(187)usagr = entbehren, Mangel haben) – do kraju
nie będziesz miał żadnego niedostatku tam –
– kamienie żelazem są – ch(190)ican = ausgraben wykopywać pol.
wydobywać cyl. (anschauen wyciosać) – 10) – jak 7) –

12) pen (aby nie) odnosi się do zdania 14) (pen rom lewewechu) gdy będziesz jadł i nasycisz się – piękne – pobudujesz – zamieszkasz – 13) rogacizna twoja i trzoda twoja
14) aby nie – sich (534 fr. niem. Lut.) erheben aufrichten wyniosło (stolz sein) (unosić się = sich hinreissen lassen) – niewolników V.6). – 15). prowadził (fr.) führen – straszna – susza – gdzie nie ma wody – twardy (179) (harder Stein) – 16) – jak 3). – dobrze czynić dobrodziejstwa świadczyć wohltun (fr.) – am Ende = w końcu (24. niem.)
17). sing. – 18). Vo – który daje – potwierdzić – 19) – pójdzie(n) (– bogami –) id = beteuern (402 fr.) upewniam. 20) – za to –

IX

1) – II 13). przeprawisz się – pójść – zawładnąć, erobern (fr.) zdobyć – pod niebo – 2) – Vo który li ty – 3) – wiedz – jako ogień (pożerający) trawiący – ze (– je (ludy) –) – szybko (– przyrzekł –) – 4) – hudaf = ausstossen (142 fr. niem.) wypchnąć wegdrängen (– że –) powiadając – posiąść – je – 5) – wziąść (zawładzić) – wypędzać cyl. (– Kim (499) = bestätigen, erfüllen fr.) zawładnąć posiąść – przed tobą – 6) (też) wiedz – VIII 7). wyborny dobry – 7). – rozgniewałeś (571. fr. niem. Lut.) erzürnen (zum Zorn reizen), jątrzyć (cyl.), do gniewu pobudzać (pol.) rozdrażnić –
8) – na, przy, – jak 7) (– drażniący – wylewanie –) 9) – wziąć – z kamienia – i –

12) — spiesznie, fr. eilig, eilends — 291 V litego masajchu = Gussgott (— 550 abladsset von — gegossener Götze. — 13) — twardego — on — 14). — odstaes opuszczać

— zniszczyć, wygubić, 298 fr. vertilgen niem. vernichten (Uaucen)

17). — też schowajcie — rozbić fr. niem. zerbrechen, pottue, pokruszyć —

18). po — sich 364. cfr. niederwerfen niem — przedtem — czterdzieści

— rozgniewać — 259 Kiuas = jątrzyć. — 19). — z powodu 45 f. niem. wegen

— 182 — chajmu = Glut, niem. Lat. Grimm = zapalczywość cyl. — rozgniewać

się cyl. — chcąc wyl. jak 8). 20) — chcąc — owym —

21) — Lat. pol. grzech wasz — który popełniliście — 268 Kusas = zerstossen pottue

niem. fr. cyl. Lat. zerschlagen rozbić — cyl. 204. niem. Lat. Kruszyć = zermalmen — 136 dak = zerreiben =

rozetrzeć, niem. fr. fein sein miałki — cyl. spływającego — jak 7.) —

23) — w ponad. — też — (polecenia) 330. niem. rozkazów (miriu ...) 446.

24) — 330. miriu im = hadern, wich jenu. — od którego was znam swarzyć, waśnić się poznaje

25) — jak (18). nufal = liegen — że — 26) — modliłem się do — 2 wżekunś

pol. zatracić, cyl. gub, prześcić cyl. vertilgen niem. wytępiać — 354 nachlu = Besitz, fr. Erbe, podziedzictwo

das was jem. zugeteilt wird, niem. cyl. Schicksal — abbat. — który 27) — pamiętaj, wspomnij

na — i — i — bezbożność (Gott 555 Ruchlosigkeit — 28) — dlatego że

nie mógł — wprowadzić — który obiecał 125 im — albo — V swej — Kunin —

niem. pol. inf. — albo — 29) jak 26). — jak V 15).

X

owym — 459 fr.

1) — behauen obciosać (wyciesać = aushauen) — wstąp — 4) — pol. niem. cyl. Lat. 10 słów — przykazań 126 fr.

6) — pogrzebany — niem. pol. w miejsce jego — 8) — 72. aussondern, bestimmen przeznaczyć

– aby nosiła – aby stawało – 9) – udział, część – z –
421 Luk. niem. Cyl. pol. 421
z braćmi, unter, przy, między = gleich wie – posiadłość –

10) – zagubić, zniszczyć (zu Grunde richten) – cię.
– tinfire –
11) – pojdą – zajmą w pos. – święcie przyrzekł 12) jak IV.10) obawiać się

– po – 13) – jak V 16) abyś nie widział dołu czerwon. – 14) – V do Wiek – należy –
200 Cyl. pol.
15) – chuszak = przylgnął, przywiązał się, upodobać sobie =
niem. 22 293 wegschneiden
Wohlgefallen haben – (jak) – 16) – obrzezajcie odciąć, obciąć,
fr.
– napletek („entfernt das Unreine aus eurem Herzen") – więcej –
229 niem. pol. Luk. słow. (431)
17) – albowiem – bogów – straszny (ehrwürdig, herrlich)
331 fr. niem.
– nasu panim = für jem. parteiisch sein, nach ansehen
Cyl. pol.
der Person richten, nie zważa na osoby, nie ma względu na
579 Luk. pol.
osoby – podarunek przekupnie przekupstwo – 18) – sieroty
338 fr.
mischpot = einen Rechtsstreit führen, die Rechtssache führen
125
– cudzoziemca – dając – 20) – jak IV 10). – dawak = anhangen
anhängend, treu sein = być komu wiernym, przywiązanym – 21) – z tobą
niem. Cyl. (= wielkie przez) 229
im deinetwillen, nad tobie + noiraot = Erstaunungswürdige
zdumiewające fr. pol. Cyl.
Zeiten zadziwiające rzeczy, furchtbare Taten, wspaniałe rzeczy

XI

337 fr. Cyl. pol. Luk.
1) – mischmeret = Verordnung rozporządzenia – 2) – wiedzcie poznajcie erkennen
– (zdanie wtrącone: gdyż – do Boga waszego) – adam – jak IV 34). –
3) – acc. – acc – rozlał (dał rozlać) (über sie strömen liess) –
– ścigali was albo puścili się w pogoń za wami – jak X 10) zniszczył

-Każda-
529 fr.
6) Fregel-Gefolge, b'raglechu = was dir folgt, — die in
fr. wraz ktoro oraz wasze, które
ihrem Gefolge waren — 7) — „sondern eure Augen
sind es, die gesehen haben", die Worte beziehen sich
zurück auf Vers. 2. — dzieła — dokonał —

58
8) — poszli — w pos. — zdarzenie — 9) — wrach jemim =
przedłużyli fr. niem. — przyrzekł —
die Tage lang machen = lang leben ✝ opłgiozajecy (VI 3). —
10) — idziesz — poriąść — wyniałeś — ✝ i — (skrapiałeś)
— z —
nawodniałeś — zdarzenie jak 8). — poriąść ✝ pije =
623 fr. niem. Lut.
szum 13) — 2gi przyp. — 14) — będziesz zbierał (ależ zbieraś)
470 fr.
15) — esew = Futterkraut = rośliny pastewne 16) — pusn = sich ver-
— łatwie — bogom — tedy
führen lassen = dać się uwieść — 17) — zaślepiony — za-
warły — 18) — przywiązenie VI 8). — 19) nauczajcie — pójdziesz
dzień —
drogą — 20) — podwoje VI 10). — 21) — wasze ✝ waszych —
— I 8) rozcie przyrzekł — jak dni nieba — 22) — przestrze-
gać — gen. wszystkich przykazań tych — anhangen X 20). —
232 fr.
23) aus dem Besitz vertreiben = verdrängen (VII. 17). — poriąść
— zastadanie — 24) dereck b1 = betreten = ostąpić — ✝ (środ-
374
ziemnego) — 25) — przed wami — ✝ wasza — nisan (fürcht) =
cyl pol niem Lut
fragen, hervorbringen szerzyć, puścić, Kommen lassen. —
niem. 125 — oto — 375
— przyrzekł (verheissen) versprechen — 26) ✝ nisan lifnaj =
stawiam ich 28) — bogami — idzien
vorlegen = przedkładam wam — 29) — ✝ się — zdarzen —
niem Lut. cyl. fr. pol.
— poriąść — ? aussprechen lassen, idziesz, dak —

8

30) - czy nie - z naszej strony 31) przeprawić się przez -
pojść = (cyl.) wejść - ponieść - 32) - V 29). starając się -
przedstawiam (jak 26). -

XII

1) starać się można spełniać - ponieść - po (przez) -
2) - zajmiecie (zaofiarowanie) - V (do sukcesu) - 3) - rozwalić
(564) = zertrümern - obrazy - Samaj, ... skruszyć = (110 i fr.) zerbrechen
4) - (pol. Lut.) dałeś - 5) - (accus. ... od durasz) rzeczown. do (mieszkania jego) siedzibę
jego = (589 fr.) suchen - (138 fr.) durasz el = aufsuchen = odszukać -
- zjeżdżacie tam - 6) przynosić będziecie - (34) ślubowane ofiary - (342 pol. Cyl.) dary = Gabe Geschenk (- rozrzucony Cyl.) 7) - fut. - fut. weselić (118)
- (fr.) (336 XXVIII 8 XXIII 21) mislach = Beute, (592) szulach jod = nach etw. die
(fr. die ausstreckung einer Hand = was ihr erworben hat. ~~dobytek~~ dorobek)
Handausstrecken - sygnalizuj do „(dobytek" nas) - 8) - (vide 28) słuszne (jak 28 prawe)
(235) recht, billig - 9) - przyszliście doszliście 10) przejdziecie
przeprawicie się - (354 i fr.) nichal = in Besitz geben (futur) z podwoj. accus.
- (351) hajniach = Ruhe verleihen (więcej vor), (fr. niem. Lut. vor) Ruhe verschaffen - będziecie
- mieszkali - 11) - Vżć - nć do, miejsce - jak 6). ślubowane
(608 biszurechu = innerhalb deiner Tore = in deinen Städten -)
ofiary - futur. - 12) - fut. - ponieważ V część - i
13) - (418 fr.) składać = darbringen, offern - (522) rüm = aussehen,
auswählen wypatrzeć upatrzę, wybrać - 14) - miejscu -
- będziesz składał - (będziesz czynił) (15) - (14) awas = (fr.) Begehren Gelüst. Verlangen
Eng. każda zachcianka - (pragnienie zachcianka niem. Lut. pol. Cyl.) zarzynać pragn- -

wzgląd – umarłach jak 62) –)
– które (odnosi się do błogosł.) – (dat) – (10) – fut. – fut –

fr. 7.219 fr.
17). – jachoyl = dürfen, können = nie możesz (fut)
= nie będzie ci wolno spożywać – i-i-i-i – wszelkie
– ślubowane ofiary – ślubować będziesz albo ślubowałbyś –

(między bagnami) umarłach jak 12). –) dorobek XI 25).
18) – √ to – (jak 9) – 19) – opuszczać – 20) – przerzekł +
→ powiedziałbyś – ponieważ rozprzestrze – twoja –
574 cfr. niem. cyl.
– każde – jak 15). – 21) – szym = setzen legen – jak 15). –
(–√ olem) – cyl. pol. Lat. usadowić niem. położyć
– 22) √ je – √ je – 23) + dusza Lebensgeist (duch ożywiający) –24) – fut.
prawe jak 18)
fut – (–25) fut – V 16). – dzieciom → (słuszne) jak 8). – 26) ślubowane
371, fr.
ofiary jak 6). – weźmiesz nehmen – przyjdziesz –
27) – √ rzezać, bitej plur. – 28) – przestrzegaj – V 16). aby szczęście
265 niem.
dzieciom 29) – kuras = vertilgen ausrotten – idziesz – 30) – √ idąc za
wytępić wygubić, wytracić fr. imaczej
cuchrać z inf. = naśladować 24). 438 z l. niem.
30) + durasz = suchen, nach forschen nachfragen, śledzić, pożądać
pol.
dopytywać się – √ więc, tedy, – 31) – ohyda, okropność –
abscheu Gräuel niem.
– które wielki nienawidzi – dat. –

XIII

126
1) – Gebot, Verheissung, Offenbarung, Spruch – stawiające się
przepis.
spełniać V 29). – i – z – 2) kum = auftreten pojawić się –
178 niem.
– mogłem chalojm = śniący sny – Träumer = marzyciel, =
cyl. 294
snowidz = Traumseher – przedstawić ci – usan mofajs =
niem.
Wunder tun – ojs = Warnungszeichen, Vorzeichen –
12.-18 znak
fr.-75 niem. cyl.
3) – boj = spełnić, ziścić, sprawdzić się eintreffen, erfüllt werden,
...
mówiąc bogami –

5

233 hajiszkem ojhawim = czy jesteście niewolnikami
part.
5) - Wiell. słuchając II IV 3). — bać się IV 10 / IV 4). odwrócić się 6) jak 2) — snowidz
— głosić — (niewolników V 6) / wolność —) / F a — wytępić o którą
93 fr. mein węgilgen wegschaffen oddali — zło — 7) ajoześ chaik = żona 175
mażanka (ajsześ = niewiasta) — 65 547 fr. przyjaciel V - i — 8) - przysłówek bogom
dokoła was / erbarmend (litościwie), 169 chis = słońce, mit fut. nie będzie fr. miłosiernie
dem Blicke jemand schützen — nie będziesz się litować — fut.
— będzien. 10) - fut — bwiszojim przysłówek 525 zuerst najprzód mein
11) sukal = steinigen — 391 fr. 92 bukasz = begehren, trachten, — V 6) niewolników
12) — aby mein wetzen / fut. i bać się — nie wezmie — prez — 20 (13) - szad = irgend einer — swój — skrzynia
14) - praesens — 15) V się — a oto — hadmar diese Sache, Be- 126
gebenheit = zdarzenie — 16) - zabijesz — zgładzisz, verwüsten pol. 195 fr. spustoszyć
verstören — 17) - doszczętnie — stos gruzów = Haufen von Schutt 633 zburzyć
der Stein - przysłówek — odbudowaniem (miasto) — więcej —
18) - Verödung f. Verbrannt, — mein 195 szin = ablassen zaprzestać porzucić
odwrócić się od / się — odżarn — gewaltsam udzielić — przyrzec 374
przysięgę — 19) - słuchać będziesz głosu — (słusznie) prawe XII. 8). —

XIV.

1) robić machen — 2) albo — dat — rzeczownik własności Leib-Nation 374 mein
4) - szaj = Junges — 5) - kozka skalna wilde Ziege — 539 158 pol.
6) - jak III księga XI, 2). — gajru = Verschluckten, Heraufzug 126
schluckten, heelu gajru = das Verschluckte wieder heraufziehen part.

7) - jak 6). z mniejszych wydobywających pod kuchnię — Królik —

8) - świnia — ma — ich — i — 9). - co ma — 10). - co nie ma —

19) - który lata — 21) - 2ga osob. oddasz codziennie,
- poświęcony geheiligt — dat — 22) płać dziesięcinę verzehnten — wyrastać —
— na pole — z roku na rok — 23) - będzie spożywać —
— przed (wobec z wobecności) wołów — objawić się IV 10). — 24) - XII 21) - złożyć legen —
25) - Łęgi — w pieniądzach fr. fahren — zawiązek — bój — 26) - wołę —
Strumek — przed — 27) fr. przy tobie — 28) - fut. — w roku —
— XII 12). — miastach (między bramami) złożysz niederlegen 29) - przyjdzie — wykorzysta będzie

XV

1) - urządzisz fut. — 2' 334 masze = Schuld, baal masze jado = Besitzer eines Handdarlehen = Schuldherr = wierzyciel (pożyczki zastawnej, Pfandleiher, który zastawnik) upominać nie drängen — (obwołano ogłoszono — dla (dativ) - 3) upominać — masz

4) tylko że nie będzie u ciebie (w posiadaniu) jakoś dziedzictwo — objął — spełnia —
abyś nasłuchiwał się — 5) - starać się X 29). † 6). albo —
— przyrzekł XI 25). — będziesz pożyczał 395 na zastaw —
— będzie pożyczał — będzie panował — będę panował —
wały — 7) (przed którym z braci twoich) ... — który kolwiek XIII 13). — 8) otwierać —
jemu — i pożyczyć pożycz mu — den Bedarf seines Mangels, welcher ihm mangelt. — 9) - słowo — fr. Ita, singul. niedostaje, zbywa na tem — (za to — myśl całe zdanie — wzywał by 10) - dla, z powodu — myślach
jak XII 7). —

(— sprzedany będzie —) 10

11) — ponieważ — mówiąc — otwierać otwierają 12) też —

13) V ich — wypuścisz — V ich — 14). — aufladen auflegen beladen (mit Geschenken) — obdarzysz — przody — gumno — ozem — cię — 15) A — 16) ponieważ — 17) — wezmiesz — przebić — na —

18) — Osam infin. — das Doppelte des Lohnes eines Taglöhners hat er dir gedient — 19). — w — w — robotę wykonywać — nie będziesz strzygł + 21). wadę 23). — nie będziesz spożywał

XVI

1) — wszędzie miejsca pasłeś — datio — 2) (— datio — owce i woły — XII 21). —)

3) — Fem — nędzy Elend — fr. Druck — 4) — V inne — 5). — będziesz mógł + miasto — 6) — Kiedy zachodzi — 7) — boj —

8) — Festversammlung + robotę — 10) będziesz obchodził — — danina — 11) — fut + 13) — obchodzić będziesz — gumno XV 14). — 14) — fut. będziesz się radował 15) — wesoł —

16) — z próżną ręką (bo próżno znaczy także nadaremnie) —

17) — wyjąć udzieli futur. — 18) — miasto 5) — 19) — osoby — V bierz — 20). — w pomiń. oby. — 21) — gaj — vide VI. 5!

22) — wystawisz —

XVII

1) — datio — zarzynaj — 2) (— miasto — Który by — 4) — oto — 5) — też — Który do — 39 kamieniujesz (obrzucisz) — 6) — zeznanie — 7) — najpierw (XIII 10). — następnie 8) — V będzie — na w sądzie (do sądzenia) — 132 das Richten sądzenie — spór (Streitsache) — też — V boj? —

9) – przyjdzie – durasz = befragen aufragen (zapytanie – pol. niem. Cygan – 138 fut.) – 10) Fossecz (postępie) – ogłoszę (jak 9). – starać się – 11) – odczeć – nauki – [fr.] jurn 230 = unterweisen, belehren aufklären, unterrichten – prawa – powiedzieć – nirgad 345 = verkünden, ogłosić – 12) + zudoju = übermut szczerowa (ze swawoli, zuchwalstwo – aby służył – + mech – morze – 13) – aby – + (obaczował się – wszystek – niem. cyg. Lot. pol.) – (14) – ponieść – (więcej) – powiesz – 15) – możem (będzie może) – przełożę + (człowieka, mężczyzna) – 16) – zwracać = zaprowadzić napowrót = zurückführen (niem. 571) – znowu – nie będziecie wracać – 17) – aby – (niem. cyg. pol. Lot.) ? fr. „von"

18) – napisz – odpis 337 (stórnia? – spełniać –) – . . . .

19) – w nim – bać się + 20) – wynosiło się – braciom jego – odstępować – i – przedłużył (58 üreach juman = langleben) – [fr. cyg.] przy bei [cyg. niem.]

XVIII

2) + własność –

1) – udziału, części (w gminie) (udział) + (3) – zaszyguć singul. – fr. pol. – tedy oddać, drzę – 6) – (którykolwiek –) nnarh – (8) – fr. + Hunacz w równych częściach (cyg.? . . . . . – 7) – tedy) – (ruwoja = 1. –) spożywając + (– ruwar bagar 397 = weihen Molodowi) 9) – obyda – 10) + part. od umon 426 = fr. Zauberei (fr. Geheime Künste) treiben = czarownik (mistyk) – part. od 355 nuchasz = Zauber nehmen = ahnen = Ahnungskünste treiben (fr. guślarz cyg.) – 11) – part. od 165 chuwak = bannen (przerwać zaklinać) (durch Zauberei fest machen) – chuwer = das Bannen = der Zauber – szojal 13 i 558 ojw = Todtenbeschwörer, Gespenster, befrager, Schwarzkünstler (niem.) – Geheimwisser (fr.) – badający umarłych Totenbefrager (fr.) – 12) – obyda –

14) — jak 10) — „tyraz" fr. — bescheiden mein udzieli —
499 erstehen lassen = wzbudzi = auftreten lassen fr.
15) — V jego ostrzegającego — 16) — według wszystkiego — przy na
— mowić — niech więcej nie usłyszę — niech nie fr. ich möchte nicht weiter hören.
zobaczę — więcej — byłe mi ciężar — 17) — dobrze zrobili (szczycą się acc. albo „eli")
szybko 218 fr. = gut machen — 18) jak 15). — wbożę — 19) — słowo
20) — żid 154 = vermessen sein = poważyć się = śmieć — V niechaj tedy —
21) — poznamy — 22) — spełni się, sprawdzi się, ziści się
bez 75 fr. = eintreffen — zuchwale 153 = Übermut, swawola, zuchwalstwo. jak XVII 12). —
113. fr. cyl. — nie obawiaj się go — (trwoga = Angst)

XIX

1) — obj. w posiad. — 3) — sporządzać wewn. (in Stand setzen) mieć fr. „zube
seiten 245 = den Weg richten zrówna — podzielić — dla w 354 fr.
posiad. — schronić się (flüchten) 352 — 4) jak 3) — ohne absicht fr. 136 — przepis o —
unverschens = nierozmyślnie przez nieostrożność — (— part. 4 = nienawidzącego = nienawistnym. —) — i
5) — pogoni — (aby) rąbać — drwa — 348 nideh jod bagarzen
= die Hand wird durch die axt getrieben, gestossen =
= nidach fr. = entgleiten entweichen (n. seine Hand entgleitet mit der axt)
— kuras = fällen ścinać — żelazo — toporzysko = 438 Schaft
323 fr. mirżol = herausfahren (das Eisen aus dem Stiele) = herab-
fallen spaść usunąć się — żelazo — 428 Schaft = toporzysko —
— jak 3). schronić się — aby (zachować) żyć — 6) — 338 misspot niewas
= eine Sache worauf der Tod steht = wyrok śmierci zasłużony Lat. na nim —
nienawidzący — jak 4). —
(i — 8) — przyrzekł — 9) — starać się jak I 29). — 10) — aby — porządnie
) — kto — nienawidzi jak 4) —
(jak 3). schronić się — 12) — najstarsi — zabiorą — wydadzą —

169 XIII 8) niem. Cgl. Lut.
13) – chys = schonen, mit dem Auge Blicke schützen =
pol. 93
oszczędzić – bruar = wegschaffen, wegtilgen, wegfegen
niem. oddalić 106
= reinigen – a dalsze ci będzie – 14) – gmual = Grenze
cgl.
ziehen = zakreślić – fut = beginnen – pozwali; einschränken – 15) – otoczenie
niem. 499
Lut.
= auftreten = wystąpić, gültig sein, bestätigen – zasłonie
fr.
– względem; hinsichtlich – zeznanie – jak –
16) – wystąpić – ajd chumos frecher, lügnerischer
niem. – 425 pol. bezzasadny Klamstwo
Zeuge = falsch – nnn ... = ein Zeugnis ablegen gegen =
392 niem. Cgl. Lut. wobec
= bezeugen – przestępstwo – 17). przed – 18) – zbadać
poświadczyć
148 niem. pol. Lut.
– a jeżeli fałszywie – świadczył 16) – V swojemu –
niem. Lut.
(następne zdanie: tedy 19) – Boscwicht – 20) – ha –
21) – jak 13). (XX) 2) – przystąpić, rozkazać cgl.
niem.
1) – nieprzyj. – genet. mazaj byłby „i" przed „ani" –
jak 2) 543 188
3) (jak 1). nieprzyj. – zaghaft furchtsam sein – chufaz =
niech nie zatrwoży się
437
zittern = drżeć – urác zittern, erschrecken
= Furcht haben = przestraszyć się – 4) – V który –
fr.
= nieprzyj. 1). – 6) chulal = benutzen używać cgl.
312
8) – niepotrzebne, wystarczy „serce" – aby nie stchórzył (ver„
f – ustanowić – sar = 617
zagen) serce (podmiot) – 9) f wod zoro nadzchuttow
524 niem. fr. na 573 i 591
– rojsz = Spitze czoło – 10) – bedy – Kara l'szalojm =
niem.
anbieten (ofiarować) fr
= zum Frieden einladen = den Frieden antragen = rufe zu
(proponować)
591
ihr zum Frieden – 11) – inn szalojm = friedlich antworten
spokojnie
niem. Lut.
– otworzy ci – tze – w niem (a mieście) – zinsbar hołdowniczy
316
(mas = Tribut (pflichtig) = danniczy

mien Lüt. Cyl. pol.
— gdy —

12) üsü [308] milkimna = Kriegführer — 13) wydu — (112

zabiyen — 14) — bdzie — będziem pojwarb — nieprzyj.

— wydeb — 16) w posiadanie — mem Cyl. pol. duszy — 18) linaian aszerz,

321 abi mem Cyl. — wedtug — (cyr. oblegai rządzi accus. albo „el") boztow (19) fich (drzew) — 20) eye — z powodu ciebie 457 Dostało się

284 mächol = Fruchtbaum ozwaczone — 32.5 fr. Festungs„werk, wall, baszty, warowanie, — czasowni. aż ono ulegnie.

XXI

1) — znaleziony fr. zostanie — w kraju — aby gdy obyai w pos.

2) — najstarszy — √ (odległości) — 3) — ? — do (albo gen.)

— oyyel 92 bükor = junges Kalb, młoda (jałówka) krowa

398 oyyel = junge Kuh — fr. ujarzmić (4) — najstarszy — owa jałówkę — czyj

Cyl. mem Harter Grund 32 ajson
których — obsiewała — w — 5) — (szkoda = najzek)

tu uszkodzenie, mem Cyl. 346 nega = Schlag Streich — 6) — najstarszy
— oświadcz — verletzung. nios, uderzenie

7) przemówię: — 8) — pol. poczytać = zurechnen — mem. √ będzie —

9) — 93 büar = wegschaffen, mem wegfegen, wegtilgen — jeżeli oddali usuwać

— usuniesz — 10) — nieprzyj. singul. — go — 11) — chü„

200 szalk = anhängen = przywiązać się — 12) — tedy — „topch" Wśród ka„

13) — 387 syr = fr. ablegen (Kleider) — opłakiwać będzie — (jerach = miesiąc 231) mie„

się czasu = einen Monat an Zeit — fr. pójść — 14) — 188 ...

an etwas Gefallen haben — 424 üimar b' = als Sklaven mem

behandeln — 15) — moc 31 — kto — umiera a nie przyniósł —

— byłby — 16) — fut. — przed — 17) — mem. (emm należy się —

18) – kto – i – 19) – wezmę – wyprowadzę – najstar

20) – powiedzą – najst. – [157] marnotrawca – 21) – [31] mientkaią

(ludzie) – (wypleniszz – złego – aby – 22) – na kim –

– mizpat mawes – eine Sache, worauf der Tod steht –

= karany śmiercią – poradanie –

XXII

1) – ~~woła~~ patrzał – woła – błąkające się –

– i – [420 sich entziehen fr. uchylać się] ~~usuwać~~ się – [570 zurückgeben zurückführen] (za)(od) prowadzisz [fr. zurückbringen] –

[kdy] – [59. fr.]

2) – ensamelu ~~zabierzesz~~, [niem. Lut] nehmen – 3) – którą by ~~mu~~

zginęła ~~mu~~ – V ją – możesz – usuwać, uchylać

4) – jak 1) – jak 7) – jak 1) [573] [–i–] + fut. – 5) – odziewać

– niecoiarł – 6) – begegnen, an etwas stossen, nacierać się

[i matkę wyrzadzając] –

tobie + 7) – jak V 16). [ab] –57– – 8) – pozyz – naokoło

ziemi – V twego – abyś nie sporał – [574.] szynu = aufbürden

[– i upadł spadający –]

kłaść zwalać – ~~obciążać~~ = beladen + (9) – obsiewać [fut.] – [251.] dwoja,

kimi gatunkami (zweierlei Arten) – nasienie

10) – fut – 11) – odziewać fut – 12) – zrobisz – V twego –

13) [niem.] legt ihr falsche Beschuldigungen auf = da by przyczynę aby mó- [419 Vorwand Beweggrund]

wiono od niej – [226] verbreiten (ein Gerücht) – ty –
[rozpuścić o niej]

15) – dziewczyny – wyniosą – oznaki [703] (Merkmale)

[–oznaki–]

16) – powie – 17) – a oto – jak 14). + [497 niem] ausbreiten = rozpo-

[niem.]

ścierać rozciągać – Betttuch prześcieradło – 18) – najstarsi

[417] – ukarać = strafen, eine Geldstrafe auflegen – [jemu, jego jak 29] 592

– 19) + dziewczyny – ponieważ – jak 13) + – rozwiązać [niem.]
[porzucić verstossen fut.]

13

– wypleniu –

20) i gdyby prawda była szczerą – Voznaki – dziewczyny. 21) – dziewcz

obcinając 2)/93

22) – (byłaś baal = zamęzna – 21). wypleniu –

23) – gdyby była panna dziewica. – napotkałby –

(obcować z nią) łaziłby – 24) ciak[487] = laut schreien –

[425] ūnū = schwächen, notzüchtigen : [171] nim

z um Hilfe rufen – 25) dziewczynę – ergreifen = porwać

[126] 26) – nie – niezażyj – kto – 27) – jak 24). – [235. 7] jusza = retten, befreien; [558] mozsziya = zbawca (słowo)

28) – panne – 29) zhaliber ergwarcib = schwächen notzüchtigen

jak 24). – . jak 19). – XXIII

[461 i 132] 2) – pcya daku = verwundet durch Zermalmung

(der Hoden) – kuras [265] szofchu = abschneiden Harnstrang

[611] szofchu = Hodenstrang jądrowód – 3) – do – na więźni – trzebienice – szczranice – 5). [495 i 97] kudam = entgegenkommen – wyjść na przeciw – pośmiewać – [589] suchar = dingen um Lohn = nająć

7) durars[138] = erforschen, sich um etwas kümmern = zu befördern szukać – szulajm = Wohlfeim) dobro, – [639] 8) – tuaw = verabscheuen, gering schätzen – brzydzić się, wstręt mieć, lekceważyć

– 9) – bikem – 10) – z obozu [226] (jūn es huir = aus der Stadt) – Vz powodu –

– nieparzy. – wystrzegaj się s gen. 11) + mikraj łajlu = wegen Begegnis der Nacht (wegen Pollution) – pójdzie wejdzie

– 12) – przed – 14) – [236] jusad = łopatka rydel – azaju [19] = zugespitzte Waffe, Werkzeug, narzędzie – chye = draussen, nadwarze – †. wszawteujuszawśnie [133]

– (20) [258] kryjász – unrat, wszyst. twoje = cojin – † 16) – Knecht parobek [476] (15) wydać – tobie – oczy szyw[570] oczy[5]

[367] – nucal = sich retten (zu jem.), flehen – schronił się u kogo – 17) – miejsce – fut –

– miasto – wo es ihm gut dünkt, wo es ihm beliebt – gubić, ucie-

mieży – 18) – [496] Geweihter dem Dienste der Astarte –
nierządnik (nica) poświęcony(a) służbie bogini
Astarte ≠ nierządnik poświęcający się)

19) – esnan [67] = Gabe, Geschenk (podarunek) (Buhlergeschenk) ~~d~~ Kelew [257] = Hurer wszeteczník (a nie pies) – mchir Kelew [257] = Lohn der Hure" (zapłata wszetecznika) den Hureter + slub. (– jako, wskutek –) – 2) pospołu, społem, razem = = zusamen [118] szenaim = duo, gam szenaim = ambo

20) – nie nakładaj [373] lichwy na – lichwy (w od) pomiędzy – – (w od) żywności szerowon + (– jako –) 21) – nałożyć lichwę – nałożyć – muszlach = das wonach man die Hand ausstreckt = (336, XII 7) (= XXVIII 8) przedsięwzięcie dobytek nabytek dorobek das Ausstrecken – idzien – obj. w posiad. – 22) – nchar = [23. fr] zajęru, zwlekać – 24) – wyrzeczenie [294] Ausspruch szeczow – przysł. dobrowolnie [347] (niem. Cyl. pol. Luk.) – 25) (– spożywać – (wejdzien –) (winogrona – woli (Luk.), nach deinem Begehr (pragnienie) (fr.) – 26) wejdzien – narwać, oberwać (abreissen) [502] – nif [352] = die Sichel schwingen über etwas, wywijać nad zbożem

XXIV

1) – kto – Vona (niem. Cyl.) (zaimek ten nieść w czasown.) (– odprawi –) – 2) – tedy – – i pójdzie – stanie się żoną – 3) – następny późniejszy – odprawi (jeśli)
4) – baal = Eheherr mąż, małżonek) — szyw [571] = wiederholen = ponownie powtórnie – zostało – skalaną – mit Sünden beflecken (niem.) – w porządanie – 5) – kto – świeżo
– pojmą bazawu [473 fr] = in den Krieg ziehen, wstępować do zastępu – rdzen. u. es soll ihm nicht auferlegt werden (fr.) irgend eine Sache, – rozweselić (– umar [434] = sich dienstbar machen, als Sklaven behandeln –) – 7) – kogo + wyplenisz (2ga. osob.) –
8) wystrzegaj się rzeczy, (szimor [603] b = infinit. [V.29] = sich in Acht nehmen (niem.)
~~etwas~~ etwas zu tun = sorgfältig tun mit folgend. lassosas = Staraj się (ony) wokół baraszy (?) przestrzegać ... starać się czynić

verte ./.

– wobec zaraz – ~~zu~~ beobachten genau
starając się wobec zarazy przestrzegać dokładnie (bardzo)
i ~~spełniać~~ wszystkiego (według) jak poucza was kapł. Lew. jak rozka-
załem, im starając się spełniać."
9/ – Mirjam – gdyście szli – 10/ – uwat (395) = leihen gegen ein
Pfand = dać pożyczkę na zastaw jego (pożyczać; niem = Pfand abnehmen) – 11/ – na dworze (pol.) –
pozostań – pożyczasz nuszu – na dwór (draussen) – V (spać) =
(585) szachaw = sich schlafen legen (praesens) – 13/ – V (spać) – szalum =
Gewand Kleid Hülle = okrycie – 14/ – uszak (439) = betrügen
bevorteilen, vorenthalten (krzywdzić; niem) – suchor – Lohn (najemnik = (587)
suchir) – ewjojn = nędzny przym. – ~~miasto~~ :
15/ – nad Lem, daruber (Cyl.; niem) – i nie był. – 18/ (– nif. naźmi (pomny) –
19/ (V twoje – zboże (576) –) – sing. w każdej sprawie –
20/ – objać, straćać = abschlagen (będzie strzeć, 163 – Cfr.) – 21/ (– zbierać – (– będzie obierał –)
22/ (– pomny (jak 18) – (eingedenk sein, niem gedenken) XXV
(– nazmie (to) –)
1/ – rozsądzą – ~~nast~~ tedy – dadzą słuszność, Recht geben, er-(fr.)
klären dass jem. Recht habe – ruszą (555) = strafbar erklären, für
schuldig erklären (– 555 rüsun = frevler, zbrodniarz) – uznać winnym, karygodnym (– winny –) – 2/ – bin ha- (89)
kojs = Schläge wert – ~~tedy~~ (niech) – stosownie (131) = kdaj = nach Massgabe – ~~przewinienie~~
(555) riszu = frevellat zbrodnia, przewinienie, przestępstwo (niem) (odpowiednio) – oznaczona liczba
3/ – czasownik nuchu (359) = schlagen = 40 razy (będzie uderzony) uderzy go –
– czasown. doda = jusaf (222) – jusaf z następ. infin = das Mehren, fort- (223)
fahren (dalej bić) – razy liczne – Kulu (504 fr.) = verachtet, beschimpft werden
zniewarzyć, skalbić
zelżyć

fr.

4) – [187] chúsam = verschliessen, verbinden, zustopfen – pyska –
(sans.–) 6) – Lat. ntrwalić, 499 jak 7) fr. = einstehen, eintreten – soll er bestätigen nach dem Namen seines verstorbenen Bruders – [muchus 298] vertilgt werden wyginąć, zgasnąć (gasnąć = [241] kinoj = [136] długich) – 7) – męszczyzna – wyjdzie – utrwalić. 8) – tedy – [fut.] stanie – 9) – zdejmie – ∨ jego – bumi [90. fr.] = Nachkommen verschaffen erwecken – który by) – – męszczyzna –

11) – [20.] jeden z drugim (wcale nie bracia) – ahzaatić –

12) – tedy – utniesz – [169] chys – schonen schützen oszczędzać ochraniać

13) – nie będziesz miał – [249] kis = Gürtelbörse mit Gewichtsteinen zum Handelsgebrauch – [5] ewen = Gewicht dwojakie ciężarki – 14) – jak 13). – 15) – [5] ewen = Gewicht waga ciężar – [595] szulajim = pełny (voll in Bezug auf Gewicht) [mein völlig] – będzie miał – pełną – będzie miał – przedłużą –

– 16) – uwel = Unredlichkeit nierzetelność (– 17) – pomnij jak XXIV 18) czyniącym

18) – [159] zynajio = Nachhut vernichten, tylne straże tępił

19.) – [378.] misuwiw = ringsher, von allen Seiten – w udziale i w [abyś ją posiadł.] posiadanie – zapomnisz – –

XXVI

7) – jak XXV 19.) – w udziale abyś ją posiadł. – 2) [75 fr. mem] darbringen = przynieść (jako ofiarę) (kraj –) włożysz – ~~[illegible]~~ [jak XIX 23) Z] – 3) – przyjdziesz – fut. – ojcom naszym – że da nam – 4) portami –

5) – arami [2.] ojwajd = ein [Koczujący] nomadisierender Aramäer – [1.] przodek Ahn. Vorvater – [339] msaj = plur. od mas = ludzie, z ludźmi [tułającym się] nielicznymi

6) — złoczynić nie ma w słowniku — 549 (złoczyńca) böse handeln, übel behandeln (niem.) = źle k postępywali — (robotę + nakładali) — awojdu = Arbeit, robocizna = frohndienst — uni 426 elend, Bedrückung, (nędza, nieszczęście, niedola, ucisk) (cyg.) niedola
423 ůmol = Mühsal, ungemach, Mühseligkeit (niem.) (niedola, mozół, trudy) Angst, trudy (łat.) (cyg.)
279 — lachac = Drangsal, Bedrückung, ucisk (niem.) (cyg.) — 8) — IV 34). wycię..
— 9) — kraj — (ucisk, utrapienie) gnigtę + 10) — oto — ziemi (jak 2) (bo płody nie tylko z roli lecz z winnic i ogrod. oliwn.) — postawi (fut.) jak 4). — 12) — (usak = den 10. Teil geben — tyln — vollenden dokonać (gdy dokonasz oddanie (abtragen) (niem.) wszystkich dziesięcin) — oddasz — dać. (wszystkim) —
— miastach —
13) (będę) — ūprzątnąłbem, wyniósłbem = wegschaffen — dałem — 93. fr. niem.
/ nie z — 14) (— smutek - Trauer —) / mojej — jak 13) — tunnej przymiotu.
jako (fr.) nieczysty — według wszystkiego — ~~15) adjekt.~~
— 15) — heruṅder-ferab-schauen = spojrzyj — przymiot (— przysłówek — kraj)
16) hajojm 215 dziś = dnia dzisiejszego — infin — 17) + / Ty będziesz post — 18) (— sagen lassen —) sgilu = Eigentum, Besitz — przyrzekł (verheissen) (45 fr. sagen lassen)
19) — zrobi (fr. postawi) cię wyższym (przymiot) + że będziesz — dałem
— przysłówek —

XXVII

1) + (nakazuje) przestrzegający — 2) — będzie — przeprawicie, przejdziecie
(będz.) — obrzucisz — 3) — gdy nie przeprawisz — wejść — przysłówek —
4) — jak 2) — 5) — bringe kein eisernes (niem.) 99 Werkzeug daran, nie podnoś (cyg.)
na nie żelaza, nie będziesz (pol.) ich ciosał żelazem —
6) — szlajm = unbehauen (von Steinen) (nieociosany) — ofiarowal — dałem —
7) — zarznąć (niem. cyg.) — 12) przeprawicie się — 14) — powiedzą —

459 niem 192
15) – pesel = Bild – masajchu = odlany bożek – churosz = niem. egl. kol.
Bearbeiter, Künstler, mistrz, rzemieślnik – odezwie
– wszystek –
(– powie – 16) – lekceważący (part.) – i – 17) – partic.
18) – szugu = irre führen, leiten = błędnie prowadzi –
19) – partic. 20) partic. niem. 257
na drodze – 20) – suknię Kleid, Zipfel des Kleides =
egl. partic.
poła. – 21) – jakimkolwiek – 22) – partic. – 23) – part. –
24) – partic. – 25) – zabić – osobę – czwarty przyp. –
126
– przykazanie –
26) – dotrzyma – wykonywać / spełniać –

XXVIII

– spełniać –
– zrobi – naj
1) – będziesz – przestrzegać – tobie – Sedy – XXVI 19 (wyższy) –
3) pole – grunt –
grunt gleba
2) – przyjdą – V ciel – 4) – owoc – ziemia (– pri nie znaszy plon) –
40 Lut. pol. Rinder niem egl. 441
– elef = tylko Stier, Kuh więc rogacizna – asztrojs = die
weiblichen Schafe unter der Heerde = owce – trzód –
6) – gdy przychodzisz – V błogosławiony będziesz – gdy
niem pol.
wychodzisz – (ojajw = nieprzyj. (wróg = sojna)) – 7) – sprawi
zieduniona
że nieprzyj. – pobici zostaną (– 8) XXIII dowtek 21) – 9) – ustanowi (auf-
w kraje
niem. Lut. aufstellen fr.
richten) (– ludem swięcy – przestrzegać – postęp. będzie –
fr. bei dir
– drogami – 10) dass der Name Gottes über dich genannt wird,
niem. Lut
dass du nach dem Namen des Ewigen genannt wirst = wzywane,
573
nikru szajm al = der Name wird bei jem. genannt

11) – einen Ueberfluss an etw. geben, obfitości, podostatek, nadmiar-
wzyczy ci obfitości Welk. na powodzenie
fr.
– ltojwa = zum Wohlergehen powodzenia pomyślności – grunt 4).
16 niem. nis skarbiec
12) – ojcogr – Behälter Speicher (Schatz – (Karbaus) – będzie
skład spichler – pęzeli –
(– i –) staranie XXIV 8)
pozjczać – 13) – wzgórze – na dole – fałsz – ~~przestrzegać~~ i wykonywał
spełniał

19) – dalszy ciąg poprzedniego zdania „gdy” i „jeżeli” = więc i nie odstąpię (bogami) + i służyć im – 15) – (XXIV 8) starannie ~~przestrzegać~~ spełniać –
20) – mhumu (291) = Bestürzung, Wirrnis – migeres (287) = drokung (fr.) (Gottes) Fluch, ~~Verdammung~~ przekleństwo (przeraźenie, trwoga, przestrach) – Karde sing + zostaniem (– XXIII 21) –
– ma'alol (321) = Tat, Handlung, działanie, czyn – przez które – (fr.)
21) – dwarek = anhängen, przyczepić + ob. u ponad. (– dzierży –)
22) – suhoty (Abmagerung, Schwindsucht) – 24) + zostaniem (– spadać będzie –) – singul. nieprzyj. – wiedniowa – fr. wiecz (– zwłoki –)
25) – zawaw = Schrecken Entsetzen, zgroza – 26) + a nie będzie nikogo (odstraszającego) (ktoby spłoszył)
27) – wrzód (580) Geschwür (niem. pol.) (trąd = cura'as, nega) – offel (427) = guz (partic.) (Kiba) – świerzb (Krätze) – 28) – ślepota (oślepienie = Verblendung) (niem.) – (–bakize–) (65)
– timuhojn (635) = Schrecken, Entsetzen, Bestürzung (fr.) Rasen des Herzens, zdrętwiałość, – plur. (sere) – ~~29) – ślepe~~ – (Lat.) (pol.)
– 29) – będzie macał (339 ~~muszaz~~ = umhertasten) – jak maca ślepy – sing. – nie będzie nich, ktoby pomógł – 30) – irajsz (58) = freien (partic) (part.)
(= sich eine Frau nehmen, pojąć żonę – mężczyzna, kto –
– szugal (566) = beischlafen, obcować, beschlafen, spać, – zasadzisz (niem) (357)
– chulal (178) = 178, einlösen (den geheiligt. Weinberg) + allgemein zugänglich machen, gemein machen – 31) – ~~trąd~~ – wydane (Lat.)
jak 29). – 32) – wydanie – partic. – partic – nie es ist nicht (35 fr.) in der Macht deiner Hand = a nie ma władzy ręka twa
33) – jak 2). genuł – będzie pożerał – 34) – na widok (überd.-Anbl.)

614

35) szok = Schenkel, udo — 36) — i (bogum—) (z drzewa (Sylfomien:), inni (Homarz:) „drewna i kamienia" — 37) — szamm = Entsetzen 598 (fr. przedmiot zgrozy) pol. zgroza, Graus, Schauer (drewna) cyl. straszydło, niem. fr. Erstaunen, Luk. Scheusal, dziwowisko — nuszol = 336 006 Spottlied, urąganie, pośmiewisko — szninu = stechende Rede, Luk. Spott, fr. Stachelrede, 38) — boflaas = 629 robak Karmazyn (szczaniczna = arbe) — 39) — zasadzisz jak 30) — i nie zbierać — 40) — drzewa 156 i fr. niem. pol. Ölbaum oliwne — (oliwnik = Ölgarten) — gwil 106 = niem. Luk. pol. granica, po całej granicy twojej; inni „grenzbes Gebiet, okrąg — 41) — nie będziesz ich niemiał niem. Luk.

42) — grunt. — dziedzić będzie 233. vertilgen (zniszczy), zajmie einnehmen in Besitz nehmen — 43) wyniesie się (będzie się wznosił) — (coraz wyżej) — będziesz schodził (coraz niżej) — 44) — będzie — będziesz — i niem.

45) — prześladować ścigać fr. niem. verfolgen — dopędzić dogonić niem. einholen, 372 erreichen — zostaniesz — przestrzegać — 46) — V (te przekleństwa) — będą przyp. = znakiem i dowodem 17. niem. (z uciechą — gdy niemasz obfitości) — V (bożkiego serca) — 47) — z abl. (48) — o głodzie — 188 (w braku Mangel) wozy — 49) — herbeiführen fr. = przywieść, sprowadzić — V (tak prędko) — leci, lata (schnell) fliegen 124, niem. fr. 456

50) — oz = frech bezczelny zuchwały — wejrzenie wygląd — nisu punim = achten 371 szanować, poważać (363 dziecko niem. Junge 186) chunan = niem. erbarmen (Luk. schonen oszczędzać) — 51) — aż cię wygłodzi — i — jak 4) — jak 4) — jak 4) — 52) — będzie cię oblegał — polegać na, cyl. verlassen sich, niem. Luk. zdać się — V we wszystkich (bramach) miastach twoich — 53) — płód —

325 427. 17

mucojk = Bedrängnis utrapienie, umniejszenie – cik =
bedrängen beengen = trapić, dręczyć, przyciskać = drängen =
niem. treiben = zapędzić; cisnąć = Cyl. pol. ściśnie — nieprzyg. 54) rach = 542
zart, Lut. zärtlich, fr. zum Wohlleben erzogen, weichlich pieszczotliwy
delikatny – pieszczony
– ùnojg = verzärtelt, weichlich, delikatny, niem. wollüstig — 549 rùa = neidisch
sein, fr. misgünstig sein niem. = zazdrościć, zazdrosny zazdrośnie
spoglądać będzie okiem swojem — zeszła spieczona =Gattin 175 — wyrzec ...
55) — (ani) — fut — jak 53) utrapienie — jak 53) — nieprzyg —
56) — jak 54). rach — jak 54) ùnojg — nigt nùsù = prüfen probowáć
fr. niem. Lut. versuchen proboum — 640 (ta'anig = weichheit, niem. Verzärtelung) — 425 ùnag = inf.
verzärtelt sein, verweichlicht sein — ruchach = weichlich
spieszczony, zniewieścieć, inf. niem.
sein — jak 54). rùa — 57 — błona 594 szyljn = Nachgeburt
Tożsamo
— z pomiędzy — Vna — wbrakn — jak 53) mucojk — dtto cik
dte — miasta — 58) — się starać XXIV 8), staranni (wykonywać) spełniać — wszystkie — obaczenie II. 10). —
240 229
— czczone pard. — nojru part. gross. herrlich, furchtbar
niem.
ehrwürdig — 59) — wyrzecz ...hi, nadzwyczajne plagi zeszle
fr. aussergewöhnlich machen, 60) — przywrócić wiederherstellen, 571
niem. Lut. 288 pol. fr.
wieder zuwenden - obróci — madwe = Krankheit —
– jagojr = sich fürchten — przylgną — 62) – i – że – co do –
pod względem — 63) — cierzyć się — dobrze czyniąc, dobrodziejstwa świadcząc — rozmnażając — będzie się cieszył codowas
— tępiąc — niszcząc — i dzień — obj. w porząd. —

18

530 64) – bogom, bożkiem – jak 36). – 65) – między –
ruga = der Ruhe geniessen, fr. ruhig verweilen
– doznawać spokojnie mieszkać – drżące part. –
253 fr. niem. Lub.
– kilyojn Hinschmachten (der Augen). pragnienie =
123. tęsknota –
– da'awojn = Verschmachtung (der Seele) fr. Lechzen –
pragnienie
66) – czasown. się trwożyć = bać się – du wirst dich nicht ver-
43
lassen auf dein Leben umen = auf etw. trauen, glauben
fr., niem
= zawierzać – 67) – o, wäre es doch – V powodu (dla)
68) zaprowadzi napowrót, wróci – mówiłem –
– więcej – sprzedawać się będziecie – nie będzie kupującego
part.
niem
(na)
69) – inf. zawrzeć – przy chorobie –

XXIX

– kum z acc. albo el" herbeirufen, wezwać –
wszystkich
1) + niczym – 2) – (owe) – 3) – i – i – dzisiejszego –
85
4) – bulu = (zniszczyć, zniszczać, wycierać, zerfallen – na was –
abnützen abreiben rozpadać się
fr.
als Lumpen abfallen) – 5) – jadaliście – i – i – V napoju trinkt =
589 308.
= berauschendes Getränk – pijaliście – 6) – walki –
588 niem.
8) – abyście mieli szczęście = Glück haben – do wszystkiego –
w – 8, 316 fr. niwar 6 = sich einlassen, eingehen ein Bündnis, oddać się
36 fr. das Beschworene, Verwünschung
10) mdrożiemiec + twoje – 11) + ulu = beschworenes Bündnis
125
– jego – 12) – ledem – przyrzekł – 13) – jak 11) – 14) obecny
– nami – przedobliczem – 15) – przechodziliśmy – 2 osoba.
615 117
fr. götzenbild niem: abscheuliche Götzenbilder
16) – szykic = Gräuel, Ekel, Abscheu – gulul = Misthaufen, Kot,
niem okropność obmierzłość odraza ohyda gnój, zimierzko, błoto, łajno
621
– aby nie – szojress = Wurzel Stamm (zaród = Keim zawiązek)
niem
464 pień
niem.
pura = tragen, hervorbringen (Frucht) = wydający – 18) – mówiąc

— szulogin = (adj. wohl, friedlich) — subst. Wohlergehen, Wohlbefinden, Wohlsein = będę miał powodzenie (powodzenie, pomyślność, powodzenie, zdrowie)

619 szriris = Härte = fr. Verstocktheit (serca) — będę postępował — (zapamiętałość)

389 sufu = weggraffen, vernichten zniszczy — 533 ruwo = adj. reichlich getränkt — (napojone) — enraju = adj. dürstend, lechzend. (spragniony) — 19) — żarliwość —

528 rwoac = lagern, liegen — Lut. niem. legen sich, = położą się na nim — wszystkie — fr. przekleństwa jak 11). — 248 muchu = fr. niem. vertilgen, vernichten (zatraci, wytępi) (nawa) — 21) — powie — plur. — 22) — abl. oszcz. — dto — dto — podmiot niem. Erdboden, grunt (glebę) jego (kraju) — nie fut. będzie może być obsiany — 483 sprossen lassen = wydawać — zrodzi, fut. —

— fut. wejdzie, ogrosnie na nią jakakolwiek trawa (żadna) zioła — (291 Zerstörung) 148 zburzył — 23) — 45 powiedzą, pomyślą

— co za — żarliwość (żarze) — 24) — i — dla tego (odstąpili, porzucili) 25) (którzy ich bogom) bogom — przeżywali, niem. beschieden udzielił (egl.) (26) — tym — 27) — Lut. niem. kraju, ziemi (Cyl. pol.) — Kecef = Grimm zawziętości Wut zaciekłości (oburzenie Entrüstung) Lut. niem. Ungnade, pol. zapalczywość —

— (zatai verheimlichen, Bóg nic nie zatait) więc, rzeczy Ikryte = geheim part. pass. należą do — 116 fr. niem. objawione offenbaren part. pass. — plur. — abyśmy spełniali

126 — przykazania tak XXVIII 26) XXX

126 1) — przyjdą — rzeczy (niem. Cyl. pol. sprawy) — 571 szriw el lewo = fr. niem. Cyl. sich zu Herzen nehmen, weźmiesz — 570 niem. 2) sich bekehren = nawrócić się

— we wszystkich — 3) — 560 szyro szwys = die Gefangenen zurückführen (zu Wohlstand zurückführen) — (przyprowadzi nazad)

571 fr. 19

"szyo" przed czasownikiem „znowu" zgromadzi się (zbierze się) „rozproszonego (Samuelu 493 des zerstreuten Israel) — nie połtłuce

— 4) wyparty (ci) twoi part. 348 od niem. verstossen, Verstossener fr. Flüchtling 348 „zbieg" — 5) — posiadali — objąć w posiad. —

6) — obetnie, obrzezać (beschneiden) — 8) będziesz słuchał

— i będziesz spełniał — 9) — jak XXVIII 11) — grunt gleba —

— jak 3) znowu będzie (się cieszył) rad tobie — 10) przestrzegać

— nawrócisz się jak 2). — 11) — unerreichbar, schwer zu vollbringen 452 czyt. niedosięgłe part. fr.

zu begreifen, — V dla ciebie — 12) — bekannt machen, verkünden, obwieścić, ogłosić nam je 601 13) — przejdzie 2 — jak 12). —

14) ale 248 — niem. czyt. dziwne słowo się do „przykazania" w zdaniu 11) — 16) — albo — inf. — inf. — przestrzegać —

— idziesz — 17) — bogom — pomiąć — 18) — verkünden 345 fr. oznajmiam

— do — przechodzisz przeprawiasz się przez — wejść —

— posiąść — 19) — na świadków przeciw sam biorę niebo (accus) i ziemię — przyrodzi — oddać im (inf.) —

XXXI

(do nich (als ihnen u nie für ihnen))

2) + nie mogę więcej (nicht mehr 403) — wchodzić, ein- u. ausgehen — przejdziesz — 3) będzie nad — przed tobą verdir niem.

— aus dem Besitze vertreiben, wygnasz ich z posiadania pędem

— pójdzie — powiedział niem. czyt. pol. Lat. — 5) — wydá — w pol. musi być plur.

według wszystkich p (rozkazów) przykazań, które — 6) — stark 171 fr. sein, bądźcie silni — 44 umac = mutig sein, odważny — odstąpi —

551 nifu = die Hand von jem. ablassen, sinken lassen fr. = nie da ci upaść —

— wezwał, przyzwał

7) + jak 6) — dzo — bi = bringen, führen 75 — V ich —

354 fr. Cyl.
- nuchal = in Besitz geben, oddarz ją w porządanie
inn 8) - jak 6) nie da się pasć. — chusas - fr. verzagen rozpaczać
207
= erschrecken, erzittern, drżeć ängstigen 9) mówiąc —
przyjdzie
11) (— wszystek — ukazać się — miejsce —
12) - miasta — wszyli — obawiali się — i starali się
— przykazania XXVII 26).
spełniać XXIV 8). (73) - jak 12). — fut —
— inf. abyś umarł — niem. fr.
się przechodzić — poniesie. — 14) stellet euch, sich
226 — Befehl erteilen niem. — Cyl. pol
hinstellen, postawcie się, stańcie (15) obłoku —
2 148. niem. — będzie spożywać niem —
- dto — al = nad — 16) - hajn = wenn — nimmrzać się
z dativ.
366 adj.
— bożkami, bogami — cudzymi — genel krajn — wchodzi
fr.
= idzie, aczer należy do bkirbaj = in dessen Mitte —
treffen — ze —
17) - spotkają, dosięgną go — liczne — powie — mienia
415
Boga wpośród mnie — spotkały 18) z powodu
400 pol.
— wszystkiego zła —
(— że bogów 19) - plur. — świadectwem — 20) - albowiem
przynęcił —
- go — opływającego — tedy — bogów 21) - jak 17) spotkają — liczne —
425 v. fr. niem.
— unn l'ajd = Zeugnis ablegen, als Zeuge sprechen =
tedy
niech wtóż pieśń ta przeciw niemu świadectwo — on —
- go — 23) - jak 6) odważny — zaprowadzić —
aż do kończyła ich
24) - czasown. tumam, inf. = fertig sein = do wykończenia ich
331.
25) mówiąc - 26) na świadectwo — 27) - albowiem — mri - Wider,
330
fr. niem. 579 — swarzyć się 12. 421
Spenstigkeit, Widersetzlichkeit — kusze = twardy — im = ge
niesfornosć, krnąbrność, upór
XXX 19).
gen — 28) - najst. — świadectwo — wezwę — 29) - albowiem

582 pol.
— zniszczyć się, zginąć — verderbt sein, zepsuć się, (zu grunde richten)
niem.
ins Verderben stürzen = verderblich handeln — czasami
— czynić — Kaas 259 fr. = erzürnen rozgniewać
30) — wypowiedział (słowa) — jak 24) (Końce) =
aż dokończył je

XXXII Fr. tłumaczy dosłownie

1) — he'ezyn 19 = aufmerksam zuhören = uważnie słuchając =
fr. mówiąc będą
aufmerken = uważać + 2) — ùraf = träufeln fr. = kapać, ciec
spływać, überströmen 437, überfliessen, Lat. niem. triefen — pol. kropić
rozlać się; wylać się
lać się Cyt. — nizal 353 fr. niem = fliessen = płynąć — ss'irim 607 =
— 138 = trawa
Regenschauer fr. = deszczyk cienki + rewiwim 527 = überströmen
der Regen, Regenguss fr. = ulewa, deszcz rzęsisty — esew 438 i fr. = Kraut zioła
Gemüse — 3) juhaw 213 fr. = geben (erteilen). = oddawający (cześć)-
4) — pojal 460 = That, czyn Werk, Lat. dzieło Thun, fr. niem. — spracowe, pol. 5) — szachas 582 =
verderbt handeln, freveln fr. = zuchwale (złośliwie) postępować
— mum 293 = Makel = plama Schande fr. = wstyd (— na) nie poprzeka
— Vjerto — ikkesz 432 i fr. = verkehrtes (Geschlecht) — fsaltojl 471 = ver-
schlagen = przebiegły chytry = falsch fr. tückisch niem. = podstępny —
6) — gumal 119 i fr. = vergelten wywdzięczać się — ùwol 344 = Thor
töricht fr. głupi (?) łojchuchom 175 = niedoświadczony — Kunu 508 =
sich erwerben niem. nabyć fr. się czasownik (albo rzeczown. Kojne =
pan, właściciel) — Kin 244 i fr. = bereiten gründen (utrwalić)

353 v/s

7) – głom = ~~nralt~~ starodawny – na – 8) – nuchal = in Besitz geben ~~osiedlić~~ (ansiedeln), porządności oddać – roz. prarzać – 10) – tosku[627] = Öde (fr.), Wüste, Verödnung (pustki plur. tant.), Verz. Verwüstung, Einöde (niem.) = odludność opuszczałość (opustoszałość) – ~~przyjmia~~ (405 i pozwiązane) szczerowi: stepu, pobudzać – ~~Vfak~~ – 11) – (perf – perf – perf –) unaszane – ~~Vknyolo~~ (6 Schwinge niem.)

12) (perf. –) 2 – bóg – 13) – zieuci – pola sing. – jimak[222] = säugen (säugen), genessen lassen = Karmił go młodem (Cyl.) – ze skały sing. – oliwą abl. – chałmisz[129] = harter Stein, Fels – cir[422] = Stein, Fels, Kiesel = z krzemienia skały (fr.), Felsenkiesel, harter Stein (Lut.), skała krzemienna (Cyl.) – 14) – (Lut. pol.) ~~masło~~, ~~albo~~ (abl) ~~karmił~~ (słowo chemaw = masło) ~~zum~~ – z krów (y) szczerowi – abl. – ben Buszon[89] = Söhne Baschans = Widder Zöglinge der dortigen Weide, hodowla Baszanu = aus (o fr.) Baschan – ~~plur~~ – Kiljott[253] = (~~Weizen~~) Fett des Weizens, tuk, – chaylew chitu[173] = Fett des Weizens, Mark des Weizens = tuk jądro – dam[134] = Saft (der Trauben) – chumer[184] = gährendes Getränk, Wino – (schäumendes = musujące)

15) – (pol. Cyl.) i = gdy (niem) (Lut.) – buat = ausschlagen = wierzgać Kopać – utyłeś jak wyżej – wypasłeś się, = ~~utuczyłeś~~ się – (nutasch[358]) verlassen opuścił – Który go stworzył – (fr. cyl niem) – nuwal[344] = gering achten, verachten (lekceważyć) – wzgardzi = rozgniewał – 16) Kuuu[507] = Eifersucht erregen = ~~obrażał~~ (zorn, wzbudził zazdrość) (pol) – (bogi) bożki) – 17) – deimon[567] –

— Którzy nie się bogięcu — bogom, Któryh nie znają 3 osob. pl.
— Którzy nastali — 18) + szuchach [584] = vergessen — nuszű [372] = verlassen
— Który cię stworzył (fr. partic. — 19) — verwerfen [341 i fr.] porzucić
— Kaas [260] — Zorn, Gram, Unmut, Kränkung (inni Kłom : obru... cyl.) (fr. mietzec) wzgarda, zmartwienie
nad zgorszeniem ... ; porusz pol. się gniewem, gekränkt von sein. Söhnen) — accus

20) — szczerom. przewrotności — dzień — 21) (Yom —) (— jak 16). —
Kaas [259] = erzürnen, in Zorn versetzen, kranken, — hewel [140] = (z zazdroś. fr. martwić, krzywdzić niem.)
= Nichtiges, Eiteles, Götzendienst, Nichtigkeit, aberglauben (fr. niem.)
marności, próżności, Abgötterei — jak 16). — nuwol [344] = (cyl., pol., Lut.)
Thor, Gottloser, Bösewicht, nichtswürdig, unverständig, närrisch (fr. niem. Lut.)
— jak 21) Kuas — 22) — przez gniew mój — jukad [228] = brennen, (fr. Lut. fr. niem.)
lodern, palić się — szojl [552] = Hölle, Unterwelt, tiefe, (pol. niem. Lut. fr.)
głębia, — tachti przymiotn. [631] = unterste, tief, — lukat [275] = (cyl. płonie) (fr. niem. Lut.) najniższy, ostatni
aufflammen, anzünden, anbrennen, — mojsad [293] = Grundfeste (rozpala, zapala) (fr. niem.)
fundament, podstawa — 23) — sufu al [389] = über jem. etwas
(aufhäufen, fr. — 24) — nuzu [297] = saugen, inzaj ruow =
am Hunger saugend, nagend — szulach [592] = loslassen (part. act. fr.)
wypuszczę na nich. 25) — chedder [762] = Zimmer, Kammer, (niem.)
Gemacher (fr.) — iz szajon [584] = Greis starzec, — 26) pun [443] =
pol. pokój. Kommata
verwehen, verstreuen, unterstreuen. — szuwas [565] = ver- (fr.)
(rozwiać, rozproszyć) —
tilgen, vernichten, (fehlen lassen jemandem etwas) — (o nich,)
(zmażać) między ludźmi (Menschengeschlecht) [42] — pamięć tacen
z rodu ludzkiego

490 car = Feind, Drängen fr. / Verfolger / quebranto | fr. niem 113. fr..

27) ✗ Kaas = Gram / Kränkung / smartwienie ; gr. obawiać się — plus

– ich (28) – bo – ojwad ²ajcojs = Rat entbehrend (part) — pozbawiony (obchodzący się bez rad) obejść się

587
29) – szuchal = mischen, einsichtig sein, wyrozumieć

– bin = bedeuten fr., zastanowić się, z „l" = 76 Acht geben

30) – sigartbz – im 42 loj ki = es sei denn, dass, wenn nicht, dass, chyba, że — rzeprzedać ich —

31) opoka — mogę wzgardzić nami [niech] bez sędziami

32) – gefen = Weinstock = winna macica (winogrono = gałązka winna) — 558 feld. (Gefilde = niwa (błonie = eine weite Ebene) — 424 ajnow = Weintraube fr. = winogrona —

33) — achzor = straszny (schrecklich, verderblich, zguby — 33

254. fr.
34) – Kommys part — aufbewahrt, schowane, przechowane

(– 16 Behälter Speicher (fr. schatz) 369

ukryte — 35) – nikom = zemsta — timit?²

– ajd = Unglück — chysz, czasowa = spieszyć się

fr. herbeieilen = nadbiegać — spieszyć zbliża się — 442 asyd (asojdojs) przyszłość bestimmt, co przeznaczone dla nich im —

130 i fr.
36) – denn, albowiem. — sądzić będzie (Recht verschaffen zaczns) — 430. neir — Eingeschlossener Eingesperrter fr. Sklave — i — 407 uzyjo = der Los gebundene, freie fr.

37) – pawie — boji — 38) – padały — syzri = Schirm Schutz obrona 39) – schet = patrzeć — i żaden Bóg ze 421 mną jak ja? — 357 nical = retten, befreien fr. czasow. przechodni ocalić uwolnić —

so wahr ich lebe
40) – albo – powiadam – jakem żyw – 41) – mszpot-
fr. mien. Lut. Cyl. pol.
gericht, Gerechtigkeit, Strafe, sąd ~~sadzeni~~ – Rechtsprechen, Lut. Richter
chen – hajszio 369 fr. mien. nukom = Rache üben, ~~rächen~~ =
~~szym pod~~ ~~wykonam~~ zemstę na wróg. – partic. = nie-
nawidzący – 42) – pożre – mięso – ~~mięso z~~ ~~accus~~ =
powtarza: upoję krwią
– ~~krwią~~ – accus + 179 fr. mien chulol = getödteter, Erschlagener
= zabitych – – piru 466 = Winde, Zerschellung
= rojsz parojs ojajw ablat. od upoję = das zerschellte Haupt
des Feindes. – 43) – alb. – krew – jak 41) Rache üben – mien
– jak 27). quebiwl – chiper = ? fr. versöhnen, versöhnt sein,
Lut. gnädig sein, pol. miłościw jest, Cyl. oczyści – 44) Sprzyszedł (nie z daleka) – 45) – wygłaszał
46) – szym leiw l' 574 fr. Cyl. = das Herz auf ~~etwas richten~~, etwas zu fr.
Herzen nehmen, – 403 yd b'= mien. cyl. ermahnen, fr. mien. bezeugen (zaświadczać)
(– przykazania XXVII 26)) V ozy
aby – jak XXIV 8). starania – spełniać ff(przejdziecie, prze-
prawicie się – wpośród. obyczai – 49). beschen mien Lut. oglądaj
obejrzyj – w posiadanie – 50) – przyłączony + umieraj)
51) 65 416 al aszer = darüber, dass, zato że, – 303. 51) maj z im. w tam.
= źródło 52) – bo – wejdziesz –

XXXIII

1) – Lut. fr. gen. – 2) – ~~dumaj~~ = ~~luken~~ = ~~im~~ – 226 hojfia = Glanz verbreiten, im Glanz fr. erscheinen, mien strahlen (promieniej) –
– V jego – ajsz = Glanz Schimmer blask światłości – das = Gesetz
3) – 2/ fr. pokolenia – ? 2 frommen Fr. objaśn. – V ori – Cyl ~~przyjąć~~ mien. ~~empfangen~~
„~~mów~~" – nusu 126 mim dabrojs = von den Aussprüchen
V.

(gottes) auf sich nehmen (wznacznie Lut. lernen")

4) 295 - Bentzung posiadłość własność - 5) 22 jachad adv. = zusammen, Fr. Cyl. społem beisammen, zugleicher Zeit, Lut. wraz

6) (więcej - ilością - 7) - przywiedź, (z wojny) przyprowadź - 7) sei ihm mein

rów = drogi łamiącym, Fr. genug, genüge ihm, Lut. lass seine Macht gross

werden (u nim Cyl. pol. tłumaczą: row od riw = walczyć

wojenni rękami walczył za niego (lud)) —

+ gnębiciele (XXXII 27) (— 408 hiju ojzer min =

jemandem Hilfe leisten vor jem. —

8) (- twego - (z którymi) gerieumen przysłoń, Cyl. Fr. gen.) naczyniać Kleider se

tadern, zaniechać, strecken — (- jak XXXII 51). — (- wiedząc o synach) - 9) - poznał przestrzegał pol.

10) 574 sim = legen darbringen Fr. 11) - chajil = Kraft, Vermögen mein, Lut. —

13) - jest albo nie — 286 meged = Köstliches Edles (des najprzedniejsze wyborniejszy

Himmels) d. h. Früchte - rosa, - 622 thojm = Fluth, Wasser

menge, Wässerung mein - 528 liegen (lagern) położone (particip) - na dole

14) - jak 13) (15) - jak 13) - 16) - 539 szochan partic = sich nieder.

lassen, verweilen, wohnen, ruhen; łaska tego, który prze

bywał, - dornbusch cierniste - przyjdzie -

- jego - 17) - 577 szojr = byk (wojsk bawołu rogami jego) - Fr. mein. Lut. pol bis an = Cyl. accus - 18) - 599 ablat.

19) - 475 zewchaj cedek = gebührende Opfer - sefa = 613

Uiberfluss obfitość Reichtum bogactwo - 222 jinak sefa jamim = geniessen pożywać

den Uiberfluss der Meere - stynaj tmynim = verbor-

gene (Kostbare) Schätze - 20) + leży (wylegują wtedy jak nie nie robi)

(partic. 538 rochaw = który rozszerzy poszerzamiąc (granice)

525 fr. das zuerst eroberte Land
390
21) pierworzpons (ocins) – √ sobie – sufan chelkas mchoj,

keik = den vom Gesetzgeber bestimmten Teil aufbe-

(wyjąsaj? ponest) 338 part. pass.
wahrt – † üsü miszpot = Recht über – 22) – cras teraz.

(Kobani) (– zachód –) gesetz mein von deges Söhnen

osob. 3. – 23) † zaobadmei, oby. w porząd. – 24) – √ usigdz –

202 tauchen, baden 124

zmorzji – 25) – wie deine Tage (dauere) dein Reich-

(cyl. dobrobyt) (– einherfahren –) (Erhabenheit, Majestät, Hoheit fr.) 104

tum u. Wohlstand 26) † tobie (dir zu Hilfe) – gachon =

319 pol. mein Lut. fr. Cyl.

27) – m'ojnu = Wohnung, Zufluchtsstätte, przybytek, (gdzie

przytulisko schronienie

podmiot gdzie orzeczenie – mitachas – na dole fr.

mein pol. 162. Lut. pol.

Unterwelt, – zroja = Kraft Macht – fut.

fr. Cyl. praes mein. pol. 72.

28) – i – sporzyce, mieszka – büdod = einsam, ver-

Lut. fr. mein samotnie 437 fr.

lassen, allein, abgesondert, ürof = träufeln,

mein sam pol. odrębnie, oddzielnie Cyl. pol.

triefen, herabfliessen lassen, kropić rosa –

65 fr. Lut. mein Cyl.

29) – aszürine = Glück, Heil (plur.) Wohl dir, szczęsnyś ku

szczęsnow. zbawienie, szczęście, błogosław-

235

is jusza (nojsza) z "b" befreit, gerettet, unterstützt (helfen fr.

258

werden „b" przez – anus – jak 26). – kuchasz =

pol. mein Cyl.

sich unterwerfen dem Sieger, ihm schmeicheln

fr.

sich verleugnen – √ tobie –

1) pokazał – (– kraj –)

XXXIV

24.

2) (hajom ha-acharoju = Westmeer (acharoju = westlich) –

śródziemne

albo dolny gecel
3) – negeb = okolice południa – √ (Jordanu) –
– miasto palmy, dopowiedzenie do Jericha –
(4) – mowiąc – otrzyma ~~tworcu albo~~ – pogrzeb, ~~wej~~
dzień – 5) rozkaz – 7) – √ gdy umarł –
niem.
– 636 niem. pol. fr. skończyłyście
8) – tamam – zu Ende sein, vollendet sein –
ajoel, adj. = żałobny – 9) – pobożny – 10) – wręcz –
fr. niem. egl. pol.
– ~~przez~~ znał = kennen 11) – przeciw, nad, przed –
12) w odniesieniu do 11) – tak ze względu na wszystko
fr.
– sibo – mojon = Wunder

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]